

Tanıdık Bir Hikâye: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdüriyeti / Direction Générale de l'Assistance Publique de Constantinople (1909-1912)

A Familiar Story: The Istanbul General Directorate of Public Assistance (1909-1912)

Cem Hakan Başaran¹

¹Arař. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

ORCID: C.H.B. 0000-0002-4041-975X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Cem Hakan Başaran,

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

E-posta/E-mail: cemhakanbasaran@gmail.com

Başvuru/Submitted: 15.03.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:

23.04.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:

26.04.2023

Kabul/Accepted: 26.04.2023

Atf/Citation: Başaran, Cem Hakan. "Tanıdık Bir Hikâye: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdüriyeti / Direction Générale de l'Assistance Publique de Constantinople (1909-1912)." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 24, 2 (2023): 429-568. <https://doi.org/10.26650/oba.1265712>

öz

İkinci Meşrutiyet'ten sonra, mevcut sağlık kurumlarının fiziki ve idari sorunlarını düzeltmek, yeni hastaneler ve hayır kurumları açmak için İstanbul'da kurulan Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdüriyeti, 1909-1912 yılları arasında faaliyette bulunmuştur. Müdür Dr. Muhittin Nuri ve Müfettiş Dr. Ahmed Nureddin Beyler belediyeleri ve sağlık kurumlarını teftiş etmek için Avrupa'ya gönderilmişler ve hazırladıkları raporlar çerçevesinde oluşturulan bir program ile müdürlük kurulmuştur. Kuruluşundan kapandığı tarihe kadar mali problemler ve bütçe kısıtlamaları ile hareket etmek durumunda kalan müdürlük, mevcut kurumları modernleştirmek ve yeni kurumlar açmak için çalışmıştır. İdare heyeti, nizamname çalışmaları sürerken, yönetimindeki hastanelere hekim atama hususunda Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye ile sorunlar yaşamıştır. Kolera salgını nedeniyle bütçesinin büyük bir bölümünü salgınla mücadeleye ayırmak durumunda kalan müdürlük, söz verilen bütçenin tahsis edilmemesi ve Haseki Mecanin Müşahedehanesi'nin açılması ile ekonomik krize girmiştir. Müdür Dr. Muhittin Nuri Bey, Haziran 1912'de yolsuzluk ve başka şeylerle suçlanarak görevinden uzaklaştırılmış ve müdürlük, Ekim 1912'de, Belediye Başkanı Dr. Cemil Topuzlu'nun başkanlığında toplanan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye toplantısında kapatılmıştır.

Anahtar sözcükler: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdüriyeti, II. Meşrutiyet, Yolsuzluk, Tıp Tarihi, Kolera, Frengi

ABSTRACT

The *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdüriyeti* [The Constantinople General Directorate of Public Assistance] was established after the Second Constitutional Era (*II. Meşrutiyet*) with the aims of solving the physical and administrative problems of existing health institutions and of opening new hospitals and charitable institutions. The directorate was active between 1909-1912. The Director Dr. Muhittin Nuri and General Inspector Dr. Ahmed

Nureddin were sent to Europe to inspect municipalities and health institutions, and the Directorate was established with a program based on their reports. From its establishment until its closure, the Directorate tried to modernize existing institutions and open new ones while dealing with financial problems and budget constraints. The Board of Directors encountered problems with the *Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye* [Council of Civil Medicine and Public Health] while working on its statutes regarding the appointment of physicians to the hospitals under its administration. The Directorate experienced financial difficulties due to subsidy non-payment, costs for fighting the cholera epidemic, and the opening of the *Haseki Mecanin Müşahedehanesi* [Haseki Mental Observatory]. Accused of corruption and other charges, the Director Dr. Muhittin Nuri Bey was suspended in June 1912. Finally, the Directorate was closed down in October 1912 at a meeting of the *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye* [Municipal Council of Istanbul] that had been convened under Istanbul Mayor Dr. Cemil Topuzlu.

Keywords: Direction Générale de l'Assistance Publique de Constantinople, Second Constitutional Era, Corruption, History Of Medicine, Cholera, Syphilis

Extended Abstract

This article provides a modest contribution to the history of the General Directorate of Public Assistance of Constantinople (*Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti*), which formed an important step in Türkiye's social policy history. With the Second Constitutional Era and the Young Turks Revolution (*II. Meşrutiyet*), the reorganization of health organizations (*teşkilat-ı sıhhiye*) became necessary due to many reasons such as institutions' financial conditions, corruption in hospitals and institutions, mismanagement, dysfunction in Istanbul's health organizations, the new government's need for caderization. Following the Second Constitutional Era, health workers had great expectations that the order would change, and the Constitutional administration quickly began to purge the cadres from the Abdul Hamid II era (*tensikat*); however, the expectations did not bear fruit, and civilian physicians began to protest in front of the Ministry of Health (*Sıhhiye Nezareti*). Many articles emphasized the financial and moral statuses of municipal physicians in the provinces. In the meantime, the new government sent Dr. Muhittin Nuri and Dr. Ahmed Nureddin to Europe to inspect municipalities and health institutions and establish a new health administration specific to Istanbul (*Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti*) for managing certain hospitals and charitable institutions there. The institutional structure of the directorate was modeled on the Assistance Publique organization in Paris, which transparently managed hospitals and charities from one location. Many debates occurred during the drafting of the regulations of the directorate, which was directly affiliated with the Istanbul municipal council (*Cemiyet-i Umumiye-i Belediye*) and indirectly with the Council of Civil Medicine and Public Health (*Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye*) and the Ministry of the Interior (*Dahiliye Nezareti*). An administration of 20 members, including a president and a general inspector, as well as deputy mayors, merchants, and physicians, took over and organized the budget, kept tenders free of corruption, and improved hospitals.

Protracted disputes occurred between the directorate and the Council of Civil Medicine and Public Health, which wanted to take the appointment and dismissal of physicians working in the hospitals under its own authority, and this authority was eventually taken away from the directorate. The Istanbul municipality had been providing the budget for the directorate but suffered a financial crisis after the Second Constitutional Era and sought to borrow money. This loan was not used effectively, and the required payments were not transferred to the directorate. In addition to dealing with financial crises and austere policies, the directorate was subordinate to the Istanbul municipal council, which meant that many matters were difficult to resolve. Significant modernizations were made in almost all hospitals under the directorate's administration; however, syphilis, tuberculosis, and cholera epidemics could not be prevented. In addition to this, the Toptaşı Mental Hospital had received a new annex, thus increasing its patient capacity, and the Haseki Mental Observatory (*Haseki Mecanin Müşahedehanesi*) had been opened to serve mentally ill patients. The directorate experienced financial difficulties as a result of the subsidy non-payment, the cost of fighting the cholera epidemic that had broken out in 1910, and the opening of the Haseki Mental Observatory. The reasons for the directorate's failure include the financial crisis, a lack of interinstitutional coordination, political struggles, and epidemics. Upon being accused of corruption and other charges, the director Dr. Muhittin Nuri Bey was suspended in June 1912. Finally, the Directorate was closed down in October 1912 at a meeting of the *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye* [Municipal Council of Istanbul] that had been convened in Istanbul, Mayor Dr. Cemil Topuzlu. In 1919, Dr. Abdullah Cevdet, the Director General of Health (*Sıhhiye Müdür-i Umumisi*), attempted to reestablish the directorate, but these attempts yielded no results. In general, the directorate had carried out important modernization activities in hospitals and made institutions functional with the instructions it had issued. In Türkiye's social policy history, the directorate is one of the critical steps toward institutionalization.

Söz koşullarla ve olayla ilişkili olmalıdır; tam yerinde olma özelliğini yitirirse konusunu yitirir. Yazıya gelince, aksine, onun için tehlike, söze fazla benzemesi ve söz gibi yok olup gidebilir olmasıdır. Meydana geldiği ân aşmayan hiçbir şey, yazıya emanet edilmeyi hak etmez. Yazı, hayatın tesadüflerinin bizi her ân ayırdığı, bizim de her zaman yeniden kavuşmak istediğimiz düşünceleri korursa ancak gerçek rolünü yerine getirebilir. Sadece kanaat etkisi yaratmaya yöneltilirse değersizleşme riski taşır. Sözün ancak bazen başarabildiği üslup olmadan yazı bir hiçtir.

Louis Lavelle¹

Hocam Dr. ŞEREF ETKER'e muhabbetle²

Giriş³

Bu makale, Türkiye'nin sosyal politika tarihinde önemli bir yer tutan ve belki de hakkında doktora tezi yazılması gereken Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti'nin (MHSM) hususi tarihini enine-boyuna inceleme iddiasında olmamakla birlikte, kurumlarla ilgili (bimarhane ve diğer hastaneler) bugüne kadar yapılagelmış bazı tartışmaların bağlamına oturması ve müdüriyetin tarihine bir giriş oluşturması bakımından literatüre mütevazı bir katkı olarak okunmalıdır. Daha önce yayımlanan özellikle kurum, hastalık ve hastalık savaşımı tarih(çe) lerinde –genellikle aynen aktarılmak suretiyle– MHSM yıllığı birincil kaynak olarak çokça kullanılmıştır.⁴ Kanımca MHSM tarihini belki de yarattığı ılımlı hava ve mevcut eleştiri

1 Louis Lavelle, *Söz ve Yazı: Sessizlikten Çılgıya*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: Fol, 2021), 13.

2 Şeref ağabey iltifatı sevmez; kaldı ki ben, ona ne iltifat edecek ne de onu takdir edecek konumdayım. Kaderin cilvesidir ki sözün ve yazının gerçek ustası olup –sahnenin arkasında– görünmeyen kim varsa kıymeti hep, pek sonra bilinmiştir. Söz ve yazı ustası kıymetli ağabeyim, hocam Şeref Etker ile yollarımızın kesişmesi zihni açıyan büyük bir talih.

3 Metin içinde kısaltmalar: Cemiyet-i Umumiye-i Belediye [CUB], Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye [MHS], Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi [MHSİ], Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti [MHSM], Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti [EUM], Meclis-i Tıbbiye/Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye [MUTMvSU]. Ekleri ve metin içi çeviriyazıları olabildiğince günümüz Türkçesine yakın tuttuğumu belirtmek isterim, böylelikle bu hacimli yazının daha kolay okunabileceğini düşünüyorum.

4 Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi (MHSİ) yıllığının ana kaynak olarak kullanıldığı bazı çalışmalarda yanlış okumalar göze çarpmaktadır: “Müessesat-ı Hayriye bu dönemde yapılanları şöyle kaydediyor: “Teneffüşhanelerdeki **pikelerle** taahhanedeki sıralara keçeler **fers** ettirilmiş ve koşullara yol keçeleri tefriş, sobasız olan koşullara yeniden soba vaz’ edilmiş [...] hasta muayenesi için **şerlong ve frankoyetro** âletleri, ma’tefferuat bir harik tulumbası [...]” Ayten Altıntaş, “Üsküdar’da Bir Akıl Hastanesi (Toptaşı Bimarhanesi 1873-1927),” *Üsküdar Sempozyumu IV 3-5 Kasım 2006 Bildiriler, c. II* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007) içinde, 402. (Vurgular yazar tarafından eklendi). *Doğrusu*: Teneffüşhanelerdeki **peykelerle** taahhanedeki sıralara keçeler **fers** ettirilmiş ve koşullara yol keçeleri tefriş, sobasız olan koşullara yeniden soba vaz’ edilmiş [...] hasta muayenesi için **şezlong ve kraniyometri** [craniométrie] âletleri [...]. Metnin orijinalinde franbiometro “فرانبيومترو” şeklinde yanlış bir yazım/basım bulunmaktadır. *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti / Direction générale de l'Assistance publique de Constantinople* (İstanbul: Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327), 45 (*Müessesat II*). Esasen orijinal metinde muayene için kraniyometri/kraniyometr-craniométrie/craniomètre yani

kültürsüzlüğü nedeniyle dönem kaynakları, gazeteleri, dergileri ve arşiv belgelerinden (resmi kayıtlar) yola çıkarak kurgulamak oldukça zor bir iş, esasen bu kanıyı bile esaslı kılacak yeteri kadar tanıklık ve belgeyi de bu makaleyi hazırlarken bulamadığımı itiraf etmeliyim.⁵ II. Meşrutiyet'in ilanıyla sağlık teşkilatının (*teşkilat-ı sıhhiye*) yeniden düzenlenmesi; kurumların maddi koşulları, hastane/kurumlardaki yolsuzluklar, kötü yönetim, belediye sağlık teşkilatının işlevsizliği, yeni idarenin kadrolaşma arzusu (*tensikat*)⁶ ve daha pek çok sebeple zaruri olmuştur. Arşivler incelendiğinde 1908 öncesi bazı teşebbüslerin⁷ olduğunu gözlemek mümkün olsa da II. Meşrutiyet öncesinde elle tutulur bir reform gerçekleştiril(e) memiş, dönemin moda tabiriyle idare-i maslahat edilmiş, yolsuzluklar artmış, hayatın geri kalanı gibi kurumlar da yozlaşmıştır. “İstibdat” idaresinden devralınan ekonomik enkaz, adam kıtlığı (kaht-ı rical), toplumsal cehalet ve siyasi istikrarsızlık, kurumların ıslahı şöyle dursun, salgın hastalıklarla mücadeleyi dahi başarısız kılmıştır. Bu çerçevede MHSM İstanbul'daki bazı hastaneler ve hayır kurumlarının Paris'teki *Assistance Publique* teşkilatı⁸

- kafatası ölçüm aletleri alındığı ilan edilmektedir. Gilbert o dönemde akıl hastalarının morfolojik incelemesini iki bölüme ayırır: Tanımlayıcı karakterler ve antropometrik muayene. Örneğin kafatasının muayenesi üç aşamalıdır: inspeksiyon, palpasyon (tanımlayıcı karakterler) ve ölçüm (kraniyometri). Ayrıntılı bilgi için bkz. Gilbert Ballet, et al, *Traité de Pathologie mentale* (Paris: Octave Doin, Éditeur, 1903): 75-84. Yıllıktaki Beyoğlu Nisa Hastanesi ile ilgili kısmın çevirisinde yapılan yanlışlara bir örnek için bkz. “Klortonya [doğ. klor tutyu], mecra-ı bolye ve atık rahimleri [doğ. mecra-yı beviye ve unk-ı rahimleri], fevk-i manganiyet potas [doğ. fevk manganit potas/potasyum permanganat], azotiyet fudda [doğ. azotiyet-i fidda/gümüş nitrat], beyn-el azelat emlâh-ı zübkiye [doğ. beyne'l-adalât emlâh-ı zibakiye/cıva klorür] [...]” Feryal Saygılıgil Gündüz, *Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Kadınlara Hizmet İçin Açılan Hastane ve Klinikler* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 1999), 81-83.
- 5 Şüphesiz dönemin mizah dergilerini ayrıntılı irdelemek bile konuyu tekrar ele almak isteyen araştırmacıların ufkunu açacaktır. Buna ek olarak müdüriyet tarafından hazırlanan bazı talimatnameler çevrimiçi kataloglarda olmayıp bazı özel müzayedelerde satıldığından, bunlar müdüriyet kapatıldıktan sonra yayımlanan diğer talimatnamelerle karşılaştırılmalı olarak incelenmelidir. Örneğin 1328/1912 tarihli *Şehremaneti Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti: Nisa, Etfal ve Zükur Hastaneleri Talimatnamesi* (Dersaadet: Matbaa-i Arşak Garoyan, 1328), 91 s., 12x17 cm. Bu talimatname, *Phebus Müzayedecilik* tarafından 24 Ekim 2021'de satılmıştır. Şehremaneti ve Sıhhiye Müdiriyeti-i Umumiyesi tarafından yayımlanan talimatnamelerde muhtemelen MHSİ tarafından hazırlanan talimatnameler esas alınmıştır. Örnek olarak bkz. 1 Kânunuevvel 1329/13 Aralık 1913 tarihli *Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyeti: Nisa, Etfal ve Zükur Hastaneleri Talimatnamesi* (Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası, 1329) ve *Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyyetine Merbut Tebhirhaneler Memurin ve Müstahdemini Talimatnamesi* (Dersaadet: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1329).
- 6 Mali dengeğin sağlanması amacıyla kamu istihdamının azaltılması demek olan tensikat, kadrolaşmanın bir aracı olarak da görülebilir. Tensikat sırasında –II. Abdülhamid dönemi kadrolarının tasfiye sürecinde– fazlası acemilıklar yapılmıştır. 1908 yaz ve sonbaharında yürürlüğe konulan ve çerçevesi oldukça geniş tutulan tensikat hareketinin toplumsal hafızada açtığı yaraların devrim coşkusunu yok ettiği ve telafisi uzun yıllar alacak sosyo-ekonomik sorunlara yol açtığını iddia eden bir tez için bkz. Erkan Tural, *II Meşrutiyet Dönemi'nde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu* (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006).; Ayrıca bkz. Erkan Tural, *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İtihatçılar ve Parlamenterler* (Ankara: İmge Kitabevi, 2016).
- 7 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki (BOA) 1890 tarihli belgelerden hükümetin dönemin Fransa Büyükelçisi Mahmud Esad Paşa (gör.1880-1894) aracılığıyla Paris *Assistance publique* teşkilatı hakkında bilgi almak istediği anlaşılmaktadır. Bkz. BOA, HR.SFR.04.451-10 (02/06/1890); HR.SFR.04.451-11 (23/07/1890).
- 8 Bugün “Assistance Publique - Hôpitaux de Paris (AP-HP)” adıyla bilinen kurum/idari organizasyon, yapısını düzenleyen ve görevlerini tanımlayan 10 Ocak 1849 tarihli yasa ile kurulmuştur. 1801-1848 yıllarında Paris'in

gibi tek merkezde, şeffaf bir şekilde idare edilmesi gerektiği ülküsüyle doğmuştur. Ancak kurum, belediyede vukubulan kavga ve anlaşmazlıklar, maddi imkânsızlıklar,⁹ salgınlar ve idari engellerle mücadele içinde, başarı ve başarısızlıklarla dolu bir tarihe sahiptir. Bu yazıda daha ziyade ekler bölümünde MHSM ile ilgili bazı tartışmaları ve daha önce yayımlanmamış ve –belki de– bilinmeyen bazı meseleleri görünür kılmaya çalıştım.

II. Meşrutiyet'in İlanı ve Hemen Sonrası: Askeri ve Sivil Hastanelerin ve Sıhhiye Memurlarının Durumuna Kısa Bir Bakış

İkinci Meşrutiyet'in (23 Temmuz 1908) ardından, seçimler yapılmış, seçimleri ittihatçılar kazanmış ve ardından oluşan yeni Meclis-i Mebusan Aralık 1908'de çalışmalara başlamıştı. II. Abdülhamid dokuz ay sonra -- 31 Mart Vakası'nın ardından -- 27 Nisan 1909'da, tahttan indirilmişti. İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla başlayan büyük beklenti ve hesaplaşma kuyruğunun başını çeken meslek gruplarından biri de hekimlerdi. Bu dönemde, eski rejim ile derhal hesaplaşılmasını isteyenler (devr-i sabıkcılar), bu hesaplaşmayı bir sürece yaymak isteyenler (ılımlılar) ve devr-i sabık yaratmaya ve II. Abdülhamid'e saygı duyulmasını isteyenler (Saray yanlıları) şeklinde çeşitli çıkar grupları bulunmaktaydı. Sesler yükselmeye başlamıştı ve sağlık teşkilatının genel görünümü şu şekildeydi:

iki büyük yardım hizmeti de (hastaneler ve evde yardım) aynı idare tarafından yönetilmiştir denilebilir: 1848 yılına kadar Paris'in yoksul nüfusunu ilgilendiren tüm tıbbi ve sosyal konulardan sorumlu olan *Le Conseil général des Hospices*, 1849 tarihli yasa ile görevlerini *Assistance publique*'e devretmiştir. Bkz. https://francearchives.gouv.fr/fr/pages_histoire/39977 Le Conseil général des Hospices hakkında bir doktora tezi için bkz. Antoine Ermakoff, *Le Conseil Général d'Administration des Hospices Civils de Paris: Science d'Administration des Hôpitaux et Médecine Clinique (1801-1832)* (Paris: Histoire, Philosophie et Sociologie des Sciences-Université Paris, 2012). <https://theses.hal.science/tel-01583542v1/document>

- 9 İkinci Meşrutiyet öncesinde senelik 300.000 liraya yakın geliri olan belediyenin Meşrutiyet sonrası (Ziver Bey'in başkanlığı döneminde 10 Ağustos 1908-19 Mart 1909) ihtiyaç ve harcamaları birkaç misli artmasına rağmen geliri yarı yarıya azalmıştır. 1909 senesi bütçesinde masraf sütunu 76.315.185 kuruş ve bütçe açığı 48.917.750 kuruş raddesindedir. Hakiki gelir görünen 27.398.735 kuruş (293.987,37 lira) ise ancak bazı tarifelere zam yapılarak (birçok vergi Cemiyet-i Umumiye-i Belediye (CUB) tarafından yeniden düzenlenerek) temin olunabilmektedir. Hükümetin belediyenin çeşitli kalemlerde gelirlerine el koymasıyla emanet bütçesi uzun yıllar zarar etmiştir. MHSM resmi olarak Şehremini Halil Edhem [Eldem] döneminde (2 Ağustos 1909-19 Ocak 1910) açılmış, Halil Edhem Bey mevcut belediye kanununun yetersizliği, İstanbul Vilayeti ile Şehremaneti'nin birleştirilmesinin mevcut ekonomik buhrana çare olamayacağı, gelirlerin artırılması için önerdiği ek vergi önerilerinin dikkate alınmadığı, Şehremaneti'nde bu koşullarda hizmet vermenin mümkün olmadığı ve bunu vicdanına yediremediği için istifa etmiştir. Osman Nuri Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, haz. Ahmed Nezih Galitekin (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996), 211-213, 238-239. İstanbul Belediyesi'nin halinin eskisinden de kötü olduğu, gelirinin azaldığı ve bazı gelirlerinin hazineye aktarıldığı, sonradan köprü gelirlerinin belediyeye terkedilmesi, belediyenin Dahiliye Nezareti'ne bağlı olmasından dolayı borçlanma meselelerinde bile hükümeti kefil göstermek mecburiyetinde kalıp bu gündemlerin Meclis-i Mebusan'da görüşülmek durumunda kalınması ve bu yüzden belediyenin borçlanamayıp köprü gelirlerini elde edememesi gibi durumlar gazetelerde çokça ele alınmıştır. Örneğin bkz. Hüseyin Cahit [Yalçın], "Siyasiyat: Şehremaneti İstikrazı," *Yeni Tanin* 1, 16 (27 Kânunuevvel 1325 / 9 Ocak 1910): s.1, s.1-3. Zamane kamusu hazırlayıp tefrika halinde yayımlayan *Cem* dergisi, Şehremaneti'nin icraatlarını tiye alarak Şehremaneti'ne karşılık olarak şunu önermiştir: *Şehremaneti: Yalnız köprüler haslatını toplamağa mahsus daire*. "Zeyl-i Kamus-u Umumi," *Cem/Djem* 1, 23 (2 Nisan 1327): 6. Köprüler 1326/1910'da hükümetçe Şehremaneti'ne devredilmiştir.

Osmanlı sağlık teşkilatının bir enkaz devraldığı iddia edilmekte, İstanbul’da özellikle Haydarpaşa Asker Hastanesi başta olmak üzere askeri hastanelerin perişan vaziyeti, kadro ve tıbbi malzeme eksikleri, hasta ölüm oranlarının yüksekliği ve sıhhiye idaresinin duruma kayıtsızlığı eleştirilmekteydi.¹⁰ *Tanin*’de yayımlanan bir mektupta hastane idarelerinin kötü yönetimine, hastalara bir tabak ıspanak bile yedirilemediğine, hastane ve ordu merkezlerinde müteahhas hekim azlığına değinilmekte, birçok hastanede kimyevi tahlil laboratuvarı ve bakteriyolog bir hekim bulunmadığı için askerlerin yok yere vefat ettiği Van Merkez Hastanesi örneği üzerinden aktarılmaktaydı.¹¹ Bir başka gazetede Meclis-i Mebusan’a açık mektup yazan Adanalı Dr. Ahmet Şükrü Bey Meclis’in, istibdat devrinde yapılan yolsuzluklardan (ve dönemin zalim kumandanlarından) intikam alması gerektiğini vurguluyor ve –belki de abartılı bir coşkunlukla– “*Hastanelerde oğullarımızın aç bi-ilaç, elbisesiz, çirkefler içinde yattıklarını, abdesthanelerine ayakkabısız gittiklerini, öldükleri vakit yarı var yarı yok kefen ile topraklar altına gömülerek mezar tahtası yerine semer tahtası (kestane odunları) içine vaz ettiklerini siz tahkik edeceksiniz. Hastanelerin tamiri maksadile toplu toplu ceplere giren yani sayısı na-mahdud altınların hesaplarını siz taharri edeceksiniz.*” diyordu.¹² Diğer eleştirilerinde –özellikle askeri hastanelerde– hastaların giyecek, içecek, yatak, çamaşır, yorgan gibi temel ihtiyaçlarının bile karşılanmadığını, engelli hizmetçilerin/neferlerin hastanelerde çalıştırılıp sağlam neferlerin paşa(lar) hizmetine verildiğini iddia ediyordu.¹³ Bütün bunlara rağmen hekimlerin şikayetlerini Sıhhiye Dairesi’nin duymadığını, amacının ise Harbiye Dairesi’ne duyurmak olduğunu belirtmekte, bu şikayetlerin basına yansımaları üzerine nazır paşanın Haydarpaşa Hastanesi’ni ziyaret ettiği ve hastaların diğer hastanelere sevkini emrettiği ve bu emirle hastaların Beylerbeyi ve Humbarahane hastanelerine gönderildiğini aktarmaktaydı. Ancak kendisinin esasen Humbarahane Hastanesi’nin içler acısı halinden bahsettiğini ve Humbarahane Hastanesi’ne gönderilen 103 hastanın halinin Paşa’nın ve Haydarpaşa Hastanesi doktorlarının umurunda olmadığını iddia etmekte ve Paşa hazretlerinin hastaneyi bir kere bile ziyaret etmediğinden bahisle Paşa’ya “Humbarahane Hastanesi’ni Çamlıca’da mürtefi mahaldeki sabık Serasker Paşa’nın köşkü mü zannettiniz?” diye sormaktaydı.¹⁴ Hastaneleri ziyaret edenlerin mütalaaları basına yansıyor ve nazırlara veryansınlar devam ediyordu. Örneğin bir ziyaret yazısında Haydarpaşa Hastanesi’nde 500’den fazla hastaya tahsis edilen 30 lirayla süt, yoğurt gibi yiyecek masrafının bile karşılanmadığı vurgulanmış,

10 Bir Doktor, “Hastahanelerimiz,” *Tanin* 1, 198 (5 Şubat 1324 / 18 Şubat 1909): 4, s. 1-3.

11 “Hastahanelerimiz,” *Tanin* 1, 204 (11 Şubat 1324 / 24 Şubat 1909): 3, s. 1-2.

12 Doktor Adanalı Ahmet Şükrü: “İhya-yı Evmat: Milletın Sevgili Meclisine,” *Serbesti* 1, 30 (2 Kânunuevvel 1324 / 15 Aralık 1908): 2-3, s. 6 ve 1-2.

13 Adanalı Doktor Ahmet Şükrü, “Hastahanelerimiz,” *Serbesti* 1, 43 (15 Kânunuevvel 1324 / 28 Aralık 1908): 2-3, s. 6 ve 1.

14 Doktor Adanalı Ahmet Şükrü, “Ağlar mısın Güler misin?,” *Serbesti* 1, 53 (26 Kânunuevvel 1324 / 8 Ocak 1909): 3, s. 3-5. Humbarahane Hastanesi’nin durumunu anlattıktan sonra Dr. Halim Paşa’nın hastaneyi ziyaretini aktaran Ahmet Şükrü Bey, eksiklikler, malul askerlerin ayrılmasına rağmen evrak işlerinin geciktirilmesi ve sıhhiye dairesinin ataletini başka bir yazısında eleştirmiştir. Doktor Adanalı Ahmet Şükrü, “Ataletimiz Badi-i Sefaletimiz,” *Serbesti* 1, 72 (15 Kânunusani 1324 / 28 Ocak 1909): 2, s. 2-3.

yatak olmadığı için hastalar için yer yatakları serildiği aktarılmıştı.¹⁵

Sağlık çalışanları Meşrutiyet'ten sonra düzenin değişeceğine (*sıhhiye tensikatına*) dair büyük beklentiler içindeydi. Beklentiler sonuç vermeyince Sıhhiye Nezareti önünde sivil hekimlerin protestoları başladı. Özellikle taşradaki belediye hekimlerinin içinde buldukları maddi ve manevî sıkıntılar gazetelerde dile getiriliyordu. Gazetelerde bu sıkıntılar ve bürokratların zulümleri betimleniyor, taşra belediye tabiplerinin bir kısmının hürriyetin ilanından cesaretle görev yerlerini terk edip İstanbul'a gelerek merkeze atanmanın yollarını aradıkları ve bu arada halkta hekimlere karşı düşmanlığın arttığına dikkat çekilmeye çalışılıyor, Sıhhiye Nezareti'nin buna çözüm üret(e)meysiğine isyan ediliyordu.¹⁶ Hekim ihtiyacı olan belediyelerin ancak yarısına atama yapılabildiği, taşranın hekimsiz ve gayrisıhhi durumu, hekimlerin kötü çalışma koşulları (çoğu bölgede hem belediye hem de adli tabip olarak görev yapmaları) ve mali durumları, yurtdışından diploma alan hekimlere tıp fakültesince yapılan bir prosedür sınavıyla (kolokyum sınavı) denklik verilmesine rağmen bu sınavın bir ciddiyetinin olmadığı da eleştiriliyordu.¹⁷ Bunun yanı sıra zorba veya cahil belediye reislerinin idaresi altında 600 kuruş maaşla çalışmak zorunda kalan taşra hekimlerinin çoğu beldede bu maaşı alabilmek için bile reislere yalvarmak zorunda kaldığı, Meşrutiyet sonrası verilen sözlerin tutulmadığı iddia edilmekteydi.¹⁸

- 15 "Büyük Şikâyetler –Harbiye Nazırı Paşa'ya–: Haydarpaşa Merkez Askeri Hastanesini Ziyaret," *Serbestî* 1, 125 (9 Mart 1325 / 22 Mart 1909): 3, s.3-4. Taşradan da sesler yükseliyordu: Hastaneler köhne, edevat-ı tıbbiye ve malzeme eksik, asker çıplak ölüyor, yatacak yeri topraktan ibaret bulunursa 40 paralık ilaçla mağdur bir tabip –bütün beyanat ve istirhamatı nazar-ı itibara alınmazsa– ne yapsın? diye soruluyor 18 senelik yüzbaşılardan 20 senelik sol kolağalarının hâlâ terfi alamamış, hastane ve hekimlerin mali olarak perişan durumda oldukları aktarılıyordu. Üçüncü Ordu-yu Hümayun Kosova Fırka-i Askeriyesi Heyet-i Sıhhiyesi Namına, "Etibba-yı Askeriye," *Mizan* 1, 54 (8 Eylül 1324 / 21 Eylül 1908): 233, s. 1-2.
- 16 Mezunen Dersaadet'de Bulunan ... Sancağı Merkez Tabibi ..., "Taşradaki Etibba-yı Belediye Hakkında," *Mizan* 1, 68 (22 Eylül 1324 / 5 Ekim 1908): 288-9, s. 2-3 ve 1.
- 17 "Taşra Ahvâl-i Sıhhiyesi – Etibba-yı Belediye," *Yeni Tasvir-i Efkâr* 1, 117 (25 Eylül 1909): 3, s. 1-3. Kolokyum sınavının kayıtsızlığından kaynaklandığı, maaşların belediyelerce değil maliyeye verilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. "Bugünün Meselesi: Belediye Etibbası," *Tanin* 3, 958 (20 Nisan 1327 / 3 Mayıs 1911): 3, s. 6; Sivil hekimlerin sıkıntılarına dair pek çok makale yazılmıştır. Örneğin bkz. "Taşralarda Etibba-yı Mülkiye," *Yeni Gazete* 2, 481 (28 Kanunuevvel 1909): 1, s. 2-3; Çözumsuz bırakılan bu sıkıntılar hekimleri toplu halde istifa düşüncesine zorlamış, gazetelerde tehditkâr ilanlar görülmeye başlamıştır: "Biz taşra belediye etibbasının çekmekte olduğumuz sefalet artık pek müellim bir dereceye varmış olduğundan bu cihetle kâffe-i memurine teşmil buyurulan muamele-i adaletkâriden bu sene dahi mahrumiyetimiz halinde cümleten istifaya mecbur kalacağız." Konya Vilayeti Belediye Etibba Namına Sıhhiye Müfettiş Vekili Habib, "Taşrada Etibba-yı Belediye," *Yeni Gazete* 3, 965 (3 Mayıs 1911): 2, s. 2. Mülki tabipler sefalet içinde meslek hayatını sürdürmeye çalışırken Mısır'da kasaba doktorlarının bile dolgun maaş aldıkları, doktorlar bu sefaletten kurtarılmazsa bu işin sonunun felakete varacağı aktarılıyor, doktorların yine de vatanperver davranıp mesleği bırakmaması gerektiğine dair nasihatvari yazılar da göze çarpyordu. Bkz. Dr. Burhanettin, "Ahval-i

Avanzade Mehmed Süleyman sıhhiye tensikatu ile ilgili –kendi mağduriyetlerini de anlattığı– yazı dizisinde, taşradan gelen ve açığa alınmış olan yüzlerce sıhhiye memurunun İstanbul’da sıhhiye dairesi şubeleri önünde beklediğini, özellikle askeri doktorların onda dokuzunun zaruret içinde olduğunu dile getirmişti. Özetle İstanbul’daki aristokrat askeri hekim grubunu eleştirmiş, adam kayırmacılığa, taşra askeri hekimlerinin rütbe mağduriyetlerine, tensikat komisyonuna eczacı ve cerrahların alınmayışına değinmiş, askeri tabiplerden kaldırılan sol kolağalık rütbesinin eczacı ve cerrahlarda bırakılmasını eleştirmiş ve bu iki mesleğin itibarının kimsenin umurunda olmayışına isyan etmişti. Ayrıca Haydarpaşa Hastanesi (Tatbikat Mektebi) bünyesinde açılan cerrah ve eczacı okulunun kötü koşullarına, 15 yıl orduda düşük maaşlarla mecburi hizmet zorunluluğuna, bu okul mezunlarının bir kısmının diplomasız ve rütbesiz olarak görev yaptığı ve orduda yıllardır devam eden diplomalı-diplomasız, rütbeli-rütbesiz eczacı sorununa değinmiş, rütbe terfilerinde nepotizme ve taşra-merkez becayişlerinde yine haksızlık yapıldığına dikkat çekerek Sıhhiye ve Harbiye Nezareti’ni eleştirmiş ve bu sorunlara çeşitli çözüm önerileri sunmuştur.¹⁹ Dr. Nejat Ekrem Bey de Sıhhiye Dairesi’nin tensikatını şu sözlerle eleştirmiştir: [Harbiye Nezareti] *Teftiş-i İnsani Komisyonuna bakalım, bu etibba ekseriyetle müsün [yaşlı] muayeneye gayr-ı muktedir şayan-ı tekaüt bir kısım zevatla devr-i istibdat bakiyesi malumat-ı tbbiyeden mücerred (tıbbi bilgiden bile yoksun) paşa veya mahdum beylerden mürekkeptir. Cihet-i askeriyemizin malumat-ı sıhhiyesinin bu heyet elinden çıkması ayrıca şayan-ı teessüftür. Devr-i istibdat nasıl bir mağduriyet içinde etibba hukukunu zayı etmiş ise devr-i hürriyet de yine siyâk-ı minval üzere dir. Nazarımız artık kadro tensikatına ve milletvekillerinin tasdikine matuftur.*²⁰

İstanbul’daki sivil hastanelerin vaziyeti de askeri hastanelerden farksızdı ve bu durum sık sık eleştiriliyordu. Gazetelerde Etfal Hastanesi’nin inşası sırasında sıhhi kanunlara riayet edilmediği, Meşrutiyetten sonra ise yapılan tensikat ve isim değişikliğiyle hastanenin

Sıhhiyemiz ve Doktorlar,” *Yeni Gazete* 2, 662 (28 Haziran 1910): 3, s.1-2.

- 19 Avanzade Mehmed Süleyman Bey’in yazılarında Haydarpaşa Tatbikat Mektebi ile ilgili verdiği tarihi bilgiler hatalıdır. Avanzade Mehmed Süleyman (Müntesibin-ı Tıptan Yüzbaşı), “Sıhhiye Tensikatu Doktorlar ve Eczacılar 1,” *Serbesti* 1, 39 (11 Kânunuevvel 1324 / 24 Aralık 1908): 3, s. 1-3; “Sıhhiye Tensikatu Doktorlar ve Eczacılar 2,” *Serbesti* 1, 44 (16 Kânunuevvel 1324 / 29 Aralık 1908): 3-4, s. 4-5 ve 1; “Sıhhiye Tensikatu-Doktorlar ve Eczacılar 3,” *Serbesti* 1, 45 (17 Kânunuevvel 1324 / 30 Aralık 1908): 2, s. 4-5; “Sıhhiye Tensikatu Doktor ve Eczacılar 4,” *Serbesti* 1, 46 (18 Kânunuevvel 1324 / 31 Aralık 1908): 2-3, s.5 ve 1-2; “Sıhhiye Tensikatu Doktorlar ve Eczacılar 5,” *Serbesti* 1, 49 (31 Kânunuevvel 1324 / 13 Ocak 1909): 2, s. 1-3. Yine Ahmet Şükrü Bey, Sıhhiye Dairesi önündeki –200’den fazla hekimin katıldığı– protestolara dairenin kulak asmayıp, hekimlerin hastanelerdeki hastalara bakmadığına dair asılsız iddialara dairenin cevap vermeyişine: *Sıhhiye Dairesi hangi müfettişi tayin etti de hastaneleri dolaştı? Hangi memur hastane doktorlarının vaziyeti hakkında bilgi aldı? Hürriyetin 15. günü hastanelere –doktorlarca malum– bir müfettiş paşanın gönderildiği hastalara yemek yiyor musunuz su içiyor musunuz? sualile teftişini sonlandırıp ne doktor odalarını ne mutfak ve hastanenin diğer kısımlarını ziyaret edip (hastanelerdeki doktor odaları köpeklerin bile oturmayacağı haldedir) (...) sözleriyle isyan etmiştir. Ahmet Şükrü (Doktor, Adanalı), “Umum Hastaneler ve Doktorlar Namına Bir Feryat,” *Serbesti* 1, 47 (19 Kânunuevvel 1324 / 1 Ocak 1909): 3, s. 2-4.*
- 20 Nejat Ekrem (Doktor), “Sıhhiye Dairesinin Hal-i İhtizarı,” *Serbesti* 1, 48 (20 Kânunuevvel 1324 / 2 Ocak 1909): 2, s. 4-5. Harbiye Nezareti Teftiş-i İnsani Komisyonu’na (hıfzıssıhha müfettişliğine) II. Meşrutiyet’ten sonra atanan doktorlardan biri Muallim Sakızlı Ali Çalıklı Paşa’dır (1856-1936).

taşradaki gureba hastaneleri seviyesine düştüğü iddia ediliyor, Ocak (1909) ayından beri hastane bütçesi ve yatak sayısı azaltıldığı için belediyenin bütçesi yetmiyorsa hastanenin yarı yarıya ücretli olması veya yönetilemeyecekse kapatılması teklif ediliyordu.²¹ Darülaceze'ye aktarılan Adalar vapurunun on paralık iaşesinin ne(re)lere kullanıldığını araştıran başka bir yazıda Darülaceze'nin devr-i istibdatta daha iyi durumda olduğu:

Darülaceze'nin şimdiki hali devr-i sabıktaki haline binlerce rahmet okutuyor! Yemek ağza alınmaz bir hale geldi. Sabunsuzluktan bütün aceze kir pas içinde kaldı. Ortalığı bitler kapladı. Bir hasta odası en aşağı 18 derece hararete bulunacak iken odunun killetinden zatürre gibi soğuktan mütevellit hastalıklar 14 derecede tedavi ediliyor. Süt çocuklarının bezleri bu kış gecelerinde soğukta değiştiriliyor! Ateşsizlikten o zaman da bittabi buz kadar soğuk süt içiriliyor. Neredeyse hamam da yakılmayacak. Biçare aceze güya meşrutiyet yüzünden neye uğradıklarının şaşırılmışlar! Kendi evleri olan Darülaceze'den kapı dışarı atılırlar korkusuyla ağız dahi açamıyorlar! Hizmetçiler kendi ceplerinden kibrit parası vermekten usanmışlar, lambalar şişesiz kaldı. Süpürge alınmaz oldu. Fukara-yı müsliminin gözlerini sakatlamamaları için bahçeye bir iki lüks lambası konulmuş idi. Şimdi onlar da söndürüldü. Ortalık zindan haline konuldu!..

sözleriyle aktarıyor, amirlerin kendi maaşlarını arttırmak için bu yolsuzlukları yaptıkları iddia ediliyordu. Bunların Darülaceze idaresinin dahiliye müsteşarlığına devrinden sonra müsteşarlığın atadığı amirlerce yapıldığı, kurumun şimdi de Şehremaneti'ne devrinin konuşulduğu ve bunun lüzumu ele alınıyor:

Şimdi bir de tensikat yapılıyor. Yukarıda yazdığımız ahval-i menhuse ve mekruheyi meydana getiren amirlerden biri kalem memuriyetini, bir diğeri de itibayı tensik ediyor! Hasbinallah u yapılan tensikat da fevkalade gizli tutuluyor. Bunun da sebebi lâyiha Meclis-i Mebusan'a tasdik ettirilerek Darülaceze memuriyetinin böylece bir emr u vaki karşısında bulundurulması imiş!

denilerek, mendil, havlu gibi malzemenin yüksek fiyattan alındığı, Darülaceze'nin kapısından girmeyen malzemenin alınmış gibi gösterildiği yolsuzluk örneklerinden bahsediliyordu.²² Özetle kurumlar yozlaşmış, giderler karşılanamaz olmuş, çalışanların maddi refahı azalmış

21 *Hasılı bu hastanenin intizam-ı sabıkı muhafaza edilmemek ve bu suretle evvelce söylediğim gibi taşralardaki bazı gureba hastaneleri münzilesine indirilmek maksut ise, o müessese-yi azimeye acımalı ve böyle yapmaktan ise hastaneyi takimile (alet-edevatıyla) satılmağa çıkararak bir yed-i takdir ve ihtimama devretmelidir.* "Dahiliye Nezaretile Şehremanetinın Nazar-ı Dikkatine," *Tanin* 1, 267 (18 Mayıs 1325 / 31 Mayıs 1909): s.2 sü 4; Tıbbi cihazlardan da yeteri kadar yararlanılmıyordu. Vatanın geri kaldığı fenlerden birinin elektrik fenni olduğunu aktaran Dr. İbrahim Vasıf, yalnızca tıbbi kısmının iltifat görerek hastanelere birkaç röntgen cihazı alındığını ancak hekimlerin elektriğin tıbbi kısmına rağbet etmediğinden bu cihazlardan istenilen derecede istifade edilemediğini aktarır. Eftal Hastanesi'ndeki cihazın kullanıldığını, tıp fakültesi dahiliye kliniğindeki cihazın senelerdir kullanılmayıp sergilendiğini, Haydarpaşa Hastanesi'ndeki cihazın cerrahbaşının odasında senelerdir bir köşede durduğunu, esasen bakımları yapıldığında hizmete girebileceklerini aktarır. Bkz. İbrahim Vasıf (Dr., Gülhane Hastanesi Radyoloğu), "Elektrik-i Tıbbi," *Tanin* 1, 154 (21 Kânunuevvel 1324 / 3 Ocak 1909): 2, sü. 4.

22 "Darülaceze: Devr-i Sabıkta - İlan-ı Meşrutiyetten Sonra - Acezenin şimdiki hali - Darülaceze amirleri -Teessüf!," *Tanin* 1, 168 (6 Kânunusani 1324 / 19 Ocak 1909): 4, sü. 1-2.

ve memnuniyetsizlik artmıştı. Uzun süredir kötü koşullara mahkûm edilmiş hekimler isyan etmeye başlamıştı. Kurumların ıslah edilmesi, şeffaf ve hesap verebilir bir idare ile yönetilmesi gerekmektedir. Meşrutiyetin sağladığı –geçici– fikir ve ifade özgürlüğü sayesinde basında eleştiriler yayımlanabiliyor, kurumların ıslah edilmesi, şeffaf ve hesap verebilir bir idare ile yönetilmesi gerekliliği vurgulanıyordu.

MHSM'nin Kuruluşu ve Kapatılması

II. Meşrutiyetten sonra Ziver Bey'in Şehremanlığı döneminde (10 Ağustos 1908-19 Mart 1909) Op. Dr. Ahmed Nureddin ve Hekimbaşızade Muhittin Nuri Bey Avrupa'ya gönderilmiş,²³ dönüşte Muhittin Bey'in İstanbul belediye teşkilatının ıslahını ele alan ve bu zamana kadar *erbab-ı fennin küçük görülmesi ve liyakatsizlikle bu duruma gelindiğine* dikkat çeken ve Ahmed Nureddin Bey'in “*İşbu maruzat-ı âcizanemden anlaşılacağı veçhile ekseriyette hastegâna layıkile bakılmayan ve umur-ı muamelatı gayr-ı muntazam ve israfata müsaid olan hastanelerin ıslahı Avrupa memaliğinde olduğu gibi bunların bir idare-i merkeziyeye merbutiyetile kaimdir.*” sözlerini içeren layihalarının (Bkz. Ek 1 ve 2) ardından hastanelerin merkezî idaresi olacak olan Müessesat-ı Hayriye İdaresi/Komisyonu teşkil edilerek çalışmalara başlanmıştır.²⁴ Bu gelişmeden önce belediye tabipleri ve Hıfzıssıhha-yı Umumiye Komisyonu'nun merkezi olan Şehremaneti Sıhhiye Dairesi/Komisyonu²⁵ (Bkz. Ek 2) oluşturulmuş, Cemiyet-i Umumiye-yi Belediye'nin (CUB) 26 Aralık 1908'de göreve başlamasıyla da çalışmalar hızlanmıştır.²⁶ CUB'nin tasvibi ve Şura-yı Devlet kararı ile 1 Mart 1325 / 14 Mart 1909 tarihinde idarenin kurulmasına karar verilmiştir. 31 Mart Hadisesi ve Dr. Muhittin Nuri Bey'in hadiseden sonra teşkil olunan Yıldız Komisyon-ı Mahsusa riyasetinde bulunması nedeniyle MHSİ resmen 1 Teşrinievvel 1325 / 14 Ekim 1909 tarihinde açılrsa da,²⁷ idare bu tarihten daha önce (Eylül ayı başında) faaliyetlerine ve nizamname hazırlığı çalışmalarına başlamıştır.²⁸

23 *Tanin* 1, 62 (18 Eylül 1324): 7, s. 4.

24 Şehremaneti'nde Müessesat-ı Hayriye İdaresi namile bir idare teşkil edilmiş, riyasetine Şehremaneti azasından Dr. Muhittin, azalığa Bimarhane etibbasından Avni [Mahmud] Bey, Dr. Derviş Paşa, Gureba-yı Müslimin Hastanesi etibbasından tabib-i sani İhsan Paşa, Nisa Hastanesi etibbasından Kemal, Nisa Hastanesi sertabibi Ahmed Nureddin, sıhhiye umur-u idare müfettişi Ziver Beyler tayin edilmiştir. (...) ‘Müessesat-ı Hayriye İdaresi,’ *Tanin* 1, 110 (7 Teşrinisani 1324 / 20 Kasım 1908): 4, s. 1.

25 “Şehremaneti Sıhhiye Komisyonu,” *Tanin* 1, 60 (16 Eylül 1324 / 29 Eylül 1908): 7, s. 3-4.

26 CUB bünyesinde hızlıca dört komisyon oluşturulmuştur: Bütçe Komisyonu, Hıfzıssıhha-i Belediye ve Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Komisyonu, Tedkik ve Tadil-i Mukavelat Komisyonu, İmarat ve Tezyinat-ı Belediye Komisyonu. “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Komisyonlarının Dünkü İştigalâtı,” *Yeni Gazete* 1, 134 (1 Kânunusani/Ocak 1909): 4, s. 2.

27 Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, c. 6 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1995), 3542-3546.

28 *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi: 1325 senesi Eylül ibtidasından Şubatı gayesine kadar mukarrerat ve icraatı mübeyyin rapordur* (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1326), 3 (*Müessesat* I).

Resim 1. “Bakmasam ben böyle kendim işlere / Şehir olur baştan başa bir mezbele”²⁹

MHSİ, 22 Eylül 1909 tarihinde müessese reisi Dr. Muhittin Bey riyasetinde, Şehremini Halil [Edhem Eldem] Bey, azadan daire-i sadise reis-i sanisi Mustafa, sekizinci daire reis-i sanisi Ligoraki ve yedinci daire azasından Yakup Efendi ve etibbadan İhsan Paşa, Ahmed Nureddin, Avni [Mahmud], Kemal, Rıza Nuri Beyler, tüccardan Azaryan ve Hristonidi Efendilerin katılımlarıyla ilk toplantısını gerçekleştirmiş, toplantıda Velihaht Yusuf İzzettin Efendi fahri riyasete getirilmiş ve Dr. Muhittin Nuri Bey aşağıdaki nutku söylemiştir.³⁰

Yapılacak işlerimiz ve üstümüzdeki sema kadar bi-had ve payan, âmâk-ı bahr derecesinde gayr-ı kabil-i mizan olduğundan asla fütür getirmeyip mütemadiyen çalışmak mecburiyetindeyiz. Vazifemizin ilk devresi ihtimâl ki biraz müz’iç ve müşkül olacaktır. Fakat ileride teşebbüsatımızın âsâr-ı fiiliyesini görmeğe başladıkça yorgunluğumuzu unutup huzur ve istirahat-ı vicdan ile yeniden kesb-i kuvvet edeceğiz. Mevcutların ıslah ve imarı ile beraber Çamlıca civarında bir sanatoryum, Alemdağı’na doğru bir koloni agrikol

29 *Davul* 1, 7 (26 Teşrinisani 1324 / 9 Aralık 1908): sayfa sayısı yok. Ziver Bey, Op. Dr. Ahmed Nureddin ve Muhittin Nuri Beyleri Avrupa’ya göndermiş (akabinde MHSM kurulmuş), 1293 (1877) Belediye Kanunu’nu yeniden yürürlüğe koymuştur (bu düzenleme ile belediye daire sayısı 20’ye yükselmiş, belediye seçimleri ve mebus seçimleri yapılmıştır). CUB ise 26 Aralık 1908’de ilk toplantısını yapmıştır. Karikatürde bu tarihe kadar şehrin tüm yükünü Şehremini Ziver Bey’in çektiğine atıf yapıyor.

30 “Müessese-i Hayriye-i Sıhhiye İlk İçtima,” *Yeni Gazete* 2, 388 (23 Eylül 1909): 1-2, s.6 ve 1-2. Bu toplantıdan iki hafta evvel Şehremini Halil Bey riyasetinde toplanan CUB, emanet namına akdedilen 100bin liradan 8bin liranın MHSİ’ne, MHS komisyon reisi Muhittin Bey’in 11 maddeden ibaret tanzim eylediği nizamname kıraat olunarak hastanelerin tesisi için atyarışı hasılatının müessesata tahsisine, şehremaneti tarafından tesis edilecek piyanonun %20’sinin MHSİ’ne terkiine, Darülaceze’nin ıslahı için tayin edilen heyet-i murakabenin ibkasına ve Darülaceze masarifatı ayrıca idare olunmak üzere nezaretinin (yönetiminin) MHSİ’ne aidiyetine karar vermiştir. “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye,” *Yeni Gazete* 2, 373 (8 Eylül 1909): 2, s.4-5.

[tarım kolonisi], sur haricinde hastaneler, daülefrenç müdavathaneleri, enva-i eytamhaneler, ırzahaneler, viladethaneler, erkek ve kadın hastabakıcı ve sağır, dilsiz, âmâ mektepleri gibi müessesat-ı hayriye ve sıhhiyenin birer birer saha-i ara-yı vücut olması bunları vücuda getirmeğe muvaffak olanlar için ne kadar âli bir mazhariyet, ne büyük bir meserret olacaktır. Veremlerin alameti tahfif ile beyne'l-beşer sirayetini tahdit ve hatta külliyyen imha etmek, daülefrençin intişarına set çekmek, inleyen fukara-yı merzanın layıkile istirahatini, gıda ve devasını temin eylemek, sem' ve basar ve lisandan mahrum kalan biçaregân-ı etfali söyletip sanat sahibi eylemek için çalışmaktan daha büyük, daha insaniyetperver ne hizmet olabilir? İşte ancak bu mesai-i vatanperverane sayesinde ki lâlm ve sefalet-i beşeriye tahfif ve gözyaşları tadil edilir ve bu suretle cemiyet-i beşeriye en nafi hizmetler ifasile hakkile iftihar olunur. Müsaade buyursanız vazifemize ait programın da neden ibaret olacağını biraz izah edeyim. Malumunuzdur ki bir şehrin mamuriyeti yalnız sokaklarının asfalt ile döşeli olmasından, bulvar ve palaslarının genişliğinden, opera vesair binalarının tezyinatından ibaret değildir. Letafet-i mevkiiye ile sıhhat ve saadet-i umumiye hem ahenk olmak için şu yukarıda tadat eylediğim müessesat ile beraber teftişat-ı sıhhiyeye tabi olduğundan dolayı müessesat-ı sıhhiyeden addedilecek olan hallere, suları gayr-ı kabil-i nüfuz borular yollar içinde seyreden mükemmel bentler, etrafına neşr-i taaffün etmeyecek surette kanalize edilmiş kâriz-i umumiye [umumi lağım], şehir haricindeki selhhaneler... ilh birtakım müessesat-ı mühimme-i sıhhiyeye vabestedir. Sıhhi ve imari bu iki tev'em iş içtima eder ise şehir mamur olur. Ahalisi de istirahat ve saadetle yaşar. Hasad-ı beşere nihayet verilir. Sıhhat-i umumiye tesis eder. Sanayi ve ticaret de o nisbette artar. İşte bir şehrin muamelat-ı maliye, iktisadiye ve içtimaiyesi ancak bu sayede temin olunabilir. Senede 1500 tifo vukuatından yüzde otuz-kırk derecesinde telefat veren bir şehirde ahali nasıl müsterih yaşar, hangi ecnebi züvvarı gelir de uzun vakit geçirir, memlekete para bırakır? Paris Belediyesi azasından Mösyö Henri Turot'un³¹ "Belçika Hükümetine muadil bir bütçeye yani 18 milyon liraya mâlik olan belediyemizin bir kısım varidatı şehrimizin mamuriyet ve sıhhat-i umumiyesini tergiben gelen züvvar-ı ecnebiyeden temin olunmaktadır" zeminindeki sözleri ne kadar doğrudur! Biz bugün Avrupa'da mevcut müessesat-ı sıhhiyeden memleketimize kabil-i tatbik olanların projelerini hazırlamak ile beraber elimizdeki müessesatın ıslah ve terakkisi ile meşgul olmalıyız. Şimdilik başlıca işgalatımız Haseki, Mecruhin, Altıncı Daire Nisa ve Etfal Hastaneleri ile Bimarhane'nin ve Nuhkuyusu, Mirgün [Emirgan], Samatya Hastanelerinin³² Haseki Nisa Hastanesi şubesinin

31 Henri Turot'un 1908'de *İkdam*'da görülen bir makalesini Osman Nuri Ergin daha sonra yayımlamıştır. Osman Nuri, "Umranı Kısım: İstanbul'un Umranı Hakkında Bir Fransızın Fikri," *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 1, 4 (1 Kânunuevvel 1340): 39-41. Çeviriyazısı için bkz. https://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/Content/publications/102/Sehremaneti%20Mecmuasi_4_sayi.pdf

32 4. Daire-i Belediye [Samatya] heyetinin ikamet eylediği konak esasen hastane ittihaz olunmak üzere iştirah edilmiş olduğundan belediye heyetinin oradan münasip bir mahale naklile konağın hastane ittihaz edilmek üzere MHS'ye terki dün CUB'ce taht-ı karara alınmıştır. "Hastahane," *Yeni Gazete* 2, 438 (14 Teşrinisani 1909): 3, s.2.; Birkaç günden beri gazetelerde dördüncü daire-i belediyenin bulunduğu konağın hastane ittihazı mukarrer olduğundan ve halbuki mahallat arasında hastane inşası muvafık olamayacağından bahisle nazar-ı dikkati calıp fıkralar görülmektedir. Bizim malumatımıza göre mezkur konak vaktile bir heyet-i tbbiye ve fenniye tarafından muayene ve tedkik olunarak her veçhile hastane ittihazına elverişli olduğu, vasi ve ferahfeza bir mahalde mebni bulunduğu görüldüğünden şehremaneti tarafından 1200 küsur liraya mubayaa edilmiş ve ahiren civarında bir arşını mütecaviz bir arsa dahi erbab-ı fütüvvet ve hasenattan bir zat tarafından bu husus için terk ü teberrü edilerek mukaddema inşaat olmak üzere oraya geçen sene bir pavyon dahi inşa edilmiştir. Mahall-i mezkurun hastane ittihazına elverişli olmadığı esas itibarile muvafık görülemez...

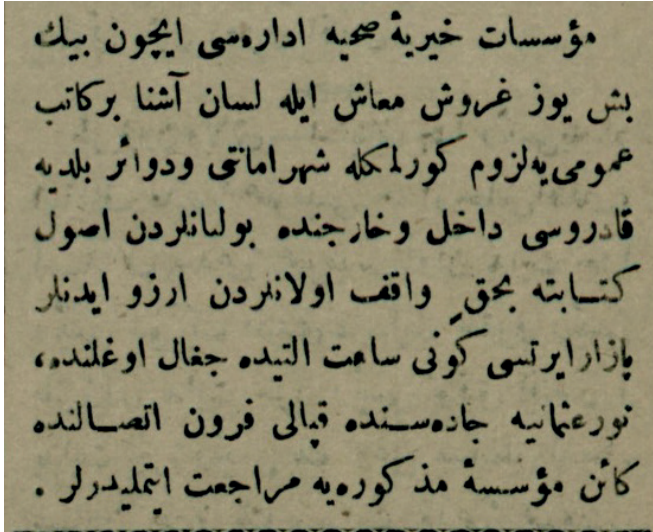
ve heyet-i murakabe ikmâl-i vazife edince bize tevdi edilecek olan Darülaceze'nin umur-u idarelerini tanzim ve ıslahat ve tamirat-ı mukteziyeyi ifa ve her türlü mübayaatı tevhid ile iktisada riayet eylemekten ibaret olacaktır. Müessesat-ı mezkure için 1325/1909 bütçesinde 5.151.764 kuruş mevcuttur. Bunun Bimarhane'den dolayı 619.300, Etfal Hastanesi'nden dolayı 737.494 ki min-haysü'l-mecmu 1.356.794 kuruşunu Maliye Nezareti, 715.470 kuruşunu Altıncı Daire ve mütebaki 3.079.500 kuruşunu dahi Şehremaneti tesviye eylemektedir. Şu hâlde Darülaceze bize rabtedildiği zaman müessesemiz seksenbin lira ile işe başlıyor demektir. Paris müessesat-ı hayriye ve sıhhiyesinin varidat-ı seneviyesi ise 4-5 milyon raddesindedir. Böyle bir bütçeyi şimdiden düşünmek hayal nevinde ise de birkaç sene zarfında onun aşeri [10'da biri] derecesinde bir varidata nail olmak imkân dahilinde bulunduğu için buna el birliğiyle çalışmaklığımız lazımdır. Şehremanetinin bir milyon liralık istikrazı³³ için mahal-i sarf aranılıyor ki pek doğrudur. Fikrimce bunun yüzbin lirasını bent sularına, altmışbin lirasını 500 yataklı mükemmel bir hastaneye, 30 bin lirasını ufak mikyasta bir hal inşasına mütebakisini de düyunun ve rıhtım ve köprü gibi bazı imtiyazatın tesviye-i hesabiyesinde ve mehmaemken yollara sarfetmek muvafıktır. Çünkü bunların bir kısmı borcun faiz ile beraber re'sü'l-malına medar olacak bir hasılat ve şerefiye bahşedebilecek bir kısmı da sıhhat-i umumiye gibi en kârlı bir sermaye-i hayat temin edecektir. Umumi mecralar için ise bu para kifayet etmez. Binaenaleyh muayyen bir müddet için İstanbul ahalişi ufak bir muavenette bulunmalıdır. Tifo dizanteriden ana, baba, evlat zayi etmekten ise mahiye beş-on kuruş kadar cüzi bir iane vermek kimseye güç gelmez. Bu suretle yedi-sekizyüzbin nüfusluk bir halk dört-beş senede bir-iki milyon liradan ibaret olan kanalizasyon parasını hissetmeden tesviye eylemiş bulunacaktır. Hülasa-yı kelim mesaimiz ile beraber millet ve hükümetin muavenet ve müzaheret-i ciddiyesi sayesinde Paris'in asamm [sağır], ebkem [dilsiz] ve âmâ mektepleri gibi bir mektebe, Cenevre'deki Bel-Air Darüşşifası gibi bir bimarhaneye, Münih'in her türlü terakkiyât-ı asriyeyi ihtiva etmekle beraber gıda ve hatta cenaze nakliyatı bile tahtelarz vukua gelen hastane gibi

- “Samatya Hastanesi,” *Yeni Gazete* 2, 441 (17 Teşrinisani 1909): 2, sü.6. Samatya Hastanesi ile ilgili haberler basına yansısı da bu hastane ile ilgili planlar MHSM tarafından rafa kaldırılmıştır.
- 33 Şehremaneti'nin 1.100.000 liralık istikrazı Şehremini Subhi Bey dönemine (2 Haziran 1910 – 8 Ağustos 1911) rastlamaktadır. Bütün münakaşaların ve geçimsizliklerin sebebi olan parasızlık geçici olarak ortadan kalkmış belediye daireleri bir dereceye kadar inşaat ve imarla meşgul olmaya başlamışlardı. Ancak 20 belediye dairesinin bulunması bu dairelerde olan yolsuzluklara müdahale edil(e)memesi, daire sayısının 4 ile 7'ye indirilmesi ve Meclis-i Emanet'in kapatılmasıyla Şehremaneti erkânı ve daire müdürlerinden mürekkep bir meclisin kurulmasıyla ıslaha başlanması tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Subhi Bey'in yerine Şehremini olan Hüseyin Kâzım Bey, gazetelere demeçler vermiş ve iki genelge yayımlamıştır; Kâzım Bey, işe başladığında, Meşrutiyet'in ilanından beri belediyenin tecrübesizlik ve parasızlıktan dolayı bir eser-i hayat ve faaliyet gösteremediğini, istikraz olunan bu paranın (borçlanılan bu paranın anapara ve faizinin ödenmesine Gazhane ve Köprü hasılatı karşılık tutulmuş, Şehremaneti lüzumsuz ve faydasız bir borç altına girmiş, Gazhane'nin geleceği meçhul bırakılmıştır) da şehre faydalı olacak bir tarzda kullanmadığını belediye dairelerine bildirmiş, belediye dairelerinde en adi vazifeleri bile yerine getirmeyen memur ve doktorları göreve çağırmıştır. Bunlar neticesinde belediye daireleri ve Şehremaneti arasında bir itiraz tufanı kopmuş, belediye daireleri Fatih Belediye'sinde (üçüncü daire-i belediye) toplanarak Dahiliye Nezareti ve Şehremaneti'ne iki müşterek mazbata tanzim ve takdim etmiştir. Bunun üzerine, Hüseyin Kâzım Bey, belediye daireleri meclislerinin lağv edilerek yeniden seçim yapılmasını Dahiliye Nezareti'ne yazmış, teklifi kabul edilmeyince de istifa etmiştir (Hüseyin Kâzım Bey, 8 Ağustos - 10 Eylül 1911 [1 ay 2 gün] tarihleri arasında Şehreminliği yapmıştır). Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, 242-244, 252-264. Bu borcun Cumhuriyet'e uzanan etkileri için bkz. İrmak Karabulut, “II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Uzanan Bir Borçlanma Örneği: 1909 İstanbul Şehremaneti İstikrazı,” *Asya Studies* 4, Özel Sayı1 (Aralık 2020): 39-50.

mükemmel bir hastaneye, Bükreş'in derdest-i inşa bulunan abattoir [mezba] gibi bir selhhaneye, hiç olmazsa Zürih şehri kadar bir kâriz-i umumiye, Peşte'nin akvaryumu havi hali kadar üstü örtülü yiyecek çarşısına, Londra'nın müzahrefat ve ecyâf fabrikaları gibi bir fabrika inşasına muvaffakiyetleri temenni eylerim.

MHSİ'nin kuruluşuyla halkın artık derin bir “oh” çekebileceği, İstanbul'un genel sağlık işlerinin çözüleceği, bundan böyle Anadolu'ya yönelmesi gerektiği ilan ediliyordu.³⁴ İdarenin kuruluşuyla hastane teftişleri sıklaşmış,³⁵ eksiklikler yerinde denetlenerek hastanelere müteahhitlerce verilen erzakın hileli olduğu görülmüştür.³⁶

- 34 “Artık derin bir oh çekebiliriz... Bundan sonra İstanbul halkının sıhhatini düşünmeğe memur bir müessesesi mahsusamız olacak. Bunun için ne kadar sevinsek azdır. Çünkü şimdiye kadar *sıhhat-i umumiye* terkibi bizim için yalnız makam-ı istihzada kullanılabilecek mevhum [vehmedilen] bir şeydi. Şehremanetinin bu yeni ve mühim teşebbüsü bazı neticesiz icraatı gibi telâki edemeyiz. Resm-i küşadı hakkında dünkü malumat-ı mufassala verdiğimiz müessesesi sıhhiye Avrupa müessesat-ı sıhhiyesi hakkında tedkikat-ı vasiada bulunan Muhittin ve Nureddin Beyefendilerin gayretile küşad olunmuş ve riyaseti Muhittin Bey'in yed-i iktidarına tevdi edilmiştir. Yeni müessesenin şehrimizin sıhhat-i umumiyesi hakkında bugün Avrupa'nın büyük şehirlerinde olduğu kadar tedabir ve takayyüdât icra etmediğine bittabi intizar edemeyiz... *Yeni Gazete* idaresi kutlamanın devamında Düring Paşa'nın Almanca yayımladığı kitabına atıfla Kastamonu'nun dörtte üçünün frengiye müptela olduğu, diğer vilayetlerde de salgın hastalıkların yaygınlığı, Anadolu'nun tip ve sıhhat nokta-i nazarından acınacak halde olduğu, hekim bulunmadığını vurgulamış ve bir Alman hekimin Anadolu seyahatindeki intibaları aktarmıştır. *Yeni Gazete* “Umur-u Sıhhiye-Şehrimizde Müessesat-ı Sıhhiye, Anadolu'yu da Düşünelim,” *Yeni Gazete* 2, 389 (24 Eylül 1909): 1, s. 3-4. Ayrıca CUB tarafından tanzim olunup Babiali'ye takdim edilen MHSİ'ne ait madde-i münferide-i kanuniye layihası (*MHSİ'nin vezâifi*: Üçüncü maddede gösterilen bilcümle müessesat-ı hayriye-i sıhhiyeyi tesis ve mevcutları ıslah ve tanzim eder ve bunlara müteallik ve Cemiyet-i Umumiyece musaddak bütçede mahsus bilcümle varidatı bir muhasib-i mesul marifetile ahz u kabz ve mecalis-i belediye misüllü meclis idaresi kararile sarf ile işbu müessesatın kâffe-i umur ve muamelatının suret-i idaresi ve meclis idaresi azasının intihabatı ve memurinin tayini keyfiyeti ayrıca tanzim olunacak nizamname-i dahili ile tayin olunur) ile İstanbul'un az zaman zarfında pek muntazam hastanelere malik olacağı şüphesiz addediliyordu. Bkz. “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Hakkında,” *Yeni Gazete* 2, 455 (1 Kânunuevvel 1909): 1, s. 4-5.
- 35 Sıhhiye Müfettiş-i Umumi Dr. Ahmed Nureddin Bey, Bimarhane'yi teftiş etmiş birkaç ekzik dışında memnun kalmış ve Serstabip Avni Bey'e müessesece bir teşekkür varakası gönderdiğini belirtmiştir. Etfal Hastanesi ziyaretinden memnun kalmamış, pavyonların gayrisıhhi halini, bilhassa ameliyat pavyonlarından sular sızdığını ve kalorifer sisteminin bozuk olduğunu görmüştür. “Müessesat-ı Hayriye (Bimarhane ve Etfal Hastanesi),” *Yeni Gazete* 2, 429 (5 Teşrinisani 1909): 2, s. 2-3. Dahiliye Nazırı Talat Bey'in hastaneleri teftiş ve ziyaret intibaları için ayrıca bkz. “Dahiliye Nazırı Hastaneleri Ziyaret Ediyor,” *Yeni Gazete* 2, 465 (11 Kânunuevvel 1909): 1, s. 5-6. Hastaneleri ziyaret eden bir yazar, “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi, geçen Eylül ayında bu suretle vücuda getirildi. Şimdi hastanelerimizde masraf – öyle devr-i sabıkta olduğu gibi – gayrı muayyen, nisbetsiz, ya pek az, yahud fahiş bir raddede değildir” diyerek idareyi övmüş ve idarenin bütçe yetersizliğini dile getirmiştir. D. K. “Müessesat-ı Hayriye,” *Sabah* 21, 7392 (7 Nisan 1326/ 20 Nisan 1910): 1, s. 1-4.
- 36 Hastanelere müteahhitler tarafından verilmekte olan erzakın, bilhassa yağ ve sabunların mağşuş (hileli) olduğu görüldüğünden müteahhitler MHSİ'ne çağrılarak uyarılmış ve kendilerinden taahhüt alınmıştır. “Hastaneler Levazımı,” *Yeni Gazete* 2, 429 (5 Teşrinisani 1909): 3, s. 1. Ayrıntılı bilgi ve geçmiş ihalelerdeki tüm usulsüzlükler için bkz. “Münakasat ve Mübayaatta Temin Edilen Menafi-i Maddiye ve Sıhhiye” ve “Ecza ve Levazım-ı Tıbbiye Muamelatında Temin Edilen Fevaid-i Maddiye ve Sıhhiye,” *Müessesat* I, 12-17. Kimyahane tesisi gündeme geldiğinde ise Darülaceze ve Etfal Hastanesi'nde bulunan fahiş fiyata alınmış alet-edevatın kullanılması gündeme gelmiş, ancak senelerdir çürümeye terk edilip kullanılamaz halde olduğu görülmüştür. *Müessesat* I, 18-19.

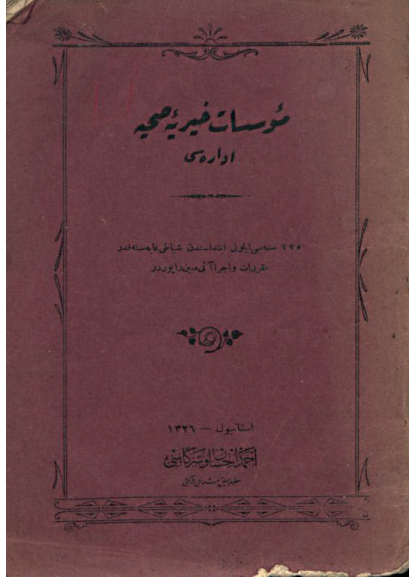

Resim 2. MHSİ için 1500 kuruş maaşla işe alınacak kâtib-i umumi ilanı³⁷

İdarenin açılışından kısa bir süre sonra Çağaloğlu'nda bir konak kiralanarak burası merkez idare haline getirildi. Yeterli bütçe olmamasına rağmen ihalelerde yapılan yolsuzlukların önlenmesi ve daha kaliteli ürünlerin ucuza mal edilmesiyle daha ilk iki ayda önemli tasarruflar sağlandı.³⁸

37 *Yeni Gazete* 2, 391 (26 Eylül 1909): 4, s. 4.

38 Şehrimizde teşekkül eden MHS Eylül ibtidasından beri kemal-i faaliyetle çalışıyor. Şehrimizin en mühim bir meselesi ile sıhhatle iştigal eden bu müessesenin neler yaptığını bittabi karilerimiz merak ederler. Bunun için bazı tahkikat icra ettik. Karilerimizi de haberdar etmek istiyoruz: evvela Çağaloğlu'nda bir konak kiralanarak merkez idare haline getirilmiştir. Küçük hastanelerde yevmi lâakal [aşarî] 8 kuruş olmak üzere bir masraf yapılmış işbu hesap bazı hastanelere tatbik edilmiş ise de belediye varidatının adem-i vüsatine mebni Haseki Nisa Hastanesile Bimarhanede 5 kuruştan fazla tahsis mümkün olamamıştır. Mamafih [1]326 senesinde mubayaat ve münakasat hususunda olunacak dikkat ve ihtimam ve temin edilecek varidat ve inat-ı muhtelifi sayesinde bunların da 7-8 kuruşa kadar tezyidi imkânı hasıl olarak... Şimdiye kadar bimarhanede Üsküdar ve Kadıköy şirketinin suyu şürb ve istimal edildiği anlaşılacak bundaki mehazir-i sıhhiye dahi nazar-ı dikkate alınmış fımabad Çamlıca suyu içilmek için bir araba ile fiçılar ve bir de at mubayaası için sertabibe müsaade edilmiştir. Hastanelerin yiyecek ve giyecek müteahhitleri müesseseye çağırılmış ve daha kaliteli ve dayanıklı ürünler daha ucuza maledilmiştir (ve daha nice kalemlerde: tıbbi malzeme, elektrik vs, tasarruf edilmiştir). Bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Neler Yapıyor?," *Yeni Gazete* 2, 437 (13 Teşrinisani 1909): 1-2, s. 5-6 ve 1-2. Hatta ilk yıllıkta: "mekulatin temin-i nefaseti ve miktarının müessese talimatnamesi mucibince itası yüzündendir ki her sene bu aylarda adem-i tagaddî [beslenememe] neticesi olarak otuzdan ziyade vefiyat vukubulmakta olan Bimarhane'de lehü'l-hamd bu sene vefeyat-ı sabıkına nisbetle şayan-ı memnuniyet derecede tenakus, vesair hastahanelerde ise nisfına tenezzül eylemiştir" sözleriyle müessese talimatnamesi ve yeni idari düzen sayesinde beslenme yetersizliğine bağlı ölümlerin azaldığına dikkat çekilmiştir. Bkz. *Müessesat* I, 5. Kurumların fiziki koşullarının düzelmesi, muntazam idare edilmesi, ihalelerde yüzde 20'den 50'ye tasarruf sağlanması, ölümlerin önceki senelere nispetle azalması, onbir ay zarfında onbin liradan fazla tasarruf edilmesi Şehremaneti tarafından tebrik edilmişti. Bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye ve Hidemat-ı İnsaniyetkaranesi," *Sabah* 22, 7587 (22 Teşrinievvel 1326/ 4 Kasım 1910): 3 s. 4-5; "Takdirname İrsali," *Tanin* 3, 779 (20 Teşrinievvel 1326/2 Teşrinisani 1910): 3, s. 3.

Resim 3. Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi'nin ilk yıllığı/raporu [Müessesat I]: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi: 1325 [1909] senesi Eylül ibtidasından Şubatı gayesine kadar mukarrerat ve icraatı mübeyyin rapordur (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1326/1910).

Tablo 1. Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdare Meclisi Heyeti ³⁹		
I. Yılıktan (1326/1910)	II. Yılıktan (1327/1911)	1328 Salnamesi ⁴⁰
Meclis-i Emanet Azasından: Muhittin Bey (Reis)	Muhittin Bey (Reis)	Muhittin Bey (Reis)
Haseki Nisa Hastanesi Sertabibi: Ahmed Nureddin Bey (Müfettiş)	Âyandan CUB Reis-i Sanisi: Prens Said Halim Paşa	CUB Reisi Said Halim Paşa
Ticaret ve Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti Reisi: Şefik Bey	Müfettiş-i Umumi ve Haseki Nisa Hastanesi Sertabibi: Ahmed Nureddin Bey	Dr. Ahmed Nureddin
Bimarhane Sertabibi: Avni [Mahmud] Bey	Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti Reisi: [Yağcızade Hacı] Şefik Bey	Tüccardan Hulusizade Osman Nuri Efendi
Tüccardan: Azaryan Efendi	Meclis-i Emanet Azasından Mehmed Paşa	Meclis-i Emanet Reisi Mehmed Paşa
Meclis Umur-ı Sıhhiye Azasından ve Haseki Nisa Hastanesi Etibbasından: Akil Muhtar Bey	Bimarhane Tabibi: Avni [Mahmud] Bey	Bimarhane Sertabibi: Avni [Mahmud]
Altıncı Daire-i Belediye Reis-i Sanisi: Mustafa Bey	Tüccardan ve Bağdat Demiryolu Meclis-i İdaresi Azasından: Azaryan Efendi	Tüccardan Azaryan Efendi

39 Müessesat I, 2.; Müessesat II, 106.; MHS riyasetine asaleten Dr. Muhittin Bey, onun yerine şehremaneti meclis azalığına müfettiş-i umumi Dr. Rıza Nuri [Birgi] Bey, müfettiş-i umumiliğe muavini Dr. Edhem Bey, muavinliğe Darülaceze müdürü Dr. Temo Bey'in tayinleri tensib olunmuştur. Bkz. "Etibba-yı Sıhhiye," *Yeni Gazete* 2, 694 (31 Temmuz 1910): 3, sü.3.

40 *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye* 67. Sene (Dersaadet: Selanik Matbaası, 1328), 214-15.

Şehremâneti Hey'ât-ı Sıhhiye Müfettiş-i Umumisi: Rıza Nuri [Birgi] Bey	İkinci Daire-i Belediye Reisi: Tahir Bey	İkinci Daire-i Belediye Reisi: Tahir Bey
İkinci Daire-i Belediye Reisi: Tahir Bey	Cerrahpaşa Hastanesi Sertabibi: Rıza Servet Bey	Dr. Rıza Servet
Haseki Nisa Hastanesi Etibbasından: Hacı Kemâleddin Bey (İdare Müfettişi)	Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Azasından: Bahaeddin Şakir Bey	Dr. Bahaeddin Şakir
Yedinci Daire-i Belediye Azasından ve Şark Demiryolları Hukuk Müşaviri: Yakup Bey	Altıncı Daire-i Belediye Reisi: Hacı İhsan Bey	Gureba-yı Müslimin Hastanesi Tabib-i Sanisi Hacı Kemaeddin
Beyoğlu Nisa Hastanesi Tabib-i Mühassısı ve Gureba Hastanesi Sertabib Vekili: İhsan Paşa	Altıncı Daire-i Belediye Azasından: Mustafa Bey	10. Daire-i Belediye Reisi Suni Bey
Tüccardan Sekizinci Daire-i Belediye Reis-i Sânis: Ligoraki Efendi	Etfal Hastanesi Sertabibi: Şevket Celâl Bey	Dr. Şevket Celâl
Tüccardan ve 15. Daire-i Belediye Azasından: Karabet Basmacıyan Efendi	Beyoğlu Nisa Hastanesi Tabib-i Evveli: Necmeddin Arif Bey	Dr. Necmeddin Arif
Tüccardan ve 11. Daire-i Belediye Azasından: Haritonidi Efendi	15. Daire-i Belediye Azasından: Karabet [Basmacıyan] Efendi	Karabet Basmacıyan Efendi
“Şehremaneti Heyet-i Fenniyesinden Mimar: Terziyan Efendi	II. Ordunun Sabık Eczacıbaşısı: Mahmud Bey	II. Ordunun Sabık Eczacıbaşısı: Mahmud Bey
	Bimarhane Sertabib Muavini: Ali Muhlis Bey	Dr. Ali Muhlis
	Tüccardan ve On Birinci Daire-i Belediye Azasından: Haritonidi Efendi	Tüccardan Haritonidi Efendi
	Darphane Kimyageri: İbrahim Edhem [Ulagay] Bey	İbrahim Edhem
	Şehremaneti Heyet-i Fenniyesinden Mühendis: Ali Bey	Şehremaneti Heyet-i Fenniyesinden: Ali Bey
<i>Başkâtip:</i> Osman Nuri Bey	<i>Başkâtip:</i> Osman Nuri [Ergin] Bey	<i>Başkâtip:</i> Osman Nuri
<i>Muhasebeci:</i> Besim Bey	<i>Muhasebeci:</i> Mustafa Vasıf Bey ⁴¹	<i>Muhasebeci:</i> Mustafa Vasıf
	<i>Laboratuvar Müdürü Kimyager:</i> Mustafa Muhlis Bey	<i>Laboratuvar Müdürü Kimyager:</i> Mustafa Muhlis
	<i>Dava Vekili:</i> Sadık Şahabettin	<i>Dava Vekili:</i> Sadık Şahabettin

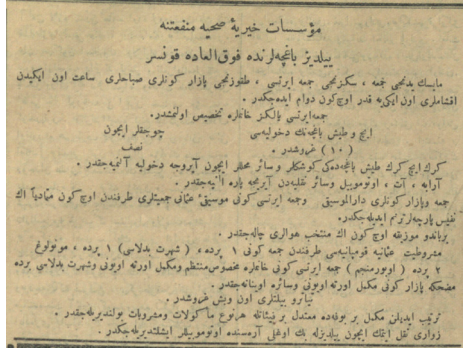
CUB kararıyla MHS menfaatine konserler verilirken,⁴² hastanelerin ıslahı için çalışmalarına başlandı.⁴³ İlk altı ayda hastanelerin fiziki koşullarında önemli düzelmeler görüldü, hatta

41 İdaremizin bîdayet-i küşadından beri muhasebecilik vazifesini hüsn-i ifa eden Besim Bey ahvâl-i sıhhiyesinin adem-i müsâidesine mebni 7 Teşrinisani 1326 / 20 Kasım 1910 tarihinde istifa etmiş ve müessesece de mumaileyhin istifası kabul olunup yerine tarih-i mezkûrdan itibaren Vasıf Bey tayin olunmuştur.

42 “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye,” *Yeni Gazete* 2, 443 (19 Teşrinisani 1909): 1, s. 6.

43 “Hastahanelerin Islahı” *Yeni Gazete* 2, 443 (19 Teşrinisani 1909): 2, s. 1; “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye,” *Yeni Gazete* 2, 464 (10 Kânunuevvel 1909): 2, s. 1.

bütçe fazlası verildi.⁴⁴

Resim 4. Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Menfaatine Yıldız Bahçelerinde Fevkalade Konser ve Tiyatro⁴⁵

Bundan sonraki süreçte denetimlerin azaldığı, Eylül 1910 tarihi itibarıyla İstanbul'da yayılmaya başlayan kolera sebebiyle idarenin mesaisinin büyük bir bölümünü hastaneler,

44 1909 yılı Eylül ayı başından 1910 yılı Şubat ayı sonuna kadar açıklanan bilançoda toplam bütçeden 4000 lira tasarruf edilmiştir. *Müessesat I*, tablolar.; Dr. Muhtit Bey hastanelerin durumunu iyileştirmeyi başardı. Buna ikna olmak için, Osmanlı Bankası'na %3 faizle yatırılan 4.000 lirayı biriktirebildiğimiz beş aylık bilançoya bir göz atmak yeterli. Bu katma değer, gıda alımlarının zamanında, toplu ve açık arttırma usulü ile yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bkz. "L'Assistance publique," *La Turquie: Journal français, quotidien, politique, commercial, financier* 5, 107 (10 mai 1910): 3, s. 3. MHSİ'nin kurumların her türlü demirbaş eşya, ecza, yiyecek, giyecek vs ihtiyacını münakasa usulüyle ihale ettiği, gazetelerdeki ilanlardan izlenebilmektedir: Hastanelerin koton hidrofif, gaz hidrofif, pamuk vs. ihtiyacı için verilen bir ilan için bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiyeden," *Yeni Gazete* 2, 635 (1 Haziran 1910): 4, s. 6. Senelik bir yiyecek-içecek ihalesi için bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiyeden," *Tanin* 4, 1372 (12 Haziran 1328/25 Haziran 1912): 5, s. 6. Bimarhane için bir eşya ihalesi için bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresinden," *Tanin* 4, 1410 (21 Temmuz 1328/3 Ağustos 1912): 6, s. 2. Şu ilanlara da ayrıca bakılabilir: "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiyeden," *Tanin* 3, 840 (23 Kanunuevvel 1326/5 Kanunusani 1910): 4, s. 4 ; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyetinden," *Tanin* 3, 1022-7 (23 Haziran 1327/6 Temmuz 1911): 5, s. 5; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresinden," *Tanin* 4, 1403 (14 Temmuz 1328 / 27 Temmuz 1912): 6, s. 4; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyetinden," *Tanin* 5, 1420 (10 Ağustos 1328 / 23 Ağustos 1912): 6 s. 4. İdarenin birçok malzemenin teminine yönelik gerçekleştirdiği ihalelerde şeffaf davranmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Kurumların (tebhirhaneler, müşahedehane vs.) tamiri ve yeni inşa edilmek istenen binaların (ahır, pavyon vs.) keşif mucibince belirlenen masrafları da yayımlanmış ve ihale şartları için kuruma başvurmaları gerektiği belirtilmiştir: Tebhirhanelerin tamir masrafları için bir ihale ilanı için bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyetinden," *Tanin* 2, 688 (19 Temmuz 1326 / 1 Ağustos 1910): 4, s. 4. Müesseseye yardımda bulunan hayırseverlerin isimleri de yayımlanmıştır: Bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiyeden," *Tanin* 3, 840 (23 Kanunuevvel 1326 / 5 Ocak 1911): 4, s. 4; Osmanlı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi ve diğer bağışçılar tarafından Etfal Hastanesine yapılan yardımlar için bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiyeden," *Tanin* 5, 1491 (22 Teşrinievvel 1328/4 Teşrinisani 1912): 5, s. 3. İdare bazı ihalelerde usulsüzlük ve suiistimal yapıldığına dair suçlanmış, bu iddialar inkâr edilmiştir. Bkz. "Şehremanetinden," *Tanin* 2, 518 (29 Kanunusani 1325/11 Şubat 1910): 3, s. 6.

45 MHSİ'nin kuruluşundan itibaren gelir elde etmek için konserler verilmiş ve piyngolar tertip edilmiştir: "Yıldız'da Üç Günlük Konser," *Yeni Gazete* 2, 435 (11 Teşrinisani 1909): 2, s. 4-5; *Yeni Gazete* 2, 623 (20 Mayıs 1910): 3, s. 4-5.; *Sabah* 21, 7421 (6 Mayıs 1326/19 Mayıs 1910): 4, s. 5; *Tanin* 2, 607 (28 Nisan 1326/11 Mayıs 1910): 4, s. 5; *Tanin* 2, 614 (5 Mayıs 1326/18 Mayıs 1910): 4, s. 6; *Tanin* 2, 615 (6 Mayıs 1326/19 Mayıs 1910): 4, s. 5; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiyeden," *Tanin* 3, 1011-35 (12 Haziran 1327/25 Haziran 1911): 6, s. 2; *Tanin* 3, 1018-3 (19 Haziran 1327/3 Temmuz 1911): 6, s. 1.

tahaffuzhane ve tebhirhanelerin modernizasyonu,⁴⁶ yeni inşaatlar ve kolera mücadelesine ayırdığı anlaşılıyor. Şehremaneti, borçlanılan (istikraz) bir milyon liranın 80bin lirasının MHSM'ne tahsis edilmesine karar vermiş,⁴⁷ ancak –Muhittin Nuri Bey'in beyanına göre– bu paradan yalnızca 16bin küsur lira reis Muhittin Nuri Bey'in görevden azledildiği Haziran 1912 tarihine kadar müdüriyete aktarılmıştır.

23 Temmuz 1911'de (10 Temmuz 1327) hizmete giren Haseki Mecanin Müşahedehanesi giderleri müdüriyetin bütçesini iyice sarstı.⁴⁸ Öyle ki 1328/1912 bütçe görüşmelerinde hekim maaşlarının azaltılması gündeme geldi.⁴⁹ Cerrahpaşa ve Haseki Hastanelerinde devam eden inşaatlar için ise bütçe sağlan(a)madı.⁵⁰

Reis Muhittin Nuri Bey, görevli olduğu dönemde üç defa istifa etmiştir. Şehremanetince borçlanılan paradan 80bin liranın müdüriyete aktarılması kararlaştırılmışken bu tahsisatın önce 50bin liraya düşürülmesi, daha sonra Meclis-i Emanet'in bu bütçeye de itirazı üzerine Muhittin Nuri Bey ikinci defa istifasını vermiştir. Ocak-Şubat 1912 tahsisatının müdüriyete aktarılmaması ile ekonomik buhrana sürüklenen müdüriyet, pahalılık nedeniyle tahsisatı kalmamış olan Mecanin Müşahedehanesi'ne belediyenin mali yardımda bulunmaması ve müdüriyet bütçesine aktarılması kararlaştırılmış olan 50bin liradan kalan meblağın aktarılmaması nedeniyle Reis Muhittin Nuri Bey Şubat 1912'de bir kere daha istifasını vermiş, ancak verilen sözlerin yerine getirileceği vaadiyle istifadan vazgeçmiştir. 29 Haziran 1912 tarihli CUB toplantısında ise yolsuzluk ve başkaca şeylerle suçlanarak görevinden azledilmiş ve Şehremini Cemil Paşa'nın (Topuzlu) teklifi üzerine 22 Eylül 1328 / 5 Ekim 1912 tarihli CUB toplantısında alınan kararla müdüriyetin lağvına karar verilmiştir (bkz. Ek 10).

46 “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye,” *Yeni Gazete* 2, 667 (3 Temmuz 1910): 2-3, s. 6 ve 1.

47 Şehremaneti birmilyon liralık istikrazının 80.000 lirasını hastaneler idare-i merkeziyesine tahsis etmeğe karar vermiştir. İdare-i mezkure bu meblağ ile müceddeden iki hastanesini inşa edecektir. “Hastanelerin İdare-i Merkeziyesi,” *Yeni Gazete* 2, 575 (2 Nisan 1910): 2, s. 5.

48 Üsküdar'da kâin bimarhane müşahedehanesinde muktezî tahsisatın adem-i kifayesine mebni gelecek Marttan itibaren 60bin kuruşun ilâve-i tahsisat olarak itası hususu Şehremaneti'nden Dahiliye Nezareti'ne derdest-i iş'ar bulunmuştur. “Toptaşı Bimarhanesi,” *Yeni Gazete* 4, 1261 (28 Şubat 1912): 3, s. 6. Dahiliye Nezareti'nden Şehremaneti'ne gönderilen 2 Teşrinievvel 1328/ 15 Ekim 1912 tarihli bir tezkerede MHSİ'ne merbut Mecanin Müşahedehanesi'ne atanan ve müşahedehane tahsisat yetersizliğinden dolayı maaşı ödenemeyen bir hekimin isteği üzerine uygun bir memuriyete atanması istenmiştir. BOA, DH. MTV. 40.2-46.

49 “Hastane Etibbası Maaşatı,” *Yeni Gazete* 4, 1262 (29 Şubat 1912): 2, s.3.

50 “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye: Nutk-u ifitahi,” *Yeni Gazete* 4, 1362 (7 Haziran 1912): 3, s. 1. CUB'nin icraatları *Cem Dergisi*'nde tiye alınmıştır, cemiyet kolera salgını nedeniyle bir müddet tedbiren toplanmamış, toplantıların da bir sonuç vermediği eleştirilmiştir: *CUB üç senede yedi defa içtima ederek hiçbir şey meydana çıkaramadı, bundan da namütenahi bir tenasüp kurarak bulurum kendimce tamamen kani olurum ki cemiyet-i mezkura ilâ ahirü'l-kıyâm* [kıyamete kadar] *içtima üzere bulunsa yine eski hamam eski tas.* “İstatistik Merakı,” *Cem/Djem* 1, 31 (18 Haziran 1327 / 1 Temmuz 1911): 2 (Vurgular yazar tarafından eklendi).

MHSİ ile MUTMvSU Arasındaki Nizamname Kavgası

MHSİ kurulduktan yaklaşık dokuz ay sonra nizamnamesinin ancak yürürlüğe girmesinin arkaplanında MUTMvSU ile yaşanan iktidar kavgası bulunmaktadır.⁵¹ CUB göreve başladıktan kısa bir süre sonra belediye daireleri ve belediyeye bağlı hastanelerin kadro ve maaşlarını düzenlemiştir,⁵² vukubulan şikayetler üzerine atamaların Meclis-i Tıbbiye/Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye (MUTMvSU), görevden azillerin ise CUB tarafından yapılmasına karar verilmiştir.⁵³ Bu karar MUTMvSU ile Dahiliye Nezareti arasındaki birtakım yazışmalar sonrası alınmıştır. Belgelerde 7 Nisan 1909 tarihinden önceye gidilemese de MUTMvSU'nin II. Meşrutiyet sonrası başlayan tensikat sırasındaki ihraçlara itiraz ettiği, bu yetkinin kanunen kendinde olduğunu Dahiliye Nezareti'ne bildirerek gereğinin yapılmasını istediği anlaşılıyor.

Dahiliye Nezareti'nden Şehremaneti'ne gönderilen 25 Mart 1325 / 7 Nisan 1909 tarihli tezkereye zeyilde Dersaadet'te bulunan hastaneler, Darülaceze ve tebhirhanelere emanet heyet-i sıhhiyesince etibba tayin edilmesi üzerine, bu durumun mevcut nizama uygun olmadığı, Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti'ne gelen şikayetler dikkate alınıp etibba hukukunun korunması için Şehremaneti'nin bu atamalara karışamayacağı bildirilmiş ve

51 Nizamname CUB tarafından Ocak 1910'da tasdik edilerek Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiş ise de, ancak Haziran 1910'da yürürlüğe girmiştir. *Yeni Gazete* 2, 490 (7 Kânunusani 1910): 4, s.2.

52 CUB'nin 20 Mayıs 1909 tarihli Cafer Bey'in riyasetindeki toplantıda belediye hekim maaşları her daire için 1500 ile 1000 kuruş [tabib-i müvellid] arasında belirlenmiştir. "Cemiyet-i Umumiye-i Belediye," *Yeni Gazete* 1, 271 (21 Mayıs 1909): 2, s. 3-4; Hastane sıhhiye memurlarının maaşları: Haseki Nisa Hastanesi (170 Yataklık): Sertabip ve operatör 4000 kuruş, Tabib-i sani 2000, Dahili tabibi ve istatistik memuru 2000, Dahili tabibi 1250, Operatör muavini 1000, Emraz ve ameliyat-ı viladiye tabibi 1000, KBB tabibi 700, Kimyager 700, Teşrih-i marazi ve hurdebini mütehasısı 700, Ameliyat-ı aynıye tabibi 700, Röntgen mütehasısı 700, Kabile [ebe] 600, Dişçi 400, Sereczacı 1000, Eczacı-ı sani 600, dört eczacı her birine 400, İdare memuru 1250, debboy ve dahiliye memuru 800, Sarf memuru 550 kuruş vd.; Beyoğlu Nisa Hastanesi (35 yataklık olup 65 yatağa çıkarılacak): Sertabip ve operatör 2000 kuruş, Tabib-i sani 1250, Operatör muavini 1250, Eczacı 500, İdare memuru 500, iki hizmetçinin her birine 150 kuruş vd.; Toptaşı Bimarhanesi (500 yataklık): Sertabip 4000 kuruş, Tabib-i sani 2250, Tabip 1500, Tabip 1250, Tabip 1000, Sereczacı 1000, Eczacı 700, Eczacı 600, Tımarcı 550, Etiv memuru 400, İdare memuru 1500, Katip ve fen rapor muharriri 900, Katip 500, Mubassır 650 kuruş, diğer memurlar ve 73 hademe (muhtelif maaşlar); Beyoğlu'nda mevcut Nisa Hastanesi: Sertabip ve heyet-i teftiş-iye komisyonu reisi 1250 kuruş, Heyet-i teftiş-iye müfettiş-i sıhhiyesi 1000, Müfettiş-i sıhhi 1250, Hastane müdürü 1250, Bakteriyolog 800, Hastaneyeye ve umumhaneleri muayeneye memur 9 tabip her birine 800 kuruş vd.; Gedikpaşa, Tophane, Üsküdar'da vaki üç tebhirhane: Tebhirhane müdürü ve katip 1000, makinist 600, beş adet 1.sınıf tathir ve tebhir memuru her birine 500, beş adet 2. sınıf 400, beş adet 3. sınıf 300 vd. olarak belirlenmiştir. "Cemiyet-i Umumiye-i Belediye: Şehremanetine Merbut Hastanelerin Tensikati Defteri," *Yeni Gazete* 1, 273 (23 Mayıs 1909): 2, s. 4-5. Bu tablodan MHSİ'de idare heyetindeki hekim maaşlarının diğer uzman hekim maaşlarına kıyasla oldukça yüksek olduğu anlaşılıyor.

53 Gerek Şehremaneti idaresindeki hastanelere gerek devair-i belediye[ye] lüzumu olan etibba, yakın zamana kadar belediyeler tarafından intihap olunuyorlardı. Halbuki bu hâl birtakım mehazirden salim olamayacağından ve Meclis-i Tıbbiye [MUTMvSU] etibbayı daha yakından tanıdığından, badema hastane ve devair-i belediyeye lazım olacak etibbanın Meclis-i Umur-u Tıbbiye tarafından bilmüsabaka intihabı ve fakat ifa-yı vazifede müsamaha ve tekasülleri görülenlerin meclis-i umumiye-i belediye [CUB] tarafından azl edilmeleri taht-ı karara alınmıştır. "Hastaneler ve Devair-i Belediye Etibbası," *Yeni Gazete* 2, 406 (11 Teşrinievvel 1909): 2, s.1-2.

Şehremaneti uyarılmıştır.⁵⁴ Şehremini Hazım Bey Dahiliye Nezareti'ne yazdığı 4 Haziran 1325 / 17 Haziran 1909 tarihli tezkerede Dersaadet'te bulunan hastanelerle, Darülaceze ve tebhirhanelere emanet heyet-i sıhhiyesince etibba tayininin nizamat-ı mevcudeye mugayir bulunması kararının ve Daire-i Umur-u Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti'nden gönderilen iki kıta tezkerenin incelendiği ve Etfal Hastanesi'ne yapılacak atama için CUB'de alınan kararla atamaların muhakkak müsabaka ile yapılması gerektiğini bildirmiştir.⁵⁵ Dahiliye Nezareti'nden Şehremanetine gönderilen 4 Haziran 1325 / 17 Haziran 1909 tarihli tezkereye yazılan 12 Haziran 1325 / 25 Haziran 1909 tarihli cevapta Etfal Hastanesi'ne atanacak hekimlerin MUTMvSU'ce müsabaka ile atanacağı bildirilmiştir.⁵⁶ MUTMvSU reisi Besim Ömer Paşa, Dersaadet ve taşra belediye daireleri ile müessesat-ı sıhhiyeye tayin olacak etibbanın MUTMvSU'den intihabı lüzumunu ve gereğinin yapılması hususunu 22 Temmuz 1325 / 4 Ağustos 1909 tarihli tezkeresiyle Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir.⁵⁷ Dahiliye Nezareti durumu 16 Ağustos 1325 tarihli tezkeresiyle Sadaret'e aktarmıştır.⁵⁸ 20 Ağustos 1325 / 2 Eylül 1909 tarihli CUB'nin MUTMvSU'nin atamaları uhdesine almak istediği karara itiraz eden yeni bir tezkerenin ilavesiyle Dahiliye Nezareti tekrar Sadaret'e bir tezkere göndermiştir.⁵⁹

54 BOA, DH. MUİ. 8-8-1. Şehremaneti Dersaadet Belediye Kanunu'nu gerekçe göstererek bu atamaları yapmıştır. BOA'nde "Gerek İstanbul gerekse taşradaki hastanelere yapılan tayinler. Belediye tabiblerinin istihdam şekli. Ecnebi mekteblerinden mezun doktorların istihdam edilmemesi. Tabib tensikatının yapılarak kadroların tahsisi. Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi Nizamnamesi'nin irsali. (BOA, DH. MUİ. 8-8.)" künyesiyle özetlenmiş belge grubunda MHSİ, MUTMvSU, Şehremaneti ve Dahiliye Nezareti arasındaki nizamname tartışmaları ve protesto telgrafları, görevden alınmalara itirazlar, vilayet sıhhiye müfettişlerinin atamaları vd. konusunda muhtelif tarihlerde – alakalı-alakasız – 180 poz belge bulunmaktadır. Bu bölümde kullanılan belgelerin büyük bir kısmı bu belge dosyası içinde yer almaktadır. Belgeler kronolojik olarak tarihleri ile birlikte metin içinde serimlendiği için dipnotlardaki belgeler tarihsiz verilmiştir.

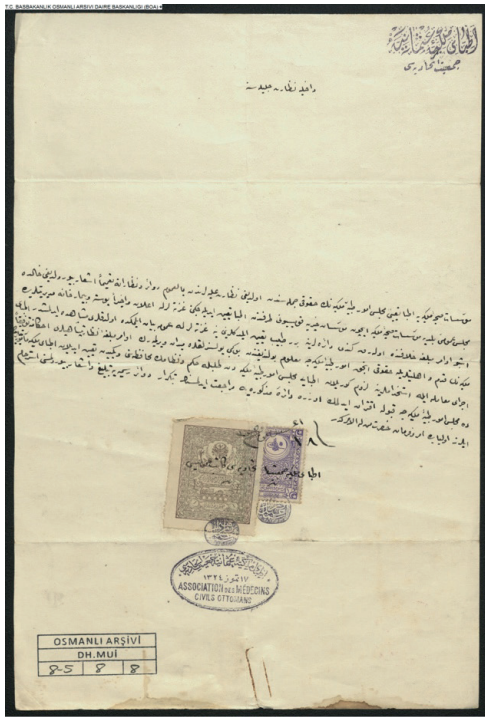
55 BOA, DH. MUİ. 8-8-3.

56 BOA, DH. MUİ. 8-8-2.

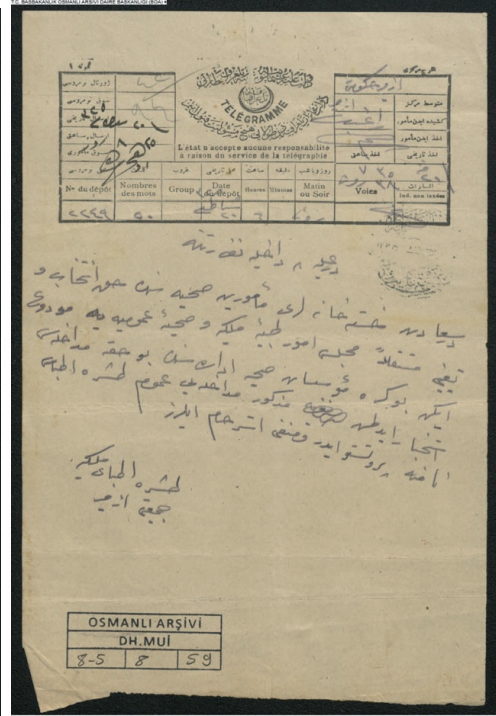
57 BOA, DH. MUİ. 8-8-5.

58 BOA, DH. MUİ. 8-8-6.

59 BOA, DH. MUİ. 8-8-7.

DH.MUI.00008.5.00008.008

DH.MUI.00008.5.00008.059

Resim 5 (solda). *Etibba-yı Mülkiye-i Osmaniye Cemiyet-i İttihadiyesi*'nin CUB MHS komisyonunun sivil hastanelere hekim tayin edeceğinin gazetelerde görülmesi üzerine, cubu yolsuzluk olarak nitelediği ve bu hakkını MUTMvSU'ya ait olduğunu Dahiliye Nezareti'ne bildirdiği ve gereğinin yapılmasını arz ettiği 18 Ağustos 1909 / 31 Ağustos 1909 tarihli dilekçesi. **Resim 6 (sağda).** *İzmir Taşra Etibba-yı Mülkiye Cemiyeti*'nin MHSİ'nin hastanelere hekim tayinini kendi uhdesine alması üzerine umum taşra etibbası adına Dahiliye Nezareti'ne iletilmek üzere MUTMvSU'ya gönderdiği 20 Şubat 1910 / 5 Mart 1910 tarihli protesto telgrafı.⁶⁰

Başka belgelerde, örneğin Darülaceze sertabibi Dr. Burhaneddin Halis Bey'in görevden alınması üzerine 15 Teşrinievvel 1325 / 28 Ekim 1909'da Sadaret ve Dahiliye Nezareti'ne yazdığı dilekçelerde, belediyeden ehliyetsiz bir grubun kendisini görevden aldığı bildirildiği ve görevine iadesini talep ettiği göze çarpmaktadır.⁶¹ Bu başvuru üzerine Dahiliye Nezareti MUTMvSU riyasetine yazdığı 28 Teşrinievvel 1325 / 10 Kasım 1909 tarihli tezkere ile Dr. Burhaneddin Halis Bey'i görevine iade etmemiş ancak hazakat ve ehliyetine binaen münasip bir memuriyete tayinini istemiştir.⁶² Altıncı Daire-i Belediye Mecruhin Hastanesi (Beyoğlu

60 BOA, DH. MUİ. 8-8-8; BOA, DH. MUİ. 8-8-59.

61 BOA, DH. MUİ. 8-8-16/17. Meşrutiyet'in ilanından sonra Darülaceze ihalelerindeki yolsuzlukların ortaya (gün yüzüne) çıkması üzerine sertabip Zühdü Paşa görevden alınmış yerine yine Darülaceze tabiplerinden biri olan Dr. Burhaneddin Halis Bey [tabibi müvellid] 23 Şubat 1909'da sertabipliğe getirilmiştir. Nuran Yıldırım, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi* (İstanbul: Darülaceze Vakfı, 1996), 187.

62 BOA, DH. MUİ. 8-8-15.

Zükur Hastanesi) operatör ve başhekim iken askeri hekim olmasından dolayı Şehremaneti bünyesinde oluşturulan etibba komisyonu tarafından görevinden ihraç edilen Dr. İzidor Greyver Paşa (Isidor Greiwer) hakkında da Dahiliye Nezareti, Şehremaneti'ne yazdığı 29 Teşrinievvel 1325 / 11 Kasım 1909 tarihli tezkere ile - Dr. İzidor Greyver Paşa'nın dilekçesi ve MUTMvSU riyaseti tarafından verilen tezkere eklenerek - iade-i memuriyetini istemiştir.⁶³

Bu yazışmalar sürerken MHSİ resmen olmasa bile fiilen kurulmuş, hatta muhtemeldir ki belediyede tensikatı yapan etibba komisyonunda idare reisi Muhittin Bey de bulunmuştur.⁶⁴ Başlangıçta, fiilen kurulmuş olan idarenin hazırlanan nizamname layihasında idareye bağlı kurumlara atanacak hekimlerin atama ve ihraç süreçlerinin -CUB'ye bağlı- MHSİ yetkinde olması planlanmıştır. Ancak bu bölümün ilk paragrafında değinilen Ekim 1909'da 'vukubulan şikayetler üzerine atamaların MUTMvSU, görevden azillerin CUB tarafından yapılmasına karar verilmesi' sonrası, MHSİ, tasarladığı görece özerk idare şekli ve programına istinaden müessesat-ı hayriye-i sıhhiye etibbasının tayin ve azl işlemlerinin idare meclisinde olması gerektiğine dair aşağıdaki kararı almış ve bu kararı gazetede yayımlamıştır:⁶⁵

Devair-i belediye ve MHS'de istihdam olunacak etibbanın intihap ve azilleri hususunun MUTMvSUce icrası hakkında Dahiliye Nezareti'nden yazılan tezkere üzerine Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiyece atideki kadar ittihaz olunmuştur: Dahiliye Nezaret-i Aliyesinin

- 63 BOA, DH. MUİ. 8-8-19. Vilayetlerde de tensikat devam ediyordu. Kurulan tensikat komisyonları eski kadroları ihraç sürecine başlamış, yerlerine atanacak hekimlerin atanmasında bazı karışıklıklar yaşanmıştı. MUTMvSU riyaseti vilayetlerde oluşturulan tensikat komisyonlarının hekim kadrolarında kendilerine danışılmadan yaptığı tensikatlar için 23 Kânunuevvel 1325 / 5 Ocak 1910'da Dahiliye Nezareti'ne bir tezkere vermiş, 7 Kânunusani 1325 / 20 Ocak 1910 tarihli cevapta Nezaret, Tensikat Kanunu'nun 1. maddesine dayanarak oluşturulan tensikat komisyonlarına ihraç edilen kişilerin görevlerine dönemeyeceği ancak yerlerine tayin edileceklerin MUTMvSU riyasetince seçileceğini bildirmiştir. BOA, DH. MUİ. 8-8-42. Ayrıca bkz. BOA, DH. MUİ. 8-8-41; BOA, DH. MUİ. 8-8-40. Örneğin Şam Belediye tabipleri tensikat komisyonunca görevlerinden ihraç edilmiş ve yerlerine Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nden mezun hekimlerin atanması şikâyet konusu olmuştur. Bkz. BOA, DH. MUİ. 8-8-43/44/45/68/69/74/75/76/77/78/83/99. MUTMvSU, vilayetlere ecnebi mekteplerinden diploma alan hekimlerin atanmasına da Dahiliye Nezareti'ne bir tezkere (9 Şubat 1325) yazarak itiraz etmiştir. Bunun üzerine Nezaret, ecnebi mekteplerinden diploma alan hekimlerin atanmaması hususunda vilayetleri uyarmıştır. (18 Şubat 1325). Bkz. BOA, DH. MUİ. 8-8-47/48/50.
- 64 Yukarıdaki belgelerde 'emanet heyet-i sıhhiyesi' olarak geçen ve Burhaneddin Halis Bey'in dilekçesinde 'belediyeden ehliyetsiz bir grubun' ifadesiyle nitelediği heyetin, doğrudan doğruya 1908 yılı sonu itibarıyla görevde olan Müessesat-ı Hayriye İdaresi/Komisyonu heyeti olması muhtemeldir (Bkz dn. 24).
- 65 "Devair-i Belediye ve Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye'de İstihdam Olunacak Etibba," *Yeni Gazete* 2, 441 (17 Teşrinisani/Kasım 1909): 2, s.5-6. Bu duruma *Yeni Gazete* idaresinin yorumu şöyle olmuştur: *Müessese intihap ve tayin-i etibbayı MUTMvSU ve Tıp Fakültesi ile bilistişare yapmak suretini kabul etmekle büyük bir hulus-u niyet göstermiş oluyor. Bittabi bu üç merci-i fennini bu babda ittihat ve istişare ile müessesata yeniden intihap olunacak etibbayı, icabına göre bittakdir veyahut bilimtihan tayin ve tavzif etmesi pek muvafık bir mütalaa olmakla bu hususta meclisin itilaf ile [uyuşarak] hareket eylesini selamet-i vatan namına temenni ederiz.* Ayrıca bkz. BOA, DH. MUİ. 8-8-21. Dahiliye Nezareti'nden Şehremaneti'ne yazılan 19 Teşrinisani 1325 / 2 Aralık 1909 tarihli başka bir tezkerede MHSİ ile MUTMvSU arasında ileride oluşabilecek ihtilafları önlemek için, MHSİ tarafından tanzim olunan nizamnamenin tedkik edilmesi için MUTMvSU riyasetine gönderilmesi istenmiştir. BOA, DH. MUİ. 8-8-25. Bu tezkere MUTMvSU riyaseti tarafından Dahiliye Nezareti'ne yazılan 16 Teşrinisani 1325 / 29 Kasım 1909 tarihli tezkere nedeniyle Şehremaneti'ne yazılmıştır. Bkz. BOA, DH. MUİ. 8-8-26.

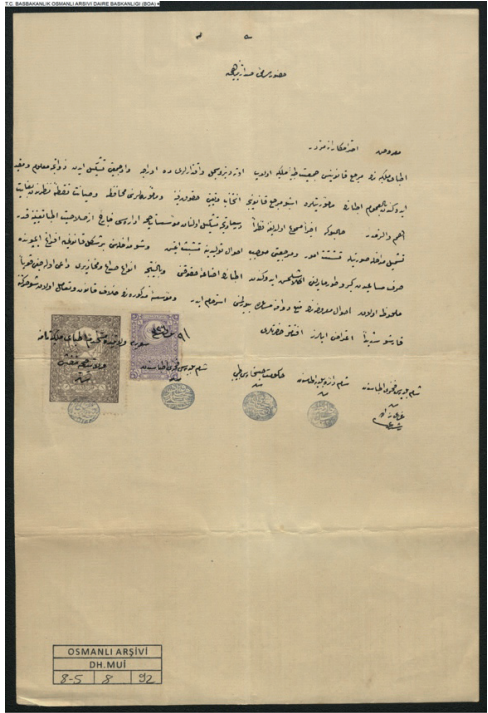
mühesseseye muhavvel işbu tezkeresi mütalaa olundu. Devair-i belediyede müstahdem etibbanın intihap ve tayini ve azl ve tebdili hakkında işbu tezkere-i aliyyede muharrer MUTMvSU'nin mütalaaı doğru ve kanunidir. Çünkü gerek İstanbul'da gerek vilayatta sıhhat-i umumiyeden meclis-i mezkur mesul olmakla sıhhat-i umumiyenin vesait-i icraiye-i fenniyesi bulunan belediye etibbasının intihap ve tayini ve azl ve tebdili hakkı da meclis-i mezkura ait olmak tabiidir. Belediye etibbasının bir talimatname dairesinde sa'y ve kusurlarını murakabe [denetleme] hakkı ise belediye meclislerine mevdu olduğu için bunların azl ve tebdilleri keyfiyeti de bir dereceye kadar meclis-i mezkureye ait olabilir. *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye etibbasına gelince*: İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi [1871] hastanelerin bugünkü gibi tadat ve tekessüre müstaid olarak, MHSİ gibi bir merci-i fenni ve merkez-i idarisi bulunmadığı bir zamanda tanzim edilmiş ve Şura-yı Devlet kararı ahiri dahi MHSİ'nin teşekkülünden evvel sadır olmuş olduğundan bî-terafane ve mantıkî bir surette düşünülmediği halde MHS'ye mensup etibbanın intihap ve tayini ve azl ve tebdili keyfiyetlerinin yeniden tedkik ve müzakereye muhtaç olduğu meydan-ı vuzuha çıkar. Madem ki MHSİ – bu kere tanzim ve derdest-i tasdik bulunan nizamnamesinde de beyan olduğu üzere – sekiz tabib ve beş belediye azasile üç tüccardan müteşekkildir ve madem ki etibbası meyanında tıp fakültesi heyet-i talimiyesinden ve MUTMvSU'den birer aza mevcuttur. Ve bir de müessesat-ı sıhhiyede birbirinden gayr-ı kabil-i infikâk olan fenni ve idari mesailden müessese mesuldür, şu hâlde intihap ve tayin keyfiyetinden de az-çok bir salahiyeti olmak lazım gelir. Binâberin MUTMvSU ile MHSİ bilistişare bu işi yaparlar ise bittabi daha muvafık-ı maslahat ve ma'delet [hakkaniyetli] olacak çünkü bu suretle intihap ve tayini yalnız bir meclisin değil, her ikisinin de nazar-ı tedkik ve tasvibinden geçmiş bulunacağından ittihad-ı efkâr ile terakkî ve tekamüle muhtaç olduğumuz şu devirde meclis-i mezkurun bu nokta-i mühimmeyi musib görerek hüsn-i telâkki edeceği şüphesizdir. Etibbayı azl ve tebdil hususunun meclis-i belediyeye terk edilmesi ise hiçbir vech ile doğru olamaz. Çünkü bilfarz Bimarhane veya Haseki Hastanesi hangi daire-i belediyeye merbuttur ki o daire meclisi bu işi görsün? Bununla beraber etibbanın hastanelerde ne iş gördükleri ve vazifelerinde kusur edip-etmedikleri ancak MHS'ce malum olabilir. Hususile MHS meclis-i idaresinde CUB'den müntehas ve cemiyetin yani bütün meclis-i belediyenin vekili sıfatile beş belediye azası bulunduğu cihetle etibbanın azl ve tebdili meselesinin de doğrudan doğruya meclisimize aidiyeti lazım gelir ki bu da o suretle nizamnamemize dercedilmiştir. Mütalaa-yı maruza Dahiliye Nezaret-i Celilesince malum olmak üzere işbu derkenar suretinin leffile nezaret-i müşarünileyhaya cevap tastiri lazım gelir.

MHSİ, 1909 yılı sonunda nizamname çalışmasını tamamlamış, tanzim olunan idareye bağlı kurumlara atanacak etibbanın tayin ve azillerinin keyfiyetini idareye bırakan nizamname layihası CUB'ce görüşülmüş ve 21 Kânunuevvel 1325 / 3 Ocak 1910'da Dahiliye Nezareti aracılığıyla MUTMvSU riyasetine gönderilmiştir.⁶⁶

66 BOA, DH. MUİ. 8-8-20/36/37/39; *Yeni Gazete* 2, 490 (7 Kânunusani 1910): 4, s. 2.

DH.MUİ.00008.5.00008.091

DH.MUİ.00008.5.00008.092

Resim 7 (solda). Halep'te muvazzaf sivil tabiplerin, MHSİ'nin hastanelere hekim tayinini kendi uhdesine alması üzerine, Dahiliye Nezareti'ne iletilmek üzere MUTMvSU'ye gönderdiği 14 Nisan 1326 / 27 Nisan 1910 tarihli protesto dilekçesi **Resim 8 (sağda).** Şam ve Suriye'de muvazzaf sivil tabiplerin MHSİ'nin hastanelere hekim tayinini kendi uhdesine alması üzerine Sadaret'e gönderdikleri dilekçe.⁶⁷

MUTMvSU riyaseti, tabiplerin atama ve ihracının idare uhdesinde olduğunu belirten maddesi nedeniyle MHSİ nizamnamesini uygun bulmamış, MHSİ'nin vazifeleri ve derece-i salahiyeti hakkında Dersaadet Belediye Kanunu'na ilavesi CUB'ce kararlaştırılan münferit bir madde ilavesi layihası, MUTMvSU'nin ve MHSİ'nin itirazları da eklenerek meselenin Şura-yı Devlette görüşülmesi için Dahiliye Nezareti, 25 Şubat 1325 / 10 Mart 1910 tarihinde Sadaret'e bir tezkere yazmıştır.⁶⁸ Bu tartışma yalnızca resmi makamlar aracılığıyla vuku bulmamış, MHSM Reisi Dr. Muhittin Nuri Bey, 21 Şubat 1325 (6 Mart 1910) tarihinde MUTMvSM reisi Besim Ömer Paşa'ya hitaben yazdığı dilekçesinde, müessese nizamnamesine başhekim atamalarının MHS meclis idaresi tarafından yapılması ve yine idare meclisine danışılmadan memur ataması yapılmasını önleyecek şekilde maddelerin düzenlenmesi ricasında bulunmuştur:⁶⁹

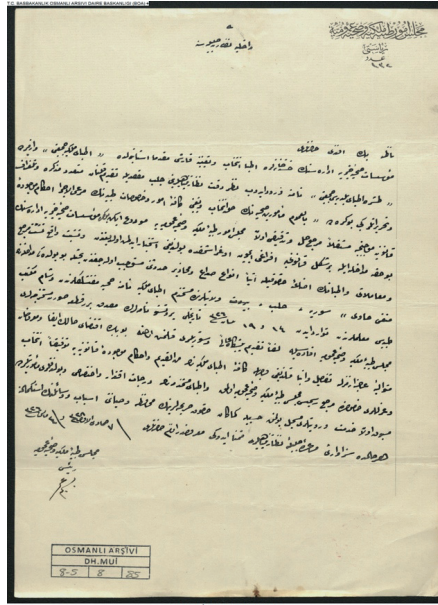
67 BOA, DH. MUİ. 8-8-91; BOA, DH. MUİ. 8-8-92.

68 BOA, DH. MUİ. 8-8-51.

69 BOA, DH. MUİ. 8-8-54. Bu dilekçeye MUTMvSU tarafından cevap verilmiş ve Muhittin Bey'in bu istekleri

Zat-ı alilerinizden sonra rüfeka-yı meclisten bazıları ile de görüştüm. Onların da muhik [yerinde] mütalaaları var. Malum-ı biraderaneleri olduğu üzere hastanelerimizde sertabipler vezaif-i tıbbiye derecesinde, belki daha ziyade vezaif-i idariye ile meşgul ve talimatnamemize icabınca ondan mesuldürler ve nev'ummâ [bir derece] müdür-i umumi vazifesile mükelleftirler. Binaenaleyh maliyat ve sarfiyat vesair bilcümle hususattan bilhassa mesul olan meclis-i idaremiz hastanelerin kendilerinin tayin edecekleri idare memuru meyanında en başta sertabibi görmek ister. Madem ki yarın bir-iki mesele için nizamname tekrar müzakere edilecek şu hâlde behemehal [mutlaka] 'hastaneler vesair müessesat sertabipleri müessesenin talimatnamesi mucibince müdür-i umumi vazifesini ifa etmekte olmasına nazaran müessese meclisi tarafından intihap ve tayin olunurlar' kaydının ilavesini ve 'emakinde müstahdem memurin-i sıhhiyeyi Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye intihap ve tayin eder' cümlesinin başına 'müessesenin lüzum göstereceği' sözünün ilavesini bilhassa rica ederim, çünkü bilahare bütçe muameleatında iş karmakarışık olacağından şimdiden nazar-ı dikkat-i alilerini celbederim.

21 Şubat 1325 / imza: Muhittin

Resim 9. MUTMvSU'nin reisi Besim Ömer Paşa'nın 4 Mayıs 1326 / 17 Mayıs 1910 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne yazdığı tezkere.⁷⁰

reddedilmiştir. Dilekçede müessese tarafından açılması planlanan kimya ve bakteriyoloji laboratuvarlarının yalnızca müessesat-ı sıhhiyeye ait gıda maddelerinin tahlil ve muayenesine mahsus olması ve müessesenin bunların merci-i idaresi olduğu ibaresinin nizamnameye ilavesinin münasip olacağı bildirilmiştir. BOA, DH. MUİ. 8-8-53. Bkz. Nizamname madde-1.

70 BOA, DH. MUİ. 8-8-85. Bu tezkereye Etibba-yı Mülkiye-i Osmaniye Cemiyet-i İttihadiyesi, İzmir Taşra Etibba-yı Mülkiye Cemiyeti, Suriye, Halep, Beyrut vilayetlerinde görevli sivil tabipler namına sıhhiye müfettişlerinden ve Şam Tıbbiye Mektebi muallimleri tarafından meclise gönderilen protesto telgrafları (14 ve 19 Nisan 1326 tarihli) eklenmiş, hekimlerin tayini ve azli ve hukukunun muhafaza ve himayeleri hususunda tek resmi merciin meclisin olduğunu bildirilmiş ve gereğinin yapılması Dahiliye Nezareti'nden istenmiştir.

MHSİ reisi Muhittin Nuri Bey'in Besim Ömer Paşa'ya hitaben yazdığı bu dilekçenin ertesi günü (7 Mart 1910) MUTMvSU riyaseti, *İzmir Taşra Etibba-yı Mülkiye Cemiyeti*'nin protesto telgrafını da ekleyerek (Resim 6) MHSİ'nin hastanelere etibba tayin edemeyeceğini, Meclis'in (MUTMvSU) mülki tabiplerin hukukunu koruyacak tek merci olduğunu bildirdiği tezkeresini Dahiliye Nezareti'ne göndermiştir.⁷¹ MUTMvSM, nizamnamenin ne şekilde değiştirilmesi gerektiğini de Dahiliye Nezareti'ne bildirmiş, ancak Dahiliye Nezareti, MHSİ'nin itirazlarını da dikkate alarak Meclis reisi Besim Ömer Paşa ile müessese reisi Muhittin Bey'i Dahiliye Nezareti'ne çağırarak görüşmüş ve nizamnamenin Meclis'in istediği yönde değiştirilerek Şura-yı Devlet'e göndereceği konusunda Sadaret'i bilgilendirilmiştir.

Nizamnamenin resmi olarak yayımlandığı tarihe kadar MUTMvSM, taşra tabiplerinin toplu protestolarını içeren itirazlarını (Resim 5-9) Dahiliye Nezareti'ne iletmış ve MHSİ'ne bağlı hastanelere atanacak hekimleri atayacak tek merciin kendisi olduğu hususunda bir taviz vermemiştir.

MUTMvSU'nin 4 Mayıs 1326 / 17 Mayıs 1910 tarihli tezkeresine (Resim 9), Dahiliye Nezareti 11 Mayıs 1326 / 24 Mayıs 1910 tarihinde yanıt vermiş, MHSİ nizamname layihasının hekim atamalarına ait maddelerin nezarete idare reisi Muhittin Bey'in muvafakatleri ile tadil edildiğini ve o tadilata göre hastanelere etibba tayini keyfiyeti MUTMvSU'ye ve azilleri hususunun idareye bırakılmasına dair yazının, Sadaret-i Uzma'da (Sadrazamlığa) imza, Şura-yı Devlet'te tasdik aşamasında olduğunu bildirmiştir.⁷² Nezaretin bu tezkeresine cevaben MUTMvSU reisi Besim Ömer Paşa, 27 Mayıs 1326 / 9 Haziran 1910 tarihinde aşağıdaki tezkereyi vermiştir:⁷³

Dahiliye Nezaret-i Celilesine

Nazır Beyefendi Hazretleri

Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nin dördüncü şubesi ifadesiyle şeref-varid eden 11 Mayıs 1326 tarihli ve 99 numaralı tezkere-i aliyye-i nezaretpenahileri cevaptır: Her ne kadar idaresi MHS'ye mevdu hastaneler etibbasının nasb u tayinlerinin MUTMvSM'ye ve yalnız azillerinin müessesat-ı mezkureye aidiyeti takarrür etmiş ise de esbab-ı azillerinin meclis-i mezkur riyasetine işarı mucceb-i muhassenat ve dafi-i kıyl ü kal ve şikayat olacağından olvechile ifa-yı muamele hususu nazar-ı dikkate alınmak üzere Şura-yı Devlet riyaset-i aliyyesine tebliğ ve işarı hususunun pişgâh-ı ali-i nezaretpenahilerine arz u izbarı meclis-i mezkurdan ifade kılınmıştır. Bervech-i maruz ifa-yı muktezasına müsaade buyurulması maruzdur efendim hazretleri. Fi 2 Cemaziyelahir sene 328 ve Fi 27 Mayıs 1326 Besim Ömer.

71 BOA, DH. MUİ. 8-8-55 (22 Şubat 1325 / 7 Mart 1910). MUTMvSU aynı protesto telgrafını ekleyerek 22 Mart 1326 / 4 Nisan 1910 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne tekrar başvuruda bulunmuştur. Bkz. BOA, DH. MUİ. 8-8-56.

72 BOA, DH. MUİ. 8-8-84. MUTMvSU, 23 Mayıs 1326 / 5 Haziran 1910 tarihinde, Dahiliye Nezareti'ne 4 Mayıs 1326 tarihinde (Resim 9) verdiği tezkereye benzer ve daha ağır ifadeler içeren bir tezkere daha verir. Bu tezkereye bahsi geçen protestonameleri yine ekleyerek tabiplerin atama ve azillerinin meclisçe yapılmasını ister. BOA, DH. MUİ. 8-8-89.

73 BOA. ŞD. 2795-20.

En nihayet Nizamname'deki ilgili madde (bkz. Ek 3, Madde 10) MUTMvSM'nin yukarıda istediği – hekim atamalarında yetkinin MUTMvSM'ye, ihraçlarında ise yine MUTMvSM'ye bildirme koşulu ile MHSİ'ne bırakıldığı – şekliyle değiştirilip, nizamname iki gün sonra (29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910 tarihinde) onanmış ve yürürlüğe girmiştir.⁷⁴

MHSİ'nin icraat ve teşebbüsleri

Haseki Nisa, Etfal, Beyoğlu Zükur ve Nisa Hastaneleri, Bimarhane, Darülaceze, Cerrahpaşa'da yeni açılan zükur hastanesi, tebhirhaneler, müdürlük merkezinde kurulan kimyahane, Karahisar Maden Suyu, Cerrahpaşa ve Nuhkuyusu'nda açılan müşahedehaneler, kolera ve bulaşıcı hastalığı olan kişilerin tecridine mahsus Servi Burnu Tahaffuzhanesi,⁷⁵ 1910 kolerası zamanında Şehremaneti Sıhhiye Fevkalade Komisyonu'nun kararı ile müessesece vücuda getirilen Demirkapı, Şişli, Yenibahçe Kolera Pavyonları (geçici hastaneleri)⁷⁶ MHSİ tarafından yönetilmiştir. MHSİ tarafından bir nizamname (yukarıda anılan 11 Haz. 1910'da yürürlüğe giren nizamname) ve talimatname hazırlanmış, her yıl bütçe düzenlemesi yapılmış, muhaberat-ı cenebiye şubesi kurulmuş, mevcut tüm eşya ve levazımın muntazaman kaydı yapılmış, kurumların ihtiyacı olan malzemelerin gümrük ve rıhtım vergilerinden muafiyeti için teşebbüslerde bulunulmuş, kurumlar sigorta ettirilmiş ve ihtiyaç duyulan telefon şebekesi ile elektrik tesisatında belirli imtiyazlar elde edilmiştir.⁷⁷

Gerçekleş(e)meyen projeler

MHSİ'nin kuruluşundan beri programında yer alan Nuhkuyusu, Mirgün [Emirgan] ve Samatya'da açılması planlanan hastanelerle, yine Emirgan'da açılması planlanan bir sanatoryum, bir frengi hastanesi ve bir hastabakıcı mektebi ve bir de sağır, dilsiz, kör darüttalimi, tarım kolonisi ve saire bilcümle müştemilat ve levazımı da havi olacak bir Bimarhane açılması projeleri hayata geçirilememiştir.⁷⁸

74 Nizamname tatbiki konulduktan sonra, Şehremaneti, 24 Haziran 1326 / 7 Temmuz 1910 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne başvurmuş ve Muhittin Bey'in oybirliği ile reis olarak seçildiği ve atamasının yapılmasını arz etmiştir. Nezaret, 26 Haziran 1326 / 9 Temmuz 1910 tarihli cevabıyla, Muhittin Bey'in MHSM sabık reis-i fahrîsi olarak tayini münasip görmüştür. BOA, DH. MUİ. 111-55. Dahiliye Nezareti daha sonra Kaymakam Muhittin Bey'in MHSM'ne kaydının yapılması için Harbiye Nezareti ile yazışmıştır. BOA, DH. MTV. 2-25 (12 Kanunusani 1326 / 25 Ocak 1911).

75 Ağustos 1911'de Harbiye Nezareti'ne devredilmiş, Nezaret tarafından askeri tahaffuzhane olarak kullanılmıştır.

76 *Müessesat* II, 94-96. Şehremaneti'nin 26 Şubat 1911 tarihli tezkeresiyle bu geçici hastanelerden yalnız Nuhkuyusu pavyonunun idaresi MHSİ'de bırakılarak Demirkapı'dakiler Emanet-i Sıhhiye Müfettiş-i Umumiliğine, Şişli'de bulunan geçici hastane Altıncı Daire-i Belediye'ye, Yenibahçe'deki de Dördüncü Daire-i Belediye'ye devredilmiştir.

77 *Müessesat* II, 4-13.

78 Şehremaneti'nin bir milyon liralık istikrazından asgari yüz bin liranın MHSİ'ne verilmesi beklenirken, mali sebeplerle bu pay otuz beş bin liraya indirilmiş, müessesatın kapanmasına yakın bir tarihte Dr. Muhittin Bey'in verdiği bilgiye göre müesseseye yalnızca 16 bin lira aktarılmıştı. Bu para ile Bimarhane'nin yüz kişilik Darülhadis şubesi ve Haseki Mecanin Müşahedehanesi inşa ettirildi. Ayrıca Cerrahpaşa'da yeni bir hastanenin ve Haseki'de cerrahiye pavyonunun inşaatına başlandı (Bkz. Ek 10).

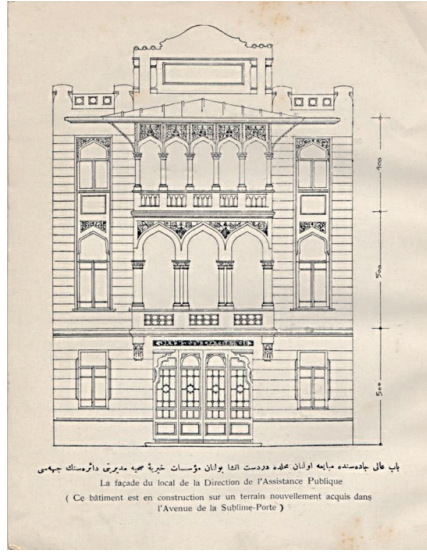
Resim 10. Aman şu bir milyonu kaçırayım. Onu da sel götürecek...⁷⁹

Müessese merkezi için 1910 yılı tahsisatından tasarruf olunan meblağ ile hem idare merkezi şubelerini hem de kimyahaneye ve bakteriyolojihane ile merkez deposunu ihtiva edecek, münasip bir arsa üzerine yeni bir bina inşasına teşebbüs edilmiş, uzun süren yazışmalar bir sonuç vermemiştir. Eldeki meblağ hastanelerdeki eksiklerin tamamlanması ve kolera mücadelesine ayrıldığı için kalan bin dokuz yüz kûsur lira ile Şubat 1326 [Şubat/ Mart 1911] tarihinde verilen müsaade üzerine Babıali Caddesi'nde Resimli Kitap İdarehanesi olan bina satın alınmış ve orada kimyahaneyi de ihtiva etmek üzere bir merkez binası inşası kararlaştırılmış ancak bu proje de tamamlanamamıştır.⁸⁰ Her sene Etfal Hastanesi ve Darülaceze için sekiz yüz Osmanlı lirasını aşan bir paranın Terkos Kumpanyası'na ödenmekte olduğu anlaşılması üzerine Kağıthane Ayazma Suyu'nun Darülaceze'ye ve Etfal Hastanesi'ne (bu kurumların daha sonra fiziki olarak genişleyeceği ve su giderlerinin artacağı da hesaba katılarak) getirilmesi için teşebbüsler yapılmış ancak bu proje de hayata geçirilememiştir.⁸¹

79 *Karagöz* 2, 203 (9 Haziran 1326/22 Haziran 1910): 4. Bu dönemde şehrin altyapı sorunları, yağmur yağdığında sokakları sürekli su basması ile yollarda oluşan çamurlar, şehrin pisliği, hatta çöp arabalarının şehri daha çok kirletmesi gibi konular gündeme getirilerek Şehremaneti hicvedilmiştir. Kayıttaki çuvalda *Şehremaneti İstikrazı* yazmaktadır. Borçlanılan bu paranın (bir milyon liranın) akıllıca kullanılmadığı daha sonra çokça eleştirilmiştir.

80 *Müessesat* II, 4-13. Eylül 1911 sonlarında satın alınan bu binada iki haftaya kadar yeni bir inşaat başlayacağı bilgisi basına yansımışsa da idare bu binaya yaşadığı mali kriz nedeniyle taşınmamıştır. "Müessesat-ı Sıhhiye," *Tanin* 4, 1104 (16 Eylül 1327/29 Eylül 1911): 3, s. 4.

81 *Müessesat* II, 4-13.; Devr-i sabıkta Yıldız Sarayı'na isale edilmek üzere yirmibin lira bir meblağ sarf ile Kağıthane'deki mükemmel bir makine dairesi yapılmış ve her nedense bilahare hali üzere terk olunmuştu. Ahiren suyun nefis ve şurba salih olduğu MHS Kimyahanesinde icra edilen tahlilat-i fenniye neticesinde tebeyyün olması üzerine emanet hey'et-i fenniyesine yapılmış olan keşf vechile mezkur suyun Hürriyet-i

Resim 11. Babıali Caddesi'nde mübayaa olunan mahalde derdest-i inşa bulunan MHS dairesinin cephesi⁸²

*Kimya Laboratuvarı*⁸³

1910 yılında, MHSİ'inde bulunan Bimarhane, Darülaceze, tebhirhaneler ve hastanelerdeki her türlü yiyecek, içecek ve ilacı muayene ve tahlil etmek üzere, müessese binası içinde umumi bir kimya laboratuvarı kurulmuştur.

*Merkez Deposu*⁸⁴

İdareye sıhhi, idari, mali birçok fayda ve menfaat sağlayacak bir depo tesisi için girişimler yapılmış ancak bu girişimler bir sonuç vermemiştir. Daha sonra Nuruosmaniye İmaretî, MHSİ'nin merkez deposu olarak kullanılmıştır (Bkz. Ek 10).

Ebediye Tepesile Darülaceze ve Etfal Hastanesine nakli Cemiyet-i Umumiye-i Belediye tarafından takarrür eylediğinden hem salıfüzzi makine dairesinin harabiden muhafazasile beraber merza ve eytam-ı etfalın iyi su içmelerini temin ve hem de dört beş yüz lira ile kabil olabileceğine binaen senevi su bedeli olmak üzere Terkos Kumpanyasına verilmekte olan 900 liranın nisfının tasarruf olunması zımında bermuceb keşf-i muktezi meblağın itası müessese-i mezkure müdiriyetinden Şehremaneti'ne işar kılınmıştır. "Kağıthane Suyu," *Tanin* 3, 1038-21 (9 Temmuz 1327/22 Temmuz 1911): 4, sü. 5.

82 *Müessesat* II, s. yok.

83 *Müessesat* II, 14-15. Kimyahanenin masrafları ve senelik tahsisatı 61.039 kuruştur.

84 *Müessesat* II, 16-17.

*Karahisar Maden Suyu*⁸⁵

Daha önce Etfal Hastanesi gelir kalemlerinden biri olan Karahisar Maden Suyu, hastahane ile beraber idareye devredilmiş, idarece suyun yeniden ihyası için çalışmalar yapılmış, Ticaret ve Nafia Nezareti ile Anadolu Demiryolları Kumpanyası nezdinde teşebbüslerde bulunularak nakliye fiyatlarında indirim sağlanmış, üretim arttırılmış, reklam, dağıtım ve satış politikasında değişiklikler yapılarak elde edilen gelir arttırılmıştır.

*Haseki Nisa Hastahanesi*⁸⁶

MHSİ tarafından hastane modernize edilmeye çalışılmıştır: Daha önce pavyon sisteminde inşa edilmiş hastanenin 12 adet pavyonu 1910 yılı içerisinde tamir ettirilmiş, 5 numaralı pavyon frengi hastalarına uygun şekilde, 4 numaralı pavyon ise dahili hastalıkların tedavisine uygun şekilde düzenlenmiştir. Hastanede bulunun tüm karyolalar değiştirilmiş, tıbbi ve cerrahi alet-edevat yenilenmiştir. Ayrıca frengililere mahsus yeni bir pavyon inşasına teşebbüs edilmiştir (daha sonra “Nurettin Bey -Cerrahî- Pavyonu” olarak anılacak olan ve yapımına 1911’de başlanıp 1924’de tamamlanan bu cerrahi pavyonunun yapılabilmesi için frengililere ayrı bir yer tahsis edilmesinin gerekçe gösterildiği anlaşılmaktadır).⁸⁷

85 *Müessesat II*, 18-19. 1910 yılı altı ayı zarfında satıştan 48.113 kuruş, 1911 senesi Mart, Nisan ve Mayıs ayları aylarında 20.000 kuruş hasılat elde edilmiştir.

86 *Müessesat II*, 20-25. MHSİ yıllığındaki Haseki Nisa Hastanesi bölümü çevirisi için bkz. Nimet Taşkıran, *Hasekinin Kitabı* (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1972), 306-314.

87 Bu maksada ulaşabilmek (yeni bir ameliyat-ı cerrahiye pavyonu inşası) için Sanayi-i Nefise Mektebi Fenn-i Mimarî muallimi mimar Mösyö Monceri [Giulio Mongeri] ve dö Nari’ye [Edoardo de Nari] bir plan, proje ve sözleşme tanzim ettirilmiş ve işbu plan ile proje Ahmed Nureddin Bey Paris’deki cerrahi kongresine gittiği sırada Paris *Assistance publique* mimarlarından Mösyö Reno [Paul-Louis Renaud] ve Milano şehri mimarlarından Mösyö Agostino Caravati ve Piero Manganoni’ye de gösterilip tasdik ettirilmiş ve Ahmed Nureddin Bey taraflarından lüzum gösterilen tadilat ve ilaveler dikkate alındıktan sonra tasdik edilmek üzere ilgili makama takdim edilmiştir. Giulio Mongeri (1873–1951), psikiyatri tarihimizin meşhur hekimlerinden Luigi Mongeri’nin (1815–82) oğludur. Giulio Mongeri hakkında geniş bilgi için bkz. Damla Çinici, “Başkent Ankara’nın İnşasında Etkin Bir Mimar Giulio Mongeri ve Yaşam Öyküsü,” *Ankara Araştırmaları Dergisi* 3, 1 (2015): 13-41. Dr. Luigi Mongeri hakkında geniş bilgi için bkz. Fatih Artvinli, “Pinel of Istanbul: Dr Luigi Mongeri (1815–82) and the birth of modern psychiatry in the Ottoman Empire,” *History of Psychiatry* 29, 4 (2018): 424-437; Edoardo de Nari (1874-1954) hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Baha Tanman, *Değişen Zamanların Mimarı: Edoardo De Nari (1874-1954)* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2012); Paul-Louis Renaud [1856-1918] hakkında bir nekroloji için bkz. “Nécrologie: M. Paul-Louis Renaud (1856-1918),” *L’Architecture: Bulletin publié par la Société centrale des Architectes pendant la Durée de la Guerre*, 10 (1 octobre 1918): 156; Yıllıkta, Agostino Caravani “اغوستينو قراواني” olarak yazılan kişi Agostino Caravati [1875-1925] olmalıdır; Yıllıkta Piero Mankoni “پيه رومانقوني” olarak yazılan kişi Pietro/Piero Manganoni olmalıdır. İtalyanca bazı yıllık ve şehir rehberlerinde ‘Architetto Pietro Manganoni di Milano’ ibaresiyle görülebilir. Pietro Manganoni Milano’daki mühendis ve mimarlar kolejinin sanat bölümü üyelerinden biridir. Bkz. *Atti del Collegio degli Ingegneri ed Architetti in Milano XLVII*, 1 (25 Gennaio 1914): 23-24. Ayrıca Piero Manganoni 1911’de Roma’da yapılmış olan 9. Uluslararası Mimarlar Kongresi’nin genel komitesinde görev almaktadır. “IXe Congrès International des Architectes, Rome 25 Mai 1911,” *Bulletin des Sociétés artistiques de l’Est* 17, 8 (août 1911): 86-87.

*Etfal Hastanesi*⁸⁸

Hastane idare tarafından kötü bir vaziyette devralınmış, başlangıçta etraflı bir kadro düzenlemesi yapılmış, Maliye Nezareti tarafından hastane için tahsis edilen bütçe, yapılan müracaat sonucu artırılmış, hastanenin açılışından beri tamir görmeyen pavyonları ve ameliyathaneleri tadil edilmiş ve başkaca maksatla yapılmış olan kısımlar bulaşıcı hastalıklar pavyonu ve ameliyathanelere dönüştürülmüştür. Eczane genişletilerek içinde bir laboratuvar açılmış, peyzaj düzenlemesi için teşebbüslerde bulunulmuş, hastane etrafındaki bir mahal istimlak edilmiştir. Tıbbi ve cerrahi alet ve edevatın yanısıra röntgen dairesi yenilenmiş, kısaca idare tarafından hastanede önemli bir modernizasyon faaliyeti yürütülmüştür.

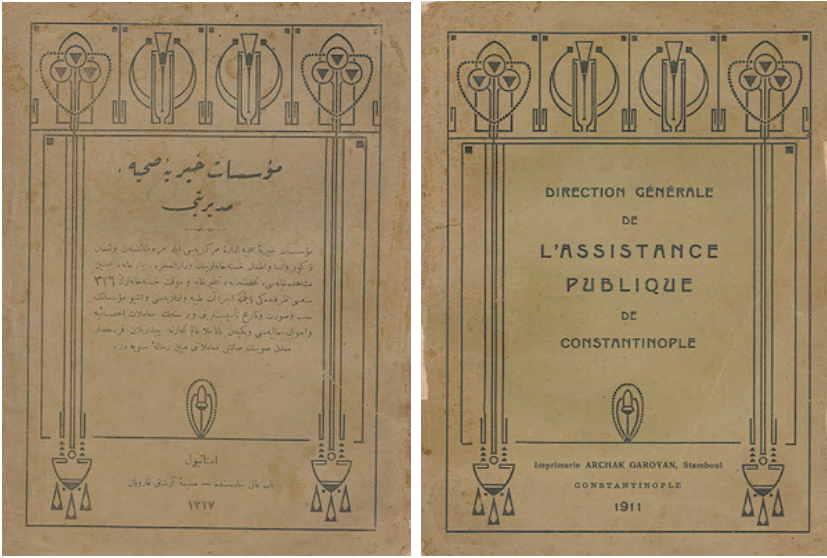
*Toptaşı Bimarhanesi*⁸⁹

MHSİ döneminde Toptaş Bimarhanesi'nde yaşanan gelişmeler, Artvinli'nin belirttiği gibi iki eksenle özetlenebilir: Birincisi, Toptaş Bimarhanesi'nin ıslahı için yapılan çalışmalar, ikincisi ise yeni bir bimarhane (Sahra Çiftliği Projesi) ve yeni bir müşahedehane inşası (Haseki Mecanin Müşahedehanesi) için yapılan girişimlerdir.⁹⁰

88 *Müessesat* II, 26-33.

89 *Müessesat* II, 34-52.

90 Müessesat'ın yıllığı ve arşiv belgeleriyle Bimarhane'nin MHSİ dönemindeki koşulları; yapılan modernizasyon, Müşahedehane ve Safra Çiftliği projesine dair Artvinli'nin değerlendirmesi için bkz. Fatih Artvinli, *Delilik Siyaset ve Toplum: Toptaş Bimarhanesi (1873-1927)*, 3. bs. (İstanbul: Telemak Kitap, 2022), 219-258; Haseki Mecanin Müşahedehanesi'nin 10 Temmuz Milli Bayramı'ndaki açılış duyurusu için bkz. "Mecnunlara Müjde," *Yeni Gazete* 3, 1029 (6 Temmuz 1911); 4. Ekim 1911'de Tımarhane'de kolera tekrar zuhur etmiş, ancak alınan önlemler sayesinde salimen atlatılmıştır. "Tımarhane'de Kolera," *Yeni Gazete* 4, 1144 (1 Teşrinisani 1911): 3, s.6. Bimarhane'de kolera zuhur etmesine mebnî Demirkapı Hastanesi'nde bulunan hastegân nakline mahsus arabalar dün Bimarhane'ye gönderilmiş ve hastalar hastane ve tecrithanelere sevk edilmiştir. Hasta bulunanların mevad-ı süfliyesi Bakteriyojihanecce tedkik olunmuş ve vibriyonlu buldukları anlaşılmiştir. Dün dahi 3 vukuat olmuştur. Bimarhane sertabibi Avni ve Dr. Rıza ve Üsküdar ve Anadolu ciheti sıhhiye müfettişi Sami Beyler mahall-i mezkura dün azimet ederek tetkikat-ı fenniye de bulunmuşlardır. Hastaların eşyalarının bir kısmı ihrak olunmuştur. Hastalık zuhur eden mahal kordon altına alındığı gibi temas edeler dahi diğer mahallere nakl olunmuşlardır. Bkz. "Bimarhane'de Kolera," *Yeni Gazete* 4, 1147 (4 Teşrinisani 1911): 4, s.1. Bu salgının da 1309/1893 kolerası gibi olacağından korkulmuş ancak MHSİ'nin aldığı ciddi önlemler sayesinde salimen atlatılmıştır. Bkz. "Bimarhane'de Kolera," *Yeni Gazete* 4, 1150 (7 Teşrinisani 1911): 4, s.1.

Resim 12: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti / Direction générale de l'Assistance publique de Constantinople [Yıllık, Müessesat II], İstanbul: Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327/1911.⁹¹

Cerrahpaşa Hastanesi⁹²

1893 kolerası sırasında Şehremaneti tarafından alınıp bir müddet hastane olarak kullanılan Takiyüddin Paşa Konağı'na idarenin kurulmasından bir yıl evvel kargir bir pavyon daha yapılmış, binayı bu halde teslim alan idare, belediye bütçesi yetersiz olmasına rağmen tasarruf edilen meblağ ile konağı tamir ettirmiştir. Ayrıca Yıldız Sarayı'ndan getirilen ve yeniden satın alınan eşyalarla konağı tekrar hastane haline getirmiş ve 23 Temmuz 1910 tarihinde hastane hizmete açılmıştır. Açılıştan kısa bir süre sonra başlayan kolera salgını nedeniyle on yedi bin küsur kuruş sarfiyla hastane bahçesinde yirmi dört yataklı bir pavyon inşa ettirilmiş, kadın hastalar için 12 yataklı demontabl bir pavyon Avrupa'dan getirilerek inas tecrithanesi olarak kullanılmış,⁹³ burada tedavi ve tecrit altına alınan hastalar daha sonra Servi Burnu Tahaffuzhanesi'ne nakledilmiştir.

91 MHSİ yılığı ve müessese faaliyetleri hakkında yazılanlar için bkz. Bedri Kâmil, "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye," *Sabah* 23, 7962 (20 Teşrinisani 1911): 3, s. 1; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti," *Tanin* 4, 1173 (26 Teşrinisani 1327/9 Kanunuevvel 1911): 4 s. 3-4; "Administration l'Assistance publique de Constantinople," *La Turquie: Journal français, quotidien, politique, commercial, financier* 6, 292 (9 août 1911): 2, s. 5-6; "Administration l'Assistance publique de Constantinople (Suite)," *La Turquie* 6, 293 (10 août 1911): 2, s. 6; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Risale-i Seneviyesi," *Yeni Gazete* 4, 1159 (16 Teşrinisani 1911): 3, s. 4-5; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İstatistiki," *Tanin* 4, 1150 (1 Teşrinisani 1327/14 Kasım 1911): 3, s. 4.

92 *Müessesat* II, 53-56.

93 Kolera salgını etkisini yitirdiğinde bu pavyonlar dezenfekte edilip demontabl pavyon cerrahi hastalıklara ve büyük pavyon ise frengi hastalarına tahsis edilmiş, ayakta muayene ve tedavi edilmek üzere hastaneye başvuran hastalar için üç odalı bir de muayenehane açılmış, hastane müştemilatından olan kargir bina tamir ettirilmiştir. İdare, pavyon sisteminde yeni bir hastane inşa etmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

*Beyoğlu Zükur Hastanesi*⁹⁴

Hastane müesseseye devredildiğinde, biri asıl bina diğeri sonra vücuda getirilen pavyon olmak üzere başlıca iki kısımdan oluşmaktaydı. Her iki bina da kargir ve muntazam olduğundan, tamirat cüzi tutulmuş, yemek masaları yaptırılmış ve hastane telefonla merkeze bağlanmıştır. Hastanenin tüm maaş ve masrafları idare tarafından üstlenilip hastanede görevli altı rahibeye ancak bin kuruş kadar bir meblağ verilerek hastanenin idari işleri doğrudan doğruya idareye bağlanmış ve kurum, belediye hastanesi şeklini almıştır. Hastane yönetiminde birtakım belirsizlikler oluşmuş ve çeşitli iddialar ortaya atılmış (hastane istimlakı, yeni yapılan pavyon, ameliyathane ve diğer masrafların Lazaristlerce karşılanması nedeniyle) Altıncı Daire-i Belediye azası ve idare heyeti tabipleriyle bir komisyon kurularak idarede yaşanan bu belirsizliklerin çözümü için çalışmalar başlatılmıştır.

*Beyoğlu Nisa Hastanesi*⁹⁵

Hastanenin ıslahı ve zührevi hastalıklarla mücadele için idare tarafından bir komisyon kurulmuş, hastane binası tamir ettirilmiş, tıbbi ve cerrahi alet-edevatı yenilenmiş, muayene ve tedavi hususunda daha fazla ihtimam gösterilmiş, ancak frengi mücadelesinde başarılı olunamamıştır (bkz. Ek 5).

*Darülaceze*⁹⁶

Devr-i sabıkta yolsuzluk ve suiistimallerle işlevsiz durma gelen Darülaceze'nin bütçesi tekrar düzenlenmiş, gelir kalemlerinde takibat başlatılmış, MHSİ talimatnamesi ile kurum işler bir hale getirilmiştir. Bunun yanısıra Milli Müzik Heyeti teşkil edilmiş, daha önemlisi mecanin için hususi koşullar hazırlanmıştır. Toptaşı Bimarhanesi'nden yaklaşık 100 hasta Darülaceze'ye sevk edilerek bimarhanenin yoğunluğu azaltılmış, akıl hastalarının yaşlılık dönemlerinde bir nebze rahat etmeleri sağlanmıştır. İmalathanelerin bir kısmı kapatılarak ciddi bir tasarruf sağlanmış, binalarda önemli tamiratlar yapılmıştır.

*Tebhirhaneler*⁹⁷

Gedikpaşa, Üsküdar ve Tophane Tebhirhanelerini devralan idare metruk haldeki bu tebhirhaneleri bir hayli masrafla yeniden kullanılabilir hale getirmiş, alet-edevat alınmış,

94 *Müessesat* II, 57-60. Hastanenin II. Meşrutiyet öncesi tarihi için bkz. Ceren Gülser İlikan Rasimoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyıl İstanbul'unda Sağlık: Filles de la Charité ve Beyoğlu Belediye Hastanesi," *Tarihin Dönüşümü, Dönüşümün Tarihi*, der. Gözde Orhan (İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları, 2022) içinde, 32-61.

95 *Müessesat* II, 61-68.

96 *Müessesat* II, 69-88. İdare zamanında Darülaceze'ye elektrik ve kalorifer tesisatı kurulamamıştır.

97 *Müessesat* II, 89-93. Tophane Tebhirhanesi'nin harap hali yıkılıp başka bir mahalde yeniden inşası projesi bütçe yetersizliğinden dolayı gerçekleşmemiş, idare kapatılıncaya kadar ara ara gündeme gelmiştir. "Cemiyet-i Umumiye-i Belediye," *Yeni Gazete* 4, 1254 (21 Şubat 1912): 2, s.3; "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Tesisi," *Yeni Gazete* 4, 1288 (25 Mart 1912): 2, s. 6.

yeni kadrolar oluşturulmuş, 1910 yılındaki kolera salgınıyla mücadelede tebhirhaneler önemli işlere imza atmıştır (bkz. Ek 8).

Dr. Abdullah Cevdet'in Sıhhiye Müdür-i Umumiliği (1919-1920) Döneminde MHSİ'nin Yeniden Açılmasının Gündeme Gelmesi

MHSİ'nin 1912 yılı Ekim ayında lağvedilmesinin ardından uzun bir süre kurumun ismi anılmadı. 1912 yılında meşhur sopalı seçimler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara tam hakimiyeti, hemen ardından girilen Balkan ve Birinci Dünya savaşları sürecinde, sağlık alanı neredeyse sadece askeri gündeme hapsedi. Savaş yılları boyunca sağlık kurumlarında yaşanan sefalet ve yönetim sorunları, taşrada hekimlerin içinde buldukları durum, atamalar, liyakatsızlık ve yolsuzluk konuları, eskisi gibi gazetelerde yer bulamadı. Mondros'un imzalanmasının ardından İstanbul'da sağlık bürokrasisinde yeniden bir kıpırdanma ve yine bir reform söylemi dillendirilmeye, gazetelerde hastane ve hayır kurumlarının mevcut hali eleştirilmeye başlandı. Darülaceze'nin mevcut durumu ile ilgili şu ifadeler durumu özetlemektedir:

Bir hayli zamandan beri Darülaceze'de gayet feci bir sefalet hükümferma olmuştu. Mahza [sırf] müdüriyetin tekâsül [gevşeklik] ve idaresizliği yüzünden birçok zavallılar kışın en tahammülfersa zamanlarında çıplak ve aç bir halde kalmış olduklarından terk-i hayat etmişlerdir. Bu sui-idare ve sefalet, Dahiliye Nezaretince isticar edilmiş olduğundan derhal teftişat icrası için mülkiye müfettişlerinden Haracya ve Zühtü Beyler ile dahiliye muhasebe mümeyyizi Fuad Bey ve iki sıhhiye müfettişinden mürekkep bir komisyon teşkil edilerek mahalline izam edilmişlerdir. Komisyon Darülaceze'yi pek elim bir halde bulmuş ve derhal müdürünü azl ettirmiştir. Cihet-i sıhhiye, maliye ve idaresi hakkında tahkikata devam edilmektedir. Biz burnumuzun dibinde cereyan eden bu hallere memleketin birçok zaman bigâne kalmasını çok garip buluyoruz. Bütün bu sefaleti hazırlayan ve bu hale birçok zaman seyirci kalan müdürün azli kâfi değildir. Şiddetle tecziyesi elzemdir kanaatindeyiz.⁹⁸

Cerrahpaşa Hastanesi (ve İstanbul'un diğer hastaneleri) ile ilgili yazılanlar da pek iç açıcı değildi:

Cerrahpaşa Hastanesi'nin hâl ü mevkiini ve hastanelerin ne elim bir vaziyette bulunduğunu birkaç gün evvel yazmıştık. Birçok fukara-yı hasteganın penâh-ı ilticası olan bu darüttedavinin ıslahı için maatteessüf son günlerde de hiçbir gayret sarfedilmemiştir.

98 “Darülaceze’de Sefalet: Biçare İnsanlar Aç ve Çıplak,” *Memleket* 1, 55 (5 Nisan 1335/1919): 2, sü. 4. Bu dönemde hastanelerin durumunu iyileştirmek için hesaplarını kontrol etmek ve yeni talimatlar düzenlemek için Şehremaneti'nin girişimlerine tesadüf edilmektedir. Bkz. “Müessesat-ı Sıhhiyenin Hesabatı,” *Tasvir-i Efkâr* 9, 2612 (5 Kânunusani 1919): 2, sü. 5; “Müessesat-ı Sıhhiye Komisyonu,” *Tasvir-i Efkâr* 9, 2627 (20 Kânunusani 1919): 2, sü. 5. Etfâl Hastanesi, Darülaceze ve Bimarhane’de yaşanan buhranların suiistimal adı altında günlük gazetelere yansımaları üzerine Sıhhiye Müdürü Abdullah Cevdet Bey izahat vermiş, Darülaceze müdürü Nazmi Bey’i savunmuş, sertabip Hakkı Ferit Bey’in bu göreve layık olmadığını belirtmiş, diğer hastanelerdeki idari kargaşalara da değinmiştir. Bkz. Mazhar Osman [Uzman], “Sıhhiye Müdiriyeti ve Hastahaneler,” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 1, 5 (Eylül 1335/1919): ön ve arka kapak iç kısım ve arka kapak.

Hastanenin bütün pavyonları akmakta olup sertababet tarafından sıhhiye müdiriyetine bu hususta vukubulan bütün müracaatlar netice-yi matlubeyi veremeyerek iki pavyon tamir olunabilmiş, ameliyatlı hastalar da müceddeden inşa edilip henüz itmam edilmeyen dairedeki bir koğuşa nakledilmiştir. Diğer taraftan hasta ve ameliyatlılara kâfi bir gıda verilememektedir. Tevzi olunan yemek, kurtlu bakladan ve buna mukayyes olacak kuru sebzelerden ibaret olup pişirmek için de mahrukat fıkdanı yüzünden bahçedeki ağaçların kat'ına mecburiyet hasıl olmuştur. Hastanenin yağ, tuz ve diğer levazım-ı tabhiyesi civardaki bakkallardan tedarik edilmektedir ki Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyeti'nin sertababet tarafından verilen raporlara ehemmiyet vermeyerek hastaneyi bu halde bırakması cidden pek ziyade mucceb-i teessüftür.⁹⁹

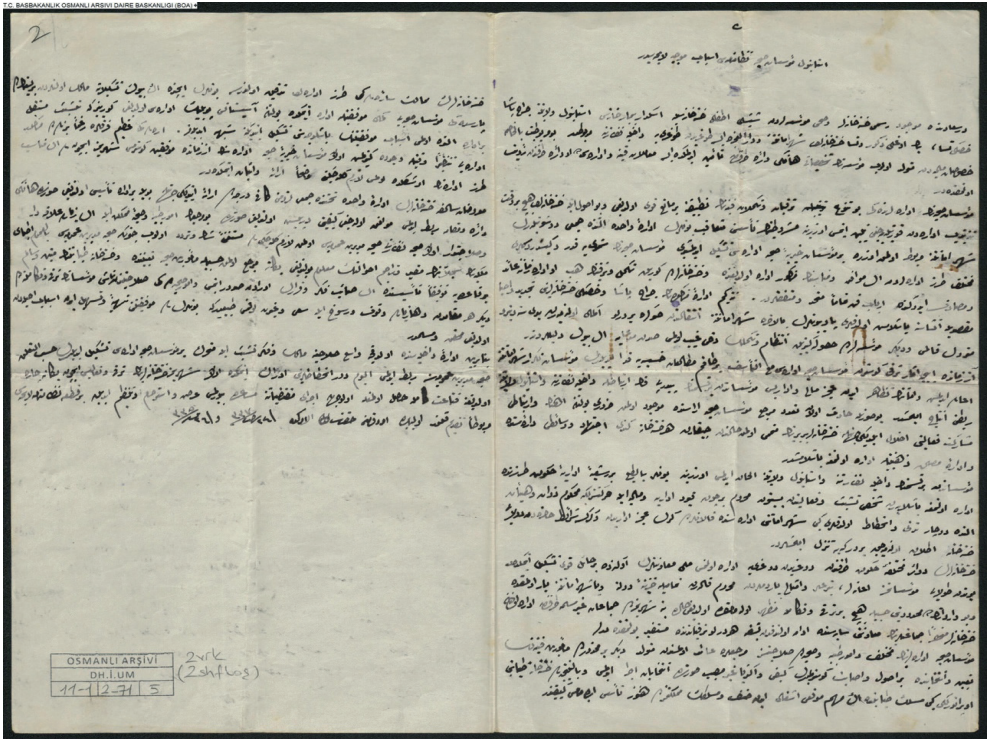
Sıhhiye Müdür-i Umumisi olan Dr. Adnan Adıvar, 27 Mart 1919'de görevinden azledilerek yerine Dr. Abdullah Cevdet Bey getirilmiş¹⁰⁰ ve MHSİ'nin (Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesine bağlı olmak üzere) tekrar kurulması gündeme gelmiş, Abdullah Cevdet Bey'in başkanlığında bir nizamname ve lâyiha Şura-yı Devlet'e takdim edilmiş, ancak bu proje hayata geçememiştir.¹⁰¹

99 “Cerrahpaşa Hastanesi Ne Halde?,” *Tasvir-i Efkâr* 9, 2612 (5 Kânunusani 1919): 2, s. 5. Gülhane Hastanesi bu tarihlerde Fransızlar tarafından işgal edilmiştir: Gülhane Hastanesi'nin tedaviye mahsus olan kısmı Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Hastanenin malul zabitan ve efradın suni aza, mevad-ı tımarıye, ampul, komprime gibi levazım, kolera tifo vesair emraz için aşı imalathaneleri yine bizim idaremizde kalmıştır. Bu imalathaneler son zamanlara kadar hastane sertabip ve müdür muavinliği vazifesini ifa eden ve eylevm Gülhane malzeme-i sıhhiye-i askeriyeye imalathaneleri müdürü bulunan Dr. Talat [Arif Çamlı] Bey'in (emraz-ı cildiye muallimi) mesai-i meşkuresile vücuda gelmiştir... Bkz. “Gülhane Hastanesi,” *Tasvir-i Efkâr* 9, 2610 (3 Kânunusani 1919): 1, s. 6. İstanbul'daki ecnebi hastanelerle kıyaslandığında hastanelerin içler acısı hali, torpillerle atanan ehliyesiz sertabip ve müdürlerin entrikaları, yapılan yolsuzluklar, fazlalık memurlar Mazhar Osman tarafından da eleştirilmiştir. Mazhar Osman [Uzman], “Hastahanelerimiz,” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 2, 1 (Mayıs 1336/1920): 61-63; “Hastahanelerimiz II,” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 2, 2 (Haziran 1336/1920): 65-67. İstanbul'daki hastanelerin ıslahı meselesine dair Dr. Mehmet Kâmil Berk tarafından Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesi'ne verilen muhtıra için bkz. Dr. Mehmet Kâmil [Berk], “Şehremaneti Hastahaneleri Hâl-i Hazırı, Mazisi ve İstikbali,” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 2, 4 (Ağustos 1336/1920): 79-83.

100 Abdullah Cevdet Bey sonraki tarihlerde gazeteye verdiği bir demeçte projelerini altı başlık altında açıklamış bir müdür ve meclis tarafından yönetilen ve hastaneler yönetimini birleştiren bir MHSİ [*Assistance publique*] kurma fikrini savunmuş Sıhhiye Nazırı Paşa'ya da bir lâyiha sunmuştur. Proje başlıkları şunlardır: 1-Sıhhiye müdürünün faaliyeti, 2-Müstakbel teşkilat-ı sıhhiyemiz, 3-Neslimizi korumak için teşebbüsler, 4-Sıhhi vergiler hakkındaki layiha, 5-Müessesat-ı sıhhiyenin tevhid-i, 6-Dispanserlerin fevaidi ve teksiri. “Sıhhi Teşkilat ve İslahat: Sıhhiye Müdür-i Umumisi Projelerini Tanzim ve İkmâl Eyledi,” *Dersaadet*, 65 (18 Eylül 1336/1920):1 s. 2-5.

101 *Gazetelere haberler erkenden yansımıştır*: Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesi'ne merbut bulunmak üzere Müessesat-ı Sıhhiye Müdiriyeti [MSM] teşkil olunmuştur. MSM, Sıhhiye Müdiriyeti tarafından idare edilmekte olan Etfal Hastanesi, Bimarhane, Mecanin Müşahedehanesiyle Şehremanetine merbut Haseki Nisa ve Zükür Hastaneleri, Beyoğlu Zükür Hastanesi ve diğer müessesat-ı sıhhiyeyi doğrudan doğruya idare edecek ve bu suretle vahdet-i idare husule gelmiş bulunacaktır. Şehremaneti evvelce kendi tarafından idare edilmekte olan müessesatın tahsisat ve ücretatını Sıhhiye Müdiriyeti'ne te'diye edecektir. MSM evvelce bir defa daha ihdas edilmiş ve idarenin yed-i vahidde bulunması dolayısıyla pek ziyade muhassanat meşhud olmuş ise de her nasılsa o zaman bunun bazı esbab ve avamil hasebile devamına maatteessüf imkân kalmamıştı. Bu defa müceddeden tesis olunan MSM'nin devamını temenni ederiz. “Müessesat-ı Sıhhiye Müdiriyeti,” *İstiklâl* 1, 149 (22 Mayıs 1335/1919): 2. Bilumum müessesat-ı sıhhiyenin Sıhhiye Müdiriyeti'ne rabt ile idareleri hususu için Sıhhiye Müdiriyeti tarafından tanzim edilen lâyiha Şura-yı Devletçe tedkik ve kabul edilmiş ve Meclis-i Vükela'ya tevdi olunmuştur. “Müessesat-ı Sıhhiye,” *Tasvir-i Efkâr* 9, 2749 (8 Haziran 1919): 2, s. 5. Ayrıca bkz. Mazhar

Savaş yıllarında başkent İstanbul'da, MHSİ tarafından dile getirilen reformlar çoktan unutulduğu gibi, var olan durum, görünen o ki MHSİ öncesini de aratır hale gelmişti. Örneğin, Abdullah Cevdet tarafından Toptaşı Bimarhanesi'ne sertabip olarak atanan Mazhar Osman ve genç asistanlarının bimarhanenin durumu hakkında yazdıkları, Darülaceze'den farklı değildir. Örneğin Dr. Şükrü Hazım Tiner, hatıralarında Toptaşı'nda karşılaştıkları ilk manzara için, "bir hastane olmaktan ziyade akıl hastaları için bir temerküz kampı gibiydi" demektedir.¹⁰² Mazhar Osman ise, bimarhanede "...ocağında odun bile olmadığı için çığ kabağı ısıra ısıra yiyecek ve yalnız ekmeğe diye haykıran deliler"den bahsetmektedir.¹⁰³

Resim 13. Sıhhiye Müdiriyeti-i Umumiyesi tarafından verilen 24 Recep 1337 / 25 Nisan 1919 tarihli İstanbul Müessesat-ı Sıhhiye Nizamnamesi Esbab-ı Mücibe Layihası.¹⁰⁴

Osman [Uzman], "Sıhhiye Müdiriyeti-i Umumiyesi'nde," *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 1, 1 (Mayıs 1335/1919): ön ve arka kapak iç kısmı.
102 Şükrü Hazım Tiner, "Onun Manevi Huzurunda," *İstanbul Seririyatı Mazhar Osman Uzman Anma Sayısı* (1952): 21-24.
103 Mazhar Osman Uzman, *Tababeti Ruhîye 3.bs* (İstanbul: Kader Basımevi, 1941), 64.
104 Lâhiyada MHSİ'nin şimdiye kadar muhtelif tarz-ı idarelerden en faydalısı olduğuna, hastanelerde görülen terakkinin idare zamanından kalma olduğuna, nitekim Cerrahpaşa ve Haseki Hastanelerinin tecdit ve ihyasının idare zamanında başladığına, başlanan pavyon inşaatlarının idare kapandıktan ve hastaneler Şehremaneti'ne devredildikten sonra yedi senedir bitirilemediğine ve hastanelerde intizamın kaybolduğuna dikkat çekilmektedir. BOA.DH.İ.U.M.11-2 [Belge grubu]

Dr. Abdullah Cevdet Bey'in MHSİ'nin yeniden teşkili projesinin yanısıra askeri ve sivil hastanelerin tevhidini için bir girişimi olduğu, ancak bu mesele konusunda, dönemin Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi Reisi Dr. İsa Ruhi Paşa ile aralarında ihtilaf olduğu anlaşılmaktadır. İsa Ruhi Paşa gazeteğe aşağıdaki demeci vermiştir:

Muharrirlerimizden biri dün Sıhhiye-i Askeriye dairesi reisi İsa Ruhi Paşa'yı ziyaret etmiş ve askeri hastanelerin müessesat-ı sıhhiye-i mülkiye ile tevhidini meselesi hakkında bervech-i ati mülakat eylemiştir: Hal-i hazırda İstanbul'da mevcut ve Harbiye Nezareti'ne merbut askeri hastaneler, Gümüşsuyu, Tatbikat Mektebi, Maçka ve Yıldız İplikhane, Zeytinburnu Haydarpaşa, Selimiye hastanelerile fakülte ve teferruatından ibarettir. Bundan maadâ Çamlıca'da bir nekahethane ve bir de aza-yı sanaiye imalathanesi vardır. İmalathanede cihet-i askeriyeğe mensup olanlara meccanen ve sivillere ücret mukabilinde aza-yı sanaiye imal olunmaktadır. Müessesat-ı sıhhiye-i askeriyenin müessesat-ı sıhhiye-i mülkiye ile tevhidini hakkında Sıhhiye Müdiriyeti tarafından geçenlerde bir teşebbüs vukubulmuştu. Fakat muamelat-ı askeriyeğe ile alakası olanlar pek iyi bilir ve takdir ederler ki bu müessesatın tevhidini, hal-i hazırda mümkün değildir. Herhalde Abdullah Cevdet Bey arkadaşımız biraz isticlal [acele] etti, buna henüz zemin ve zaman müsait değildir. Hastaneler için ihtiyar edilen masarifat hakkında bittabi size kat'i bir miktar söyleyemem. Hastanelerde tedavi edilmekte olan hastaların miktarı her zaman mütebeddil [değişken] olduğu için masrafları da daima mütebeddildir. Vilayatta pek çok müessesat-ı sıhhiye-i askeriyemiz vardır. Fakat ahval-i hazırda binaen maatteessüf hiçbir haber alamıyoruz. Malul gazilerimizin terfihini için bir içtima akdettik. Bu içtimalara devam edeceğiz. Malul gazilerimiz hakkında elimden gelen fedakârlığı ifadan geri durmayacağım ve her türlü vesaite müracaat edeceğim. Bu suretle gazilerimizin idkar [kudret] ve terfihini hususunda muvafık olacağımızı ümid ediyorum.¹⁰⁵

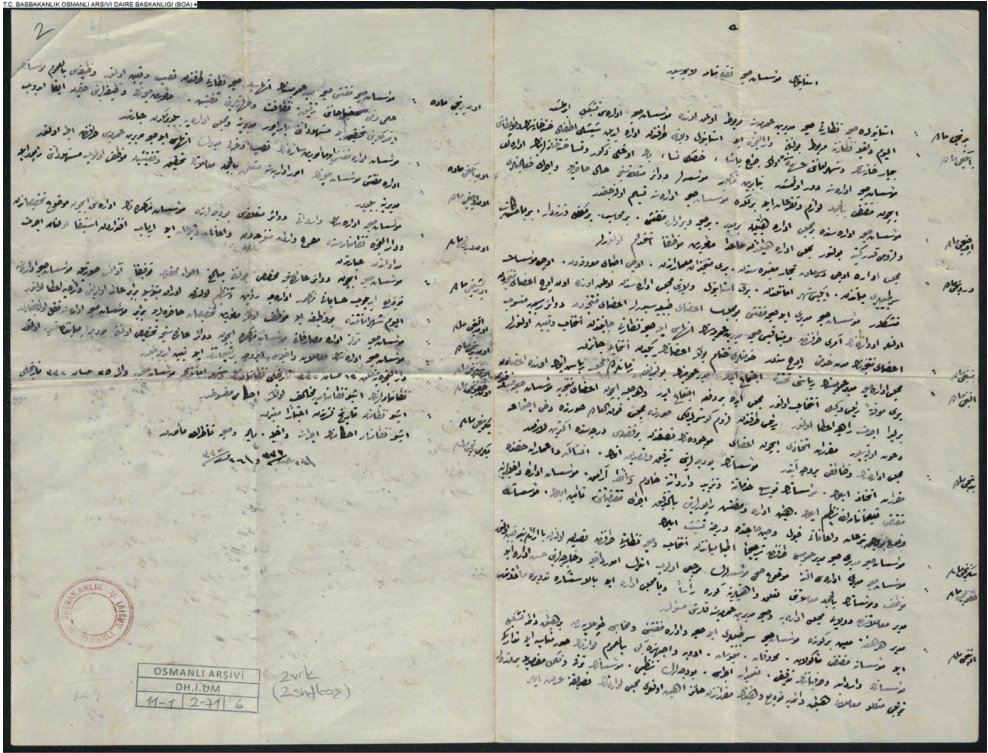
Bu projeler tartışıldığı sırada,¹⁰⁶ Maliye Nezareti'nin yetersiz hastane tahsisatlarını arttıracak bir bütçesi bulunmamaktaydı.¹⁰⁷ Askeri ecza depolarında yolsuzluklar yapılmakta¹⁰⁸ ve üstelik İstanbul işgal altındaydı. Özetle uzun savaş yılları, sefalet, yolsuzluk ve kötü idare MHSİ dönemini mumla aratır olmuş, eski reçete eski hastalığa çare olacak şekilde yeniden sunulmuştu.

105 "Müessesat-ı Sıhhiyemiz: Askeri Hastanelerimizin Miktarı," *Dersaadet* 1, 9 (16 Temmuz 1336/1920):1, sü.2. Abdullah Cevdet Bey İsa Ruhi Paşa ile görüşmeleri sürdürmüştür. "Müessesat-ı Sıhhiye Meselesi," *Dersaadet*, 12 (19 Temmuz 1336/1920): 3, sü. 2. Bazı askeri hastanelerin Sıhhiye Müdiriyetine devredildiğine dair haberler basına yansımıştır. "Sıhhiye'ye Devredilen Hastahaneler," *Dersaadet* 1, 18 (25 Temmuz 1336/1920): 3, sü. 2.

106 "Hastahanelerin Tevhidini," *Dersaadet*, 48 (1 Eylül 1336/1920): 2, sü. 3.

107 "Hastahaneler Tahsisatının Tezyidi," *Dersaadet* 1, 98 (21 Teşrinievvel 1336): 2, sü. 2.

108 "Mazeme-i Sıhhiye Suiistimalatı," *Dersaadet* 1, 98 (21 Teşrinievvel 1336): 2, sü. 2. Dr. İsa Ruhi Paşa ve Abdullah Cevdet Bey yakın tarihlerde görevden ayrılmışlardır. Sıhhiye Müdir-i Umumisi Abdullah Cevdet Bey'in bazı esbaba mebnî istifa edeceği haber alınmıştır. "Sıhhiye Müdir-i Umumisi," *Dersaadet* 1, 98 (21 Teşrinievvel 1336): 2 sü. 1. Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi Riyasetine Erkân-ı Divan-ı Harbi azasından tabip Miralay Yusuf Ziya Paşa tayin kılınmıştır. "Sıhhiye Dairesi Riyaseti," *Dersaadet* 1, 98 (21 Teşrinievvel 1336/1920): 2, sü. 1.

Resim 14. Sıhhiye Müdiriyyet-i Umumiyesi tarafından verilen 24 Recep 1337 / 25 Nisan 1919 tarihli İstanbul Müessesat-ı Sıhhiye Nizamname Layihası.¹⁰⁹

Sonuç Yerine Bir İki Söz

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyyeti hakkında kapsamlı bir tarih yazabilmek için daha fazla bilgi ve belgeye, daha esaslı bir okumaya ihtiyaç olduğu kadar disiplinlerarası iş birliğine de ihtiyaç vardır. Söz konusu aktörlerin, adı geçen bürokratların biri aktüel diğeri politik olmak üzere ikili gündeme ve hesaba sahip olduklarını daima hatırdta tutmak gerekir. Son dönem Osmanlı siyaseti, sağlık alanında belki de diğer alanlardan çok daha karşılıklı ilişki ve hesap içerisindedir; II. Abdülhamid’e, ardından Saray’a, İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne ya da muhalefete yakınlık-uzaklık ve çıkar ilişkileriyle örülü girift bir zeminde, küçük bir kayma ya da ittifak belli ki kadroları da etkilemiştir.

Müdiriyyet açıkladığı program çerçevesinde ihtiyaç duyduğu bütçeyi üç yıllık zaman diliminde temin edememiş, ironik bir şekilde kapanma gerekçelerinden biri, idarecilerin maaş fazlalığı nedeniyle tasarrufa gidilmesi olmuştur (bkz. Ek 10). Esasen müdiriyyet ve dönemine

109 BOA.DH.İ.U.M.11-2 [Belge grubu]

ait söylenebilecek elbette çok söz vardır: Bilhassa idari ve tıbbi kadrolar, post-Abdülhamid psikolojisi, toplumsal aydınlanma ve reform/devrim fırsatlarından birinin yine nasıl yitip gittiği hakkında. II. Meşrutiyet sonrası hastaneler (sivil ve askeri), Darülaceze ve diğer hayır kurumlarının mevcut durumuna dair bu metinde değinilmeye çalışılan iddiaların bir bölümünün bile – en hafif tabirle – doğru olma ihtimali, yozlaşmanın boyutunu gözler önüne sermektedir. Ancak, MHSİ tarafından devralınan kurumların hemen hepsinde bakımsızlık ve suiistimaller olmakla birlikte, idarenin kurumları bütçenin elverdiği ölçüde modernize ettiği anlaşılıyor.

MHSM'nin 1912 yılında yayımlanan yıllığının “Muhaberat ve Usul-ı Tahririn Basit ve Sade Bir Hâle Getirilmesi” başlıklı bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

İdaremiz devr-i Meşrutiyet'de müceddeden tesis etmiş bir daire olduğu için umur ve muamelat-ı tahririyenin de Meşrutiyet'e muvafık bir tarz ve lisanda muntazaman cereyanı arzu edildiğinden “bürokrasi” denilen usul-ı kadime mümkün mertebeye tadil ve muhaberatta vuzuh, sadelik ve tabiiyet esas ittihaz olunmuş ve fazla olarak **bir idarenin ruhî müşabihesinde** olan kuyudatın tekemmülü için en mükemmel ve fakat basit bir dosya usulü kabul ve tatbik olunup bunun için iktiza eden evrak ve defatir tab ettirilmiştir. İdaremiz fazla memur ile iş görmek cihetini asla nazar-ı itibare almayıp ancak vukuflu, seri ve çalak [çevik], vazifeperver memurun-i muktediriye tefviz-i umur etmek [iş ehline vermek] tarik-i sevabını ihtiyar ve bundan mütehasıl fevaidi idrak eylemiş olduğundan gerek bu sebepten, gerek muhaberat ve muamelatta iltizam edilen sadelik ve mütehasıl olan usulün mükemmeliyetinden naşi tahrirat kaleminde mevcut üç kâtip marifetile bir sene zarfında meclis-i idare mukarreratı beraber sekiz bini mütecevaz evrakın muamelesi hemen günü gününe denilecek derecede süratle ikmâl olunduğu gibi bir muhasip, bir muavin ve bir kâtip ve bir veznedardan mürekkep heyet-i hesabiyece de hâl-i mâli cetvelinde tafsilatı muharrer 94 bin liralık muamelât-ı hesabiye en muntazam bir müessesesi-i maliye gibi suret-i ciddiyede ifa olunmuştur [...].¹¹⁰

Bu defterler şimdilik bulunamasa da, icraatlar hesap verilebilirlik ilkesi adına toplumun daha evvel alışık olmadığı şekilde kayıt altına alınıp, *devr-i sabık*ın hastaneleri ne durumda bıraktığı idarenin resmi ağzıyla yerilirken, yıllık bir taraftan da yeni idarenin heyecan ve acullüğünü gözler önüne sermektedir. Hatta yer yer yıllık, sanki edebi bir metin okunduğu hissi vererek MHSİ'nin içinde bulunduğu *ruhi* ahvali de sezdirmektedir. Bürokrasi usulünün değiştirilip, hızlıca, yetersiz plan ve programla hareket edilip her şeye yetişilmeye çalışılmasının sonuçları ise tartışmaya açıktır.

Dr. Muhittin Nuri Bey, bimarhaneye 100 kişilik yeni bir alan açacak olan Darülhadis dairesinin tamiri için CUB'ye sunduğu layihada (bkz. Ek 7) ‘Belçika hükümetinin varidat-ı

110 Müessesat II, 6. Vurgular yazar tarafından eklendi. ‘Ruhî müşabihe’ tamlaması son derece ilginçtir, Meşrutiyetten önce Hamidiye Etfal Hastanesi tarafından yayımlanan Fransızca-Türkçe yıllıkların ardından, Meşrutiyet sonrası ilk defa MHSM tarafından kurumsal bir yıllık yayımlanmıştır. Yıllıkta, ‘devr-i istibdat’i her fırsatta yeren ve faaliyetlerini meşrulaştırın duygusal söylem dikkat çekmektedir.

umumiyesine muadil bir varidata yani onsekiz milyon Fransız lirasına mâlik olan Paris Belediyesi'nin bütçesini tedkik eylediğim zaman dört milyon liranın MHS'ye (*Assistance publique*), ve buna yakın bir meblağın da hıfzıssıhha-yı umumiyyeye ifraz edilmiş [ayrılmış] olduğunu görerek hayatın kadr u kıymetini layık olduğu derecede tebci eden Fransız kavmi necibine karşı takdirhan olmuş idim.' sözleriyle örtük olarak, hayatın kadr u kıymetini bilmeyen *devr-i sabık* umursamazlığı ve toplumsal duyarsızlığına atıfla yeni idarenin ihtiyaçlarını dile getirmiştir. Frengi ile mücadelede başarısızlık ve bu kadirbilmezlik, hastalığın yayılmasına ve Cumhuriyet'ten sonra bile uzun yıllar sürüp devlet ve halka pahalıya mâl olacak bir mücadeleye neden olmuştur. Celaleddin Muhtar Bey (Bkz. Ek 5) raporunda frengiyle mücadelede durumu 'Ancak Altıncı Daire-i Belediye dahilindeki evlere tatbik olup mezkur daire haricine tatbik olunamayan talimatın her tarafa teşmili lazımdır; meselâ Şişli'de tramvay yolunun sol tarafındaki haneler kayıt ve muayene edilebilir sağ tarafına tesadüf edenler Sekizinci Daire-i Belediye (Beşiktaş) merbut oldukları için kayıt ve muayene edilemedikleri ve birçok kızların şu suretle muayene-i sıhhiyeden kurtuldukları ve hastalıklarını keyfemayeşa neşrettikleri nazar-ı dikkate alınırsa şimdi yapılan icraatın **fıraklı bir komediden** ibaret olduğu tezahür eder! **Memleketin sıhhatini böyle her veçhile yolsuz, her tarafı noksan bir talimata tevdi etmek ancak hamiyetsizliğe ve cinnete atfolunabilir.**' sözleriyle dile getirmiştir. MHSİ tarafından durumun vahameti değerlendirilmiş, vakit kaybetmeden hemen bir talimatname tanzimi ve fuhuşa ve fahişelere yapılacak teftişlerin Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından yapılması (İdare, MUTMvSU'nin Dahiliye Nezareti'ne bağlı olması ve bir idarenin diğer bir daire-i hükümete devri gibi nezarete ait bir mesele karşısında bulunduğu için nezarete yazılmak üzere Şehremanetine durumu bildirmiştir) önlemleriyle hastalıkla mücadeleye başlanması gerektiği bildirilmiştir. Yine aynı ekte İdare'ye, Beyoğlu Nisa Hastanesi'ne yabancı hekimleri atadığı ve denetlemediği için suçlamalar yöneltile de İdare, yalnızca hastanenin idaresinden sorumluydu ve frengi mücadelesinde aksiyon alacak bir kanuni yetkiye sahip değildi.

İdare tarafından Darülaceze'de – esasen amaç tımarhanenin yoğunluğunu azaltmak için bile olsa – matuh (yaşlı/bunak) deliler için bir daire açılmış, bu insanlar bu daireye nakledilerek *tımarhanede deli (ya da daha da delirtilmiş)* çürütme adetine palyatif de olsa bir çözüm dolaylı olarak bulunmuştur. İstanbul'da bazı hapishanelerin içindeki (bazen karakol karşısında kiralanmış bir daire içerisinde gözetlenerek) hücrelerde müşahede altına alınan akıl hastaları yahut akıl hastalığı şüphesi olanlar için Haseki Mecanin Müşahedehanesi açılmış ve hastaların çok daha iyi şartlarda müşahede altına alınmaları sağlanmış, mecnunların tımarhane ve müşahedehaneye yatış prosedürleri eskiye nazaran daha sistematik uygulanmış ise de, koordinasyonsuzluk, usulsüzlük, maddi imkânsızlık ve daha birçok sebeple yetersizlikler olmuştur.

Kolera salgını sırasında Şehremaneti ve şehreminleri daima hedef tahtasında olmuştur.¹¹¹ Öncesinde ise hükümet, Rusya’da ciddi kayıplara neden olan ve ülkeye yayılma ihtimali her geçen gün artan koleraya karşı ciddi bir önlem almamıştır. Şehremini Hüseyin Kâzım Bey, Hasköy kolerası sırasında emanette çadır ve pülvarizatör olmadığını, *lakayt memurları döverek işe başladığını* aktarmaktadır. MHSİ, maliyenin tebhirhane ve etüv sayısını arttırmak ve diğer ihtiyaçlar için bütçesinin olmadığı bir dönemde, bütün yokluklara rağmen idareye devredilen üç tebhirhanenin tamir, ıslah ve eksikliklerinin giderilmesi ve hastanelerde geçici kolera pavyonlarının açılması için uğraşmıştır (koleraya son derece hazırlıksız ve parasız yakalanılmıştır). Kolera, frengi ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadelede tebhirhanelerin, kısa bir süre tahaffuzhanenin (ve bütçenin elverdiği ölçüde yenilenmesi) ve hastanelerin idaresi dışında İdare’nin bir yetkisi olmadığı gibi, bu sürede Şehremaneti, MUTMvSU ve bağlı bulunduğu Dahiliye Nezareti zaman zaman birbirini suçlamış, iş bölümü ve iş birliği olmadan yürütülen mücadelede başarısızlığın faturası – sorunlar yine büyük ölçüde çözümsüz bırakılarak – birilerine kesilmiştir (Bkz. Ek 8).

Müdüriyet, tensikat keşmekeşi,¹¹² bütçe belirsizliği, yönetsel sorunlar ve iktidar kavgaları arasında aceleyle kurulmuş bir kurumdur; CUB, MUTMvSU, Dahiliye Nezareti ve Şehremaneti arasında gerçekte bir iktidarı ve inisiyatifi, hatta planlı ve programlı bir ıslahat çerçevesi olmadan kurumların modernizasyonu ile uğraşmış, bütçenin eskiye nazaran daha tasarruflu kullanılmasına gayret etmekten başka bir iş –bu siyasi ve ekonomik atmosferde– becerilememiştir. MUTMvSU riyasetinin ise mülki hekimlerin hukukunu ne ölçüde koruduğu esasen başka bir tartışma konusu olmakla birlikte arşivde yer alan bazı suiistimaller anılan Meclis’in bazı hususlarda yerine ve adamına göre şekillenen politik tutumunu gözler önüne sermektedir.¹¹³ Elbette doğrudan Dahiliye Nezareti’ne, dolaylı olarak Sadaret’e bağlı olan Meclis’in bu dönemde ne tür baskılara maruz kaldığı ve yetkilerinin ne ölçüde kısıtlandığı tahmin edilebilir. Yine de döneme damgasını vuran mülki (sivil) ve askeri hekimler arasındaki

111 “İstanbul’da başlayan kolera neticesinde Haseki ve Cerrahpaşa hastanelerinde tecrid mahalleri ayrıldı. Diğer hastanelerin şüpheli vakayii kabul etmemesi için bazı yerlere haberler gönderildi. Şehremanetin her tedbiri gibi bu da nakıs. Bu keyfiyetten her hastanenin malumatı yok. Hele ecnebi hastaneleri katiyen bir şeyden haberdar değildir. Vakalar nadir şimdiye kadar şüpheli, şüphesiz 25 vakayı tecavüz etmiyorsa da ibtida Bulgaristan karantinayı koydu.” Bkz. “Şuun-u Tıbbiye,” *Tababet-i Hazıra* 2, 14 (29 Eylül 1910): 223.

112 Tensikat sonrası memurlara ödenen tazminatlar nedeniyle ekonomik problemler derinleşmiş, çok sayıda memur –Tensikat Kanunu’nun [1 Temmuz 1909] onuncu maddesi uyarınca –tazminatsız ihraç edilmiş, bu keyfilik birçok travmayı da beraberinde getirmiştir.

113 Örneğin ilginç bir vaka olarak Emniyet-i Umumiye sertabibi Dr. Nikolaki vakası incelenebilir: Emniyet-i Umumiye müdir-i sabıkı Şakir Efendi mensup olduğu İttihat ve Terakki Fırkası’nın nüfuz ve kuvvetini kullanarak biraderi Kolağası Tabip Burhan Efendiyi Emniyet-i Umumiye sertababetine yerleştirmiştir. Dr. Nikolaki, 31 Mayıs 1328’de İstanbul Polis Müdüriyeti’nin teşkilinde memuriyeti lağvedilerek maaşsız açığa çıkarılmış, Emniyet-i Umumiye Sertababeti ismi İstanbul Polis Müdüriyeti Sertababeti olarak değiştirilerek başına Burhan Efendi getirilmiştir. Burhan Bey’in askeri vazifesine sevki emredilmişken Mahmud Şevket Paşa’nın eliyle engellenmiş ve sevk edilmemiştir. Dr. Nikolaki’nin hakkını aradığı metinler için bkz. Dr. Nikolaki, “Polis Sertababeti: Harbiye Nazırı Nazım Paşa Hazretlerine,” *Tanzimat/Le Tanzimat* 1, 359 (23 Eylül 1912): 4, s. 3-4.; BOA, DH.İD. 48-38; BOA, DH.İD. 48-53.

ekonomik, sosyal farklılık ve tartışmalar, başlangıçta MHSM'nin bu kavgayı körükleyen bir unsura dönüşmesi, çağdaş bir kavrayış eksikliği ve umursamazlık olarak sağlığın korunması (hıfzıssıhha) ve bulaşıcı (sâri) hastalıklarla mücadelenin yeterli siyasi destek bulamaması ve bunun yıkıcı etkileri tartışılması gereken konular olarak göze çarpmaktadır.

Reis Muhittin Nuri Bey, görevli olduğu zaman diliminde üç defa istifa etmiş, nihayet 1911 yılı sonundan, görevinden uzaklaştırıldığı (Haziran 1912) tarihe kadar müdüriyet maddi ve manevi desteğini kaybederek iş yapamaz hale getirilmiştir. Faaliyetlerin yıllardır CUB'ye hesap verilerek yürütülmesine rağmen müdür Muhittin Nuri Bey'in yolsuzlukla suçlanması, idarenin vilayete bağlanmak istendiğine (daha özerk bir hale gelmek istediği) dair dolanan dedikodular, hastaneler ve tebhirhane araçlarındaki *tabela*'ların idarenin lağvedilmesi sürecini hızlandıran suçlamalar olduğu anlaşılıyor (Bkz. Ek 10). MHSM Şehremaneti'ne bağlı olmasına rağmen kolera mücadelesinde başarısız olan ve her fırsatta yerilen Şehremaneti, imajını kurtarmak, belki de toplum nezdinde faaliyetlerinin görünürlüğünü artırmak ve kendini aklamak isteyerek, tabelalardan Şehremaneti/Şehir lafzının kaldırılmasına böyle karşılık vermişti. En nihayet MHSM, Şehremini Cemil Paşa'nın (Topuzlu) başkanlık ettiği bir CUB toplantısında kapatılmıştır.

Müdüriyetin hikâyesi sersemlemiş bir bedeninin hemen ayaklanmaya çalışarak tökezleyip/tökezletilip düşmesi gibi *müessesat-ı hayriyenin pek hayrına* olmamıştır. Ekim 1912'de başlayan Balkan Savaşı ve sonraki süreçte Müdüriyet'e bağlı kurumların idaresinde yaşanan karmaşa ve yozlaşma dikkate alınarak 1919'da müdüriyetin tekrar teşkilinin gündeme getirilmesi, faaliyette olduğu dönemde önemli işler yaptığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Sağlık politikaları ve kurumsallaşma hem özgünlük ve sürdürülebilirliği hedeflemeli hem de kurumlara işlerlik ve zaman (hizmetlerin standardizasyonu ve sistematik hale getirilmesi açısından) kazandırmalıdır. Fakat her şeyden önce verimlilik, etkinlik ve tutumluluk ilkelerine dayanmalıdır. II. Meşrutiyet sonrası yazılmış bu hikâye bugünden bakıldığında biraz tanıdık görünüyor.

EK 1. DR. HEKİMBAŞIZADE MUHİTTİN NURİ BEY'İN LÂYİHASI¹¹⁴

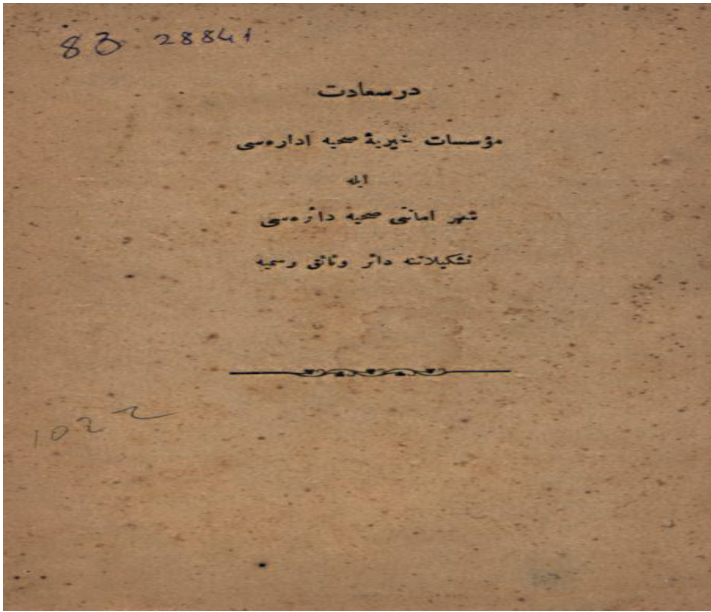
Şehremaneti meclis-i azasından Dr. Muhittin Bey umur-u belediye ve hıfzıssıhha-yı umumiye hakkında tedkikatta bulunmak üzere Avrupa'ya gönderilmişti. Netice-i memuriyetinde emanetin tensikat ve teşkilatı, rüsum-u belediyenin tanzim ve teminine ve Dersaadetçe icrası lazım olan tezyinat-ı belediyeye dair verdiği layihayı ufak bir tadil ile derc ediyoruz:

Minelkadim, devair-i sairede olduğu gibi, şehremanetinde de makus bir usul-i idare hükümfermadır ki bu şekl-i idare ile muamelât-ı belediyenin tanzim ve tedvini, şehrimizin tertip ve tezyini adımı'l-ımkândır. Öteden beri şehremaneti ve belediyelerde mühendis, tabip, mimar gibi imar-ı memleketin vasıta-ı esasıyesi olan memurin-i fenniyenin mevkileri yükselmemiş, bunların vazifeleri memurin-i saire nazarında pek ehemmiyetsiz add u telâkki olunmuştur. Halbuki memalik-i mütemeddininin hiçbirisinde fen memurları bu derece muhakkir değildir. Her yerde, her zeminde yüksek mevkiler, nüfuz-u idare erbab-ı fenne mevdu olup diğerleri bu hey'et-i muktedirinin mukarrerat ve icraatını kayd u tahrir, zabt u hesaba memurdurlar. İşte ancak bu sayededir ki Avrupa belediyeleri bu hâl-i mükemmeliyete vasıl olmuşlar, bütün o güzel şehirler şöhretleri nisbetinde iktisab-ı mamuriyet eylemişlerdir. Şu hâlde tensikat ve teşkilat hususunda herşeyden evvel aranılacak cihet fen memurlarının mevkilerini yükseltip umur-u idarede mühim mevkileri bunların uhde-i dirayet ve iktidarlarına tevdi eylemektir. Evveleminde Paris, Berlin, Londra şehremanetlerinde olduğu gibi mükemmel bir mimar ve mühendis daireleri teşkil olunmak lazımdır. Bunlara mektepten yetişmiş mühendisler de alınıp umumi planı yapmak üzere şehrimize gelecek olan Paris şehri mimar ve mühendisleri refakatinde bulundurarak tevsi-i malumat ettirilmelidir. Plan yapmak hususunda mühendis yetiştirmek ileride memalik-i Osmaniyenin herbirinin planlarının tertibi için Avrupa'ya müracaattan bizi müstağni kılacağı cihetle şayan-ı ehemmiyettir. Mamafih bununla da iş bitmez. Belediyeye ait hal, selhane, lağım kanalizasyonu... ilh tesisat-ı nafianın emr-i inşaatında kesb-i ihtisas eylemek üzere birkaç mühendisin Avrupa'ya izamı iktiza eder. Aklâm-ı muamelatının kısa ve salim bir usule rabtı begayet elzemdir. Bununla beraber muhasebeden evsaf-ı lazımevi haiz lisan-ı aşına iki zatın âdetâ bir fen halinde bulunan muamelât-ı hesabıye-i belediyeye kesb-i vukuf etmek için bir ay müddetle Avrupa'ya gönderilmesi zaruridir. Tensik-i etibba komisyonu belediye etibbası ile bimarhane ve emanete mensup bilcümle hastanelerin tensikatını ilk teşkilat olmakla beraber yine esaslı bir kaideye rabteylemiştir. Etibba-yı belediyenin mercii ve hıfzıssıhha-yı umumiye

114 “Şehremanetinde tensikat ve teşkilat,” *Tanin* 1, 126 (6 Kânunuevvel 1908): 2, s. 2-5. Dr. Muhittin Nuri Bey'in İstanbul'a dönmeden evvel Paris'ten gönderdiği bazı mektupları da *Tanin*'de yayımlanmıştır. 13 Ekim 1908 tarihli bir mektubunda İstanbul'dan ayrılışı 12 gün olduğunu belirtmektedir. Dr. Muhittin Nuri, “Açık Sütunlar: Paris'ten Mektup –13 Teşrinievvel 1908–,” *Tanin* 1, 91 (19 Teşrinievvel 1324 / 1 Kasım 1908): 2-3, s. 5-6 ve 1-2.

komisyonunun merkezi olmak üzere *Şehremaneti Sıhhiye Dairesi* namile ayrıca bir daire teşkil olundu. Bu daire bir reis ile bir de muavini tarafından idare olunacaktır. Hıfzıssıhha-yı umumiye komisyonunun yevm-i in'ikadında dahi daire-i mezkurenin azasından bulunan bir kimyager ile bir bakteriyolog ile meclis-i emanetin tabip azası ve karantinanın delegesi hazır bulunacaklardır. Elyevm şehremanetine mensup bilcümle darülhayrlar müessesat-ı hayriye namile müstakil bir idareye rabt edilmiştir. Memâlik-i mütemeddinenin cümlesinde müessis bulunan bu idare-i mühimmenin lüzum ve ehemmiyeti, makasid-ı âliyesi CUB'de tezekkür edilecek olan Dr. Ahmed Nureddin Bey'in layihasında etrafile izah ve beyan edilmiş olduğundan burada tafsilini zevaiden addeylerim. Meclis-i emanetin de vazifesi tayin ve tedvin olunmalıdır. Emanet azalarının herbiri her iş ile meşgul olamaz. Bu suretle kuvve-i ihtisasiye zayıflar. Tekâmülü temin eden taksim-i a'mâl kaidesi bozulur. Kararlar da yolunda olmaz. Binaenaleyh herbirinin vazifesi ayrılmak icab eder. Bunlardan biri rüsum-u belediye ile muhasebeye ait işler ile iştigal eder ise diğeri tenvirat, mezbeleler, zabıta-i belediye, hal, marşe [marché/pazar], selhhane ve hamamlara müteallik umur ile meşgul olmalı. Üçüncüsü su işleri, su kumpanyası vesait-i nakliye, umumî bahçeler, müze ve kütüphanelere ait işlere bakmalı. Dördüncüsü mimar ve mühendisliğe, beşinci[si] tababet ve hıfzıssıhha-yı umumiye müteallik proje ve evrakın tefahhusuna memur, altıncısı emanet ve belediyelerin cihet-i hukukiyesine taalluk eden umurun jürisi, hülâsa-yı kelâm azanın herbiri mütehasıs bulunduğu umurun raportörü olmalıdır. Elyevm meclis-i emaneti işgal eden bir iki iş vardır ki bunlardan da meclisin kurtarılması elyevm hem umur-u sairenin hüsn-i rüyeti hem de o işlerin doğruluğu için elzemdir. Bunlardan birincisi tahminen emlak muamelatının istinafen rüyet edilmesi kaziyesidir [hususudur]. Esasen bu işin bidayeten merci-i rüyeti belediye dairelerinde belediyelere mensup olmayan vergi kalemlerinde olduğu cihetle meclis-i emanetin buna bir mahkeme-i istinaf olamayacağı tabii ve emlak kıymetini takdir eylemek başka bir ihtisasa menut [bağlı] bulunduğu cihetle bunun evveleminde meclis-i belediyece bade't-tayin ve mühendishane-i emanette istinafa rüyeti taht-ı vücubdadır. Nüfus muamelatının esası belediyelerde tesis olunacak hususi bir kaleme tevdi olunmalıdır. Bu suretle hem nüfus muntazaman zabt u kayd hem de ahalinin bu hususta uğradığı müşkülât izale edilir. Avrupa belediyelerinde tevellüdat [doğumlar], münâkehât [nikahlar], vefiyatın mercii bu kalemlerdir. Bervech-i maruz [bildirildiği gibi] merkez-i emanetçe esaslı bir tensik ile beraber vezaif tayin ve tasrih edilir ise belediyelerin eşkal-i hazırası ile ibkası – ki bir müddet için lazımdır – şayan-ı kabul görüldüğü takdirde umum devair-i belediyenin buna imtisal edeceği hatta taşra belediyeleri de numune alacağı tabiidir. Avrupa şehirlerinde şekl-i idare-i hükümete göre belediye idareleri üçe münkasımdır. Birincisi cumhuriyete makarr olan şehirlerde caridir. Cenubi İsviçre'nin merkez-i idaresi olan Cenevre'de belediye memurları ihale tarafından intihap olunur. Her mahalleden mebus 41 adet belediye azaları içlerinden rey-i hafî ile belediye meclis-i idare reis ve azalarını intihap ve tayin ederler. İkincisi kralların makarr-ı hükümeti olan şehirlerde vakidir. Mesele Bükreş'te bir belediye

reisi ile iki reis muavini bir de meclis azaları vardır. Gerek bunlar gerek belediye dairesini teşkil eden mektubî kalemi, sıhhiye dairesi, muhasebe bürosu, nafia şubesi (su, hal, selhane, ilh müessesata memur mühendishane, mimarhane) gibi devair-i aklâm heyet-i hükümet tarafından mensuptur. Ahali tarafından müntahap azalar bunların icraatını tedkike memurlardır. Paris gibi büyük devletlere merkez-i idare olan cesim, muhteşem şehirlerde şehremaneti ve kabinesi erkanı ile şehremanetin sair bilcümle memurini hep hükümet tarafından nasb u tayin olunur. Her mahallede birer – ki bütün Paris'ten 80 adet – belediye azası bir kuvve-i kanuniye olarak şehremanetin kanunlarını yapar, icraatine nezaret eder, bütçesini tertip eyler. Bunların herbiri geçen de şehrimize gelmiş olan Henri Turot gibi ya bir muhasip ve muharrir yahut bir tabip, mühendis, bir avukattır. Paris'te yirmi adet belediye idaresi vardır. Bunlar başlıca nüfus işleri ile meşguldürler. Şehrin münâkalât [ulaştırma], tenvirat, telefon, köprü gibi müessesata ait imtiyazatı doğrudan doğruya şehremanetine aittir. Eğer her belediye dairesi daire-i şümulünde bulunan bu imtiyazatı ahz etmiş olsa idi Paris de umumiyeti itibarile mamur olamaz idi. Birçok yerleri harap kalır idi. İstanbul büyük bir Türk imparatorluğuna merkez-i idare olmakla elbette Paris gibi bir şehremanetine ve belediyelere mâlik olması lazımgelir.

Resim 15. *Dersaadet Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi ile Şehremaneti Sıhhiye Dairesi Teşkilâtına Dair Vesaik-i Resmiye* [Baskı tarihi ve matbaa bilgisi yok]

EK 2. DERSAADET MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHİYE İDARESİ İLE ŞEHREMANETİ SİHHİYE DAİRESİ TEŞKİLÂTINA DAİR VESAİK-İ RESMİYE

[Vesika] 1: Op. Dr. Ahmed Nureddin Bey'in Lâyihası¹¹⁵

Dersaadet hastanelerinin derecât-ı medeniyette teali etmiş olan bilâd-ı meşhure hastanelerine göre istihsal-i esbab-ı tanzim ve istikmâli şehremanetçe tasavvur ve arzu olunarak Haseki Nisa Hastanesi Sertabibi Operatör Nureddin Beyefendi başlıca hastaneleri görmek ve suret-i idarelerini tedkik etmek üzere Avrupa'ya izam edilmiş idi. Müşarünileyh müşahedatı ve tedkikat-ı amikesi üzerine lâyiha-i atıyeyi tahrir ve ita eylemiştir:

İstanbul şehri-i aziminin ihtiyacat-ı mübremesinden bulunan fukara ve aceze hastanelerinin adem-i kifayesi cihetile yeniden üç cesim hastanenin sür'at-i inşası makam-ı emanet-i aliyelerince nazar-ı dikkate alınması üzerine işbu inşaat-ı cesimeye mütefferi' mevadd ile hastanelerin tertibat-ı dahiliyesi ve usul-i idare ve nizamatinın ve buna müteallik bilcümle teferruatının tedkiki zımında telakki eylediğim emr-i aliye imtisalen bir buçuk mâh mukaddem Avrupa'ya azimet eylemiş idim.

Bükreş'den bed'an ile Peşte, Viyana, Münih, Paris ve Cenevre gibi merakiz-i medeniye'nin hastane idareleriyle inşaat-ı cedide ve teferruatı hakkında hâsıl eylediğim malumatı şehrimizde tatbik eylemek fen-i tıp ve iktisat nokta-i nazarından pek mühim olmasına mebni maruzatımı ikiye taksim ederek evvela hastanelerin usul-ı idaresini ve muahharen terakkiyat-ı ahire-i fenniye tatbikan suver-i inşaiyelerini arz eylemeyi münasip gördüm.

Hastanelerin usul-i idaresi: Avrupa hastanelerinin usul-i idare-i merkeziyesini izah etmeden akdem şehrimizde mevcut hastanelerin hâlihazırdaki şekli-i idarelerinden bahsedilmesi ledelmukayese menafi-i mühimmeye hizmet eyleyeceği cihetle bu babda hülâsaten arz-ı malumat ediyorum şöyleki; şehrimizde mevcut fukara ve acezeye mahsus emakin-i sıhhiyenin kısm-ı küllisi şehremanetine ve kısmen Evkaf-ı Hümayun ve Dahiliye Nezaret-i Celilelerine merbut bulunarak idare edilmektedir. İşbu müessesatın beherinde birer idare heyeti icra-yı vazife eder. Merbut buldukları devairden havalât ve varidat suretile sandıklarına idhal eyledikleri mebalîği birer veçhile sarf ederler. Hey'at-i mezkurenin mezuniyet-i sarfiyatı hiçbir nizama tabi olmamak üzere bazısında pek sık ve bazılarında da pek vasi olarak gayr-ı muttarid [intizamsız] bir haldedir. Kendi hey'et-i idareleri marifetile sarfiyatından başka levazım-ı fevkalâdelerini de bâ-mazbata merbut buldukları devairden talep ederler sür'at-i tedarik ve irsaline ihtiyaç olan bu levazım alekser miadından sonra ita edilir veyahud istizahata ve muhaberata zemin ittihaz edilir mesela herkesten ziyade

115 *Dersaadet Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi ile Şehremaneti Sıhhiye Dairesi Teşkilâtına Dair Vesaiik-i Resmîye* [Baskı tarihi ve matbaa bilgisi yok], 2-13. Ayrıca burada yayımlanmıştır bkz. "Mühim bir teşebbüs-i içtimai: Hastanelerimiz," *Yeni Gazete* 1, 128 (26 Kânunuevvel 1908): 1.

hastegâna lüzumu gayr-i münekker bulunan vesait-i teshiniye yazdan düşünölmek lazım iken kışın nısfı sobasız geçirilerek nihayet ancak kânunlarda [Aralık, Ocak aylarında] türlü müşkilât ile sobalar vaz' edilir odun kömür şitanın hulûlünde münakasaya vaz' edilir velhasıl gerek memurin ve gerek hastegân için ne kadar müşkilât tasavvur olunabilirse o nisbette suubete [zorluğa] tesadüf edilir, şu suretle dağınık muamelatın netice-i hesabiyesi idare heyetlerini günlerce aylarca belki senelerce işgal ettiği gibi devair-i muhasebat aklâmında da hastaneler uğurunda birçok masaları işgal eden memurin-i hesabiyeyi bizar ve muztarr [usanmış ve çaresiz] bırakan birçok hesabat-ı muallâka müşahede olunur muamelat-ı mezkurenin heyet-i umumiyesini tedkike memur olan mecalis zaten hastaneler umur-ı idaresine vakıf olmadıkları cihetle ya ihtisaslarına ait vezaif-i mühimmelerini bırakarak hastaneler muamelatıyla uğraşırlar veyahut mevadd-ı saireye vakf-ı zaman dikkat ederek hastaneler hakkındaki evrak-ı müsta'celeyi senelerce hâl-i metrukiyette bırakırlar. Hastaneler muamelatının tehiri nezaretlerdeki memurin-i âidesinin adem-i takayyüdüne atfedilmek muvafık-ı insaf olmayıp şehremaneti evkaf vesair nezaretlere müteallik ne kadar muamelat-ı merkeziye ve hariciye var ise cümlesi mecalise veyahut inşaat memurinine tahmil olunmak yüzünden derece-i sâniyede kalan hastaneler muamelatı bittabi duçar-ı teehhür olur. Bundan maada hastanelerin merbut bulunduğu devair-i resmiedeki memurinin bu hususta vukuf-ı idariye ve fenniyeleri bulunmaması hasebiyle birçok defalar hastane idareleri tarafından yazılan rapor ve tezkereleri yine aynı memurların re'y ve tensibine müracaat etmekle hâl ve icraya mecbur olurlar. İşte muhtasaran arz eylediğim izahattan anlaşılacağı veçhile devair-i merkeziye-i memurinin vezaifinden başka hastanelerle uğraşması hem kendi vazifelerini ve hem de hastaneler muamelatını müşkilâta düşürmekten başka bir netice vermez.

Hastanelerin revabıt-ı hariciyelerinden başka muamelat-ı dâhiliyeleri de gayr-i muntazamdır şöyle ki: Hastane tesisinden maksat müracaat eden fakir hastegânın temin-i esbab-ı istirahat ve maişetleriyle suret-i müdavatının hariçteki etibbadan daha muktedir tabipler tarafından taht-ı tedaviye alınmaları ve bu veçhile kabil-i şifa olanların iade-i âfiyetle müteşekkiren hastaneden çıkarak erbab-ı hayra duahan olmalarıdır, hâlbuki hastane memurin-i tibbiyesi askerî hastaneleri usulü bakayasından olarak vezaif-i tibbiyeden maada hastanelerin umur-ı idare-i dâhiliye ve hariciyeleriyle işgal eylediklerinden bu hâl hastegânın hüsn-i suretle tedavisine ve bervech-i maruz matlub olan hidematın husulüne imkân bırakmamaktadır. Usul-ı kadime veçhile teessüs eden idare heyetleri güyâ hastanenin kâffe-i muamelatı malumatları tahtında cereyan eylediğini musaddak mazabıt ve defatiri temhir ederek ve devair-i aidesinde muhasebat idareleri işbu şifreli mazbatalarla yevmiye varakalarını tedkik ile günler aylar velhasıl birçok zamanlar kaybederler mecalis tamamile kanaat-ı vicdaniye hâsıl edecek surette tedkikatını ifa edemezler zira onları tedkik ile şayan-ı kabul olanları ayıklamak bu idarelerde mütehasıs olmağla mütevakkıftır yani idarenin en ufak tabakasından bed'an ile yetişmiş memurun nazar-ı dikkatine atılmak tahte'z-zemindedir. Şu veçhile cereyan eden muamelenin müfredatına gelince, hastanelerdeki idare memurları

veymî muamelatı diledikleri veçhile istihzar ederler pusulacıkları defterleri velhasıl umum mübayaat ve muamelat-ı nakdiyeye ait evrakı memurin idare ve sıhhiyeden mürekkep heyet-i umumiyyeye tasdik ettirirler.

Hastanelerin vazife zamanı devair-i sairenin gayrı olarak sabahları bed'an edip öğleye kadar imtidat etmek her memlekette kaide-i umumiye olduğundan şu dört saat zarfında hastegânın muayenesini istişare-i tibbiyelerini ameliyatlarını ve levazım-ı tibbiyelerini düşünecek etibbanın işbu vezaif-i mühimme ve müsta'celeleri arasında irae olunan idare işlerine ne kadar dikkat edebilecekleri veyahut mesuliyet-i maddiyeden azade olabilmeleri için umur-ı idareyi nazar-ı ehemmiyete alarak aynı zamandaki vazifelerine ne kadar ihtimam edebilecekleri vazıhan anlaşılır.

İşte usul-ı kadimenin sakamet-i idariyesinden bir kısmını da umum hastanelere müteallik muamelat şekil ettiğinden her gün ıslah ve teshil-i muamelata sa'y ü gayrette yekdiğerile müsabaka etmekte olan Avrupa merakiz-i medeniyesinin hastaneler hakkındaki usul-i idaresine tatbikan şehrimizde de yapılması icab eden tensikat ve tadilatı bervech-i zir [aşığıda] arz ve izah ediyorum.

Memleketimizdeki emakin-i sıhhiye ve hayriyenin varidatını her şeyden akdem nazar-ı dikkate almak lâzım olmasına mebni evvela şehremanetine merbut bulunan Haseki Nisa Hastanesi'nin misafir-i umumiyesi şehremaneti bütçesinin bir kısım-ı mühimini işgal etmekte olmasının şayan-ı kayd u tezkâr addederim.

Sâniyen: Yine şehremanetine merbut Bimarhane'nin varidat-ı umumiyesinin vilayattan gelip maliye hazine-i celilesinden ita edilen kısmından noksan kalan masarif-i umumiyesi yine şehremaneti bütçesine bâr olmaktadır [yük olmaktadır].

Sâlisen: Altıncı Daire-i Belediye Mecruhin Hastanesi esasen rahibeler tarafından teşkil edilmiş ise de Tophane Dairesi arkasındaki harik mahallinden daire-i mezkureye ait arsanın bedel-i fûruhtundan sonra ilâvesi iktiza eden meblağ daire veznesinden ita edilmek suretile hâlihazırdaki hastaneyi vücuda getiren şehremaneti yine mezkur hastane etibbasının maaşatı mahrukutını ekmek et ve buna mümasil levazım-ı sairesini itadan başka otuz yataklıktan ibaret olan işbu hastane şehri [aylık] beş bin kuruş müteferrika masrafı vermekle beraber bu hastanenin ne muamelat-ı sıhhiye ve idaresini tedkik ve ne de taht-ı tedavide bulunan mecruhin ve hastegânın tebaa-i devlet-i âliyeden olmasına rağmen bu babda bir günâ hakk-ı teftiş-i istimali cihetine gidilmemiştir.

Râbian: Yine Daire-i Sâdis [Altıncı Daire-i Belediye] dâhilindeki Nisa Hastanesi'nin gerçi varidat ve masarifinin suret-i resmiyede dâhil-i muvazene edilmemesi Şura-yı Devlet kararı iktizasından ise de orada taht-ı tedaviye alınan fukara-yı nisvan nazar-ı dikkate alınmasa bile beldenin sıhhat-i umumiyesi nokta-i nazarından ve ez cümle vatanın müdafileri

olan askerlerimizin tahrib-i bünyesine sebep olarak ırk-ı kavmi tehlikeye koyan maraz-ı müdhişden belde ve vatanın istikbali nazar-ı itibara alınarak bunların bir intizam-ı idare tahtına vaz'ı fennen elzem olduğunu kemâl-i ehemmiyetle arz eylerim.

Hâmisen: Kolera ve veba musabinine tahsisen yapılmış olan ve yapılmakta bulunan hastanelerin ayn-ı veçhile nezaret-i mütemadiye tahtında bulunmaları iktiza eder.

Sâdisen: Memalik-i mütemeddinenin her mahallinde şehremanetine merbut idare-i hususiye tarafından nezaret edilmekte olan Darülaceze ve buna benzeyen bilcümle eytamhane ve hayrathaneler idare-i merkeziyeye merbuten idare edilmekte olduğu cihetle onların da pek muğlak ve müzebzeb olan umur-ı idare-i dâhiliyelerine artık nihayet verilerek aceze-i şehrin bihakk-ı temin-i istifadesi yine şehremanetine ait vezaiftendir.

Sâbian: Bizim Âlem-i Valide Sultan hayratından olbu zükura tahsisen Yenibahçe'de mevcut Gureba-yı Müslimin Hastanesi de hakikaten pek garip bir halde bulunduğundan vakfa hakk-ı nezaret baki kalmak üzere varidatının teşekkül edecek idareye itasına bunun fukara-yı belde üzerinde hakk-ı rüçhanı olan şehremaneti idare-i merkeziyesine terki hâlihazırdan daha mükemmel ve usul-ı fenniyyeye muvafık surette idaresini temin eyleyeceği derkâdır.

İşbu maruzat-ı âcizanemden anlaşılacağı veçhile ekseriyette hastegâna layıkile bakılmayan ve umur-ı muamelatı *gayr-ı muntazam ve israfata müsaid olan hastanelerin* ıslahı Avrupa memaliginde olduğu gibi bunların bir idare-i merkeziyeye merbutiyetile kaimdir.

Şehremanetine merbuten icra-yı vazife edecek olan hastaneler idaresine (*Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi*) namını verdikten sonra heyetini hastanelerimizde senelerden beri tecrübesi sebkemmiş memurin-i sıhhiyeden teşkil etmek lâzım gelir. Zira hastaneler levazımının intihabı tayin-i kıymeti lüzum ve adem-i lüzumunun takdiri miktar-ı sarfiyatın takarrürü inşaat-ı mukteziyenin vücuda gelmesi bunların ehemmiyetlerine göre hangilerinin tesri veya tehiri lazım geleceğinin tedkiki kabilinden muamelat mutlaka vukuf ile mümkündür. Binaenaleyh bir reis ve dört imza ile bir hastaneler sıhhiye müfettiş-i umumisi ve bir de hastaneler idare müfettiş-i umumisinden ibaret olan heyet-i idare maiyetine muhasip ve muhasip muavini veznedar ve katib-i umumi lisan-ı ecnebi kâtibi ve kâtib-i hususiden ibaret verilecek bir heyet-i tahririye ile alelumum hastanelerin kâffe-i muamelatı kemâl-i sür'at ve sühuletle ifa edileceği muhakkaktır. Mubayaanın cümlesi merkezde ve doğrudan doğruya fabrikalardan icra edileceği cihetle levazım merkezden her hastanenin ihtiyacına göre sevk edilir (hususî olarak kaleme alınacak nizamnameye göre idarenin vezaifi taayyün edecektir).

Hastanelerde zâid [ilave] memurlara lüzum görülmeyeceğinden bir idare memuru bir veznedar ve bir de kâtipten ibaret olan memurlar tekmil hastane muamelatını ifaya muktedir olurlar. Fakat bunların erbab-ı iktidar ve gayretten intihap edilmeleri şarttır (memurin-i

mumailiyhimin vezaifi mufassalan takdim kılınacak lâyiha-i nizamiyede münderiç bulunacaktır).

Memurin-i sıhhiyeye gelince: Mevcut hastanelerimiz maraz-ı hususiyeye göre tesis edilmiş olmasına mebni bunların teşkilatı idare-i mezkurede bade't-tezekkür tensikati icra edileceği gibi yeniden inşa olunacak hastaneler de emraz-ı muhtelifeyi cami olacakları cihetle beher kısım muallimin derecesinde bulunan bir tabib-i mütehasısın nezareti tahtında bulundurulur. Ve her kısma ehemmiyet ve cesametine göre mektepten henüz neş'et edenlerden altı ayda bir tebdil edilmek üzere müdaviimler intihap olunur (Darülfünun-u Osmani Tıp Fakültesince taht-ı karara alınmıştır) bu suretle etibba-yı cedidenin ikmâl-i mümasesesine hizmetle beraber verilecek ücret cüziyat kabilinden olacağından iktisada da riayet edilmiş olur.

İdare işlerinden azade olarak artık mülâzımlarıyla beraber hastalarını tedaviye hasr-ı itina eden etibba-yı muvazzafa ile erbab-ı liyakat ve gayretten bulunmaları lâzımeden olan mülâzımın-i etibba sayesinde hastaneler tesisinden muntazar-ı maksadın [umulanın] temin edileceğine şüphe yoktur.

İdaresi teessüs eden hastanelerin temin-i varidat ve tevsi-i muamelatı cihetine gelince bu bâbda Bükreş hastanelerini bir misal olarak arz ederim. Mezkur hastaneler hükümetin hiçbir muaveneti olmaksızın ahalinin iane ve himmetile vücuda gelmiştir.

Ahalinin emniyetini celbetmiş bulunan bir idare-i sıhhiye-i belediyeye fakir zengin kâffe-i ahali herkes kendi istitâatı dairesinde cüz'i küllî ianede bulunurlar. Ve emindirler ki bu idare alınan parayı mahalline sarf eder bu idare şehremanetinin bir şube-i mühimmesi demek olup her sene icraatını ve hesabatını ale'l-müfredat ilân eder varidatın birinci kısmını teşkil eden ianattan mâadâ ahali hastaneler vergisi namile serveti nisbetinde bir resm [rüsüm/ vergi] verdiği gibi tiyatrolar yarışlar ve mesire mahallerinde ufak oyunlar ve buna mümasil eğlence mahalleri bir hastane resmine [vergisine] tabidir. Fazla olarak suret-i hususiyede verilen oyunlarla piyangolarla tevsi-i varidata cehd edildiği misüllü ağniyânın [zenginlerin] terk eyledikleri mağaza, hane, dükkân gibi emval-i gayr-i menkule de varidatın bir kısm-ı mühimini teşkil eder. Yevmen fe yevmen [günden güne] mütezayid bulunan hastaneler varidatıle hâlihazırdakilerin idareleri ve tamirat-ı umumiyesi temin edildikten sonra fazla kalan para ile yeniden hastaneler ve eskilerine ilâveler ve hastanelerden akdem elzemiyeti tahakkuk eden hademe mektebi gibi müesseseler inşa eden idare-i mezkure daima hüsn-i icraatını gösterip ahalinin nazar-ı hoşnudisini kazanır ve herkeste iane itası şevkini uyandırır. Bu idarelerin bir senelik icraatı hülâsa edilerek şehremanetine li-ecli't-tedkik takdim kılınır zira şehremaneti ahalinin istirahat ve sıhhatini temine vazifedar olduğu gibi ağniyâ ve fukarasına ait umur ve hususatın da hüsn-i cereyanını nezarete borçludur. Emakin-i sıhhiye-i hayriyenin teşviyet-i umuruna vazifedar olan işbu idare-i hususiyenin teşkilinden sonra inşası mukarrer bulunan hastaneler usul-ı hâzıra-i fenniyyeye göre memâlik-i mütemeddinenin

cümlesinde mevcut olanlardan sonra yapılacağından bunların daha muntazam bulunması teessüs etmek üzere bulunan hükümet-i hâzıranın mukteza-yı şeref ve şanı olmağla bu mebanî şehre ma'nen ve maddeten hidemat-ı fevkalâde temininden başka tezyinat-ı beldeye de hadim olmuş olur. Dünyanın her tarafında mâ-bihi't-tatbik olan iktisada riayetle sade ve metin ve levazım-ı fenniyyeye mutabık yapılması ve icabattan olan bu hastaneler şehrin tadili için Avrupa erbab-ı vukufuna tanzim ettirilmek lazımeden bulunan umumi bir plana göre tayin edilecek mahal-i muayyenede vücuda getirilmelidir (hastaneler inşaatına taalluk eden tafsilat ile tertibat ve intizam-ı dâhililerine ait tafsilat ayrıca takdim kılınacaktır).

Avrupa'da mer'î usul numune ittihaz edilerek her muameleyi sahib-i ihtisas bir idare-i hususiyeye rabt etmek suretile teshil-i muamelat ve tahfif-i mesuliyet eylemek elbette daha muvafık olacağından daire-i emanetçe de elyevm hastaneler muamelat ve mübayaatle iştigal eden şehremaneti meclis muhasebesini bu fazla meşguliyetten kurtararak teessüs edecek hususi bir idareye rabt-ı muamele edildiği hâlde intizam ve iktisada riayet edilmiş olacağı gibi bu suretle devr-i sabıktaki adem-i emniyeti ref' eden meşrutiyet-i idare sayesinde tesis buyurulacak idare-i cedideye ashab-ı hayr dahi parasını ve emlakını verebilecek bir mahall-i emin bulmuş olacağından işbu idare-i hayriyenin sermayesi günden güne tevessü ile bilahare şehremanetinin veznesine bâr olmayarak temin-i mevcudiyete muvaffak olacağı şüphesizdir.

Bervech-i maruz bir "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye" idare-i umumiyesinin teşkilile alelumum hastanelere ait umur ve muamelatın bu idareye tevdi gerek mevcut olan ve gerek bundan sonra vücuda getirilecek olan kâffe-i müessesat-ı sıhhiyyeye ait hususun intizam dairesinde temin-i cereyanına çare-i yegâne olacağı gibi bu suretle şehremaneti memurini de bir meşgale-i müz'iceden [bunaltıcı işlerden] kurtularak şehrin şubat-ı saire-i muamelatına ait vezaife eskiden ziyade hasr-ı itina ve dikkat edebileceğinden esasen bu suretin kabul ve tatbiki mukteza-yı hâlde muvafık gibi mütalaa kılınmakta ise de yine herhalde emr ü ferman hazret-i men lehü'l emrindir.

[Vesika] 2: [Nureddin Bey'in lâyihasını inceleyen komisyonun mazbatası]¹¹⁶

Nureddin Beyefendi'nin bâlâdaki lâyihası müşarünileyhin taht-ı riyasetinde olarak Meclis-i Emanet Azasından Muhittin ve Bimarhane Sertabibi Avni [Mahmud] Beyefendilerle

116 *Dersaadet Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi ile*, 14-17. 23 Teşrinisani 1324 / 6 Aralık 1908 tarihli bu rapor CUB'de okunmuş, MHSİ'nin teşkili için Babıali'den müsaade istenmiştir. CUB'nin tasvibi ve Şura-yı Devlet kararı ile 1 Mart 1325/14 Mart 1909 tarihinde idarenin kurulmasına karar verilmiştir. 31 Mart Hadisesi ve Dr. Muhittin Nuri Bey'in hadiseden sonra teşkil olunan Yıldız Komisyon-u Mahsusa riyasetinde bulunması nedeniyle MHSİ, 1 Teşrinievvel 1325 / 14 Ekim 1909 tarihinde resmen açılabilmiştir. Çeviriyazısı verilen bu rapor ve Şura-yı Devlet Maliye Dairesi'nin karar mazbatasını Osman Nuri Ergin tarafından yayımlanmıştır. Osman Nuri Bey'in yayımladığı raporda ek olarak MHSM heyet-i idaresinin haftada üç gün içtima edip her içtimada reis ve azalara üçer Mecidiye, seyyar bulunacak müfettişlere ise aylık 5er yüz kuruş verileceği bildirilmektedir. Bkz. Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, c.6, 3542-3546. CUB'nin resmi ilk toplantısı 26 Aralık 1908 tarihindir, Ergin'in belirttiği raporun tarihi muhtemelen yanlıştır.

Bimarhane tabib-i sanisi Derviş Paşa ve Hey'at-ı Sıhhiye Müfettiş-i Umumisi Rıza Nuri [Birgi] ve Haseki Nisa Hastanesi etibbasından Kemaleddin Beyefendiler ve Altıncı Daire Nisa Hastanesi Sertabibi İhsan Paşa'dan mürekkep bir komisyona havale edilmiş idi. İşbu komisyon mezkur lâyhayı tedkik ve müzakere ederek atideki mazbatayı tanzim eylemiştir:

Paytaht-ı saltanat-ı seniyyede hükümet namına vücuda getirilmesi tasdim buyurulan measir-i nafia meyanında hayata taalluku nokta-i nazarından cümlesine racih ve ihtiyac-ı hakikisi vazıh olan müessesat-ı sıhhiye olması Avrupa devletlerinin makarr-ı hükümetlerinde [paytahtlarında] terakkiyat-ı medeniye ve fenniye ile mütenasip suverle [suretle] vücuda getirilmiş olan müessesat-ı sıhhiyenin tarz-ı tesisleri ve usul-ü idareleri muayene ve tedkik ve masarif-i tesisiyeleri tahkik olunarak buraca saha-i tatbika vaz'a muvafık görülenlere dair arz-ı malumat-ı sahiha ve kâfiye memuriyetile Avrupa'ya izam buyurulan Meclis-i Emanet Tabip Azası Muhittin ve Haseki Nisa Hastanesi Sertabibi Nureddin Beyefendilerle heyet-i âcizânemizden mürekkep olarak irade-i aliyye-i emanet-penâhileri mucibince akdolunan encümen-i müzakerede müşarünileyhimanın müşahadat ve mütâlaat-ı vâkîalarına binaen Nureddin Beyefendi tarafından tanzim ve takdim olunarak havale buyurulan merbut lâyiha bi'l-kirae ariz ve amik teati-i efkâr ile neticesinde Dersaadet'in cesametçe Avrupa devletlerinin üç dördünden mâadâsının paytahtlarından kebir ve nüfus-ı mütemekkesi de kesir olduğu hâlde müessesat-ı lazime-i sıhhiye cümlesinden pek geride kalmış ve bu da idare-i sabıkaca levazım-ı mühimme-i saire misüllü avarız-ı sıhhiyeden temin-i selâmet-i umumiye farızasının mebde-i iltizamı beraber umur-ı tesisiye-i sıhhiyenin hüsn-i idareye muktedir bir heyet-i mesule-i fenniyyeye tevdi ve sıhhat-ı umumiyyeyi haleldâr eden arazın ve alelhusus resmî istatistiklerle müsteban olduğu üzere sıhhiyyunu duçar-ı endişe edecek surette icra-yı hükm ve tesir eden verem ve frengi ile diğer bazı sari emrazın teksir-i müessesat-ı sıhhiye ile imhası çare-i kat'isinin o heyet-i fenniyyeye tefri' edilmemekten münbais olup yarım asırdan beri vücuda getirilen birkaç müessesenin hemen ibtidai gibi bir hâlde kalarak terakkiyat-ı asriyeye layık bir mertebe-i mükemmeliyete isal edilmemeleri de devair-i muhtelifeye merbutiyet ve idarelerinde tehalüf-i meşrutiyet gibi idaresizlik ve yolsuzluk netice-i müessifesi bulunmuş olmasına ve halbuki münasebat-ı medeniye ve muamelat-ı iktisadiye icabatı olarak memalik-i ecnebiye ile vukubulan mevaridat ve ihtilâat dolayısıyla Dersaadet'in ahval-i sıhhiyesi ekser paytahtlardan pek ziyade şayan-ı nazar-ı ehemmiyet iktisab eylediği ve ale't-tevalî sirayet ve intikalinde şüphe olmayan her nev' emrazın tesirat-ı muhribesini [tahripkâr tesirlerini] izale için Dersaadet'de paytaht-ı Osmani şerefine layık ve terakkiyat-ı fenniye ve medeniyyeye bi'l-vücûh muvafık surette ve ihtiyaçla mütenasip miktarda hastaneler vücuda getirilmesi nâ-kâbil-i tehir havayic-i mübrime ve mültezmeden bulunmasına binaen evvelemirde bu uğurda hizmete olan arzu-yu hakikiye cedir [layık] bir suret-i sadıkada ifa-yı vazife ile mükellef olarak Dersaadet'de mahsus bir *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye* idaresi teşkil kılınması ve bu idare heyetinin mezkur lâyhada ber-tafsil ifade kılındığı veçhile bir taraftan hemen elyevm mevcut olan

müessesat-ı sıhhiyenin terakkiyat-ı fenniyeve tevfikân ıslâh ve tanzim edilmeleri ve diğer taraftan müessesat-ı mukteziye-i cedidenin Avrupa makarr-ı hükümetlerinde mevcut olan ve usul-ı tesisiye ve idariyeleri tedkik edilen asara tatbiken vücuda getirilmeleri suretlerini bi't-tezekkür arzetmesi ve fî-mâba'd müessesat-ı sıhhiyenin işbu heyet-i müteşekkile canibinden münhasıran idare olunarak ahenk-i intizamlarının tevhid ve teyidi zımında müessesat-ı mebhusenin envârı ve idarelerinin usul ve fûruunu ve heyet-i idarenin vezaifini havi bir nizamname lâyihasının tanzim olunarak arz edilmesi elzem olduğuna ve hakkımızda ibraz-ı asarile mübahi bulunduğumuz hüsn-i zan ve itimada müteşekkiren idare-i mezkurenin fahrî olarak Meclis-i Emanet Tabip Azalığı uhdesinde kalmak üzere mumaileyh Muhittin Bey'in taht-ı riyasetinde olmak ve azalıkları da [Emanet-i Sıhhiye İdaresi Reisi Rıza Nuri ve] Bimarhane'nin sertababetini ifa etmekde olan Avni Beyefendi ile tabib-i sanisi Derviş Paşa, Haseki Nisa Hastanesi etibbasından Kemaleddin Beyefendi ile daire-i sâdise [Altıncı Daire] Nisa Hastanesi Sertabibi İhsan Paşalardan mürekkeb bulunmak ve azalık sıfatile heyet-i idareden madudiyet şartile bilumum hastaneler umur-ı sıhhiyesi Müfettiş-i Umumiliği Haseki Nisa Hastanesi Sertabibi Nureddin Beyefendi ve İdare Müfettiş-i Umumiliği dahi Bimarhane Müdürü Ziver Efendi taraflarından ifa kılınmak üzere teşkili hâlinde husul-u maksada hizmete itina olunacağı misüllü heyet-i idarenin fennen zî-iktidar ve müessesat-ı sıhhiye umuruna bi't-tecrübe vukufdar zevattan olması ve idarenin refakatında bir kâtib-i umumi ve bir kâtib-i hususi ile bir el sine-i ecnebiye kâtib-i bir muhasip ve bir muhasip muavini ile bir veznedardan ibaret bir heyet-i tahririye ve hesabiye bulundurulması da mukteza-yı maslahattan bulunduğuna bi'l-ittihad karar verilmiştir. İdarenin bu suretle taraf-ı acizanemizden deruhte edilmesi ise şahıs namına olmayıp bidayet-i itibarına ve atiyen dahi matlab-ı iktisada riayeten memuriyat-ı hâliyemizde bulunacakların bu uğurda hizmet-i fahiye ile mükellefiyetleri esas ve efkârına mübtenî olmasına göre teyid-i isabeti vâ-beste-i takdir ve maahaza idarenin maslahata daha muvafık ve makbul ve vezaifinin teemmülât-ı acizanemize mütefevvik ve makul görülecek şekil ve emel üzere tertib ve tensibi heyet-i umumiyenin ârâ-yı musibesine ait bir tedbir olduğuna nazaran suver-i maruze heyet-i umumiye vaz'-ı mevki tezekkür buyurulmak üzere mütâlaat ve teemmülât-ı acizanemizin ber-tafsil arzına ibtidar kılındı. Ol bâbda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

[Vesika] 3: Dersaadet İdare-i Sıhhiyesi Teşkilatına Dair Mazbata¹¹⁷

Şehremanetin havi olduğu on daire-i belediyenin mevki-i tatbika vaz' olunan Dersaadet Belediye Kanunu¹¹⁸ mucibince yirmiyeye taksim ve merkez-i emanetle devair-i münkasıma hey'at-ı idaresinin lüzum ve ihtiyaca göre tertip ve tanziminde hey'at-ı sıhhiyenin de devairin taksimatına tevfik ve umur-ı sıhhiye-i memleket temin ve tevsik kılınmak üzere

117 *Dersaadet Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi ile*, 18-21. Bu mazbatanın daha ayrıntılısı, Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyeti tarihçesi ve MHSİ'nden sonra aldığı şekil için bkz. Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye* c.6, 3138-52.

118 1877 tarihlidir.

şimdilik mücerred taklil-i masarif [masrafları azaltmak] maksadile on beş sene mukaddem teşkil edilen Hıfzıssıhha-i Umumi Komisyonu'nun ilgası ve devair hey'at-ı sıhhiyesindeki etibba-yı askeriye ile mükerrer maaş alanların hizmetlerinden bi'l-afv etibba-yı mülkiyenin ifası ve devair-i emanette şimdilik Müfettiş-i Umumilik Riyaseti altında refakatindeki tabip ile hıfzıssıhha müfettişi ve Tebhirhaneler Müdür-i Umumisile on daire-i heyet-i sıhhiyesi rüesasından ibaret olarak haftada bir iki defa içtima ile hususat-ı sıhhiyenin bi't-tezekkür memlekete nafi mukarrerat-ı sıhhiye ittihaz ve icrası zımında teşkili hususuna bi'l-muhabere Babialice karar verilerek irade-i seniyyesi istihsal olunmuş olan Emanet Heyet-i Sıhhiye-i Merkeziyesile devair etibbası buna göre bi't-tertib iki mâhdan beri idare-i umur edilmekte ise de devair-i belediyenin taksimat ve memurin-i idaresinin tertibatı icra kılınmış bulunmak cihetile hey'at-ı sıhhiyenin de bervech-i maruz devair-i taksimatına tevfiq ve mültezem olan umur-ı sıhhiyenin hüsn-i cereyanını temin için müstahdemin muhassasatının tenasüp sa'y ü amel kaidesince tensiki elzem olarak kıdem ve hadem ashabı etibba-yı müstahdeme tarafından dahi ma'delet-i tensikiye talep ve takip kılındığına binaen telakki edilen irade-i aliye-i emanet-penahileri veçhile icra-yı müzakerat ile neticesinde Avrupa merakiz-i medeniyesince sıhhat-ı umumiyenin temin-i muhafazası için vücuda getirilen measir-i sıhhiyenin pek çok envaina ihtiyac-ı kat'îsi bedidar olan Dersaadet'de tababet noktasından calib-i inzar ve teessüfe sezâvâr bulunan ahval-i hakikiye-i sıhhiye ve sıhhat-i umumiyei tehdit eden avarız-ı maraziyei tayin ve takdir ve çâresâz olacak tedabir-i sıhhiye ve tahaffuziye-i fenniyei ehemmiyetlerle mütenasip surette tezekkür ve takrir ile mehalik-i maraziyeden selâmet-i âmmenin cidden temini vazifesinin bir heyet-i muktedireye tevdi ve işbu heyetin hıfzıssıhha-i umumiye ile etibba-yı belediyeye ait bilcümle mesailde Şehremanetine merbut olarak müstakilen bir merci-i mahsus olması a'zam-ı levazım ve akdem-i vesail-i sıhhiye-i belediyeden olduğundan mülga hıfzıssıhha komisyonu makamına kaim olan hey'et-i sıhhiye-i merkeziyeye Avrupa merakiz-i medeniyesinde hıfzıssıhha-i umumiye nokta-i nazarından teşkil ve tertib olunan idare-i sıhhiye gibi *Şehremaneti Sıhhiye Dairesi* namı verilmesi ve idare-i sıhhiye-i mezkurenin etibbadan bir reis-i evvel ve sıhhi istatistik tanzimile de mükellef bir reis-i sani ve Tebhirhaneler Müdür-i Umumisi ve bir bakteriyologdan ve bir kimyager ile daire-i sıhhiyeye mensup bir tabipten mürekkebe olmak ve Meclis-i Emanetin tabip azası da iştirak eylemek ve devairin yirmiye inkısamile muamelat ve muhaberat-ı sıhhiyenin bittabi tarz-ı sabık-ı idarenin iki misli radesinde ziyadeleşeceği cihetle bir başkâtip ile üç kâtipten ibaret olarak refakatinde bir hey'et-i tahririye bulunmak üzere tertibi umur ve muamelat-ı sıhhiyenin terakkiyat-ı feniye ve ihtiyacat-ı sıhhiyeye daha şümüllü bir suret-i muntazama ve salimede ifasını müstevcib olacağı ve hey'at-ı sıhhiye etibbasının ahval-i sıhhiye-i umumiyei hemîşe tahkik ve mahiyet-i emraz vakıayı tedkik ile hakikati tebeyyün ve il-i sariyeye karşı ittihaz-ı tedabir-i sıhhiye ve icra-yı tathirat-ı feniye ile hıfzıssıhha-i umumiyei temin etmek ve emraz-ı sariye musabinile muhtacin-i ahaliye bi'l-muayene müsavatını ve telkih-i cederî ameliyatını ifa ve muayene-i emvat ile tedfin için rapor ita eylemek ve daire-i

memuriyetleri dahilinde teftişat-ı mütevaliyede bulunarak muzırrü's-sıhha ahvali izale ve imha ve lazım gelen ıslahat-ı sıhhiyeyi icra ettirmekle mükellefiyetlerine nazaran adetlerinin devairin vüs'at ve umur-ı sıhhiyelerinin kesretile mütenasip bir raddede bulundurulması taht-ı elzemiyette olduğundan birinci ve ikinci ve sekizinci ve on sekizinci devaire üçer ve üçüncü ve dördüncü devaire dörder ve altıncıya beş ve yedinci ve onuncu ve on ikinci ve on yedinci ve on dokuzuncu devaire ikişer ve dokuzuncu ve on birinci ve yirminci devaire birer tabip tayini ve birinci ikinci ve üçüncü sınıf itibar olunmak üzere cümlesinin üç sınıfa ve muhassasatlarının ona göre tertibi muvafık-ı maslahat bulunacağı ve bu suretle istihdam olunacak etibbadan yirmisi birinci ve on sekizi ikinci on biri üçüncü sınıf itibar olunmak ve emraz-ı nisa ve tevellüdat-ı asîre [zor doğumlar] için şimdilik İstanbul devairine bir ve Rumeli cihetine iki ve Anadolu cihetine iki ve Adalar ile Makriköy devairine bir ki cem'an yedi nefer tabip-i müvellidin istihdamına lüzum görülmekte olup etibba-yı müvellide dahi üçüncü sınıfa idhal kılınmak ve bunların fenn-i viladedeki derece-i ihtisasları Darülfünun-ı Osmani Tıp Fakültesi'nce musaddak bulunmak lazım geleceğine müttefiken karar verilmiş ve şu suret-i teşkilat ancak payitaht-ı Osmaniyenin ahval-i sıhhiyesini muhafazaya bir zaman olacağı tabii bulunmuştur.

EK 3. MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHiYE NİZAMNAMESİ¹¹⁹ 3 CEMAZİYÜLAHİR 1328 / 29 MAYIS 1326

(*Takvim-i Vakayı* ile neşr ve ilân: 19 Şevval 1328/10 Teşrinievvel 1326/23 Ekim 1910, Numero 654)

Madde 1: Şehremanetine merbut olmak üzere İstanbul'da bir "MHS" idaresi teşkil edilmiştir.

Madde 2: MHSİ zükür ve inas ve etfal hastaneleriyle bimarhaneler, viladethaneler, darülacezeler, miskinhaneler, eytamhaneler, ırzahaneler, zükur ve inas hastabakıcı ve sağır ve dilsiz ve a'mâ ve ebleh etfal mektepleri ve müessesat mualecat ve mekulâtını tahlil etmek üzere bir kimya ve bakteriyoloji laboratuvarı ve belediyeye ait tahaffuzhaneler ve muvakkat hastaneler ve bunlara mümasil olarak belediyeye mensup bilcümle emakin-i hayriye-i sıhhiye ve tevabiinin mercii ve merkez-i idaresidir.

Madde 3: MHS'nin bir müdürü ve bir meclis-i idaresi bulunup müdür meclise riyaset dahi eder. Meclis-i idare yirmi azadan mürekkep olup bunların üçü Dersaadet tüccar-ı muteberesinden, beşi devair-i belediye rüesa ve azası meyanından, biri şehremaneti

119 Numero 97–Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Nizamnamesi. *Düstur Tertib-i Sani*, Cilt 2 (Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1330), 316-320; BOA, DH.MUİ. 105-34-2-1/2-2 (2 Cemaziyülahir 1328/29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910); Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediyeye*, c.6, 3548-51. Nizamnamenin uygulanması için Dahiliye Nezareti'nden Şehremaneti ve MUTMvSU riyasetine gönderilen 5 Haziran 1326 tarihli emir için bkz. BOA, DH. MUİ. 105-34-1-1.

meclis azasından, biri şehremaneti heyet-i fenniyesinden, sekizi müesseseye merbut hastaneler sertabiplerinden veyahut meslek-i tababet ve umur-ı idare ve sıhhiyede iktidar ve tecrübeleriyle maruf etibbadan ve biri muteber eczacılar meyanından ve biri kimya ve bakteriyolojide mütehasıs ve müesseseye mensup etibbadan intihap ve tayin olunacaktır.

Madde 4: Belediyelere mensup azanın her altı ayda bir tebeddül etmek üzere intihapları veya hitam-ı müddetlerinde ibkaları CUB'ye aittir. Tüccar aza Ticaret Odası tarafından iki sene müddetle intihap ve müddet-i muayyene hululünde tebdil veya ibka olunur. Meclis-i Emanet ile heyet-i fenniye den tayin olunacak aza kezalik iki sene müddetle şehremini tarafından intihap ve tayin kılınır. Tabip azanın müddeti dahi iki sene olup yalnız ilk defaya mahsus olmak üzere dördü iki sene nihayetinde kur'a ile tebdil ve yerlerine meclis-i idarenin ekseriyet-i ârâsile diğerleri intihap olunur ve diğer dördünün müddeti dördüncü sene nihayetinde hitam bularak yerlerine kezalik meclis-i idarenin ekseriyet-i ârâsile diğerleri intihap olunur ve ondan sonra her iki senede bir inhilâl azalıklara meclisce diğerleri intihap veya evvelkiler ibka olunur.

Madde 5: Alelumum azanın memuriyeti şehremininin tasdikine bi'l-iktiran icra olunur.

Madde 6: Meclis-i idare haftada bir gün inikad edecek ve eyyam-ı inikadında müessese müdüründen mâadâ isbat-ı vücud eden azadan her birine müessesat sandığından yarım lira ita olunur. Fakat müessese müdürü tarafından görülen lüzum üzerine her hafta zarfında daha ziyade içtima vukubulduğu hâlde bu içtimalar için azaya bir şey verilmez.

Madde 7: Müessesenin müdürü muvazzaf olup meclis-i idare azası tarafından rey hakkı ile tabip aza meyanından bi'l-intihab memuriyeti şehremanetinden tasdik ve Dâhiliye Nezareti'ne inha edilir.

Madde 8: Meclisce tabip aza meyanından müntahap ve memuriyeti şehremanetince musaddak bir müfettiş-i umumi ile meclis-i idare azası meyanından bir müddet-i muayyene için intihap olunacak üç azadan ve bir de kâtipten mürekkep olarak bir "Umur ve Hesabiye Kontrol Heyeti" olacak ve bundan başka bir idare müfettişi istihdam olunacaktır.

Madde 9: MHSİ'nde muvazzaf müdürden mâadâ memurin-i daime olarak bir başkâtip, bir kâtip, bir Fransızca kâtibi ve bir mukayyitten mürekkep heyet-i tahririye ile bir muhasip, bir muhasip refiki, bir kâtip ve bir veznedardan ibaret heyet-i hesabiye vardır ve lüzumu meclis-i idarece tahakkuk edip CUB'nin tasdikine iktiran ettiği hâlde ketebe ve memurinin adedi tezyid edilir.

Madde 10: MHS İdare-i merkeziyesiyle zîr-i idaresinde bulunan müessesatın bilumum memurininin azl ü nasbı meclis-i idarenin karar ve inhasıyla şehremanetince icra edilir ancak fakülte ile münasebeti bulunmayan ve tahsisatını müessese bütçesi meyanından ahz edecek

olan memurin-i sıhhiye Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye tarafından intihap ve tayin olunur. Bunların azli müessese meclisine ait ise de esbab-ı mucibe-i azli Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye'ye bildirilecektir. Meclis-i idareden istimzaç edilmek şartile Meclis-i Umur-ı Tıbbiye tarafından intihap ve tayin edilir. Bunların azli doğrudan doğruya MHS Meclis-i İdaresi'ne ait ise de esbab-ı mucibesinin Meclis-i Umur-ı Tıbbiye'ye bildirilmesi lazımdır.

Madde 11: MHSİ'nin varidat ve masarifat-ı umumiyesini mübeyyin her sene meclis-i idarece bir bütçe tanzim ve li-ecli't-tasdik CUB'ye tevdi olunur. Tasdik olunacak bütçe dairesinde bilcümle mübayaat ve sarfiyat meclis-i idare kararıyla icra ve her ay nihayetinde varidat ve sarfiyatın bir kıt'a hülâsa-i hesabiyesi şehremanetine ita ve gazetelerle de ilan olunur.

Madde 12: Şehremaneti heyet-i fenniyesi memurinden meclis-i idare azalığında bulunan zat tarafından tanzim olunacak proje ve keşifnameler dairesinde inşaat ve mübayaat-ı umumiye ile bunlara mümasil mevad hakkındaki münakasalar, müzayedeler, şartnameler ve mukavelenamer meclis-i idare tarafından yapıp icra edilir. Kabil-i münakasa olmayanlar emaneten yapılır.

Madde 13: MHSİ'nin varidatı bunun için şehremaneti bütçesine idhal edilecek meblağ ile her nev' ianat ve teberruat ve tıp fakültesinden verilecek tahsisattan ve lede'l-icab tiyatroya ve müsamereler gibi cem'-i ianata medar olacak tertibattan hâsıl olacak mebalığden ibarettir.

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti'nin Vezaifi

Madde 14: Meclis-i idarenin mukarreratını mevki-i icraya koymak ve idare-i merkeziye ile bilcümle müessesat-ı sıhhiyenin umur-ı idare ve feniyesine nezaret etmek ve meclis-i idarece taht-ı karara alınan sarfiyatı ifa eylemekten ibarettir. Müdür gerek teftişata memur olanların gerek kontrol heyetinin ita edecekleri raporlarına veyahut ahval ve esbab-ı mühimme ve müstaceleye binaen mesuliyetini deruhte ederek bir memurun elini işten çektirebilir ve her hâlde keyfiyeti esbab-ı mucibesile meclise beyan eder. İdare-i merkeziye ile merbutu bulunan bilcümle emakin-i hayriye-i sıhhiyeye müteallik umur ve muamelât için yalnız müdüriyete müracaat olunur. Müdürün meclis-i idarede hasbe'l-ma'zere isbat-ı vücud edemediği zamanlarda vazife-i riyaset müfettiş-i umumi tarafından deruhte ve ifa olunur.

Meclis-i İdarenin Vezaifi

Madde 15: MHS'nin umur-ı idare ve sıhhiyesinin hüsn-i temşiyetine ve temin-i mükemmeliyetine ait tedabirin ittihazıyla beraber her müessesenin vezaif-i mahsusasını ve suver-i icraiyesini tayin ve irae edecek talimatname-i dahililerin tanziminden ve müzayedelerle münakasaların icrasından ve her türlü levazımın mübayaatından ittihaz-ı mukarrerattan ibarettir.

Başkâtibin Vazifesi

Madde 16: İdarenin kâffe-i muhaberatına ve meclis-i idare mukarreratına ait umur-ı tahiriye ile kayd ve hıfz-ı evrak muamelâtını ifa ve idareden ibaret ve bu vazifenin intizam-ı cereyanından müdüriyete karşı mesuldür.

Müfettiş-i Umuminin Vazifesi

Madde 17: İdareye merbut MHS'nin teftişinden ibaret olup hastegânın suret-i müdatat ve icra-yı ameliyatları hususundaki takayyüdatı ve inşaat-ı cesime ve sagirenin fenn-i tıbbın terakkiyat-ı hâzırasına muvafık bir hâlde bulunup bulunmadığını ve bilumum memurin-i sıhhiyenin talimatname mucibince vazifelerine devam ve lâyıkı vechile ifasına ikdam edip etmediklerini bi't-tedkik müşahadat-ı vakıası üzerine icap eden suver-i ıslahiyeyi tayin ve nevakıs-ı meşhudenin derece-i ehemmiyetine göre memurin-i müteallikasına ya doğrudan doğruya yahut müdüriyet vasıtasıyla ihtarat-ı lâzımeye tevessül eyleyecektir. Bundan başka teftişat-ı cariyeye ve mukannene neticesini mübeyyin ve mütalaat-ı fenniye ve lâzımeyi havi olarak her ay nihayetinde müesseselerden her biri için başka başka birer rapor tanzim ve müdüriyete ita edecek ve müdüriyetçe netice-i teftişat ve icraata dair muntazaman şehremanetine ita-yı malumat edilecektir.

İdare Müfettişinin Vazifesi

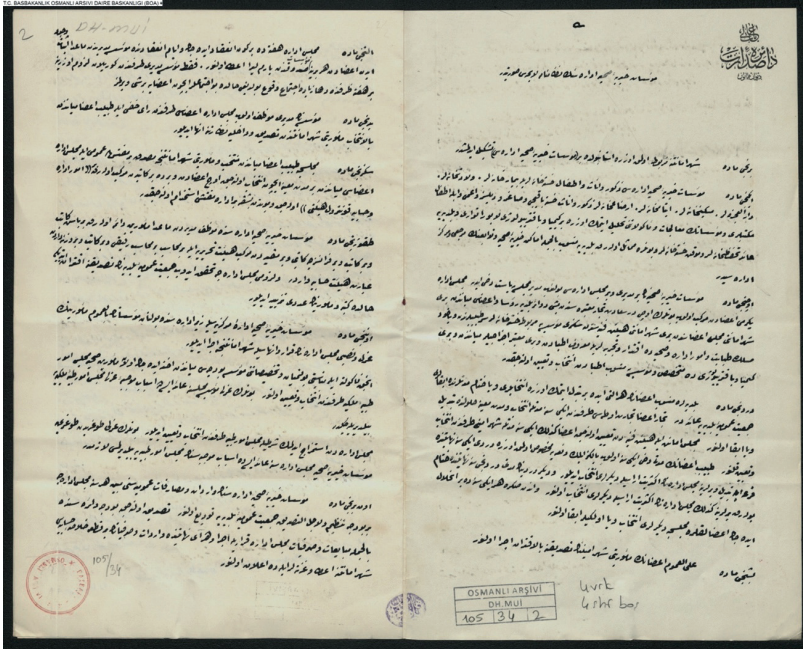
Madde 18: Hastaneler vesair emakin-i mevcude-i sıhhiyenin umur-ı idaresine müteallik kâffe-i hususatın tedkik ve teftişiyle mükellef olup idare ve mübayaa memurlarının vazifelerini hüsn-i ifa edip etmediklerini ve taharet ve nezafete dikkat olunup olunmadığını, matbahlar, çamaşırhaneler, hamamları, erzak, mahrukat, elbise ve çamaşır ambarlarını tedkik ve teftiş ile müdüriyete ita-yı malumat edecek ve her ay nihayetinde müesseseler hakkındaki netice-i teftişat ve müşahadatını mübeyyin olmak üzere ayrı ayrı birer rapor tanzim ve müdüriyete ita eyleyecektir.

Muhasebecinin Vazifesi

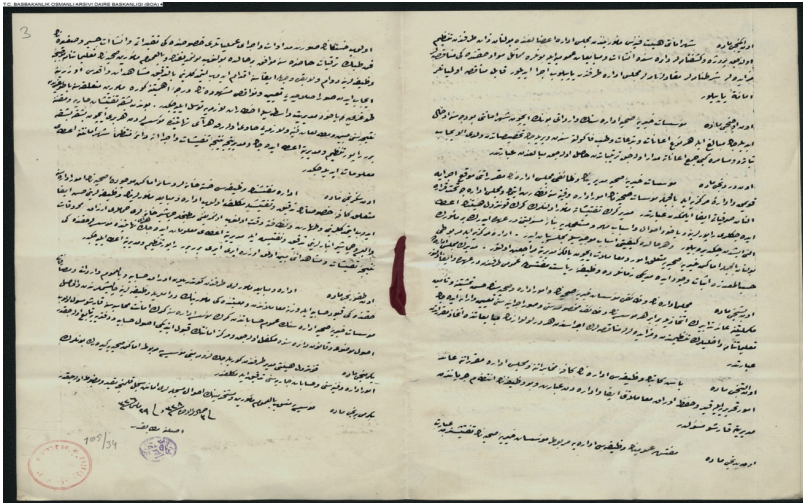
Madde 19: İdare ve mübayaa memurları tarafından gönderilen evrak-ı hesabiye ve bilumum varidat ve masarifat hakkındaki kuyud-ı hesabiye ile vezne muamelâtından ve maiyetindeki memurinin devamlarıyla vazifelerine çalışmalarından velhasıl MHSİ'nin umum hesabatından gerek müessese idaresine gerek emanet muhasebesine karşı mesul olup usul-i mevzua ve kanun dairesinde mükellef olacak ve merkez emanetin kabul ettiği usul-i hesabiye ve defteriyeye tabi olacaktır.

Madde-20: Kontrol heyeti müdür tarafından görülecek lüzuma mebni müesseseye merbut emakin-i sıhhiyeye giderek bunların umur-ı idare ve fennesini ve hesabat-ı cariyesini tedkik ile mükelleftir.

Madde-21: Müesseseye mensup bilumum memurin ve müstahdeminin ahvâl-i müessesceleleri emanet sicil kalemince mukayyet ve mazbut olacaktır. 3 Cemaziyülahir 1328/29 Mayıs 1326

DH.MUİ.00105.00034.002

DH.MUİ.00105.00034.002

Resim 16 ve 17. MHSİ'nin vazifeleri ve memuriyeti hakkında tanzim olan nizamname sureti¹²⁰

120 BOA.DH.MUİ. 105-34 (2 Cemaziyülahir 1328/29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910).

EK 4. MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHiYE TALİMATNAMESİ¹²¹

Madde 1: Dersaadet’de mevcut ve belediyeye mensup zükur ve inas ve etfal hastaneleriyle darülaceze, bimarhane ve tebhirhanelerin merci ve merkez-i idaresi Şehremaneti MHSM’dir.

Hastanelerin Memurin-i Sıhhiye-i İdariyesi

Madde 2: Sertabip, sertabip muavini ve sereczacıdan ibarettir.

Hastanelerin Memurin-i Sıhhiyesi

Madde 3: Seririyat-ı dâhiliye şef dö servisi – şef dö klinikler “muavinler” – seririyat-ı cerrahiye şef dö servisi – “operatör” – şef dö klinikler “muavinler” – seririyat-ı aynıye şef dö servisi – seririyat-ı üzniye, hançereviye, enfiye şef dö servisi – seririyat-ı vilâdiye şef dö servisi – seririyat-ı cildiye şef dö servisi – şubat-ı muhtelif asistanları – kimyager – röntgen mütehasısı – bakteriyolog ve teşrih-i marazî mütehasısı – kabile [ebe] – dış tabibi – sereczacı – [sereczacı] muavini – servis eczacıları ve eczacı asistanlarından ibarettir.

Memurin-i Sıhhiyenin Teşkilatı

Madde 4: Hastanelerde vezaif-i tıbbiye başlıca biri seririyat-ı dâhiliye diğeri seririyat-ı cerrahiye olmak üzere ikiye münkasımdır. Şubat-ı mezkurenin her birinde birer şef dö servis bulunacak ve bunların refakatinde de seririyatın cesametine göre birer şef dö klinik ve lüzumu kadar tabip asistanı istihdam olunacaktır. Seririyat-ı aynıye, üzniye, hançereviye, enfiye, vilâdiye ve cildiye için ayrıca birer tabip mütehasısı bulunacak ve lüzumunda maiyetlerine birer asistan verilecektir. Kimyager, bakteriyolog ve teşrih-i marazî ve röntgen mütehasısı seririyat-ı dâhiliye ve hariciye şeflerine merbut bulunacaktır. İşbu memurin-i sıhhiyenin kâffesi gerek fenni ve gerek idari hususatta sertabibin taht-ı nezaretindedir.

Hastanelerin Memurin-i İdaresi

Madde 5: İdare memuru, kâtip ve muavini, debboy memuru, mübayaa memuru, makineler memuru kapu çokdârı [çuhadarı], imam ve gassalden ibarettir.

Zükur Hizmetçilerin Teşkilatı

Madde 6: Mubassırlar, serhademe “yalnız lüzumu olan hastanelerde istihdam edilecektir” kapıcılar, külhan ve makineler hademeleri, odacılar, laboratuvar hademesi, eczahane sermüvezzi ve müvezzileri bilumum hademeler, çamaşırcılar, terziler ve kafesçiler, hamamcılar, berberler, aşçılar ve bahçivanlardan ibarettir.

121 Talimatnamenin sonundaki 46 Maddelik “Darülaceze Memurin-i İdare ve Sıhhiyesinin Vezaifini Mübeyyin Talimatname”, Nuran Yıldırım tarafından yayımlandığı için burada yer verilmemiştir. Bkz. Nuran Yıldırım, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, 370-383.

İnas Hizmetçilerin Teşkilatı

Madde 7: Mubassıralar, hademeler, gassale ve muavineleri, hamamcılar, çamaşırcılar, terziler ve kafesçilerden ibarettir.

Zükur ve İnas Müstahdeminin Suret-i İntihab ve Kabulü

Madde 8: Mubassır, mubassıra, serhademe, kapıcı, aşçı, bahçıvan ve alelumum bilcümle hademeler idare memurlarınca bi'l-intihab sertabip tarafından tayin olunurlar.

Madde 9: Mubassır, mubassıra ve bilcümle hademe hidemat-ı şâkkada [ağır hizmetlerde] kullanılacakları cihetle esna-yı intihabda:

Evvelen: Kaviyyü'l-bünye ve marazdan sâlim oldukları anlaşılmak için muayene-i tıbbiye tabi tutulmaları.

Saniyen: Yirmi yaşından dûn [aşağı] ve otuz yaşından efzûn [yukarı] olanların kabul olunmaması.

Salisen: Onbeş gün istihdam olunduktan sonra işe elverişli olduğu idare memurları tarafından tasdik edilir ve istihdam edilecek hademe dahi namus ve iffetini temin edecek şehadetname ibraz ederse kabul olunması.

Rabian: Onbeş gün istihdam olup işe elverişli olduklarını ispat ve namus ve iffetini temin edecek şehadetname ibraz edenlere iki ay müddetle yüzer kuruş itası ve bu müddet zarfında dahi ehliyet ve kifayeti katiyen takarrür eder ise ücretlerinin diğerleri misüllü tam olarak tesviyesile devam-ı istihdamı.

Hamisen: Okuyup yazma bilenlerin ve evvelce diğer hastanelerde hizmet etmiş olduklarını birer vesika-i resmiye ile ispat edenlerin tercihen kabulü ve fakat bu misüllü hastanelerde hizmeti sebketmiş olanların dördüncü şart mucibince ücretlerinden tevfikân icra edilmeyerek tamamen tesviyesi.

Memurin-i Sıhhiyenin Vezaifi

Madde 10: Sertabibin vazifesi: Hastanelerin bilcümle umur-ı tıbbiye ve muamelat-ı idariyesinin nezareti sertabibe ait olup MHSÎ'yle yalnız sertabip tarafından muhaberat icra edilir. Sertabip eyyam-ı tatiliye-i resmiyeden mâadâ her gün sabahleyin etibba-yı saireden evvel hastaneye gelerek daire-i ihtisasındaki vazife-i tıbbiyesini ifa ile beraber etibba tarafından viziteleri icra edilen hastegân emrazının teşhis ve suret-i müdatını tedkik ve umumiyet itibarile hastane mevcudunun ahvâl-i sıhhiyesine bakarak etibbanın yevmiye reçeteleri mucibince eczacılar tarafından ihzar olup hastegâna tevzi edilmekte bulunan edviyenin usul-ı fenniye dairesinde tertip olup olunmadığını gayr-ı muayyen bir zamanda teftiş eder.

Pavyonların taharet ve nezafet ve kavaid-i sıhhiye dairesinde muntazam bulunmasını temin için daima nezareti altında bulundurarak hastegânın elbise ve yatak takımlarını velhasıl hastegâna muktezi bilcümle edevatın tahareti hususunda müşahede edeceği nevakısı derhâl memurin-i aidesine ihtar ve icabını icra ettirir. Hastegânın teşhisinde tereddüt hâsıl eden etibbanın vukubulacak müracaatına göre sertabip heyet-i sıhhiye-i hastaneden icab edenleri cem ederek riyaseti tahtında istişare-i tıbbiye icra ettirir.

Talimatnamenin ahkâmı veçhile alelumum memurinin evkat-ı muayyenede devamını temin ve vezâifini icra ettirmekten sertabip mesuldür. Hastegâna ita edilen et, sebze ve erzak-ı mütenevvia-i yevmiyenin muzırr-ı sıhhat bulunmamasını ve usul-ı tabhı muvafık ve temiz olmasını etibba-yı muvazzafa-i saireden mâadâ sertabip de teftiş ile mükelleftir. Âlât ve edevat-ı cerrahiyenin bir esas defteri sertabibin nezdinde bulunacağı gibi mütehassıslara teslim ettiği âlât ve edevatı yedlerinde bulunacak defterleri mucibince muavin veya asistanlara her hafta kontrol ettirerek noksanını taharri eder.

Madde 11: Sertabip muavininin vazifesi: İhtisasına göre tevdi olunan vazife-i tıbbiyesini ifa ile beraber sertabibin gaybubeti [yokluğu] zamanında onuncu maddede muharrer vezâifi bi'l-vekâle ifa ve her gün duhul eyleyen hastegâni tıbbi protokol defterine kayd, huruç ve vefat eden hastegânın teşhis ve tedavileri ile müşahedatını defter-i mezkurun hane-i mahsuslarına muhtasaran sebt ve tahrir ve her ay nihayetinde bir aylık ve sene-i gayesinde bir senelik umumi istatistiki tanzim ederek sertabibe ita eder.

Madde 12: Seririyat-ı dâhiliye şef dö servisinin vazifesi: Vakt-i muayyende hastanede ki servisine girerek evvelce teşhisini vaz' eylediği hastegânın tedavisini icra ve yeni dâhil olanların da vizite zamanından evvel asistanları tarafından alınan müşahede varakasıyla verecekleri tafsilat-ı lazıme-i fenniye üzerine teşhisini vaz' ile tedavisini icra eder muayenehanedeki hususi cetvelde gösterildiği veçhile yevm-i muayyende hariçten müracaat eden emraz-ı dâhiliye musabinini muayene ve tedavi eder.

Madde 13: Seririyat-ı dahiliye şef dö kliniklerinin “muavinler” vezâifi: Her gün şef dö servisten evvel hastaneye gelerek emraz-ı dâhiliye musabininden servise dâhil olmuş bulunan hastegânın asistanlar marifetiyle alınan müşahedelerini tedkik ve hastegâni da ayrıca yegân yegân muayene ile mütalaatını müşahadata ilâve ve muayene-i hurdebiniye [mikroskobik muayene] ve idrar tahlili gibi vaz'-ı teşhise medar olacak tatbikat-ı lazıme-i de icra ettikten sonra şef dö servisin vürudunda vizite zamanında beraber bulunarak asistandan mâadâ malumat-ı müstahsalasını şefe beyan eder şu veçhile yirmi dört saat zarfında servis dâhilindeki hastegânın emrazında tebdil-i araz edenleri [septom değıştirenleri] ve ihtilâtatı [komplikasyonları] zuhur eyleyenleri velhasıl alelumum emraz-ı dâhiliye musabininin uğradığı tagayyürat-ı maraziye-yi gözden kaçırmayarak umum hastegânın emrazı hakkında malumatı şef dö servisin istişaresine arz eder.

Asistanlar şef dö kliniklere karşı mesul olduğu gibi servisin ahvâlinde şef dö klinik de asistanlarla beraber şef dö servise karşı mesuldür şef dö klinik şef dö servisin gaybubetinde ifa-yı vekâletle mükelleftir.

Madde 14: Seririyat-ı cerrahiye şef dö servisin “operatör” vazifesi: Hergün etibba-yı saire gibi hastaneye vakt-i muayyende gelerek seririyat-ı hariciye servisi vizitesinin icrasında hazır bulunup yeni duhul eden hastegânın vaz’-ı teşhisiyle tedavilerini icra eder. Ve ameliyata lüzum olanlarına sırasıyla icra-yı ameliyat eder. Ameliyat bulunmayan günler operatör nezareti tahtında asistanlar tarafından tımarları [pansumanları] icra edilen hastegân yaralarının usul-ı fenniye dairesinde tımar ve tedavileri hususunda icab eden tafsilat-ı fenniye-i cerrahiye ba’de’l-ita bunlar meyanında ameliye-i sagireyi istilzam ettirir. Hastegân hakkında tatbikat-ı fenniye-i icra edeceği gibi mukaddema [evvelce] üzerinde ameliyat-ı mühimme-i cerrahiye icra edilmiş olan hastegânın tımarlarını derece-i ehemmiyetine göre bizzat ifa eder velhasıl hastane dâhilinde ameliyat-ı cerrahiye icrasına lüzum görülen umum hastegânın müdavat-ı lazıme-i cerrahyesinden ve operatör muavini ile asistanların tatbikat-ı fenniye hususundaki ikdam ve gayret ve tekâsüllerinden operatör mesuldür.

Lüzum-ı mübayaası tahakkuk eden âlât ve edevat ve levazımat-ı cerrahiye için vakt ü zamanıyla sertabibe bâ-rapor beyan-ı keyfiyet ile mübayaasını talep edeceği gibi hüsn-i muhafaza edilmesine de nezaret edecektir. Gayr-ı muayyen bir zamanda zuhur eden ameliyat-ı müstacele-i cerrahiye için nöbetçi asistanlardan alacağı davete icabetle derhâl hastaneye gelerek ifa-yı vazife ile mükelleftir.

Cerrahi-i umumiye müteallik ameliyat-ı mütenevviyanın her mâh [ay] ve sene zarfında istatistikini ba’de’t-tanzim zîrini tahtim ederek [düzenledikten sonra altını/belgeyi mühürleyerek] sertabibe ita eder. Muayenehanedeki hususi cetvelde gösterildiği veçhile yevm-i muayyende hariçten müracaat eden emraz-ı hariciye-i umumiye musabinini muayene ve tedavi eder.

Madde 15: Seririyat-ı cerrahiye şef dö kliniklerinin “operatör muavini” vezaifi: Her gün operatörden evvel hastaneye gelerek operatörle beraber seririyat-ı hariciye servisinin vizitesini ba’de’l-icra operatörün irae edeceği veçhile derece-i ehemmiyetine göre hastegânın sırasıyla tımarlarının bazılarını bizzat ifa ve mütebakisini de asistanlara yaptırarak lüzumu tahakkuk eden amele-i hakire-i cerrahiye [küçük cerrahi işlemleri]¹²² icra eder ve operatörün gaybubeti zamanında müstaceliyeti derkâr olan ameliyat-ı cerrahiye-i muhtelifeyi asistanlarla birlikte yapar.

Hastanenin âlât ve edevat-ı cerrahyesinin tathir [sterilizasyon] ve muhafazasile mükellef olup istimalden sâkıt [kullanılamaz] olanlar için operatöre ita-yı malumat eder ve her mâh ve

122 “amele-i hakire-i huraciye” olarak yanlış basılmıştır.

sene nihayetinde emraz-ı cerrahiye ait istatistiki bi't-tertib sertabibe verilmek üzere zîrini tahtim ederek operatöre vereceği gibi ameliyat-ı müstacele [âcil ameliyatlar] zuhurunda operatörle birlikte hastaneye gelerek ifa-yı vazife eder ve muayenehanede eyyam-ı mahsusasında emraz-ı cerrahiye musabinini de tedavi eder.

Madde 16: Seririyat-ı vilâdiye şef dö servisinin vazifesi: Her gün vakt-i muayyende hastaneye gelerek hamilelerin muayenesile emraz-ı nisaiyeye mübtelâ olanların tedavisini icra eder, lohusalar meyanında ez-cümle ameliyat-ı viladiye ile tevlit edenlerin müteakiben duçar oldukları emrazın tedavisi hususunda müdavât-ı lazıme-i fenniye bizzat ifa edeceği gibi derece-i ehemmiyetine göre icab edenleri de asistanına havale ve tavsiye eder. Gayr-ı muayyen bir zamanda zuhur edeceği pek tabii olan ameliyat-ı vilâdiye için asistanların davetine icabetle hastaneye gelerek icra-yı ameliyat eyler. Hususi cetvelde gösterildiği veçhile muayyen günlerde hariçten müracaat eden fenn-i viladeye müteallik merzânın tedavisini icra eder. Her mâh ve sene gayesinde ameliyat-ı vilâdiye ve nisaiyeye müteallik mufassal bir istatistik tanzim ederek zîrini ba'de't-tahtim sertabibe ita eder. Âlât ve edevat-ı viladiyenin hüsn-i muhafazasile beraber nevakısını bâ-rapor sertabipten ister.

Madde 17: Seririyat-ı ayniye, üzniye, enfiye, hançereviye ile cildiye şef dö servislerinin vezaifi: Haftada üç gün etibba-yı saire gibi vakt-i muayyende hastaneye gelerek emraz-ı mezkure musabininin tedavi-i lazımesini ifa ile beraber iktiza eden ameliyatlarını icra ve yevm-i mahsusuna kadar icab eden tedavi ve tedabirin icrasını asistanlarına havale ve tembih ederler.

Emraz-ı mezkureye ait âlât ve edevat ve levazımat-ı vesaireyi hüsn-i muhafaza etmekle beraber nevakısını [bâ-]rapor sertababetten talep ederler ve her mâh ve sene gayesinde ameliyat-ı mezkureye müteallik istatistikleri bi't-tertib zîrini tahtim ederek sertabibe ita ederler. Müstacelen icrası iktiza eden ameliyat-ı lazıme için vukubulan davete icabete mecbur oldukları gibi hususi cetvelde irae olunduğu veçhile hastaneye geldikleri günler yani haftada iki gün de hariçten müracaat eden emraz-ı mezkure musabinini de muayenehanede muayene ve tedavi ederler.

Madde 18: Kimyagerin vazifesi: Her gün vakt-i muayyende hastanede bulunarak emraz-ı dâhiliye ve hariciye mütehasıslarile sair etibba-yı mütehasısa tarafından gönderilecek ifrağat ve mevad-ı maraziye ve sertababet tarafından gönderilecek hastaneye ait bilcümle mekulat ve meşrubat-ı vesaireyi muayene ve tahlil ile raporunu ait olduğu tabibe ita ve bir suretini de defter-i mahsusuna kayd ü zabt eder.

Madde 19: Bakteriyolog ve teşrih-i marazî mütehasısının vazifesi: Her gün vakt-i muayyende hastaneye gelerek operatör tarafından gönderilecek kıtaat-ı maraziye ile etibba-yı mütehasısa tarafından mersul kan, kaş'ât [gönderilen kan, balgam] misüllü mevad-ı

maraziyeyi teşrih-i marazî ve hurdebini nokta-i nazarından muayene ederek icab eden raporunu ait olduğu mütehasıslara ita ve bir suretini de numero tahtında defter-i mahsusuna kayd ü zabt eder.

Madde 20: Röntgen ve elektrik mütehasısının vazifesi: Haftada üç gün vakt-i muayyende hastanede bulunarak röntgen şuaatını tatbik ile tedavi ve muayene-i cerrahiye icrasile mükellef olup radyografi ahz ve istihzarile li-ecli't-tedkik operatöre ita eder ve yevm-i mahsuslarının gayrı zamanında müstaceliyeti tahakkuk eden hastegânın muayenesi için davete icabet eyler ve etibba tarafından irae edilecek hastegâna ve hariçten müracaat edecek olanlara elektrik tatbik eder ve her mâh ve sene gayesinde mesai-i müstahsalasını istatistik hâlinde tanzim ve tahtim ile sertabibe ita eder.

Hariçten müracaat eden hastegânı mütehasıslar tarafından irae olunacak rapora göre röntgen dairesine kabul ederek tatbikat-ı ameliyede bulunur.

Noksan olan levazımâtını bâ-rapor sertababetten talep eder ve röntgen dairesinde mevcut olan bilcümle âlât ve edevatın hüsn-i muhafazasına mecbur olup ziyâından mesuldür.

Madde 21: Tabip asistanların vezaifi: Hastanelerin mevcuduna göre asistanların adedi MHS Meclis-i İdaresi'nce tayin edilerek seririyat-ı hariciye ve dâhiliye ile seririyat-ı sairede tavzif edilirler. Bunların ihtisas-ı kesb edecekleri şubeye göre sertabibin tensibi veçhile etibba-yı mütehasısına nezdine verildikten sonra mütehasısın irae edeceği usul-i fenni dairesinde ifa-yı vazife ile mükellef bulunacaklardır. Her sabah etibba-yı mütehasısının viziteye mübaşeretinden evvel servise gidip yeni duhul etmiş bulunan hastegânın baş tabela[sı]nda kalem odasına ait olarak yazılmış olan aksamından mâadâ tahriri iktiza eden kısımlarını da imlâ ederek hülâsaten müşahedatını zabt edip tabip mütehasısın vürudunda tafsilât-ı lazıme-i tibbiyeyi bi'l-ita alacağı malumat-ı fenniye göre mufassalen müşahedatını öğleden sonra müşahede varakasına kayd ü zabt edecek ve bu esnada idrar tahlili ve kan muayenesi gibi taharriyat-ı lazıme-i tibbiyeyi de yaparak aynı varakaya dercedeceği gibi derece-i hararetini aldırıp derece kâğıdına işaret etmek ve hastegânda zuhur eden tebeddülât-ı maraziyeyi günü gününe müşahede dosyasına kayd ü imlâ eylemek cümle vezaifindedir. Hasta çıkarken müşahede varakasını itmam ederek teşhis-i marazî ile hastanın ne hâlde hastaneyi terk ettiğini ber-tafsil yazarak zirini tabib-i mütehasısına imza ettirdikten sonra eşyasının itasına dair muamelesinin icrasile künye defterine kayd olunmak üzere baş tabelayı muvakkaten idare-i memurine ve hülâsa-i fenniye hususi matbu pusulaya bi'l-implâ protokole kayd olunmak üzere sertabip muavinine ita edecektir. Badehu idare-i memurine muvakkaten verdiği baş tabelayı de alıp dosyaya idhâl ettikten sonra esamiye göre elifba sırasıyla tanzim edilmiş olan servisin dosya muhafazasına mahsus dolabında saklayacak ve hastalıkların elifba sırasıyla kayd olunmuş ufak bir defteri de yine asistan nezdinde bulunacaktır. Hastaneden huruç edecek hastegânı servis şefi tarafından ihracına müsaade edilip tabelası imza edilmedikçe

asistanlar çıkaramazlar. Asistanlar daima hastanede bulunmağa mecbur iseler de yalnız gece vazifesini ifa için biri dâhili ve biri harici asistanından olmak üzere behemehâl iki nöbetçi tabibi bulunur.

Bunlardan mâadâsı sertabibin meznuniyeti ile akşamüzeri hastaneyi terk edebilirler fakat servislerinde bulunan hastegâna ait vezaifin ifasını rûfekasına tevdi ile sabahleyin etibbaya mütehasısadan evvel işlerine mübaşeret ederler ait oldukları servislerin vizitelerinde mütehasıslar ile birlikte bulunarak ve mütehasısların tavsiye eyleyecekleri bilcümle umur-ı tıbbiyeyi ifa ile beraber seririyat-ı hariciye asistanları derece-i istidatlarına göre ameliyatlara muavenet ve tevdi olunan hastegânın tımarlarını icra edeceklerdir. Öğleden sonra servis tabip mütehasısları tarafından tavsiye olunan muamelât-ı tıbbiyeyi ve umum hastegânın akşam vizitelerini ve sabah vizitesinden sonra duhul eden hastegânın muayene ve tedavi-i evveliyelerini icra eyleyecekleri gibi geceleri emrazı iştidat [şiddetlenen] eden hastegânın tedavi-i lazımesini de yapacaklardır, şayet hemen ameliyatı istilzam eden bir hasta veyahut bir lohusa veya mecruh getirilir ise ait olduğu mütehasıs derhâl davet eyleyecekler ve mecruhlarla madrubların [darbedilmişlerin] velhasıl zabıtaya taalluk eden ahvâlde muayenesinin icrasile lazım gelen raporunun itası için zabıta tababetine derhal ihbar-ı¹²³ keyfiyet edeceklerdir.

Hastane muayenehanesine li-ecli't-tedavi öğleden sonra müracaat eden hastegânı o gün nöbetçi asistanı bi'l-muayene müdavat-ı lazımesini icra ile beraber lüzum görürlerse tabip mütehasısı tarafından görülmek üzere yevm-i mahsusunda gelmelerini tavsiye edeceklerdir. Hastaneye yatmak üzere müracaat eden hastegânı da bi'l-muayene işbu talimatnamenin mevad-ı mahsusasına tatbikan şayan-ı kabul olanlarını hastaneye yatırıp esamisile mübtelâ oldukları hastalıklarını takribi olarak bi't-teşhis yevmiye raporuna ayrıca idhâl ederek beyan-ı malumat eyleyecekler ve et sût sebze gibi mevad-ı gıdaiye-i yevmiyeyi de muayene için idare memurları tarafından vukubulacak müracaata derhâl icabet ve et'imenin tabhından sonra da suret-i tabh muvafık olup olmadığını tekrar muayene eyleyecekler ve yirmi dört saat zarfında hastane dâhilinde vukua gelen umur-ı sıhhiye ve idariyeye müteallik bilcümle mevad-ı müşir yazacakları yevmi raporu defter-i mahsusa kayd ile bi'l-imza sabahları sertabibe ita edeceklerdir. Asistanların işe ve beytütetleri [konaklaması] hastanelere aittir.

Madde 22: Etibbanın idari vezaifi: Hastanede bilcümle etibba ale'd-derecat memur oldukları servisleri dâhilinde sıhhi ve idari olmak üzere sertabibe karşı mesul buldukları cihetle mubassır ve hademelerin vazifelerini hakkıyla ifa edip etmediklerine nezaret ve hıfzıssıhhaya mugayir hâlâtın vukuuna meydan verilmemek üzere servisin her veçhile taharet ve nezafetine itina ile hastegâna lâyıkile bakılmaması, muâlecâtın [ilaçların] vakt ü zamanile verilmemesi ve eczacılar tarafından istihzar edilen muâlecâtın fen dairesinde

123 "ahyar" olarak yanlış basılmıştır.

yapılıp yapılmaması gibi görecekları muğayir-i talimat hâlâtı bâ-rapor sertabibe bildirmekle mükelleftirler, hastegânın ağdıyesini [beslenmesini] de lüzum-ı fenni dairesinde cetvel-i mahsus mucibince tabelanın kısım-ı mahsusuna kayd ve işaret edeceklerdir.

Madde 23: Kabilenin vazifesi: Haftada üç gün vakt-i muayyende seririyat-ı vilâdiye şef dö servisi ile beraber hastanede bulunarak hamilelerin beheri için tabib-i müvellid tarafından tayin olunacak hatt-ı hareket hakkındaki malumat-ı fenniyei ahz eyleyler.

Ve her vakit hamileler meyanında ağrısı bed' edenler [başlayanlar] için derhâl hastaneye gelip anın vaz'-ı hamli netice-pezir olmadan [doğumu sonlanmadan] hastaneyei terk edemez.

Madde 24: Diş tabibinin vazifesi: Haftada iki gün vakt-i muayyende hastaneye gelerek umum hastegân meyanında dişlerinde mustarip bulunanları ve muayenehaneye hariçten müracaat edecek olanları muayene ve tedavi ve ameliyatı icra eder ve hastanede mütedavî hastegân için lüzumunda vukubulacak davete icabet eder.

Madde 25: Eczacı-i evvelin vazifesi: Diğer eczacılardan akdem [önce] hastaneye gelerek eczanenin istihzarat-ı yevmiyesine nezaret eder. Servis eczacılarının hususi cetvelde gösterildiği veçhile vizitelerine, etibba-yı mütehassısa ile birlikte çıkmalarına ve vizitelerden sonra beherinin topladığı hastegânın tayinat ve müteferrikalarını birleştirerek tanzim eylediği cetveli kalem odasına ita etmeğe ve ecza-i yevmiye defterlerinde zabt ü kayd eyledikleri reçetelerin suret-i tahrir ve tertibini tedkik eylemeğe mecbur olmak ile beraber vakt ü zamanile ilaçların ihzar ve tevzi edilip edilmemesinden mesuldür.

Eczacılar tarafından sarf olunan edviyenin yevmi sarfiyatını eczacı-i evvel muavininden alıp bir araya toplayarak defter-i mahsusuna kaydeder ay nihayetinde sarfiyat ile mevcud-ı anbar olan eczayı bildirir bir cetvel tanzim ederek ba'de't-tahtim sertabibe verir ve sene gayesinde sertabip tarafından tayin edilecek etibbadan mürekkep bir komisyon muvacehesinde mevcud-ı anbar olan edviyeyi vezn ve tadat ile muamele-i devriyeyi bi'l-ifa bir senelik me'hûzat ve medfûatını [gelir ve giderlerini] mübeyyin umumi bir defter tanzim ederek sertabip vasıtasıyla MHSİ'ne ita eder.

Eczacı-i evvel eczanenin idari ve fenni kâffe-i umur ve hususatından mesul bulunduğu cihetle edviyenin hüsn-i muhafazasına ve telef ve ziyadan vikayesine [korunmasına] ve eczanenin taharet ve nezafet ve intizamına dikkat ve itina eyleyecek ve hitam bulmak üzere olan veyahut mütehassıslar tarafından talep edilen edviyenin defterini tanzim ile mübayaa edilmek üzere sertababet vasıtasile MHSİ'nden talep edecektir.

Eczahanede sarf olunacak edviyenin deposu eczacı-i evvelin taht-ı mesuliyetinde olduğu cihetle kanun dairesinde mükeffel [kefil] bulunacaktır, kendisiyle beraber ancak üç eczacı bulunan hastanelerde eczacı-i evvel de nöbet bekleyecek ve viziteye çıkacaktır.

Madde 26: Eczacı-i evvel muavininin vazifesi: Diğer eczacılar misüllü vakt-i muayyende hastaneye gelerek tevdi olunan servisin tabibi ile birlikte viziteye çıkar, tertip olunan edviyenin reçeteleri ile hastegânın tayinatını zabtederek vizite defterinin zîrini tabibe imza ettirdikten sonra ilaçlarını imal ve ihzar eder ve yevmi sarfiyatını mübeyyin eczacılar tarafından hülâsa edilen pusulaları tevhid ederek yevmiye defterine kayd olunmak üzere eczacı-i evvele ita eder.

Eczanede hülâsa [ekstre/extrait] ve tentürler gibi umumi istihzaratı yapacağı gibi cetvel-i mahsusunda gösterildiği vechile yirmi dört saat nöbet bekleyecek ve eczacı-i evvelin gayububetine ona ait olan vezaifin cümlesini ifa edecektir.

Madde 27: Servis eczacılarıyla asistanların vezaifi: Her sabah vakt-i muayyende hastanede bulunup muvazzaf oldukları servislerin tabipleri ile beraber vizitelerine çıkarak tabip tarafından tertip olunan reçeteleri ve tayinatı zabt-ı defter ettikten sonra zîrini tabibe imza ettirirler. İşbu deftere göre tayinat ve müteferrika pusulasını bi'l-hülâsa eczacı-i evvel veya muavinine verirler, defterleri mucibince mualecatı [ilaçları] istihzar edip müvezzî ile birlikte ve defterleri ile tatbik etmek şartile hastegâna tevzi ederler işbu muamelâtın hitamında edviyenin sarfiyat-ı yevmiyesini hülâsa eyledikten sonra eczacı-i evvel muavinine ita ederek nöbetçi eczacısından gayrısı hastaneyi terk ederler.

Madde 28: Nöbetçi eczacısının vazifesi: Nöbet vakti yirmi dört saat hastaneden çıkmayıp eczacılığa müteallik lüzum görülen her bir umurun ifasıle mükelleftir ve müddet-i nöbeti zarfında işesi hastaneden temin edilir.

Hastanede Tatbikat-ı Ameliye Görmek Üzere Devam Edecek Harici Talebenin Suret-i Kabulü ile Riayet Edecekleri Şerait

Madde 29: Darülfünun Osmanî Tıp Fakültesi'nden gönderilecek muayyenü'l-mikdar talebe hastane sertababetince bi'l-kabul muayyen zamanda şubat-ı muhtelifeye devam ettirileceklerdir.

Esna-yı ameliyatta hazır bulunacakları gibi servisi tabip mütehasısları tarafından derece-i istidat ve liyakatleri nazar-ı dikkate alınarak tevdi-i vazife edilmedikçe hiçbir şeye hakk-ı müdahaleleri olamayacağı ve mütehasıslardan müsaade istihsal olunmadıkça hastegân meyanına duhule hakları bulunamayacağı gibi hastaneye esna-yı duhullerinde kapıcı ve memurin-i saire tarafından sual vaki oldukça hüviyet varakalarını ibraza mecburdurlar.

Bâlâdaki şeraite riayet eylemeyererek umur-ı dâhiliyeye müdahalede bulunanlar ve mütedavi hastegân taraflarından haklarında şikâyet edilenler veyahut sui-ahvâli meşhut olanlar hastaneye kabul edilemeyecek vuku-u hâl fakülte riyasetine bildirilmek üzere sertababetten MHSM'ne bâ-tezkere iş'ar edilecektir.

Memurin-i İdarenin Vezaifi

Madde 30: İdare memurunun vazifesi: Hastane umur-ı hesabiyesinin hüsn-i temşiyetinden ve hastanenin umumi surette taharet ve nezafetinden ve kalem odasında cereyan eden bilumum muamelât-ı hesabiye ve kuyudiyeden mesuldür. Memurin-i idarenin mercii olmakla beraber sertabip maiyetinde bulunduğu cihetle idareye müteallik muamelâtın ifasından evvel sertabibi haberdar edip badehu icra edecektir.

Her ay kilâr [kiler] muamelâtile sene nihayetinde icra edilecek umum devr-i muamelâtını tedkik için sertabip tarafından tayin edilecek komisyona riyaset edecektir.

Gerek nakde ve gerek hususat-ı saire-i idareye müteallik hastane muamelâtını MHSİ'nde takip edecektir. Kâtipler, mübayaa memuru, mubassır ve mubassıralar ile beraber bilcümle memurin ve hademenin maaşat ve ücretini sertabip tarafından tayin olunacak memurin muvacehesinde tevzi edilecektir. Hastaneye duhul eden hastegânın emanet akçeleri ile vefat edenlerin muhallefatını [terekelerini] mübeyyin bir defter tutacak ve icabına göre üç aydan akall ve altı aydan fazla olmamak üzere vefat edenlerin muhallefatı hülâsa-i hesabiyesini nüshateyn [iki nüsha] olarak bi't-tanzim birini hastaneye ait nakd ile beraber MHSİ'ne ve diğerini dahi maliyeye ait nukudun [nakitlerin] miktarını gösterir bir pusula ve beytülmal marifetile satılan eşyanın defteri ile beraber sertabip tarafından yazılacak tezkere ile beytülmal idaresine ita edecektir. Bir şahsa mahsus olmak üzere muhallefat meyanında mevcut mebalîğ yirmi liradan fazla olursa ya MHSİ veznesinde veyahut idare-i mezkurenin irae edeceği bankada muhafaza edilecektir.

Beytülmal idaresinden muhallefatın talebi vukuunda evvelâ vefat edenlerden beherinin eşyanın satılmasından hâsil olan mebalîğ ile nakd-i mevcudiyenin yekunu kırkbeş kuruştan dûn [aşağı] ise techiz ü tekfîn [yıkayıp kefenleme] masarifi karşılığı olarak hastane namına MHSİ'ne teslim olunur ve kırkbeş kuruştan fazlası zuhurunda kırk beş kuruş bi't-tenzil [düşülerek] mütebakisi vâris zuhurunda verilmek üzere beytülmal idaresine gönderilir.

Madde 31: Kâtibin vazifesi: Kâtip umur-ı hesabiye ve tahririye ve kuyudiyeden mesuldür. Etibbadan evvel gelerek duhul eyleyen hastegânın mevcut ilmühaberler vesair kabul evrakı mucibince künye defterine kuyudunu icra ve işbu kaydı tabelalarına imlâ eyleyerek mubassır veya mubassıraya ita eyleyecektir. Eczanenin yevmi vizite mucibince tanzim ettiği cetvel üzerine yevmiye tabelasına istihkakı bilhesab idare memurluğunca kontrol edildikten sonra icmâl defterine kaydederek mübayaa memuruna teslim edecektir. Vizitelerden sonra asistanlar tarafından ita edilecek tabelalara göre huruç veya vefatı vukubulan hastegânın kayıtlarını bilicra vefat edenlerin karantina varakalarını imlâ ve irsal edecektir. Kiler ve elbise deposunda mevcut eşya ve mevad-ı sairenin kayıtlarını müşir birer defter tutacak ve her mâh ve sene nihayetinde vukubulacak devir muamelâtını tahrir eyleyeceği gibi tanzim

edeceği mezabıtı [mazbataları] memurin-i âide-i mesulesi ve idare memuru ile beraber tasdik eyleyecek ve işbu mezabıtın bir aynını da kalem odasında mevcut defatire geçirerek ol-veçhile kuyudatı tashih edecek ve netice-i vukuatı MHSİ'ne bildirilmek üzere sertabip verecektir. Hastanenin kâffe-i muamelâtı hakkında sertababetten yazılacak muhaberatin müsveddelerini yaparak tebyiz edecek [temize çekecek] ve evrak-ı mersule ve mevrude [gönderilen ve gelen evraklar] için ayrı ayrı kayıt defterleri tutacaktır. Evrak-ı mevrudeyi bi'l-hıfz zıyaından mesul olacak ve idare-i memurinin gaybubetinde ifa-yı vekâlet edecektir. Tanzim olunacak cetvel mucibince yirmi dört saat nöbet vazifesile mükelleftir.

Madde 32: Kâtip muavininin vazifesi: Kâtibin vazifesine bi'l-iştirak her suretle muavenet edecektir ve tanzim olunacak cetvel mucibince yirmi dört saat nöbet vazifesiyle mükelleftir.

Madde 33: Depo memurunun vazifesi: Hastanede mevcut bilcümle eşya ve edevat “demirbaş eşya” namile depo memuruna teslim ve sebt-i defter edilmiş bulunacaktır.

Bunlardan miadı hululile köhneleşmiş veya istimalden sakıt olmuş olanlarını MHSİ müfettişine bi'l-irae defterini tasdik ettirdikten sonra kayıtlarını terkin edecektir [silecektir]. Eczaneye ve servis hademelerine, odacılara açığıbaşıya teslim eylediği demirbaş eşyanın bir pusulasını tanzim ve zîrini tahtim ile idare-i memurine de tasdik ettirdikten sonra nezdinde muhafaza ve demirbaş eşya defterine işaret eyleyecektir, işbu eşyanın tebdilinde tashih-i kaydı idare-i memurinin malumatile icra edilecektir.

Vürut eden hastegânın tabelasındaki ismini, elbise ve künye numerosunu ve eşyanın müfredatını yedinde bulunan defterin hane-i mahsusuna kayıt ile mevcut numarolu torbalara vaz' ederek ambarda aynı numeroda bulunan gözde muhafaza edecek ve hastanın nezdinde parası veya zî-kıymet eşyası varsa nöbetçi idare memuru ile mubassır veya mubassıra muvacehesinde bi't-tadad miktar ve cinsini aynı deftere kayıt ile aynı numarolu kesenin derununa koyarak hıfz olunmak üzere nihayet yirmi dört saat zarfında idare-i memurine teslim ve her teslimde yedindeki defterin hane-i mahsusunu imzalatacaktır.

Duhul eden hastegânın elbisesini etüve vaz' ile takim ettirecek ve mukayyet olan numerosu mucibince ambarda mahall-i mahsusunda muhafaza edecek ve hastanın hurucunda para ve zî-kıymet eşyası varsa idare memurundan bi'l-ahz mubassır veya mubassıra muvacehesinde sahibine teslim edecek ve ol-veçhile defterine de işaret edecektir. Vefat vukuunda ihtiyat torbalarından birine numero ile ismini ve tarih-i vefatını kaydederek muhallefat ambarına hâlile nakl ve defterine işaret eyleyecek ve vefat edenin parası ile zî-kıymet eşyası varsa li-ecli't-tefrik idare-i memurine malumat verecektir. Küll-i yevm çamaşır, elbise ve yatak takımları, çocuk takımı vesaire servis hademelerile teslim ve tesellüm olunacaktır. Sene nihayetinde debboyun muamele-i devriyesi icra edilecek ve nezafet ve intizamı daima sertabip ve idare-i memurinin taht-ı teftişinde bulunacaktır. Depo memuru usul-i kanuniye

daireesinde mükeffell bulunacaktır, memurin-i idareden bulunduğu cihetle cetvel-i mahsusuna göre yirmi dört saat nöbet vazifesile de mükelleftir.

Çamaşırhanenin taharet ve nezafeti ile çamaşırcıların ihmâl ve tekâsül ve teseyyüplerinden velhasıl çamaşırhanenin her bir hâlimden depo memuru mesuldür.

Madde 34: Mübayaa memurunun vazifesi: On beş günde bir defa MHSİ'nden alınacak para ile yevmi vukubulan masarifat-ı müteferrikayı icra edecek ve bayiinden [satıcısından] aldığı senedatın muhtevi olduğu mevadın iştirâ ve hastaneye teslim olunduğu idare memuru ile ve asistanlara tasdik ettirerek işbu senedatı yekdiğerine rabt evrak-ı müsbete makamında hıfz ile on beş gün nihayetinde tanzim edeceği defterini ba'de't-temhir idare-i memurine senedat-ı mezkure ile beraber bi'l-ibraz kontrol edildikten sonra defter-i mezkurun zîri idare memuru ve kâtip tarafından tasdik olunarak evrak-ı müsbetesile beraber MHSİ'ne takdim olunacak ve böylece almış olduğu paradan dolayı zimmeti usulü daireesinde kapatmadıkça ikinci on beş gün için para talebine hakkı olamayacak ve bu suretle gerek bu hususta ve gerek sair vezaif-i mevduasını hüsn-i ifa eylemediği takdirde mesul tutulacaktır. Hastane kileri kendisine teslim edildiği cihetle erzak odun kömürü sairenin kabz ve sarf ve muhafazasından mesuldür. Müteferrik surette vaki olacak mübayaat için her şeyi mahall-i mahsusundan alarak ehveniyet ve nefasetine dikkat ve itina edecektir. Kilere duhul eden erzakın makbuzat ve sarfiyatını müşir birer defter tutacaktır. Üç ayda bir lâzım olan erzak için idare memuru ile beraber bir defter tanzim ederek MHSİ'nden talep olunacak ve erzak-ı mezkurenin hastaneye hîn-i tesliminde meclis-i idare azasından tayin olunacak memur ile beraber idare memuru ve memurin-i sıhhiyeden birisi kilerde hazır bulunacaktır.

Yevmiye tayinatını eczane ve kalem odasının tanzim edeceği tabela mucibince bi'l-vezn ita eyleyecektir et süt sebze ve ekmek gibi yevmiye vürut edecek bilcümle mevad-ı gıdayeyi nöbetçi tabip asistanlarına muayene ettirerek bi'l-vezn icap edenlerini li-ecli't-tabh matbaha teslim edecektir.

Her ay ve sene nihayetinde idare memuru ve etibbadan birisi muvacehesinde kileri devr ve vezn edip neticeyi müşir tanzim edeceği icmalî işbu memurlara tasdik ettirerek kiler defteri ile kontrol edilip mezkur icmal kalem odasına teslim edilecek ve veznde zuhur edecek fazla ve noksandan mesul olacaktır. Erzak vesaireye vâzi'u'l-yed olduğu cihetle mükeffell bulunacaktır, tanzim edilecek cetvel mucibince hastanede yirmi dört saat nöbetçi kalacaktır.

Madde 35: Makineler memurunun vazifesi: Tebhir makinesi ile pülverizatörü ve röntgen cihazının motorunu ve kalorifer echizesini hüsn-i hâlde bulundurarak tathir ve tanzifinde ve tamiratının icrasında vazifedar olduğu gibi hastegânın duhul eylediği zamanda üzerinde bulunan muhtac-ı takim elbise ile hastanede mevcut ve hastalara iksâ edilen [giydirilen] elbise ve kullanılan yatak takımlarını da haftada üç gün veya lüzumuna göre sair günlerde de

makineyi işleterek usul-ı fenniyesine tevfikân tebhîr eyleyecek ve mevsim-i şitâda kalorifer cihazını her gün ve röntgen motorunu da mütehasşısın emri tahtında işletecektir. Emraz-ı sariye musabınınin yataklarını ve yattıkları pavyonları hastegânın hîn-i hurucunda usul-u fenniyye tevfikân tebhîr ve tenzîf ve tathîr eyleyecektir.

Emraz-ı âdiyye mübtelâ hastaların yatak takımlarını da etibbanın karar vereceği müddette tebhîr eyleyecek ve ziyadan muhafazasına itina edecektir.

Madde 36: Kapu çuhadarının vazifesi: MHSİ'ne ve makamat-ı saireye irsal kılınacak evrakın muamelâtını takip ve neticesinden haberdar eylemekle muvazzaf olup her sabah vakt-i muayyende hastaneye gelerek sertabibin malumatı tahtında takib-i muamele için hastaneyi terk edecektir.

Madde 37: İmamın vazifesi: Her gün hastaneye memurin-i saire misüllü devam ederek vefatı vukubulan zükür ise gasledecek, inas ise gassale tarafından gasl ve teşhîz ve tekfini icra kılınıp fakat imam efendi hazır bulunan cenazeyi tezkiye edecek ve ba'de namazını bi'l-eda kabristana kadar hademe ile beraber giderek cenazenin şer-i şerife ve adab-ı İslamiyye ve âdet-i beldeye tevfikân defnine nezaret edip telkin verecektir.

Her ay nihayetinde defnine nezaret eylediği cenazenin adedini ve bunlardan kaçının lahde ve kaçının açtırılan mekabire tahta ile defnedildiğini mübeyyin bir defter tanzim edip kalem odasına tevdi eyleyecektir.

Madde 38: Gayr-ı müslimlerden vefatı vukubulanlar mensup oldukları merakiz-i ruhaniye tarafından merasim-i diniye ifasıle defnedilmek üzere tabi oldukları kiliseler memurin-i ruhanisine teslim edilecektir.

Madde 39: Nöbetçi idare memurunun vazifesi: Yirmi dört saat zarfında umur-ı idareye müteallik kâffe-i muamelâtı tedkik ve icra ile vazifedar olup öğle ve akşam taamlarına teferruatının tevzi ve taksimine memurdur. Hastanenin gündüzleri yalnız bir kapısı açık bulunacak ve gurub-i şemsten itibaren kapının anahtarı nöbetçi memurine teslim edilecektir, gece onun malumatı tahtında kapı açılacaktır. Vazifeten hastanede kalmağa mecbur bulunacak memurlar ile nöbetçi idare memurunun iaşesi de diğer nöbet memurları gibi hastaneye aittir.

Mubassırlarla Hademenin Vezaifi

Madde 40: Mubassır ve mubassıraların vezaifi: Servislerdeki âlât ve edevatın hüsn-i muhafazasına zıya ve teleften vikâyesine ve temiz tutulmasına dikkat edecekler ve memur buldukları servislerdeki hastegânın istikmâl-i esbab istirahatlerine ve etibba tarafından verilen vesâyâ-yı tıbbiyenin tatbikine ve servislerin taharet ve nezafetine, hülâsa servislerin kâffe-i teferruatına nasb-ı nazar ve ber-vech-i bâlâ muamelâtın tamamı-i icrasına hasr-ı vücut eyleyeceklerdir.

Hademeler mubassır veya mubassıraların kâffe-i evamirine mutî ve münkad olacakları gibi mubassır ve mubassıralar da hademelerin vazifelerindeki adem-i takayyütlerinden tevellüt edecek kâffe-i mahazir ve şikâyata karşı mesul olacaklardır. Hastegân et'imesinin tevzi ve taksimine ve elbise ve yatak takımlarının miadında tebdiline nezaret eyleyecekler ve çamaşırhanede yıkanan çamaşırların temizliğine depo memuru ile birlikte nezaret edeceklerdir, tabela mucibince matbaha verilen erzak, et, süt ve ekme misüllü ağdıyenin keyfiyet-i tabh ve tevziinde hazır bulunacaklardır, hademelerin gece nöbet bekleyip beklemediklerine, vezaif-i daimelerine itina edip etmediklerine dikkat ile icabı hâlinde memurin-i aidesini keyfiyetten haberdar edeceklerdir. Hususat-ı zatiyelerinin tesviyesi için hastaneden çıkacakları vakit sertabipten mezuniyet istihsaline¹²⁴ mecburdurlar.

Bimarhane mubassırları fazla olarak mezuniyet aldığı hastaları sahiplerile görüşürmeğe ve bilâ-mezuniyet hasta irae etmemeğe dikkat edecektir. Mecaninden hastalananları derhal nöbetçi tabibe haber verecek ve taht-ı müşahedede bulunanların ahvalini gizlice teftiş edip her gün viziteden evvel meşhudatını tibbaya bildirecek ve hastanın muayenesinde hazır bulunacaktır, her akşam kendi taksiminde mevcut mecanini tadat ederek memurin-i aidesine malumat verecektir.

Madde 41: Hastabakıcı hademenin vezaifi: Pavyonlarla hastegân yataklarını tanzim ve tathir edecekler ve hastegânın her bir hidematını icra eyleyeceklerdir maiyetlerinde bulunduğu mubassır ve mubassıralara itaat-ı tâmmede bulunarak her bir hususattan onları haberdar eyleyecekler ve geceleri hastalara bakmak ve dörder saatte değişmek üzere nöbet bekleyeceklerdir.

Depo memurunun teslim eylediği elbise ve eşyanın muhafazasına ihtimam edip şayet zâyî ve kaybolur ise bedelini müştereken tazmin eyleyeceklerdir. Her on beş günde bir defa yirmi dört saat mezun bulunacaklardır.

Hademeler bahşîş namile hastegândan ve hastalarını ziyarete gelen taallukatından hiçbir şey almayacaklardır, aldığı tebeyyün edenlerin kaydı terkin olunacaktır.

Ameliyathaneye mahsus hademe ameliyathaneyi ve operatör odasını gayet temiz ve pak tutacak ve esna-yı ameliyatta giyilen gömlekleri vesair eşyayı her defasında tathir eyleyecek ve âlât ve edevat-ı tıbbiye ve cerrahiyeyi tarif olunduğu vech üzere mubassır veya mubassıranın nezareti tahtında tathir ederek muhafazalarına itina edecektir. Âlât ve edevatın zâyî ve kaybolmamasına fevkalade itina edecektir.

Madde 42: Mecanin hademelerinin vazifesi: Zükur ve inas hademeler memur edildikleri taksimleri daima taharet ve nezafet üzere bulundurmak ve pencere ve kapılarını açık havalandırmak ve hasta çamaşırlarını vakt-i muayyeninde değiştirmek, hastaların yemeklerini

124 istihaline (استحاله) olarak yanlış basılmıştır.

matbahtan getirip tevzi etmek ve ba'de't-taam kapları hemen aşçıya teslim eylemek, mecaninin ellerini yıkamak ve tırnaklarını kesmek ve saçlarını taramak ve zayıf bulunanlar gezdikleri esnada yanlarında bulunup muavenet etmek ve mecaninin yekdiğerini rahatsız etmemelerine ve etibba tarafından tertip edilen ilaçların vakt ü zamanyıla ita ve istimaline kemâl-i derece itina ve dikkat etmek ve helâları tathir eylemek velhasıl bimarhanenin dâhilen ve haricen lüzum görülen kâffe-i hidematı ifa etmek vazifeleri ile mükelleftirler. Mecaninin üzerlerinde mevad-ı müştâil [yanıcı madde] ve âlât-ı câriha [yaralayıcı alet] bulunmamasına ve koğuşların kâffe-i eşyasile beraber hasta çamaşırının telef ve ziyadan vikayesine kemâl-i derece itina edeceklerdir.

Madde 43: Serhademenin vazifesi: Her pavyona mahsus meydan hademesile hidemat-ı muhtelifede bulunan diğerk hademelerin hüsn-i suretle vazifelerini ifa edip etmediklerine nezaret ile hademeleri kabiliyetleri nisbetinde hidemat-ı müteferrikada istihdam edecek ve ihmâl ve tekâsülleri görülenlere ihtarat-ı lazımede bulunarak idare memurlarına her gün malumat verecektir. Mübayaa memuru tarafından irae olunacak mahaldeki erzak, sebze vesaireyi alıp hastaneye getirmek ve getirtmek hususunda memurünileyh emrine tabi olarak esna-yı râhda [yolculukta] muhafazasına ve nöbetçi memurları muvacehesinde hastaneye teslime itina edecektir.

Vazifeşinaslık, ahlak ve terbiye hususunda diğerk hademelere numune-i imtisal olacak evsafı cami olarak hademelere ait kâffe-i hususat ile pavyonlardan hariç tanzimat ve tathirat ve buna mümasil bilcümle işlerden idare memurlarının nezareti tahtında mesul tutulacaktır. Hastanede nöbet vazifesile mükellef olan bilcümle hademelerin vazifelerine bakıp bakmadıklarını tedkik için mubassırlarla beraber serhademe de cetvel mucibince gece nöbeti bekleyecektir.

Madde 44: Meydan hademesinin vazifesi: Her pavyonun bir nefer hademesi bulunup pavyona ait harici hidematın cümlesi bu hademe marifetile icra edilecek yani pavyonun suyunu, et'imesini odun ve kömürünü getirmek, süprüntü sandığını dökmek ve buna mümasil hidematı ifa eylemek, etüve gönderilecek eşyayı nakletmek bu hademenin vezaifi cümlesinden olduğı gibi pavyonun hidemat-ı hariciyesinden mâadâ cenaze taşımak, odun yarmak, hastanenin harici tanzifatında bulunmak, mübayaa memuru maiyetinde istihdam olunmak misüllü hidemat-ı müteferrikayı icra eyleyeceklerdir. Bunlar daima hastanede bulunmağa mecbur olup idare memurları tarafından on beş günde bir yirmi dört saat mesaide verilir ve gece nöbetine tabidirler.

Madde 45: Kapıcıların vazifesi: Büyük kapıda bulunacak kapıcı erbab-ı müracaatı suret-i nazikânde kabul eyleyerek şahs ve hüviyetine göre zâirine odacılar vasıtasile memurin nezdine isal edilmek üzere irae tarik eyleyecek ve vürut eden hastegâni tabip asistanlar malumat vererek alacağı emr üzerine yatırılmak üzere mubassır veya mubassırlara teslim

eyleyecektir.

Hastasının hâlimden sual edenlere hüsn-i muamele ibraz ederek ahz-ı malumat için mubassır veya mubassıraları irae eyleyecektir. Hastasını görmeğe gelenlerin nezdinde hastegâna verilmek üzere eşya ve yiyecek ve âlât-ı câriha ve müştaiile ve mevad-ı muzırre-i sâire varsa nöbetçi memurine malumat verecek ve hastaneden çıkanların hastane eşyasından bir şey alıp götürmelerine meydan vermeyerek dikkat ve itinada bulunacaktır.

Matbah ve kiler cihetinde bulunan kapılar yalnız erzak ve eşya-yı saire ile tanzifat arabalarının vürudunda açılacaktır.

İşbu kapıcılar haftada bir gece mezun olduklarından hademeden birisi icra-yı vekâlet eder.

Bimarhane Nisa Kapıcısı: Fazla olarak memurin-i idare ile etibbadan gayri hiç kimseyi nisa dairesine salıvermeyecek ve hasbe'l-icab nisa dairesine girecek memurların dahi yalnız girmeleri kat'iyen memnu olduğundan daima bir iki kişi ile birlikte girmelerine dikkat edecektir.

Bimarhane kapıları tulû'-i şemsde küşâd ve gurubda seddedilerek nisa dairesinin kapısı ile hamama açılan kapısının anahtarı nöbetçi olan idare-i memurine teslim olunacaktır.

Madde 46: Eczahane sermüvezzi ve müvezzilerinin vezaifi: Nöbetçi eczacısının irae edeceği miktar veçhile sabahları erkenden matbuhları [ilaçları] kaynatmak ve toz hâline ifrağ olunacak mevad-ı uzviye ve kimyeviyeyi sahk etmek ve eczanenin terazi ve dirhemleriyle matbuh ve menku' kaplarını ve havanları temiz tutmak velhasıl eczahane derununda bulunan bilcümle mevad ve eşyanın taharet ve nezafetine ihtimam etmekle mükelleftirler. Müvezziler eczacı efendiler tarafından istihzar olunan edviyeyi hastegâna götürerek onların muvacehesinde tevzi etmek ve ertesi sabah boş şişeleri toplayarak derhâl tathir eylemekle mükellef olup hademe-i saire gibi daima hastanede bulunmağa mecburdurlar.

Madde 47: Külhan ve makineler serhademesinin vazifesi: Odunun istihlâkına [tükenmesine] meydan vermeyecek ve her gün hamam külhanını makineler ve kalorifer ocaklarını yakacak ve röntgen motorunun tahrikinde de makine memuruna muavenet edecek ve işbu dairelerin taharet ve nezafetine dikkat ve itina ile beraber ateş bulunduğu müddetçe ocaklardan ayrılmayarak yangının adem-i vukuuna fevkalade itina edecektir.

Madde 48: Laboratuvar hademesinin vazifesi: Laboratuvarların taharet ve nezafetine ve derununda bulunan bilcümle eşyanın ziyadan vikâyesine ve şef dö laboratuvarın laboratuvara ait evamirini tamamile infaza mecbur olup hademe-i saire misüllü gece nöbetile mükelleftir.

Madde 49: Hamamcılarının vazifesi: Duhul eden hastegânı derhâl hamama sokup güzelce tathir ettikten sonra temiz çamaşır giydirip ait olduğu servis mubassırına teslim edecek ve mevcut hastegân meyânında ttibba tarafından istihmamı emredilenleri keza hamama

sokarak bi't-tathir pavyon hademeleri vasıtasile mahallerine iade edecek ve hamamın dâhil ve haricini temiz tutacağı gibi hastegândan banyoya ihtiyacı olanlara tabibin tarifi veçhile banyo yaptıracaktır.

Madde 50: Berberlerin vazifesi: Hastaneye duhul eden hastegâni istihmamdan evvel tıraş edip saçlarını keserek hamama göndereceği gibi mevcut hastegân arasında tıraş ve saçlarının kesilmesine ihtiyacı olanların sık sık tıraşlarını yapmakla beraber tabip tarafından nevahi-i ameliyedeki [ameliyat bölgesindeki] kılların tıraş edilmesi tembih edildiği hâlde ameliyattan bir gün evvel onların da tıraş edilmesi ve usturaların tabibin tavsiyesi veçhile tathir edilmesi ve bilcümle hastane hademelerinin tıraş ve saçlarının kesilmesi mükelleftir. Berberler de sair hademeler misüllü gece nöbetine iştirak edecektir.

Madde 51: Aşçıların vazifesi: Nöbetçi memurları muvacehesinde bi'l-muayene teslim olunan et ve sebze ile kilerden alacağı erzak-ı mütenevviayı suret-i matlube ve nefisede tabh ile tevzie memurdurlar. Et'imenin keyfiyet-i tabh ve tevziinden aşçıbaşı mesul olacak ve et'ime kable't-tevzi nöbetçi tabip asistanlarıyla mubassır veya mubassıraların muayenesinden geçecektir.

Hastanelerde sabahları zevali saatle saat sekizde çorba, zuhrda [öğlenleyin] öğle taamı, akşam beşte akşam taamı ve bimarhanede sabahları saat dokuzda ve akşamları beşte et'ime-i muayyene tevzi olunacaktır. Tevziat aşçıbaşı tarafından icra olunup matbahın her bir cihetinin taharet ve nezafetinden ve kapların temizliğinden aşçıbaşı mesul olacaktır.

Madde 52: Oda hademelerinin vazifesi: Memurun dairesinin taharet ve nezafeti ve etibba ve memurun taamlarının istihzari ve bunların hidematında bulunmak hususlarıyla mükelleftirler.

Memurin dairesine gelen eshab-ı müsâlaha zâirini [ziyaretçisini] kemâl-i nezâketle kabul edip taleb-i mülakat eylediği zata isal ederek hakkında hürmet-i mukteziyede bulunacaklardır.

Geceleri asistanlar ile nöbette kalan memurinin hizmetlerini ifa eylemek dahi vazifeleri cümlesindedir.

Madde 53: Bahçıvanların vazifesi: Evvelâ bahçe yollarının temiz bulundurulması çiçeklerin vakt ü zamanile yetiştirilmesi budanması, icap eden ağaçları budayarak bahçenin intizamını temin etmesi ve ufak ağaçların keza şekl-i mahsus dairesinde budanması ve her gün bahçenin sanata tatbiken sulanması ve mevsim-i şitâda icap eden mahallerin tebdilile tarlaların tanzimi velhasıl bahçe derununda muhafaza-i intizam için yapılacak işlerin vakt ü zamanile ifası ve kışın yollarda teraküm eden karların hademelerle beraber ref'i ile pavyonlara yol açılması cümle-i vezaifindedir. İnde'l-iktiza kapıcılar mezun olur ve zükur hademeler de işte bulunur ve bahçıvanların da işleri olmaz ise kapıcıya vekâlet ile mükellef olacaklardır.

Madde 54: Çamaşırcılar kafesçiler ve terzilerin vezaifi: Depo memurunun parça hesabı teslim eylediği kirli elbise ve yatak takımlarını haftada dört gün gayet temiz yıkayacaklar ve üç gün zarfında kurutup terziler marifetile söküklükleri dikilerek tamirat-ı mukteziye icra edildikten ve ütülendikten sonra devşirilip [katlanılıp] aldıkları parça kadar temizlerini depo memuruna teslim eyleyeceklerdir, şayet teslim edilen çamaşır elbise, yatak takımı zayi ve kaybolacak olur ise müştereken bedelâtını tazmin eyleyeceklerdir, bunlar da on beş günde bir defa yirmi dört saat izinli olacaklar ve çamaşırhane ve depoyu mükemmelen tathir ve tanzif eyleyeceklerdir.

Madde 55: Gassal ve gassalenin vazifesi: Hâlet-i nez'de bulunan hastegâna Kur'an-ı azîmü'ş-şân tilavet ederek dinen lâzım gelen muamelâtı ifa edecek ve ba'de'l-vefat gasilhaneye naklinde bir mukteza-yı şer'-i şerif enver-i gasli icra ve teşhiz ve tekfini bi'l-ifa imam ve zükur hademe tarafından cenaze kaldırılacaktır.

Madde 56: Gassal ve gassale muavinlerinin vazifesi: Su ısıtmak ve keyfiyet-i gasle muavenet etmek gibi her bir hususatta gassale yardım edecektir, gassal ve gassale izinli buldukları zamanlarda onların vazifelerini ifa eyleyeceklerdir, bunlar da on beş günde bir yirmi dört saat mezun [izinli] olabileceklerdir.

Müddet-i Vezaif-i Yevmiye

Madde 57: Memurin-i sıhhiye ve idare zevâli saat ile saat dokuzda hastanede bulunarak hemen vazifelerine mübaşeretle ba'de'l-itmam-ı vazife memurin-i sıhhiye öğle vakti hastaneden çıkacaklar memurin-i idare ise öğleden sonra saat üçte hastaneyi terk edebileceklerdir. Bilâ-mazeret-i meşrua vazifelerine gelmeyenlerden kîste'l-yevm icra edilir bir senede müddet-i mezuniyet haricinde yirmi gün gelmeyen ve birbiri üzerine bir hafta devam etmeyen memurin bilâ-kayd ü şart hizmetlerinden afv olunacaklardır.

Mezuniyet

Madde 58: Vazife-i müştereke eshabından olan memurin-i sıhhiye ve idareden her biri haftada bir defa vazifesini diğer refikine tevdi ederek sertabibin malumatı tahtında tatil-i eşgal edebilecektir.

Memurinin Badi-i Şikâyat Hâlâtı Vukuu

Madde 59: Memurin-i sıhhiye ve idare bilâ-istisna hastegâna hüsn-i nazar ve muameleye mecbur olmasına mebnî bunun hilâfı harekatta buldukları tebeyyün eyleyenler birinci defasında ihtar, ikinci defasında tevbih ve tekdir ve üçüncü defasında hizmetinden afv edilmek üzere taraf-ı sertababetten bâ-tezkire MHSM'ne bildirilir.

Hastegânın Suret-i Kabulü

Madde 60: MHSİ'ne merbut hastanelerden Haseki Nisa Hastanesi nisaya, Etfal Hastanesi iki yaşından on iki yaşına kadar olan erkek ve on dört yaşına kadar olan kız çocuklara, Üsküdar Toptaşı Bimarhanesi mecanine, Beyoğlu Zükur Hastanesi zükura, Cerrahpaşa Zükur Hastanesi zükura, Beyoğlu Nisa Hastanesi dahi gayrimüslim nisvandan emraz-ı zühreviyeye musap bulunanlara mahsustur.

Madde 61: Hastanelere kabule şayan olan hastalar bi't-tedavi veyahut bi'l-ameliyat şifayab olabilecek ilel ve emraza mübtelâ o[la]nlar ile tedavi neticesinde ahval-i maraziyelerinde hiffet ve itidal istihsal olunabileceklerdir.

Madde 62: Felc-i esfel [*paraplégie*] misüllü yarı belinden aşağısı veyahut bir el veya bir ayağı tutmayan kötürümler ve terakki-i sinn [yaşlılık] hasebile veyahut maraz-ı kühl ve ateh tabir olunan veya teleyyün-i dimağîye [*ramollissement cérébral*] duçar yani bunak ve yatalak olanlar veyahut dumur-ı asab-ı basarî [*nervus opticus atrophiesi*] ve glokom-i müzmin gibi karasu denilen ebedi körlüğe duçar olanlar ve iltihab-ı üz-n-i dâhili-i müzmin [*l'otite interne chronique*] gibi ebedi sağır olanlar seretanın ve dâü'l-efrencin müterakki kısmı misüllü gerek bi't-tedavi ve gerek bi'l-ameliyat hiçbir veçhile istihsal-i şifası gayr-ı mümkün bulunan malulin ve cüzam tabir olunan miskin illetine mübtelâ olanlar hastaneye kabul edilmezler.

Madde 63: Hastanelerin mukannen olan [miktarı belli] yataklarından fazla hastegân müracaatında boş yatak vukuunda talikan kabulleri tehir olunur.

Madde 64: Tezkire-i Osmaniyeleri [kimlikleri] nezdinde bulunmayan hastegân hastaneye kabul olunmazlar.

Hastegân Kabulü İçin İfası Lâzım Gelen Muamelât

Madde 65: Hastanelerde tedavisini arzu eden hastegân Dersaadet ve bilâd-ı selasedeki mahallatta sakin iseler bekçiler vasıtasile mensup oldukları devair-i belediye tabiplerine muayene ettirilerek 62'nci maddede tadat edilen ilele duçar olmadıkları tebeyyün eylediği takdirde hastanede tedaviye şayan olduğuna dair rapor alarak veyahut mahalle ilmühaberi zîri etibba-yı belediye ve mahallat etibbasından biri tarafından tasdik edilerek hastaneye müracaat edeceklerdir.

Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti'nden sevk olunacak hastegân dahi müdiriyet-i müşârünileyhâ etibba dairesince muayene olunarak 62'nci maddede musarrah gayr-i kabil-i şifa emraza duçar olmadıkları anlaşıldığı takdirde polis müdiriyeti müzekkiresinin zîrine ol-veçhile hastalığın kabil-i şifa ve hastanede tedavisini istilzam ettirdiğine dair şerh verilerek gönderilecektir.

Madde 66: Hasta ve bî-kesliği hasebile bir hastaneye yatırılmak üzere polis müdüriyetine müracaat eyleyen veyahut Nisa Tevkifhanesi'nde bulunanlardan hastalığını iddia edenlerin Emniyet-i Umumiye-i Etibba Dairesi'nce muayeneleri bilicra eğer hastalıkları ehemmiyetsiz ve az müddette kabil-i şifa ise veyahut darp ve cerh hâlâtı misüllü vahametten azade bulunarak cüz'î ise oraca tımar ve tedavileri bilicra hastanelere gönderilmeyeceklerdir.

Vilâyat ve elviye-i müstakille ve mülhak kazalardan gönderilecek hastegânın evveleminde fakir ve sahib-i servet olanları bi't-tefrik muhtaç-ı tedavi bulduklarına dair sakin buldukları mahallerden aldıkları ilmühaberler mahalli meclis idareleri tarafından görülerek ve belediye etibbası taraflarından da bilmuayene hastalıkları 62'nci maddede tadat olunan gayr-i kabil-i şifa illetlerden biri olmadığı tasdik ve hakikaten muhtac-ı tedavi ve ameliyat olduğu zikredilerek tanzim kılınacak rapor ve mazbatalar ile vilâyat ve elviye ve kazalardan yazılan tahriratı hamilen hastanelere müracaat edecekler ve bu misüllülerin on beş günlük ücret-i müdavâtı mahalli belediyelerinden peşinen hastane idaresine gönderilecektir.

Madde 67: Hastalığı hasebiyle nisa hastanelerine kabul olunan bir validenin bi'l-mecburiye nezdinde bulundurduğu sağlam çocuklarından yalnız üç yaşından dün [küçük] bir senede evlatları beraberce kabul olunur.

Madde 68: Valide ve pederinin birisi veyahut ikisi birden vefat eyleyerek bî-kes kalan memedeki çocuklar veyahut memerr-i nas olan mahallata terk olunan nevzad-ı etfal Darülaceze'deki etfal-i sagire dairesinde ırza ve terbiye edilmek üzere Darülaceze'ye gönderilerek nisa hastanelerine izam kılınmayacaklardır.

Madde 69: Gerek Dersaadet'den gerek taşradan berây-ı tedavi veyahut li-ecli'l-ameliyat [ameliyat maksadıyla] hastanelere gönderilerek bi't-tedavi veya bi'l-ameliyat mübtelâ oldukları emrazdan şifayab olduktan sonra velileri ve ekarib ve eshabı [akraba ve arkadaşları] zuhur etmeyerek hastanelerde kalan zükur, nisvan ve etfal velilerine ve eshab ve ekaribine teslim kılınmak ve taşralı olanlar da memleketlerine sevk edilmek üzere suret-i vüruduna nazaran şehremaneti müfettişliğine veyahut Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti'ne iade kılınacaklardır. Zükur ve nisvan ve etfal-i mezkure eshabı taharri olunmak kaydıle veyahut binecekleri vapurun hareketi gününün hululüne talikan misafireten alıkonulması gibi meşruhat ile tekrar hastanelere gönderilmeyeceklerdir.

Madde 70: Mevad-ı mahsusesinde mezkur olan mahalle ilmühaberi ile etibba raporu veya şehremaneti müfettişliği veyahut Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti müzekkiresini hâmil olmayarak doğrudan doğruya müracaat eden hastegânın muamele-i resmiyesinin hitamına talikan kabulleri tehir olunur.

Fakat bu misüllü hastegândan inde'l-muayene müstacelen ameliyatı mucip veyahut serian muhtac-ı tedavi bir hastalığa mübtelâ olduğu anlaşılınlar muamelât-ı mebhuseye talik edilmeyerek kabul olunurlar.

Hastanelere Hamile Kadınların Suret-i Kabul ve İhracı Hakkında İfası Lâzım Gelen Muamelât

Madde 71: Sakine buldukları mahallin vaz'-ı hamle [doğuma] gayr-ı müsait olduğu fennen tebeyyün eden veyahut efkâr-ı fukaradan olmaları hasebile ebe celbine ve masarif-i saire ihtiyarına hâl ü vakti müsait olmayan ve hamli dokuzuncu ayın hitamına resîde bulunan [erişen] hamile kadınlar devair-i belediye etibbasınca bi'l-muayene ber-vech-i mezkur ahvâlî tebeyyün ile tasdik olunduğu takdirde berây-ı vaz'-ı haml hastanelere kabul olunurlar.

Tevlid-i asire [zor doğuma] duçar oldukları fennen lâzım gelen ameliyat-ı viladiyenin icrasına buldukları mekânın gayr-ı müsait olduğu daire-i belediye etibbası tarafından bâ-rapor tasdik olunan hamileler de berây-ı ameliyat kabul olunurlar.

Madde 72: Tabii olarak vaz'-ı haml eyleyenler bir ârıza-i maraziyyeye duçar olmadıkları takdirde ba'de'l-vilade lâ-akall on beş gün ve ameliyat-ı viladiye ile tevlit ettirilenler de hiçbir ihtilâtat-ı maraziyyeye duçar olmadıkları hâlde lâ-akall yirmi bir gün hastanede kalmadıkça ihraçları hususunda velev ebeveyn ve zevcinin ısrarları bile olsa nazar-ı itibare alınmayarak lüzumu kadar müddet taht-ı tedavide bulundurulacaktır.

Madde 73: Hamli dokuz mâhın dúnunda bulunan kadınlar beyhude yere yatak işgal etmemek üzere hastanelere kabul olunmazlar.

Fakat kendisinde vaz'-ı haml alâimi başladığı fennen anlaşılın hâmileler yedinci mâhda bile olsalar kabul olunurlar.

Madde 74: Gerek tabii surette vaz'-ı haml eyleyen gerek ameliyat ile tevlit ettirilen lohusalar doğurdıkları çocukları hastanelerde terk etmek isterlerse hastanelerde ırzahane olmadığı cihetle talepleri isaf olunmayarak [kabul edilmeyerek] müddet-i muayyene hitamında çocukları ile birlikte çıkarlar.

Bimarhaneye Mecaninin Suret-i Duhul ve Huruçları

Madde 75: Kendisinde alâim-i cinnet-i rûnümâ olan [cinnet alametleri görülen] her şahıs –gerek Dersaadet'de olsun gerek taşrada bulunsun– doğrudan doğruya بیمارhaneye sevk olunmayıp evveleminde Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti idaresinde bulunan müşahedehane bir müddet taht-ı müşahedeye alınarak cinneti fennen tebeyyün ettikten sonra mezkur müşahedehane etibbasının göstereceği lüzum üzerine berây-ı tedavi بیمارhaneye sevk olunurlar.

Aksi takdirde yani doğrudan doğruya بیمارhaneye gönderilirler ise bu misüllü alâim-i cinnet ibraz edenlerin hukuk-ı medeniyelerini ihlâlden tevakki maksadile kabul olunmayarak geldikleri mahallere iade olunacakları cihetle bî-lüzum-ı muhaberat icrasına mahall

birakılmamak için zabıta ve belediye idareleriyle taşra hükumat-ı mahalliyesince bilhassa bu noktaya yani mecaninin evvelemerde müşahedehaneyeye gönderilmesine son derece dikkat olunması lazımdır.

Bununla beraber her bir mecnunun bimarhaneye kabul olunabilmesi için evvelan sureti zîrde muharrer suallerin mehmâemken cevapları yazılarak ve mecnun askerin gayri ise hükümet-i mahalliye etibbası tarafından muayene edilerek evrakın ona göre tasdik olunması ve mecnun asakir-i Osmaniyeden ise yine bu suallerin cevapları yazılıp mensup olduğu ordu merkez hastanesinin tabib-i evveli ve tabip bulunmayan mahallerde dahi hükümet-i mahalliye tasdiki tahtında olarak Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti'ne merbut müşahedehaneyeye gönderilmek meşruttur.

Vürut eden mecaninin evrakı ba'de'l-mütalaa kabule şayan görüldükde teslim ilmühaberi mecnunu getiren memura bimarhaneye ita ve ba'de otuzüçüncü maddede musarrah olduğu veçhile muamele olunur. Nöbetçi tabibi tarafından ahvâl-i cismaniye ve ruhaniyesi nazar-ı teftişten geçirildikten sonra istihmam-ı vesaire misüllü lazime-i taharet bi'l-ifa karantina koşuşuna yatırılır ve bilahare hangi taksime gönderilmesi icap ederse oraya izam kılınır. Bulunduğu taksim tabibi tarafından müşahedenamesi bi'l-ımlâ kabulüne dair vürut eden evrakına rabt ile sertabibe irae olunarak muayenesi icra ettirilir.

Tamamile kesb-i âfiyet ettiği sertabib tarafından bi'l-muayene tahakkuk edenler tanzim edilecek raporuyla mahall-i vüruduna iade ve teslim olunacaklardır. Kesb-i âfiyet etmedikleri hâlde akrabası tarafından çıkarılmaları talep olunursa bu bâbda Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti'ne ve asakir-i Osmaniyeden ise mensup olduğu nezarete bir istida takdim etmesi tavsiye olunacak ve nezaret-i müşarünileyha ile cereyan eden muamele üzerine sertabip veya muavini tarafından mecnun bi'l-muayene ihracında fennen bir mahzur görülmediği tebeyyün ettiği takdirde nefesine veyahut sairine bir güna mazarrat iras ettirilmemek şartile ve kefaletle rabtolunmak üzere mazbatalı raporu [*rapport officiel*] tanzim ve takdim ve eğer mecnunun hâli müsait ise mezkur rapor [*rapport*] ile beraber izam dahi olunabilecektir.

Kesb-i âfiyet edenlerin zî-kıymet eşya ve nukutu 33'üncü madde mucibince hîn-i huruçlarında kendilerine teslim olunacak ve bi'l-kefale huruç edenlerin elbise ve zî-kıymet eşyası ve nakdi cüz'i bulunduğu hâlde akrabasına veyahut ihracını talep eden şahsa teslim ve defter-i mahsusuna imza ettirilecektir. Zî-kıymet eşyası ile ziyadece nukutu var ise usulü dairesinde kendisine teslim edilmek üzere zabıtaya gönderilerek makbuz ilmühaberi alınacağı gibi ihraç olunanların teslim olundukları mahallerden teslim ilmühaberleri dahi ahz edilecektir, vefat edenler hakkında 33'üncü madde mucibince muamele olunur. Filhakika mecnun olanlarla şüphe üzerine taht-ı müşahedeye alınmak için bimarhaneye gönderilenlerin her gün tabipler tarafından buldukları taksimlerde bilvasıta muayeneleri icra olunarak kezalik netayic-i mütehasıla sertabibe ifade olunacaktır.

Şuurca olan hastalığından başka vücutça olan hastalığına mebnî hastane koğuşlarında tedavi olunanların tabelalarının havi olduğu tarz-ı müdat ile cins ve ihtilâl-ı maraz ve netice-i mütehasılası sertabip muavini tarafından hastegân protokolüne kayd ve tabela kâğıtları nezdinde hıfz olunur.

Berây-ı Tedavi Bimarhaneye Gönderilecek Zükur ve İnas Mecaninin Ahvâl-i Sabıkasına Dair Ahz-ı Malumat Edilmek Üzere Hastaya Bakmış Olan Tabip veyahut Hastanın Akrabası Tarafından Atideki Suallerin Cevapları Tahrir Edilerek Hasta ile Beraber Evvelemdir. Müşahedehaneye Gönderilmesi İktiza Eden Tarifnamedir.

1. Hastanın isim ve mahlası, pederinin ismi ve şöhretleri.
2. Hastanın sini, mahall-i viladet ve ikameti.
3. Hizmet ve sanatı
4. Hasta mütehhil veya bekâr mıdır veyahut ıyâli vefat etmiş veya müfarakat [boşanma] vukubulmuş mudur ve kaç defa tehhül etmiştir.
5. Çocukları var mıdır, var ise kaç neferi zükur ve kaç neferi inastr. Vefat edenler var ise kaç yaşlarında ve ne hastalıktan vefat etmişlerdir.
6. Ebeveyninin veya mahallesi ahalisinin arzusile mı hanesinden alınmış veyahut zabita tarafından sokakta mı bulunmuştur veyahut taşradan mı gönderilmiştir.
7. Hangi tarihte hastalanmış ve ibtida-yı cinnetinde ne güne [türlü] harekette bulunmuş ve ne kelâmlar söylemiş olduğu ve bimarhaneye gönderilmesine badi olan her ne ef'ali var ise tamamen bildirilmesi ve bâ-husus vurup kırmak ve ateş etmek ve kendisine suikast eylemek ve taam ekl etmemek ve bağırıp çağırarak veyahut kendi kendine söylenmek gibi hâlleri vaki ise tafsilen işarı.
8. Eğer mariz kadın ise ilk tamsı [adeti] kaç yaşında vaki olmuştur. Ve şimdi vezaif-i tamsiyesi ne haldedir ve hiç hamil olmuş mu ve çocuk düşürmüş mü, hamlin adedile suret-i vukuu, vakt-i nifası [loğusalığı] nasıl geçirmiştir. Emraz-ı rahmiyeye mübtelâ olmuş mudur bertafsil işarı.
9. Marizin ihtilâl-i şuuru birinci defa mıdır eğer birinci defa değilse evvelki cinnetinde ne hâlde bulunmuştur ve ne kadar zamanda kesb-i âfiyet etmiştir.
10. Cinnetine atfolunabilecek esbab-ı muhtemele hangileridir. Akrabasından vefat eden, yahut malca zayıtı, veya diğerleriyle bir mal davası veyahut birine alâkası var mıdır?
11. Hastada sar'a illeti var mıdır var ise kaç yaşında iken mübtelâ olmuştur.

12. Rakı, şarap, konyak, veya sair güna müskirat istimal eder mi, afyon ve esrar, kullanır mı şayet kullanıyor ise ne kadar müddetten beridir.

13. Bir tarike intisabı var mıdır?

14. Ailesi arasında cinnet, sar'a, ihtinak-ı rahim [histeri], belahet, sekte-i dimağiye, vesaire misüllü emraz-ı dimağiye-i asabiyye mübtelâ olanlar var mıdır? Ve akrabalarından kimlerde bu hastalıklar vaki olmuştur.

15. Ebeveyninden vefat eden varsa sebeb-i vefatı olan hastalığın işarı.

16. Cinnet hâli bir hastalıktan sonra mı gelmiştir eğer böyle ise o hastalık nedir yani (romatizma, humma, sıtma, frengi, vesaire misüllü) veyahut bir korkuya mübtelâ olmuş mudur? Bir mahalden düşüp yaralanmış mıdır ve cimaya devamı çok mudur veyahut istimna-yı bilyede [mastürbasyona] mübtelâ mıdır?

17. Marizin tabiatı ne haldedir. (şen, mahzun, hadidü'l-mizaç [öfkeli])

18. Okumak, yazmak, bilir mi ve çalışmağa hevesi var mıdır?

19. Hastalığı esnasında ne suretle tedavi olunmuştur.

20. Hasta katl-i töhmeti [cinayetle] veyahut sair bir cünha¹²⁵ ile müttehim ise [suçlanıyorsa] evrak-ı ibtidaiye ve istintakiye vesairesinin nesh-i musaddakalarının [resmî belgelerinin] mahallerinden beraberce gönderilmesi.

21. Daha başkaca malumat varsa işarı.

Ücret-i Müdavat İstifası

Madde 76: Fukara ve acezeden bulunduğu musaddak olan hastegân MHSM idaresinde bulunan hastanelerde meccanen tedavi olunurlar.

Madde 77: Eshab-ı iktidardan bulunan hastegân ise hastanelere ücretle kabul olunurlar bunlar da iki sınıftır birinci sınıfta bulunanlar yevmiye on beş ve ikinci sınıfta bulunanlar yevmiye on kuruş ücret vereceklerdir. İşbu ücret-i müdavatın derece-i tedavi ve ameliyatta nazaran lâ-akall bir haftalığı veya on beş günlüğü peşinen ahz edilir.

Bir aile nezdinde emektar bulunarak hastalanan hastegân için de eshabı ve velileri tarafından kezalik derecesine nazaran ücret-i müdavat peşinen ita edilecektir on beş günden evvel hastaneyi terk edenlere evvelce verdiği paranın mütebakisi iade edilmez.

İlletleri ameliyat-ı cerrahiyye ihtiyaç messettiren ilel-i cerrahiye musabini hîn-i duhullerinde ameliyathane masarifine karşılık olmak üzere birinci sınıftan olanlar bir lira-yı

125 Cezayı gerektiren, kabahatten ağır, cinayetten hafif suç.

Osmani ita edecekleri gibi duhulünün ertesi gününden itibaren yevmiye yirmi kuruş ücret-i müdavat ve ikinci sınıftan olanlar kezalik ameliyathane masrafı olmak üzere yarım lira ve yevmiye on kuruş ita edecekler ve bunların da on beş günlüğü peşinen ahz olunacaktır.

Hastanelerde ücretle yatacak hastegânın adedi yüzde on nisbetinde olacaktır. Etibba hususi olarak ücret alamazlar.

Madde 78: Madrup ve mecruh olmaları hasebile berây-ı tedavi Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti'nden izam kılınan hastegânın ücret-i müdavatı Adliye Nezareti ve Polis Müdiriyeti'nce darib ve carihlerinden [döven ve yaralayan şahıslardan] tahsil kılındığı cihetle bu makule [çeşit] madrup ve mecruhlar ile nisa tevkifhanesinden li-ecli't-tedavi [tedavi için] gönderilen mevkufe [tutuklu] hastaların tedavi masrafları olarak hastanede kaldıkları müddet için bâlâdaki mevada tevfikân ücret talep olunacak ve bunlar hakkında her altı mâhda bir defa hastanece tanzim ve idare-i merkeziyeye takdim edilecek defterler üzerine merkez idare muhasebesince devair-i mezkure veznelerinden tahsilât vukubulacaktır.

Hastanelere Duhul Eden Hastegân ile Hastalarını Görmeğe Gelenlerin Riayete Mecbur Oldukları Hususat

Madde 79: Hastanelere duhul eden hastegân bilâ-istisna kendi elbise ve eşyasını hastane memurlarına teslim ederek yeniden ita olunan elbiseyi giymeğe ve gösterilen yatakta yatmağa ve ita olunan kaplarda verilen kaşık ile tayinatını yemeğe, sürahi ile ita olunan suları verilen bardaklar ile içmeğe ve vakt-i muayyende verilen yemeği nihayet bir saat zarfında yiyip kapları iade etmeğe ve kendilerine mahsus dolaplarında kaşık, havlu, baş örtüsü, mendil gibi dâima bulunması lâzımgelen eşyadan başka hiçbir nesne saklamamağa ve verilen terlikleri yalnız pavyon dâhilinde giyip bahçeye çıkarken ihtiyaten bulundurulacak takunya ve sokak terliklerini giyerek çıkmağa mecburdurlar. Eşya-yı mezkureden yırtık kirli ve istimali muzır-ı sıhhat görünenleri hastegân derhal her gün nezarete memur olan mubassır veya mubassıralara bildirecekler ve bunlar ısga [kabul] etmedikleri halde servis tabibine ve bu da mümkün olmazsa her gün nezaret eden sertabibe şikâyet edebileceklerdir.

Madde 80: Vizite tabiplerinden talep edilecek müteferrik et'ime hastane talimatname-i dahiliyesine muvafık olmadığı hâlde tabip yazıp ita ettirmediklerinden dolayı mesul olamayıp hastegânın et'imesi doğrudan doğruya servis tabibinin rey-i ita edileceğinden aksi halinde hastegânın şikâyatı mesmu olamaz ve şu usul idarenin adem-i kabulünde ısrar edilen hastegân ile 79'uncu maddede izah edilen eşyanın taharet ve nezafeti muhakkak olduğu hâlde istimalini reddedenler hastane umur-ı dahiliyesile inzibat-ı sıhhiyesinin halelden vikayesi için hastaneden ihraç edilerek eshabına teslim edileceklerdir.

Madde 81: Hastegân meyânında ahval-i mezmumesi [makbul olmayan halleri] hasebile diğer hastegânın ezhanını teşviş edenler [zihinlerini karıştıranlar] yani hastegânı iffet ve

namusunu lekedar edecek yola sevk eylediği anlaşıl原因 olarak tebdil-i ahvali tavsiye edildiği hâlde ısga [kabul] etmeyenler veyahut ahval-i maraziyenin verdiği ızdırab müstesna olmak üzere diğer hastegânın şikâyat ve rahatsızlığını mucip olacak ahval-i gayr-i lâyikesi ve tasdiatı görülenler hastaneden ihraç edilerek yakın bulunan polis merkezine teslim edilirler.

Madde 82: Hastegânı ziyarete gelen akraba ve taallukatı Cuma ve Salı günleri öğleden sonra saat bir de kabul olunup nihayet iki saat devam eden müddet-i ziyaretten sonra hastaneden çıkmaya mecburdurlar.

Bimarhane’de öğleden üç saat evvelinden akşam ona kadar müracaat edebilirler ancak hastasile görüşmesinde bir mahzur-ı tıbbî ve fenni olduğu nöbetçi tabibi tarafından bildirilir ise o zaman; hastanın göremeyeceği fakat zâirin hastayı görebileceği mahall-i mahsuslardan hastegân gösterilebilir. On yaşından dün olan çocukların mecanin ile temasları caiz değildir.

Hastanelerin vezaif ve muamelât-ı muhtelifesine hâlel gelmemek için bu zamanın gayrısında herhangi bir sebep ve bahane ile hastegânı görmeğe gelmek kat’iyyen memnudur. Bu ziyaret esnasında istifsar-ı hatır için getirecekleri eşya kapıda memurları tarafından aranılacağı cihetle nöbetçi memurlarının malumatı olmadan hastegâna verilemeyecektir.

Hastegân Çamaşırlarının Tebdili ve İstihmam

Madde 83: Hastegânın dâhili çamaşırı haftada iki defa; entari, hırka takke ve baş örtüsü ile mendil ve çorabı haftada bir defa yatak takımı kezaik haftada bir defa tebdil edilecek, fakat hastalığının icabatına göre ve tabibin vereceği emre imtisalen daha sık olarak da tebdil edilebilecektir.

Madde 84: Hastegândan emraz-ı humeviyeye [sıtmaya] mübtelâ olmayanların sırasile ve tabibin tensibi veçhile haftada bir defa ve lüzum-ı fenniye göre daha evvel istihmam edecekleri gibi tehiri de yine tabibin reyine vabestedir.

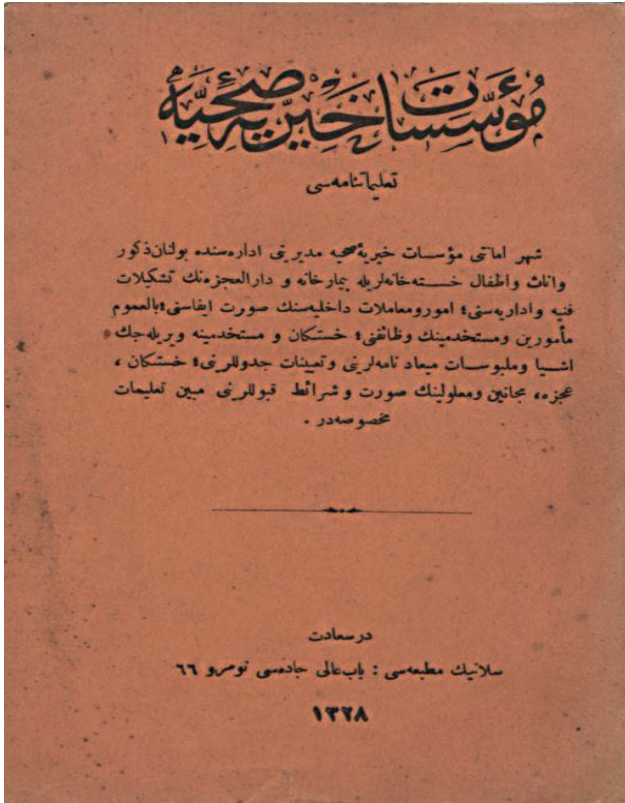
Madde 85: Hastegân et’imesinin her hafta ibtidasında yedi günlük listesi tertip olunarak cinsi ve nev’i evvelce tayin edilerek badehu sırasile ita edileceğinden intizam-ı umumiye ve suret-i tabhına hâlel gelmemek için tertib-i yevmi haricinde hiçbir şey hastaya ayrıca verilemeyecektir. Bu liste mübayaa memuru ile aşçıbaşı tarafından tertip olunup sertabibe irae olunduktan sonra ve pavyonların dâhilindeki mahall-i mahsuslarına talik edilir.

Madde 86: Hastanede vefatı vukubulanlar meyanında hâl-i hayatında teşhis-i marazî kabil olamayanlar ba’d-e’l-vefatı sebep-i vefatı anlaşıl原因 ve terakkiyat-ı fenniye nokta-i nazarından cemiyet-i beşeriyeye daha faydeli hidematta bulunmak üzere ailesi tarafından muhalefet edilmediği hâlde veyahut bî-kes olduğu takdirde sertabibin malumatı tahtında işbu meyyit üzerinde feth-i meyyit tıbbî ameliyesi yapılır ve tekrar aza-yı mevcudesi mahallerine vaz’ ile aksam-ı hariciyesi dikildikten sonra usul-ı şer’iye ve diniye dairesinde defnedilir.

Şettâ

Madde 87: Hastegân ve hademeye ait olan nizamât ayrıca yazılarak her pavyonun görülebilecek bir mahalline talik olunacağı gibi umum talimat dahi bir kâğıda yazılarak memurin dairesinin bir mahall-i münasibine asılacaktır.

Madde 88: İşbu talimatnamenin ileride icap eden tadilatı MHS Meclis-i İdaresinin rey ve tensibi ile icra ve tebliğ edilinceye kadar bâlâdaki mevad-ı mukarrerinin bu defaki tarih-i tebliğinden itibaren tamamen tatbikine sertabipler memur ve mecburdurlar.

Resim 18. MHS Talimatnamesi: Şehremaneti MHSM idaresinde bulunan zükûr ve inas ve etfal hastaneleriyle بیمارخانه و دارالمجزةنك teşkilat-ı fenniye ve idariyesini; umum ve muamelât-ı dâhiliyesinin suret-i ifasını; bilumum memurin ve müstahdeminin vezâifini, hastegân ve müstahdemine verilecek eşya ve melbusat miadnamelerini ve tayinat cetvellerini; hastegân, aceze, mecanin ve malulinin suret ve şerait-i kabullerini mübeyyin talimat-ı mahsusadır (İstanbul: Selanik Matbaası, 1328).

EK 5. CELALEDDİN MUHTAR ÖZDEN’İN FRENGİ RAPORU, MHSİ’NİN KARARLARI, BELEDİYE VE İDAREYE YÖNELTİLEN BAZI SUÇLAMALAR

Aşağıda çeviriyazısı verilen Dr. Celaleddin Muhtar Özden’in Beyoğlu Nisa Hastanesi’nin durumu hakkında [BNH] MHSİ göreve başladığı dönemde verdiği rapora göre, MHSİ, BNH hakkındaki programını açıklamış müessesenin iki yıllığında da bu program yerini almıştır. Ancak hastanenin durumu iyileştirilmesine rağmen bu program uygulanamamış MHSİ’nin lağvedildiği tarihe yakın bir tarihte Dr. Celaleddin Muhtar (gevşeklik gösterdiği gerekçesiyle) ve BNH Başhekimisi Necmeddin Arif Bey görevlerinden alınmıştır.¹²⁶ *Ek*’te ayrıca Dr. Nureddin Ramih Ener’in Şehremaneti heyet-i sıhhiyesi tarafından Yunan doktorların belediye hekimliklerine kolera salgını fırsat bilinerek usulsüz olarak atanması ve MHSİ tarafından BNH ve umumhanelerin teftişine atanan iki Yunan tabibin –göz yumarak– hastalığın yayılmasına neden olduğunu iddia ettiği yazısına yer verilmiştir.

Bir Derd-i İçtimai [Frengi] ¹²⁷

Frengi sirayetinin meni fuşşiyata karşı tatbik olunan talimatın derece-i mükemmeliyetine mütevakkıftır denilebilir. Elyevm bizde tatbik olunan talimat maksadı temine gayrıkafidir. Muallim Miralay Agop Handanyan Bey’in vefatı ile münhal kalan Altıncı Daire-i Belediye Nisa Hastanesi komisyonuna mekteb-i tıbbiye tarafından mütehasıs aza tayin edilmekliğim üzerine mezkur talimatın ikmâl u itmamını talep ve bütün servisin belediyeden zabıtaya devri lüzumunu kerrat ile bildirdim. Fakat devr-i istibdatta bu reyimin Şehremaneti’nin hoşuna gitmediğini gördüm. Çalışarak mezkur talimatın bazı noktalarını kısmen tamire muvaffak oldum. Birçok kişinin sıhhatini ihlal edenlerden ceza olarak 25 kuruş alınmakta iken ısrarım üzerine biraz daha kuvvetli ceza tayin edilebildi. Fakat tevahhuş eden kızların –talimatın nevakısından bilistifade– firar edip Kumkapı, Boğaziçi, Adalar ve Pendik’e giderek

126 Altıncı Daire-i Belediye heyet-i teftişiyesi reisi yerine Halid İzzed Bey atanmış, umumhanelerde frenginin yaygınlığı için rapor hazırlaması istenmiş Celelettin beyin gösterdiği gevşeklik yüzünden hastalık yayılmıştır... [...] “Musib Bir Tedbir ve Celaleddin Muhtar Bey’in Azlı,” *Yeni Gazete* 5, 1450 (4 Eylül 1912): 3, s.3; Gurebayı Müslimin Hastanesi sertababetine Beyoğlu Nisa Hastanesi sertababi Necmeddin Arif Bey tayin edilmiştir. “Necmeddin Arif Bey,” *Yeni Gazete* 5, 1450 (4 Eylül 1912): 3, s.5. *Beyoğlu’nda umumhanelerin tayin olunan etibba tarafından laykile muayene edilmemesinden dolayı frengi hastalığının ziyadeleştiğini ve umumhanelerin teftişine memur Celaleddin Muhtar Bey’in azledildiğini dünkü nüshamızda yazmıştık. İstihbar olduğuna göre Şehremini Cemil Paşa umumhaneleri bu kere de teftiş eylemişler ve birçoklarının frengi hastalığına duçar olduğunu maatteessüf müşahede etmişlerdir. Müşarünileyh Cemil Paşa’nın “muayene ediliyor musunuz?” sualine karşı kadınlar yalnız ağızlarının muayenesile iktifa edildiği cevabını vermişlerdir. Şu hale nazaran laykile muayene olunmadıkları anlaşılmuştur. Bunun üzerine Emanet Heyet-i Sıhhiye Reisi Edhem Bey riyasetinde frengi hastalığının izalesi için haftada bir ve icabı halinde iki defa içtima etmek üzere bir komisyon teşkilini ve hemen işe başlamasını emir buyurmuşlardır. [...] “Frengi Hastalığı,” *Yeni Gazete* 5, 1451 (5 Eylül 1912): 3, s. 1-2.*

127 Dr. Celaleddin Muhtar [Özden], “Bir Derd-i İçtimai,” *Tanin* 2, 446 (16 Teşrinisani 1325 / 29 Kasım 1909): 2, s. 2-3.

hastalıklarını neşre devam ettiklerini ve Altıncı Daire-i Belediye Nisa Hastanesi komisyonu mezburelerin mahall-i firarını haber alamadığını ve haber aldığı da tutup getirmeğe muvaffak olamadığını gördüm. Hasılı içinden çıkılmaz bir daire içinde bulunduğunu anladım. Keza gizli hane açıldığı zaman işin ehemmiyet ve vüsatine nazaran lâşey [önemsiz] derecede addedilecek on adet çavuşla açıldıklarını haber alıp umumhane olduğunu ispat edebilmek pek güçleşiyor, böylece birçok hane ve kızlar muayenesiz kalıyor. Mahall-i âhara [diğer bölgeye] gideceğine iddia ve 15 kuruş ile istihsal olunan bir mürur tezkeresile kayıtlarını sildirenlerin İstanbul'dan hareket edip etmediğini anlamak ve hemen avdet edenlerini bulup yeniden kayıt edip hastalığın sirayetine mâni olmak mümkün olamıyor. Şu haller hergün tesadüf olunan ahvaldendir. Frengi illeti de memleketin ta ciğerine işliyor! Hükümet, millet, matbuat, memurlar vazifelerini icrayı düşünmüyorlar. Fakat her mahalle ve sokakta memurları bulunan zabıta için hastalıklı kaçak kızları bulmak ve açılan gizli haneleri hemen günü gününe haber alıp, tahkik edip muayene-i tıbbiyyeye tabi tutmak işten bile değildir. Şu mukaddemadan sonra hastalığın intişar ve sirayet tehlikesinin meni için ittihazı lazım gelen tedabiri arz eyliyorum: *Evvela*–Her işi sekiz-on çavuşun himmetinden bekleyen komisyonun bu emr-i mühimmi başa çıkaramayacağı bedihi bulunmakla servisin Avrupa'da olduğu gibi icra ve ihbarat kısmı mükemmel olan EUM'ne rabtı vücubü aşıkardır. Yahut komisyon vesait-i icraiyesini o dereceye vardırabilmelidir. Halbuki bütçenin tahammülü olmamasından bu şık kabil-i icra değildir. *Saniyen*– Ancak Altıncı Daire-i Belediye dahilindeki evlere tatbik olunup mezkur daire haricine tatbik olunamayan talimatın her tarafa teşmili lazımdır; meselâ Şişli'de tramvay yolunun sol tarafındaki haneler kayıt ve muayene edilebilip sağ tarafına tesadüf edenler Sekizinci Daire-i Belediyeye (Beşiktaş) merbut oldukları için kayıt ve muayene edilemedikleri ve birçok kızların şu suretle muayene-i sıhhiyeden kurtuldukları ve hastalıklarını keyfemayeşa neşrettikleri nazar-ı dikkate alınırsa şimdi yapılan icraatın ***fıraklı bir komediden*** ibaret olduğu tezahür eder! ***Memleketin sıhhatini böyle her veçhile yolsuz, her tarafı noksan bir talimata tevdi etmek ancak hamiyetsizliğe ve cinnete atfolunabilir.*** Binaenaleyh talimatın yakın bir zamanda – icabat-ı zaman ve mahalle göre – tadil ve ıslah edilerek frengi illetinin memleketimize ika eylediği hasaratı takdir eyleyen evlad u vatanın meyusiyetinden kurtarılacakları ümidini beslemekteyim. *Salisen*– Yeniden bir talimat yapılması iktiza eder. Gizli fuhşiyat icra eden ve ettirenler ve sagireleri fuhşiyata sevkedenler hakkında şiddetli mücazat tayin etmelidir. *Rabian*–Varidatı umumhanelerden alınan muayene-i sıhhiye ücretinden ibaret olan komisyonun bütçesini tanzim ve ıslah etmeli. Meselâ mukayyet 400 kızın muayenesini beş tabip kâfi ve evvelce bu miktarla idare olduğu halde bir zamandan beri servisi varidatı nazar-i dikkate alınmayarak pekçok memur tayin ve kızlardan ücret-i muayene ve tedavi olarak alınan şehri 270 liradan 240 lirası memurlara verildiğinden bugün hastane bir ahırdan daha pis ve hastalarda –her masrafı kendileri tarafından verilerek yapılan bir mahalde– bit içinde yüzüyorlar denilecek raddeye gelmiştir. ***Memur kayırılmak suretile hastanenin intizamına halel getirildiğinden*** muktezî

etibbanın bilmüsabaka tavzifile bu vech ile de tevazün husulüne ve binaenaleyh elyevm pek perişan bir halde bulunan hastanenin ve bütün servisin ıslahına imkân bırakılması. *Hamisen*: Hastanenin ahvâl-i maliyesi ne derecede ıslaha muhtaç ise kısm-ı fennisinin de o nisbette, belki de kat kat ve seviye-i hazıra-i ilme göre tanzim ve ıslahı derece-i vücubdadır. Filhakika Mayısın 19. günü hastanedeki kızların ahvâl-i sıhhiyeleri tarafımdan tedkik olundukda birçoklarının teşhisleri “kuruh-i efrenciye” gibi umumi bir unvan tahtında kayıt edilip sarahat-ı fenniyyeyi natık bulunmaması ve “karha-i basite” teşhis edilmiş bir hastanın karhaları “şankre-i efrenciye” olduğu ve dört-beş hastada bulduğum uyuz illetinden teşhissiz ve tedavisiz 20 gün kadar diğer hastalar ile beraber bulundurulmuş olması ve araz-ı efrenciye ile müterâfik seyelan-ı rahme [vajinal akıntıya] mübtelâ hastaların yalnız araz-i efrencileri tedavi edilerek seyelanları teşhissiz ve tedavisiz bırakıldığı müşahede olunmuştur. Bervech-i maruz teşhis hatalarından başka frengi illetile giren kızların beş-on gün tedaviden sonra icra-yı sanatta muhtar [özgür] bırakılması nazar-ı istiğrab [hayretimi] ve teessüfümü celbetmiştir. Müntesibin-i fennin havsalasına sığmayan bu ahvalin vaki olduğu, hastane kuyudatına müracaatla tezahür eder. Ve bu da fennin bugünkü derece-i nezaketine vakıf mütehasıs etibbanın müsabaka imtihanı ile tayini vücub ve lüzumunu tamamiyle ispat eyler.

Dr. Celaleddin Muhtar

Frenğiye Karşı: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Riyasetinden¹²⁸

Türkçe gazetelerden birinde Dr. Celalettin Muhtar Bey'in "Derd-i İçtimai" serlevhası altında bir makale-i mühimme-i hayatiyesi ile evvelki günkü nüshanızda yine bu serlevha ile bir fıkra-i muhikke görüldü. İş esası müessesede müzakere edilerek takarrür eylemiş olduğundan efkar-ı umumiyenin tenviri için cereyan eden muamelenin izahen beyanına mecburiyet hasıl olmuştur: Beyoğlu Nisa Hastanesi'nin pek müşevveş olan umur-u idaresile Altıncı Daire-i Belediye dahiline münhasır emraz-ı zühreviye teftişatının ıslahı hakkında Dahiliye Nezaret-i Aliyesinden, Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti'nden, Şehremanet-i aliyesinden mevrud tezkerelerle erbab-ı vukuf ve ihtisas canibinden ita olunan raporlar – ki bu meyanda Celalettin Muhtar Bey'in raporu da mevcuttur. Bittedkik kâffesi hülâsa edildikten sonra Celal Bey de dâhil olduğu halde erbab-ı ihtisastan ve taalluku hasabile Altıncı Daire azasından mürekkeb bir komisyon teşkil olunmuş idi. Komisyon uzun uzadıya müzakereden sonra şu yolda karar vermişti.

Evvela: Badema hastane umur ve muamelatının teftişattan kat'iyen tefrikile bunun diğer hastaneler gibi doğrudan doğruya müessesece rüyeti

128 "Frenğiye Karşı: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Riyasetinden," *Yeni Gazete* 2, 458 (4 Kanunuevvel 1909): 2, s.3-4.; *Müessesat* I, 35-37; *Müessesat* II, 62; Osman Nuri Ergin frenği mücadelesindeki başarısızlık ve bu programın neden uygulanamadığına dair şunları yazmıştır: *İşbu mukarreratla müessesece yalnız hastahenenin umur-ı idaresi deruhte olunup teftişat meselesi kemakân [eskisi gibi] Altıncı Daire'ye bırakılmış idi. Bu hal müessesenin lağvı tarihine kadar devam ettiği gibi hâlâ dahi o suretle idare olunmaktadır. İnkılabdan beri tababet-i belediyenin her şubesinde az çok tecceddüdat vukua geldiği halde emraz-ı zühreviye teftişatı meselesiyle ciddi surette uğraşılammış daha doğrusu çalışılmış ama bazı esbab-ı mania haylûletiytle [engeliyle] muvaffak olunamamıştır. Bunun esbabı müteadellidir:* Evvela yaşlı talimat ahkâmı yalnız Altıncı Daire-i Belediye dahiline münhasır olduğu için Dersaadet ve bilâd-ı selasenin diğer mahallerinde tatbik olunamıyordu. Hatta garaibden olarak nakledebiliriz ki Şişli cadde-i kebirinin son ciheti eski altıncı ve sağ tarafı eski sekizinci daireye ait olduğu için caddenin sol tarafındaki nisvan muayeneye tabi tutulur, çünkü orası talimatnamenin tayin etmiş olduğu hudut dahilindedir, sağdakilere bir muamele yapılamazdı. İşte mahza [yanlızca] bu sebepten dolayı Galata ve Beyoğlu'nda emraz-ı sariye-i efrençiyeye mübtelâ olan kadınlar İstanbul'un diğer semtlerine firar ederek hem heyet-i sıhhiyenin daire-i nüfuzundan kurtuluyor hem de neşri maraz ediyorlardı. Kapitülasyonlar dolayısıyla tabiyet-i ecnebiyede bulunanların hanesine girilememek meselesi de emri-ı muayene ve teftiş – velev ki Altıncı Daire dahilinde olsun – tamamıyla akim bırakmakta idi. Bir de balada muharrer komisyon mukarreratında da mevzubahis olduğu üzere memalik-i sairede bu hususa zabıtaca nezaret olunduğu halde bade'l-ınkılab cereyan eden muhaberat-ı adiyeye rağmen İstanbul'da zabıta bu ciheti deruhte etmedi. Fazla olarak yalnız İstanbul'un bir dairesi için değil payitaht ile diğer bilad-ı Osmaniyede dahi seyyanen tatbik olunmak üzere umumi bir nizamname veya talimatname tanzim ederek mevki-i tatbik vaz' ettirmek Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin cümle-i vezaifinden iken şimdiye kadar meclis-i mezkurca atıye sureti dercolunan ve esas itibariyle taşraya ait bulunan talimattan başkası neşrolunmadı. İşte bu gibi esbab-ı mania ve mücbire karşısında Emanet Sıhhiye Müdiriyeti bittabi belli başlı bir icraatta bulunamazdı. Mamafih 1328 teşkilatından sonra müdiriyet-i mezkurece emri-ı muayenenin diğer devair dahiline teşmili hususlarında hayli mesai sarfolunmuş ve dispanser dahi bu zamanlarda açılmıştır. Esbab-ı manianın en mühimmi olan kapitülasyonlar lehü'l-hamd 18 Eylül 1330/1914 döneminden itibaren kaldırılmış ve zabıta-i belediye dahi kısmen polise devredilerek bu babda memurin-i zabitanın muaveneti temin edilmiş olduğu 114' üncü sahifede de mevzubahis olmak üzere 1331 senesinden itibaren bu husus hakkında Emanet Sıhhiye Müdiriyetince mutasavver olan teşkilatın icrasına tevessül olunacağı tabii olduğu gibi Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesince de bu babda umumi bir nizamname tanzim ve neşredilmesine intizar olunur. Ergin, *Mecelle-i Umûr-i Belediyeye*, c.6, 3300-2.

Saniyen: Teftişat-ı hususinin – Avrupa’da olduğu gibi – belediyeye nisbetle vesaiti daha nüfuzlu ve salahiyeti daha vasi olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından deruhte olunması.

Salisen: Yalnız Altıncı Daire için değil belki İstanbul vilayetile bilumum memalik-i Osmaniye’deki emraz-ı zühreviyenin muayene ve teftişatı ve men’-i tevessü ve sirayeti hakkında MUTMvSU’ce umumi bir karar ittihaz edilip olbabda iktiza eden talimatname yapılmıncaya kadar ziyâ-ı varidata ve sirayet-i maraza mahal kalmamak için elyevm mer’i usul-u mahsusa-i teftişenin Altıncı Daire-i Belediyece kemal-i hamiyetle idame ve tatbiki. İşbu mukarreratla idaresi müesseseye terk edilmiş olan Nisa Hastanesi’nin derhal tanzim ve tensik-i muamelatına ibtidar edilerek orada daimî surette hastane umurule meşgul olmak üzere komisyonun tensibi ile mevcudu meyanında iki tabip ibka olundu. Mevcut hastanenin bu isme asla layık bir halde bulunması ve daha doğrusu bir ahırdan hiç farklı olmaması hasebile derhal bunun islahına teşebbüs edildi. Zira bu mahallin muntazam olması orada ikamet edecek hastegânı suhuletle buraya girmeği kabule sevk edeceği cihetle gayet mühimdir. Hastane eski halinde kaldıkça birçok kadınların hastalıklarını gizlemek hususunda bin türlü hilekarlığa müracaat edecekleri bedihidir. Evvelemirde derununda tedavi değil alelade ikamet bile caiz olmayan ve hususile manzarası pek çirkin bulunan Yüksek Kaldırım’da kâin hastane binası terk edilerek bir aralık Şişli’de evsaf-ı lazime-i fenniyeyi haiz bir hane isticar olunup oraya nakle teşebbüs edilmiş ise de bazı taraflardan vukubulan müracaat ve şikayat üzerine bu babda ihtiyâr olunan masraf –aza-yı hamiyetmendân tarafından verilen iane akçesinden bittesviye – akdolunan kontrato fesh olundu ve eski hanede bir müddet daha kalınacağı anlaşılması üzerine oranın mümkün mertebe tamirine iki hafta evvel teşebbüs olunup yakında ikmâlî tabii bulunduğu gibi hastanenin melbusat, mefruşat vesair kâffe-i levazımı –kat’iyyen istimalle sâlih olmadığı için– kısmen mahv ü ihrak kısmen dahi etüvden geçirilerek diğer hususatta istimal edilmek üzere hıfzedildi. Tamiratın ikmâlinden sonra hastanenin suret-i mükemmelede tefrişi derdesttir ve münasip bir mahalde iane suretile bir hastane inşa eylemek için teşebbüs edildi. MHS sair hastanelerin idaresile meşgul olduğu cihetle velev tamirat velevse mübayaat hususlarında birçok menfaat temin edebildiğinden tamamilen tecdidi elzem olan Beyoğlu Hastanesi’nin de idaresi kendine teklif olunmuştu. Şu izahattan anlaşılıyor ki müessesesine tevdi olunan vezaifi [im]kân ve zamanın müsaadesi nisbetinde ifa ederek asarını göstermiştir. Diğer hususata gelince: işbu mukarrerat ittihaz olduğunun ertesi günü talimatname tanzimi ve teftişatın Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından deruhtesi –hususî– ki MUTMvSU’nin Dahiliye Nezaretine merbutiyeti ve alelhusus bir idarenin diğer bir daire-i hükümete devri gibi nezaret-i müşarünileyhaya ait bir mesele karşısında bulunduğu için –Dahiliye Nezaret-i Aliyesine yazılmak üzere şehremanet-i aliyesine bildirildi. Muahharen muayene ve teftişat neticesi olarak hastane idaresini işgal eden bazı mehazir nazar-ı dikkati celbettiğinden yapılacak olan talimatnamede bazı nukatın nazar-ı dikkate alınması ve umumhaneler hasilatı ile ne muayene ve teftiş muamelatının ne de

hastane idaresinin kabil olamayacağından bu babda hükümet ve belediyelerce muavenette bulunulması lüzumu 28 Teşrinievvel 1325 tarihinde tekid edildi. Zaten bütün memalik-i mütemeddinde olduğu gibi bizde de emraz-ı zühreviye gibi bir bela-yı içtimaiyenin men-i sirayeti herhalde hükümetin muavenet ve fedakarlığına mütevakkıftır ve bu tezkerede talimatnamenin bir an evvel tanzim ve mevki-i tatbikiye vaz'ı ve muayene ve teftişat hususunun bir an evvel Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne devri hususları da tekid olundu. Keyfiyet şehremanetinden dahi Babıali'ye yazıldı. Mamafih böyle bir mesele-i mühimme hakkında ne Meclis-i Tıbbiye'nin birkaç gün içinde bir talimatname vücuda getirebilmesi, ne de teftişat hakkında Dahiliye Nezaret-i Aliyesinin bu babda müsâraaten [süratle] bir karar ittihaz edebilmesi mümkün olamayacağından tehir-i vaki de şayan-ı muaheze görülemez. Binaenaleyh müessese ittihaz olunan mukarreratın ait olduğu makamca icrası lâzımgelen cihetlerini vakt ü zamanile yazıp bildirmiş ve muahharen tekid eylemiş olmağla beraber doğrudan doğruya kendisine ait olan hususları da tamamen ifaya gayret ederek muvaffak dahi olmuştur. Hatta mezkur gazetede neşriyat üzerine Dr. Celalettin Muhtar Bey müesseseye gelerek Mayıs'ta verdiği bir raporun neşri bugüne tesadüf etmesinden dolayı beyan-ı teessürle, hemen tashih edeceğini beyan etmiş olduğu için ceride-i muteberelerince de tashih-i keyfiyet buyurulması temenni olunur.

Şehremaneti Heyet-i Sıhhiyesinin Yeni Hikmetleri Yunan Doktorlarının Etibba-yı Osmaniye Tercihî¹²⁹

Masdar-ı ahvâl gûnâgûn olan Şehremaneti ve Heyet-i Sıhhiye-i Emanetin yeni yeni hikmetlerine, garibelerine karşı insanın fart-ı teessüründen ya gülmesi ya teessüf-han olması lazımgeliyor da bu heyet-i sıhhiyenin icraat-ı keyfiyesine, kanun-u meşrutiyet indirdiği darbelerle karşı hakk-ı murakabesi olan nezaretlerin ve MUTMvSU'nin neden sükût ettiği ne bir türlü mana veremiyor! Bugün İstanbul sıhhat-i umumiyesini düş-i hamiyetinde (!) tutan böyle bir mahfel-i tıbbi odasından fen namına, insaniyet ve tababet namına, hamiyet namına sudur eden hikmetler halet-i ruhiyemizin ne derecede bozulmuş olduğunu pek güzel ispat ediyor. Hayat-ı içtimaiyede öyle halat-ı ruhiye ve vicdaniyeye tesadüf olunuyor ki bir şahsın kibir ve gururuna, azamet-füruşluğuna esir olan bazı zavallı insanlar o şahs-ı müstebidin bir peyk-i riyakârı olduktan sonra mevkiini tahkim edebiliyor. Mezâyâ-yı ilmiye ve insaniyeden mahrum dimağlardan istibdad-ı efkârı musavver haller, garibeler zuhur eder ise insan o kadar müteessir olmayabilir; çünkü onları humk u cehl ile itham ederek cemiyat-ı beşeriyenin bir vazife-i sefiline indirir, atar; fakat neyyir-i ilm ve maarifle münevver dimağlardan çıkan muamele-i keyfiye ve müstebide alelhusus etibba gibi hadım-ı insaniyet olan kimselerden böyle garip, hayretten hayrete düşülecek hikmetlere, keyfi muamelelere tesadüf olunur ise failine bir sıfat bulunamaz. Bakınız Şehremaneti Heyet-i Sıhhiyesini[e] ne garibelere, ne

129 Nureddin Ramih [Ener] "Bizde Hekimlik: Şehremaneti Heyet-i Sıhhiyesinin Yeni Hikmetleri Yunan Doktorlarının Etibba-yı Osmaniye Tercihî," *Tababet-i Hazıra* 2, 22 (29 Kânunusani/Ocak 1911): 348-349.

cüretlere kadar kalkışıyor; heyet-i sıhhiye müfettiş-i umumiliği unvanile sandalyesinde oturan Edhem Beyefendi yukarıdan, meclis-i emanetten tuhaf, garip emirler alıyor; bu emirleri muhakeme-i dimağîye ve vicdaniyesinde muhakemeye vakit bulamıyor. Çünkü selefî müfettiş-i umumi beyefendinin kendisine bir şart ile terk etmiş olduğu bu sandalyenin ayaklarını ancak kendi tedvir edeceği, azl nasb u tayine, terfie kendi karışacağı[nı] bir kayıt altına alıyor. Latif, pek ahenkdar sözlerle meshur olan biçare etibba-yı belediye tatlı vaatler, ümitler içinde muahharan acı rüyalar gördükleri ve bir gün sonra bu rüyaların birer mahz-ı hakikat olduğunu anlayarak yine bu bâzîçede [oyunda] kendilerinin yandıklarını tasvir-i fen namına tababetin haysiyetini lekedar etmektedir. Şehremaneti muzlim, mahuf bir gecenin kabusunu millet-i Osmaniye'nin etibbası üzerine yağdırmakta devam ettikçe etibba-yı mülkiye yetiştirmek neye yarar. Birkaç şahsın amal-i keyfiyesine göre ve icraat-i garibesine alet olan işbu heyet-i sıhhiye odasından çıkan yeni yeni hikmetlere karşı Osmanlı mekteb-i tıbbiyesini evliya-yı kiram hazeratımız kapamalıdır. Daha geçen gün *İkdam Gazetesi* feryatlar koparıyordu. Taşrayı, Anadoluyu, biçare memleket ahalisini tek mil Yunan etibbası ellerine almış, bir taraftan memleketin hazine-i nukudunu çekiyor, bir taraftan cehillerle ahalimizi işgal ve malul bıraktıklarını uzun uzadıya yazıyordu. Evet darülfünun-u tıbbiyyeyi kapamalıdır! Çünkü Yunan mektebinden çıkmış olan ve okuyup yazmağa gayr-ı muktedir etibbayı Şehremaneti kanun-u meşrutiyete hod-be-hod bir darbe ile kendisine mal ediyor. Bakınız! mesele ne suretle inkişaf ediyor: İstanbul'da zuhur eden kolera münasebetile MUTMvSU tarafından etibbanın fıkdanına binaen mütekait etibba-yı askeriye muvakkaten alındığı gibi İstanbul'da icra-yı tababet eden Yunan tıp fabrikasından çıkmaları lisan-ı Türkiyi okuyup yazmaktan âciz olduklarını bildiği halde zaruri olarak bunları da muvakkaten almış idi. Buna kimse bir şey diyemez. Çünkü şehrin üzerinde dönen bir bela-yı azimi bastırıp def etmek için çare aranılıyordu. Fakat bihamdih teâlâ kolera mündefi oldu. Etibba-yı muvakkatenin vazifelerine hitam veriliyor. Lakin bazı zevat-ı kiramın hastegânını meccanen tedavi ettiği için bir mecdiye vermekten çekinerek bunu da milletin hazinesine yükletmek üzere Büyükdere 12. Daire-i belediyeye muvakkaten alınan İspanya Sefarethanesi ve Büyükdere'de Nektar Bira Fabrikası tabibi, Atina Darüssınaa-yı Tıbbından neşet eden ve lisan-ı Türkiyi okuyup yazmaktan âciz Lefkopiridis Efendi işbu Büyükdere daire-i belediyesine asaleten tayin olunuyor ve kendisine de tebliğ ediliyor. Heyet-i sıhhiye-i emanetin asl-ı ruhu olup elan vazifesinden hariç işler ile iştigal eden tabip beyefendinin vicdanları, Meclis-i Emanet aza-yı kiram hazeratı ile beraber bu hale isyan edemiyor. Çünkü yapan kendileridir. Lefkopiridis Efendi bir aylık muvakkat hizmetine mükafaten memurin-i hükümet adadına geçiyor; o bir tarafta Anadolu'nun en ücra köşelerinde 600 kuruşa çalışan vatanımızın yetiştirdiği etibba ile memuriyet peşinde meclis kapılarında duran etibba inim inim inliyor. Evvelce MHSİ böyle bir icraat-ı keyfiye ile yaptığı tensikatta iki Yunan mektebinden çıkan tabibi umumhanelerin teftişine kabul etmiş değil miydi? İstitrâden şunu söyleyelim ki: Fen namına ağlanacak daha ne garaib-i ahvâl bu Şehremaneti'nden sudur etmiştir. Bundan bir sene mukaddem Beyoğlu

Nisa Hastanesi hastaneden ziyade bir sefaletaneyeye, bir mezbeleliğe benzeyerek umumhanelerin teftişinde gösterilen müsamaha ve iğmâz-ı ayn [gözyumma], mezun randevular içinde gizli gizli icra-yı fuhşiyat ile memlekete, Anadolunun köşelerine, efrad-ı millete frengi zehiri saçanlara karşı hastane heyet-i teftişiyesinin ruy-i iltifatile muayeneden muaf tutulmaları hastanenin âciz birkaç tabibin[in] vicdanında azim bir isyan uyandırmış, Şehremaneti'nden MHSİ'nden ricalar ile, feryatlar ile, levayih-i fenniye takdim ederek müsebbiblerinin tevbih olunmalarını talep etmiş idi. Netice birkaç zatın izzet-i nefsinı kırıyor. Sarf-ı mesai hamiyet ve insaniyetten ziyade bin kuruşa ihtiyacı katiyen olmadığı halde perestîş edenlerin kuvvetleri karşısında fen azalıyor, tabâbet ağlıyor, sıhhat-i umumiye harap oluyor, levayih-i fenniye yazanlardan intikam alınmak isteniliyor. Muayene-i bakteriyoloji ile teşhis olunan bel soğukluğu, frengi, şankre-i leyyine, levihat-ı basite ve efrençiyeye dünyanın her hastanesinde günbegün bakteriyoloji üzerinde hatve ber-endaz-ı terakkî olduğuna rağmen Beyoğlu Nisa Hastanesi'nden lağv u fesh olunuyor. Artık tababet 30 sene evvelki haline rücu ediyor. Şahıstan ziyade memleket sıhhat-i umumiyesinden intikam alınıyor. Bel soğukluğunun adı akıntılardan tefriki tabibin muayene-i ayniye ve vicdaniyesinde terk olunuyor. *Tababet-i Hazıra* bunu da defter-i hatıratının bir köşesine evvelce kaydetmişti. Fakat zannediyordu ki devr-i sabıkın seyyiat-ı faciasından döküntü kalan bu mülevves haller artık yavaş yavaş mahvolup gidecek! Halbuki heyet-i sıhhiye-i emanetin yine pek cüretli işlerden usanmadığını görerek teessüf ve telehhüfünü açıktan açığa etibbaya beyan ediyor. Bu heyet-i sıhhiyenin açıktan açığa şu cüretine karşı acaba Şehremini Beyefendinin vicdanı nasıl galeyana gelmeyerek Yunan diplomasını caiz ve sefaret-i ecnebiye ile Yunan şirketinin bir doktoruna hazine-i milletten mahiye bin kuruş vermek için mucibince işaretini çekiyor! Bu hale karşı vicdan ve hamiyeti olan insanlar teessüf etmelidir, ağlamalıdır. Böyle memurin-i kiram hazeratı kanun-u meşrutiyeti, Kanun-u Esasi'yi kendi ellerile yıkmaya çalışırlar ise yarın huzur-u millete ne yüzle çıkacaklardır?! Maluliyet-i ruhiyesile tekaüt edilerek askeri tekaüt sandığından mahsus maaşı olan diğer bir tabip dahi yine muvakkat etibba meyânında iken 1. Daire-i belediyeye nasbolunuyor. Meşy ve hareketten mahrum birçok mültemesler ise komşuluk hatırı için sıhhiye müfettişlikleriyle taltif olunuyor. Acaba şu türlü ahvâl-i elime ve müessifenin masdar-ı gûnâgûnu olan bu heyet-i sıhhiye-i emanetin karşısına çıkacak bir kuvvet yok mudur? Biz bu kuvveti doğrudan doğruya Dahiliye Nezareti'nden, MUTMvSU'den ve Şehremini Beyefendinin hamiyetlerinden bekleriz. Çünkü vatanımızın genç, münevver dimağları böyle birkaç müteffiz ellerde bâzîce olamaz. Buna insanlık namına, tababet namına teessüf etmelidir. Koleranın devamı müddetince heyet-i sıhhiye-i emanetin aza ve müfettiş beylerinin icraat-ı sıhhiyeleri de pek güzel görüldü. Mezayat-ı ilmiye ve fenniyeden ziyade muamelat-ı keyfiye ve icraat-ı hikmet-füruşaneyeye vakıf olan tabip beylere bugün tekâpu [dalkavukluk] ederek memuriyet alan bu gibi etibba acaba hakikat-i insaniyenin karşısında hangi sermaye-i ilim ve fen ile, hangi yüzle yarın arz-ı endam edeceklerdir? Artık bize el etek öperek mevkiini tahkim eden cahiller lazım değil, terakkiyat-ı hazıra-i tıbbiyeyi

takip eden münevver dimağlar lazımdır. Bunu zaman pek güzel ispat edecektir.

Nureddin Ramih [Ener]

EK 6. DR. NURİ BEKİR İLE MHSİ'NİN BİMARHANE TARTIŞMASI VE YANSIMALARI

Bimarhanemiz¹³⁰

Bir bimarhaneyi ziyaretten sonra cinnet üzerine itikadat-ı batıla namile “Kütüphane-i ilmü’r-ruh-u tecrübi”ye yeni bir eser tevdi eden “Prenses Lubomirska”¹³¹ gelse de bir de bizim bimarhaneyi gezse eminim ki kapısından heyet-i içtimaiyemize karşı büyük bir kin ve adavetle çıkar, bugün bimarhanemiz o kadar kablettarih, o derece sefil ve perişandır. Peşin arz ederim ki bu makaleyi yazmaktaki emelim hiçbir ciheti tahatti[y]e ve tenkit tarafında matuf değildir. Buna istitaatım müsait olmadığı gibi olsa da tenkit edilecek cihet mazidir. O geçti... şimdi şehrimizde, müessesat-ı sıhhiyemizin bu sefaletlerini kapayacak bir heyet var [MHSİ]. Gazetelerle Yıldız’da, hastaneler menfaatine konser vereceğini ilan ediyor. Ve *Yeni Gazete* de memleketin bu meselesi yani hayatile layık olduğu derecede iştilal ediyor. İşte maksadım o menfaatin taalluk edeceği bir yere bu sütunlar üzerinde halka gezdirmektir. Şehrimizin metruk, ismi anılmayan, anıldığı vakit de tahaffüf, garip nazarlarla bakılan bu yerine karşı eğer yazdıklarım bir hiss-i rikkat uyandırırsa okuyanlardan bazıları da ziyaretlerine gitmek kadar bir zahmeti ihtiyâr buyurlarsa Toptaşı’nın üç, dört yüz mecnunu için vakt-i refah, hatta derecata göre vakt-i şifa takarrüp etmiş demektir.

Kadınlar Kısmı

130 Dr. Nuri Bekir, “Bimarhanemiz,” *Yeni Gazete* 2, 469 (15 Kânunuevvel 1909): 3, sü.1-3. Nuri Bekir Bey bu eleştirisinden üç ay kadar evvel bir açık mektubunda 2-3 ay kadar önce bimarhane hekimi Derviş Paşa’nın vefatı üzerine boşalan kadroya Şehremaneti’nin müsabaka ile hekim alacağını bildirmiş olduğunu ve bunun üzerine kadroya müracaat ettiğini aktarmış, müracaatının geçiştirilmesi ve gizlice kadroya birinin alınması üzerine eleştirilerini yazmıştır. Bkz. Dr. Nuri Bekir, “Herkes Ne Diyor?: Tıp Fakültesi Heyet-i Muallimesile Şehreminliğine Açık Müracaat,” *Yeni Gazete* 2, 392 (27 Eylül 1909): 3-4, sü. 6 ve 1. Nuri Bekir Bey eleştirilerine daha sonra da devam etmiştir: Bimarhanenin mevcut haline, özellikle nisa [kadınlar] dairesinin perişan vaziyetine dair önemli eleştiriler getirmiştir: “[...] Şimdi Toptaşı yine o Toptaşı...Kadınlarla erkekler yine o müteaffin, rutubetli, karanlık kubbeler altında. İstanbul’daki böyle, Manisa’daki öyle, Edirne’deki bir imarette deliler hâlâ, Fransa’da Pinel’in bir asır evvel kırıp kopardığı zincirler içinde: bunlara kim bakacak? Bunları kim düşünecek? Hepimiz sis içinde dümeni elden bırakmış kaptanlara benziyoruz. Bir emr-i insanî karşısında el oğuşturup: para yok ki... diyoruz. [...] Yeniden bir bimarhane inşası tasavvuru var. Bunun kuvveden file çıkmasına zaman ister. O zamana kadar zaten yüz, yüzyirmiden ibaret olan hasta kadınlarımızı başka bir yere nakletmeliyiz: Göztepe, Erenköy taraflarında haczolunmuş eski rical köşkerlerinden birine, mesela. [...]”. Dr. Nuri Bekir, “Tımarhanelerimiz,” *Tanin* 2, 568 (2 Nisan 1910): 2; Artvinli, *Toptaşı Bimarhanesi*, 237 dn. 2. Dr. Nuri Bekir Bey’in bu yazıyı yazdığı sırada *Yeni Gazete*’nin başyazar ve editörlerinden biri olduğunu ve Mütareke Dönemi’nde ise gazetenin ortaklarından biri olduğunu belirtmekte fayda var.

131 Princesse Lubomirska (1873-1934). Adı geçen *Bibliothèque de Psychologie Expérimentale et de Métapsychie* serisinden çıkan “Princesse Lubomirska, *Les Préjugés sur la Folie* (Paris: Librairie Bloud & Cie, 1908).” künyeli eserdir.

“Darüşşifa!” namile yad olunan بیمارhanenin kadınlar dairesi hastanenin en acınacak bir mihrak-ı muhribidir. Hayat-ı içtimaiyemizin gizli, kapalı, sesi çıkmaz duran bu kısım-ı mühimmi orada da gizli, kapalı, kısılmış, örtülmüştür. Dar, karanlık, topraktan bir dehliz sizi o kısma doğru götürür; taş bir mer[d]ivenden çıkar, tıpkı hamam medhallerini andıran bir kapının önüne gelirsiniz, ihtiyar bir kapıcı iri anahtarile büyük bir kilidi çatırdata çatırdata açtıktan ve bir çingirakla hariçten bir kimsenin vürudunu içeriye, hizmetçilere anlattıktan sonra size yol verir: Sefalet!... Taştan bir mağara!... Kayadan kavuklar!... Ve oralarda kızlarımız, kadınlarımız!... Bu kısmı tekmil taştan iki katlı murabbauşşekl [kare] bir yerdir. Ortası açıktır. Eğer demek caizse orta bir bahçe olmak üzere bırakılmıştır. Murabbain bu bahçeye, açıklığa nazır olan ciheti üst katta demir parmaklıkla çevirilmiş, diğer ciheti de hastaların hastanelerine, yatakhanelerine tahsis edilmiştir. Alt katta da yine hastane ve yemekhaneler bulunur. Hastanelerin, yatakhanelerin, yemekhanelerin, velhasıl bu daire içindeki her bir noktanın muvafık-ı fen, değil muvafık-ı fen, muvafık-ı insaniyet olmadığını söylemek pek zaidir. Havasızlıktan, ziyasızlıktan, rutubetten bu izbe ve vahşi yerler iğrenç, iğrenç kokar; yemekhane denilen körkaranlık yerler insanı boğar, dört kaba, nadan, alık hizmetçi elinde bütün hastalarımız, kıymetli kadınlarımız, bir hayvan sürüsü gibidir. İtilirler, kakılırlar, yemekhanelerin, hastanelerin, yatakhanelerin, tekmil her yerin taş olan koridorlarında zavallı kadınlarımız, kızlarımız sefil, çıplak gezerler. Bahçe diyordum, bahçe bahçe değil bir göldür. Dört tarafın taş koridorlarından akan sular orada toplanıp birikirler. Bunların öyle müterakim [birikmiş] halde kalmasından maltalar üzerinde yeşil yeşil tenebbütat hasil olmuştur. Ve şüphesiz böyle bir muhit içinde hiçbir suretle teskin edilemeyen elim bir vaveyl-i hezeyan ruhunuzu kemirir, kemirir, cinnetten ağlayan, tehevüründen [öfkeden] haykıran, malihülyasile mahzun mahzun düşünen o hasta kızlarımızın, kadınlarımızın bütün bu hallerile karşılarında bir müttehim-i azab ve havfi içinde kalırsınız. Tekmil hastalar birarada, bu velvele ve arbedenin içerisinde. Hâlbuki şifada esas hastayı tecrit etmektir. Böyle daimî bir gulgule içinde müctemian yaşamak¹³² iyi olmağa yüz tutanları tekrar çıldırtır, kaybettiği mevcudiyet-i ruhiyesini tekrar iktisaba başlayan bir hasta kendini bir mecma’ cünun içinde mahpus, sefil bulunca yeniden deli olur. Bazı hastalar gelir: cinnetinden şüphe edilmiştir. Bilfarz bir kadın bir isteri nöbeti geçirmiş, deli zannolunmuş, بیمارhaneye getirilmiştir. Orada müşahede altında duracak, cinneti tebeyyün ederse tedavi! için alıkonulacak, etmezse iade edilecektir. Akıllı ve isterisi, hulkiyeti, teşekkülü itibarile hassas bir kadının o muhite dahili olunca, dimağının o muhitte edindiği intibaattan iyiliğine hükm verilinceye kadar çıldıracağı muhakkaktır. Zor zoruna bir hayatı hukuk-u şahsiye, hukuk-u insaniye, hayat-ı zatıyesinden tecrid etmek... Bunun ne demek olacağı teemmül olunsun! Kadınlar dairesi için şimdilik pek muhtasar olarak bu kadarını kâfi görüyorum. Bununla görüldü ki: Orası hayat içinde hududu kalın, kalın taş duvarlarla kesilmiş bir vahşi mahbustur. Teşekkür olunur ki vasat-ı mahallin üstü açık. Dört taraftan şimdiye kadar hemcinslerinin samiasına erişemeyen yüzelli kadın

132 Orijinal metinde kelime “یشایش” olarak basılmıştır.

nida-yı nalanı hiç olmazsa semaya yükselecek bir menfez bulmuş. Zavallı bizler!...

Erkekler Kısmı

Erkekler kısmı hastanenin daha göze, göze kör, daha vasiaca bir yerinde olduğundan nisbeten orada daha bir başkalık vardır. Fakat bu başkalık büyük bir şey olmak üzere telâkki edilmemelidir. Biz şimdiye kadar delilerimizi hiç adam yerine saymamışız. Heyet-i içtimaiyeyi akılsızlık şerrinden muhafaza etmek için onları içimizden ayırmış, bir kışlaya tıkış: “işte burada otur, ye, iç” diye önlerine birkaç lokma ekmek atmışız. Onlar orada unutulmuşlar, başlarında duran etibba şikâyet edememişler, etseler de dinlenememişler.. Burası arz ettiğim üzere biraz daha geniş olduğu için iki, üç kısımdır. Bir kısmı – ki bimarhanenin en vasi yeridir – gayr-ı kabil-i şifa bir hale gelmiş olanlara tahsis edilmiştir. Burada kapısından başka fethası olmayan kapalı, muzlim [karanlık] yerlerde on senelik, yirmi senelik artık insanlıktan tecrit et[dil]miş deliler ratıp [yaş] duvarların kenarlarındaki tahta peykeler [kanepeler] üzerinde pineklerler. Bir kısmı da orta yerdeki meydanda dolaşırlar. Diğer kısımların hep müzdehim [kalabalık] olan mecnunları da o vasatta [ortamda] kaldıkça birer birer bu gayr-ı kabil-i şifa kısmına nâmzed hastalardan ibarettir. Tafsilattan anlaşılıyor ki bugün bimarhanemiz hastaların hastalıklarını teşditten [şiddetlendirmekten], hasta olan hüviyet-i ruhiyelerini gayr-ı kabil-i tamir bir istihaleye doğru sevk etmekten başka bir şeye yaramaz. Bugünkü bimarhanemiz kurun-u evveli [ilkçağ] yeridir. Yalnız lale [mecnunların boynuna takılan lale şeklindeki tasma] ve zincir yok. Hastalar, o zamanlar yapıldığı gibi dövülmüyor, yakılmıyor, demir kafesler içerisine konulup gezdirilmiyor... Bir yere kapatılıp hıfzediliyor. Gerçi tedavi de ediliyor... Fakat bundan ne çıkar? Öyle bir muhit içinde hasta tedavi etmek su içinde bir adama üşümesin diye esvap giydirmeye benzer. İlk evvel onlara ruhlarını okşayacak, canlar sıkmayacak, kendilerini meşgul edecek muvafık bir muhit tedarik etmek lazımdır. Mecnun baskı istemez, deli canavar değildir. Onlarla görüşülmeli, konuşulmalı, takayyüd [ve] nezaret lâzımsa bile bunu hiç onların haberi olmadan, onlar nezaret altında bulundurulduklarını hissetmeden taht-ı tarassutta [gözlem altında] bulundurulmalıydılar. Bu da icab edenler için. Hastane müstahdemininden biri hikâye ediyordu: “Eski vakitte hizmetçiler aylık alamadıkları için birer ikişer hastaneyi terk etmişler, hastane hizmetçisiz kalmış. O zaman, hastalar ağası olan bu adam delilere hizmet gördürmeye başlamış. Kimisini kapıcı, kimisini tablakâr kimisini bilmem ne, hülâsa çoğuna birer vazife tahmil etmiş, hatta ellerine bıçak verip sebze ayıklatmış. Diyordu ki: Ekseriyetle olan vukuat-ı dahiliyeden o zaman hiçbir eser yoktu. Herkes kendi işini biliyor, vazifesini ikmâl can atıyordu. Bunun faidesini gördük: Bu meşguliyet yüzünden birçok hastalarımız şifa bulup hastaneyi terk ettiler...” İstanbul’da bir bimarhane mevcut olduğu ve mecnunların kendi evlerinde bakılmaları pek kabil olmadığı için buraya birçok aceze-i milletten başka hâli ve vakti iyi, okuyup yazmış, mekatib-i aliyeden neşet etmiş, doktor gibi, zabıt gibi ve mekatip talebesi gibi hastalar da geliyorlar. Cinnetin tezahüratı şahsa, şahsiyete göredir. Bir cinsten olan cinnetler şahsın terbiye-i fikriye

ve ruhiyesine göre muhtelif tarz ve tesirlerle gözükür. Kadınlar kadın kısmında, erkekler erkek kısmında bütün böyle seviye-i ruhiyeleri muhtelif hastalar hep bir arada, beraber düşer kalkarlar. Haydi dışarıda taş toprak üstünde düşüp kalkan aceze için taş koğuşlar üstündeki karyolalar, yemekler bir mahiyet-i mahsusayı haiz olsun, diğerleri için? Kaldı ki bunu böyle ayırmak da büyük bir hatadır. Biz hastanın mevcudiyet-i içtimaiyesini değil şifaya vusul için terakkiyât-ı fenniyyenin tatbikini düşüneceğiz... Aynı zamanda demeyiz diyemeyiz ki son terakkiyât-ı fenniyyeyi tatbik edelim, memalik-i mütemeddinedeki gibi bimarhanemiz bahçeleri, darüssnaaları, tiyatro vesaireleriyle küçük bir belde numunesi olsun, oralarda yapıldığı gibi hiçbir sanat sahibi olmayan delilere bimarhanede hasta bulunduğu müddetçe sanat öğretilerek ve bu öğrendiği sanata gündelikle çalıştırılarak iyi olduktan sonra hem sanat, hem sermaye sahibi yapılsın, konserler verilsin, tiyatrolarında, aktörleri doktor olan oyuncular tarafından hissi, ahlaki piyesler temaşa ettirilsin... Bunu talep gülünç bir hayal-i histir. Fakat bu kadar arazi-i miriye var, onlardan birine birkaç pavyon inşa edip gece yatmaları temin edilemez mi? Yüz, yüzelli kadınıma büyücek bir bahçe ortasında havadar, ziyadar, kır, dağ, deniz görür beş, altı kulübe yapıp meşgul edilebilecek gibi olanlarına orada dikiş de mi diktiremeyiz? Korkmayalım, onlar bize hiç bâr [yük] olmaz, kendi mesailerini, kendi ihtiyaçlarını belâğan mâ-belâğ [kâfi derecede] telafi eder.

Dr. Nuri Bekir

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresinden: Bimarhanemiz¹³³

Muteber *Yeni Gazete*'nin çarşamba günü ve 469 numarolu nüshasında *Bimarhanemiz* serlevhasile münderiç makalede devr-i sabik seyyiatını tecessüm ettiren ve Avrupalıların hâlihazırdaki terakkiyatına ağız sulandırır bir tarzda Toptaşı Bimarhanesi'nin ikmâl-i nevakısı inzar-ı müşfike-i millete arz olunmuştur. Makale dikkatlice okunur ve hûlasası düşünülürse, evvela devr-i meşrutiyette bimarhane memurininin bu hususta bir teşebbüsü vaki olmuş mudur, olmuşsa ne neticeye iktiran eylemiştir? Bu cihetlerden hiç bahsolunmayarak efkâr-ı umumiye-i milletin asabiyetini galeyana getirecek bir şairiyet-i ifadeden ibarettir. Millet işini gördürmek için para verdiği adamlardan iş bekler, onların iş görmesi elzemi lazıme tercihen hükümetin bahşedeceği salahiyet dahilindedir. Bugün vakte inhisar edip nakde delâlet etmeyen her şey Bimarhane'de icra olunmaktadır. Ve hatta münasip bir mahalde hâlihazır-ı fenne muvafık surette bir bimarhane inşası ve bu mükemmel müessesenin inşasına kadar geçecek zamana Toptaşı Bimarhanesi'nin hâlihazırına mücedded duşane ilavesi, muhtelif mahallere filtreler vaz'ı, koğuşlarda cereyan-ı hava için menfezler küşadı, etfal-i belhaya [zeka geriliği olan çocuklara] mahsus mektep ile mecaninden ahvâl-i cismaniye ve akliyelere müsait olanların çalıştırılması için bir koloni agrikol tahsis vesaire gibi ilâve icrası elzem olduğunu mübeyyin mukaddema şehremanetine mufassal bir lâyiha takdim olunmuş ve

133 "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresinden: Bimarhanemiz," *Yeni Gazete* 2, 472 (19 Kanunuevvel 1909): 2, sü.6.

şehremanetince dahi icra edilecek iktikrazın [borçlanmanın] münasip miktarının bu hususa sarfi CUB'ce karargir olduğu gibi, yeni bimarhane inşasına kadar gidecek birkaç sene zarfında hâlihazırın dahi mümkün meritebe ıslahı için MHSİ'nce teftişat ve keşfiyât-ı lazıme badelicra onbeş gün kadar ber-mucib [gereğince] keşf-i tamirat ve ıslahata ibtidar olumak üzere mezuniyet dahi ita olunmuştur. Maahaza bimarhanedeki taharet ve nezafete ve mecaninin emr-i müdavatlarile hüsn-ü muaşeretlerine elden geldiği meritebe gayret olunduğu ve bu sene zarfında melbusat ve mekulat ve meşrubatça bir hayli ıslahat icra kılındığı müessese müfettiş-i umumiliği tarafından bir tarz-ı takdir-kârânede müşahede edilerek keyfiyet muteber gazatelerile dahi ilan edilmişti. Binaenaleyh bimarhanenin hâlihazır fenne tatbiken ıslahı mümkün olamayacağı cihetle yeniden bir bimarhane tesis ve vilayat-ı Osmaniye'de dahi küçük mikyasta Bimarhaneler inşası elzem olup ancak Avrupa vüs'at-i beşeriyesinin bu biçareler hakkında bezlettiği [cömertçe verdiği] iltifatı millet-i Osmaniyenin dahi ez-cân u dil-bahş edeceği tabii olduğundan bu mülahaza ile gece ve gündüz ziyarete şitab edecek efrad-ı millete kapıların küşade bulundurulmakta olduğunun ceride-i feridelerine derci temenni olunur.

Bizde Hekimlik: Bursa Mebus-u Muhteremi Tahir Beyefendiye Teşekkür ve Müessesat-ı Sıhhiye'ye Bir İki Söz¹³⁴

Geçen hafta içinde, MHSİ'nin hastaneler menfaatine vereceği konseri vesile edinerek halkı bu konsere teşvik etmek emelile bimarhanemizin hâl-i sefil ve mu'limi muhitinde hissettiğimiz mahsusatı *Yeni Gazete* ile neşretmiş idik. Bunu bu suretle tasvire oraya halkı acındırmak ve dolayısıyla de insaniyet namına alâ-kadri'l-istitâa [elden geldiği kadar] bir iyilik edebilmekten başka hiçbir menfaatimiz ve tasviratımızda da bir kelimelik mübalağamız yoktu. Hakiki insaniyet namına aynen ve hatta noksanile ortaya koymuştuk... Nedendir bilemeyiz, veyahud bilmek istemeyiz, bimarhanenin böyle bütün sefil çıplaklığıyla aynen yevmi bir gazete ile enzar-ı kariin önünde açılivermesi alâkadaran-ı umuru oldukça sarstı. Bir gün sonra yine *Yeni Gazete* ile MHSİ'nin bir beyannamesi gözüksü. Bu beyanname tamamile devr-i

134 Dr. Nuri Bekir, "Bizde Hekimlik: Bursa Mebus-u Muhteremi Tahir Beyefendiye Teşekkür ve Müessesat-ı Sıhhiye'ye bir iki söz," *Tababet-i Hazıra* 1, 20 (20 Kânunuevvel 1909): 301-302. Aynı sayıda Dr. Mazhar Osman da MHSİ'ni eleştirmiştir: "Müessesat-ı [Hayriye-i] Sıhhiye İdaresi'nin beyanatına bakılırsa daha pek çok şeyler yapılmış. Bununla beraber –itiraf etmeliyiz ki – bütün bu mesaiye rağmen Şehremaneti [Toptaşı] Bimarhanesi henüz bir şeye benzeyememiş, benzemek ihtimali de yok. Bimarhane böyle olmaz. Bu bina içinde insan yatmaz, hasta hele hiç yatmaz. Bu hususta hastanedeki arkadaşlarımızın da bizle hemfikir olduklarına, şimdiye kadar pek çok layihalar takdim ettiklerine şüphem yok. Eskiden haya veya hafv sevkiyle [utanmaktan veya korkudan] ecebilere göstermekten çekindiğimiz bu müessese bugün artık tarih sahifelerinde kalmalı, koca bir hükümetin bir tanecik olsun fenne muvafık bir bimarhanesi bulunmalıdır." Mazhar Osman [Uzman], "Bimarhanemiz," *Tababet-i Hazıra* 1, 20 (20 Kânunuevvel 1909): 302-3; Artvinli, *Toptaşı Bimarhanesi*, 299. Mazhar Osman, Hükümet tarafından [Ayastefanos/Yeşilköy] Sıhra çiftliği arazisinde yapılması planlanan yeni akıl hastanesi projesinin tartışılıp rafa kaldırıldığı dönemde eleştirilerine devam etmiştir. Bkz. Mazhar Osman [Uzman], "Bimarhaneler," *Tababet-i Hazıra* 2, 12 (16 Ağustos 1326/29 Ağustos 1910): 186-7; Artvinli, *Toptaşı Bimarhanesi*, 300. Bu tarihe yakın tarihlerde Rum ve Ermeni bimarhanelerini gezen Dr. Zigardelakizade Salih Nabi Bey'in özellikle Ermeni bimarhanesinin kötü durumu hakkındaki tanıklığı dikkat çekicidir. "Hocam Mazhar Osman Bey'e Talebeniz Zigardelakizade Salih Nabi," *Tababet-i Hazıra* 1, 22 (16 Kanunusani 1325/18 Kanunusani 1909 [doğrusu: 29 Ocak 1910]): 334-5; Şeref Etker, "Dr. Zigardelakizade Salih Nabi: Psikiyatri ve Müzik." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 10, 2 (2009): 140-142. *Tababet-i Hazıra* gazetesinin sahibi Şükrü Kâmil Bey'in tanıklıkları da dikkat çekicidir: Etfal Hastanesi ve Bimarhaneye ziyaret eden Şükrü Kâmil Bey MHSM idaresindeki Etfal Hastanesini muntazam bulmuş, ancak "hastanede henüz erbab-ı servetten veya vakt-i hali müsait olanlardan ücret-i maktua mukabilinde hasta kabul etmek usulünün ihdas edilmediğini," "Etfal Hastanesinde ücretli bir kısım açmanın umur-u muazzamadan olmadığını" belirtmiştir. Bimarhanenin erkek kısmının 300 kadın kısmının 150 kişilik kapasitesini ve bimarhane binasının ıslaha imkân vermediğini belirtmiş ancak bimarhaneyi muntazam bulmuştur, hademe maaşlarının azlığını eleştirmiş, Sertabip Avni Mahmud'un hizmetlerini övmüştür. Şükrü Kâmil [Talimcioğlu], "Bizde Hekimlik: İstanbul Hastanelerini Ziyaret – Etfal Hastanesi-Bimarhane –" *Tababet-i Hazıra* 2, 18 (29 Teşrinisani 1910): 282-284. Bu yazısından sonra MHSİ'nden bir tezkere almış ve Cerrahpaşa ve Haseki Nisa Hastaneleri hakkında da intibalarını yazmıştır: Cerrahpaşa Hastanesinin bahçesine kolera salgını nedeniyle konulan seyyar barakaların eskidiğini ancak hastaneyi muntazam bulduğunu, 25 binlira sarf edilerek yapılacak yeni hastanenin şimdiki mahalde ancak uzakta şehir haricinde geniş bir arsa üzerinde inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Haseki Nisa Hastanesini de muntazam bulan Şükrü Kâmil Bey hastanenin şimal ve garp cihetlerinin istimlak edilerek genişletilmesinin ve Cerrahpaşa Hastanesinin sur haricine yapılarak Haseki Hastanesini merkez itihaz ederek buradan Cerrahpaşa'ya hasta sevkinin daha muvafık olduğunu böylece erkek hastalar için buranın aynı zamanda bir sevk merkezi olabileceğini belirtmiş, hastane yemekhanesinin olmamasını ve burada da paralı hastaları kabul eden bir servis olmamasını eleştirmiştir. Etfal veya Nisa Hastanesinde aptal çocuklar için bir pavyon ihtiyacının olduğundan dem vurmuştur. Şükrü Kâmil [Talimcioğlu], "Cerrahpaşa ve Haseki Nisa Hastaneleri" *Tababet-i Hazıra* 2, 21 (14 Kânunusani 1911): 330-332.

sabık tarz-ı kitabetini andırır bir surette imlâ edilmiş bulunuyordu. Neşrettiğim makalenin “efkâr-ı umumiye-i milletin asabiyetinin galeyannı...” muceb olması için yazıldığından bahs ile “şairane ifadattan” ibarettir cümlesile hakikatin hayâl kabilinden bulunduğu ima edilmek isteniliyor ve daha aşağılardaki “millet para verdiği adamlardan işler bekler” kaydından sonra nakde muhtaç olmayan herşeyin yapılmakta olduğundan bahsedilerek hâlihazır terakkiyatile mütenasip bir bimarhanenin inşası zamana mütevakıf olduğu zikrolunuyordu. Bimarhaneyi gezip görmüş olanlar yazdıklarımın hakikatin bir fotoğrafı olduğunu gördükleri ve gezip görmemiş olanlar da yine aynı makalemle gezip görmelerini tavsiye etmiş olduğum cihetle hakikati aynen orada görmüş olacakları için sıdk-ı ifadatıma karşı müessesenin bu bühtanına alenen cevap vermekte ısrar ve istical etmedim “efkâr-ı umumiye-i milletin asabiyetini galeyana getirir” tabirini alâkadaranın bâlâda zikrettiğim halet-i ruhiyesine atfederek sükût ettim. Ahvâl-i ruhiyesini anlattırır bu tabirle hakikatlı olan lisanları ihafe ederek susturdum diye ortaya bir azamet-i müstebidane savuran müessese iyi bilsin ki eğer ben meslek nokta-i nazarından hiç düşünmeyerek hareket etmiş olsa idim iş oldukça uzar ve kendilerinin mantıken sükutlarıyla neticelenirdi. Bunu bu sebepten ceraid-i yevmiye ile pek yapmak istemedim. Neredeyiz; efkâr-ı umumiyenin galeyannı, filanı gibi tabirlerle hakikat setredip adam tehdit etme devrinde değiliz! Bir de müessese beyannamesinde diyor ki “millet para verdiği adamlardan iş bekler” millettten para almayan adamlar efrad değil midir ki o millete, kendi milletine, iş görmek istemesin... Bu nasıl sözdür? Biz o parayı almadığımız halde iş görmek istiyoruz, görüyoruz ve gördük. İşte bimarhanemizi gezip, gören Bursa mebus-u muhteremimiz [Bursalı Mehmed] Tahir Beyefendi bimarhane hakkında bundan bir evvelki içtimada bir takrir verdiler,¹³⁵ hastanenin bir an evvel ıslahı için takrir sıhhiye encümenine gitti. Kendilerine burada alenen bimarhanenin bütün hastegâni bilhassa nisvanı namına teşekkürü boynuma borç addederim. İslahatın paraya mütevakıf olduğunu hep bilenlerdeniz, fakat şahsın alakadar olduğu umura bütün hissiyet ve hüviyetle çalışması paradan daha kuvvetli bir sermayedir. Müessese eş, dost memnun etmek için, hasta kadınlar taş koridorda donsuz, gömleksiz, bir entari ile çınlıçplak gezerlerken, erkekli kadınlı bütün hastalar uyuz içinde yüzerlerken, umumi bir kayıtsızlık yüzünden hastahânedede hastaların kafaları kolları kırılırken yine *Yeni Gazete* sütunlarında bimarhaneyi medh ettirmiş idi, yoksa hakikat böyle beş, on gün sonra meydana çıkınca mı kıran geldi, kıran geldi de bunu yazandan hınç almak için efkâr-ı umumiyeyi galeyana mı getirmek istediler! Biz hususi olarak birkaç defa söyledik ki: yeni bir bimarhanenin inşası vakte, nakte muhtaçtır. O zamana kadar kadınlar buldukları dairede, mahbeste duramazlar, bunları muvakkaten Erenköy ve Göztepe'deki ricâl-i sabıkanın köşklerine nakledelim, orada pek rahat oturur ve tedavi olunurlar... Bunu

135 “Riyaseti Celileye cidden muhtaç-ı ıslah ve calib-i nazarı merhamet olan bimarhanelerin ıslahı için lüzumlu tedabirin ittihazına tevessül olunmasını arz ve istirham eylerim. Bursa Mebusu Tahir.” Bursa Mebusu Tahir Bey’in Bimarhanelerin ıslahı için tedabir-i lâzimenin ittihazına dair takriiri. *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 2 (17. İnikad, 7 Kânunuevvel 1325 Pazartesi): 348. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd01ic02c001/mmbd01ic02c001ink017.pdf>

ben maddeten hastane ile alakadar olmadığım halde söyledim, hiç olmazsa maddeten alakadar oldukları için manen de alakadar olmaları icap edenler neden bu veyahud buna mümasil tedabir düşünerek hissiyat-i insaniyelerini ibraz etmediler? Buda mı sarf olunmaz nakde mütevakkıftı? Haydi bu da öyle... Kadınlar dairesinde yoklukta kullanılabilir bir bahçe var, buraya kadınlar çıkamaz mı diye sorduğumuz vakit etraftan görülür cevabı verildi, duvarların üstüne bir tahta perde çekmekte mi nakde mütevakkıf?... Bunlar tedabir-i fenniye değil, tedabir-i adiyel... Gazete okuyan bir adam bile iş başında bu cihetleri düşünür, bulur... Bu kadar adı tedabiri istibdatta yapmamak hata – çünkü yapılabilirdi – ve meşrutiyetin ilanı anındanberi geçen bu kadar zamanda yapmamak ise gayr-ı kabil-i afv bir hatadır. Kaldı ki hakiki cerha, inkara çalışmak.

Dr. Nuri Bekir

EK 7. MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHİYE REİSİ HEKİMBAŞIZADE MUHİTTİN NURİ BEYEFENDİ TARAFINDAN BİMARHANELERİN TESİS VE İMARINA DAİR OLMAK ÜZERE CEMİYET-İ UMUMİYE-İ BELEDİYE'YE İTA EDİLEN LAYİHA¹³⁶

MHS reisi beyefendi tarafından Bimarhanelerin tesis ve imarına dair olmak üzere CUB'ye ita edilen layihayı ehemmiyetine binaen aynen derceyiyoruz.

Bimarhane işleri, sıhhat ve hayat-ı umumiyyeye ait umur-u esasiyeden bir cüzdür. Onun için evveleminde esasa badehu fer'a [ikincil] mütalaatımı CUB'nin nazar-ı dikkat-ı alisine arz etmek istiyorum. Malum olduğu üzere Avrupa'da *Assistance Publique*, bizde *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye* denilen idare yalnız kadın, erkek ve çocuk hastalıklarının tedavisi ile meşgul bulunan hastanelerin merkez-i idaresi değildir. Böyle ola idi buna Avrupa'da "Administration des hôpitaux" bizde de hastaneler idaresi denilir idi. Halbuki bu idareye mütehattim [lüzumlu] olan vezaif pek mütenevvi, pek müteaddittir. Fukara ve acezenin iskan ve iâşesi, etfal-ı metrukenin himaye ve talim ve terbiyesi ve bu maksad ile kreşler, orfelinalar vücuda getirilmesi, sanatoryumlar tesisi, hamile kadınlar için viladethaneler – *maternièreler* – ve bu münasebetle ırzahaneler küşadı, mecruhin ve müsabin için dispanserlerin teksiri, sağır, dilsiz, âmâ ve ebleh etfal ve hastabakıcı mekteplerinin yapılması, miskinhanelerin ıslahı, kolera ve veba gibi emraz-ı müstevliye-i vehimeye karşı – *lazaretler* – tahaffuzhaneler vücuda getirilmesi gibi sıhhat ve hayat-ı beşeriye nokta-i nazarından en mühim işler hep bu idareye yükletilmiş ağır vazifelerdir. Şu hâlde bimarhane bu esasa merbut bir fer' [şube] olduğundan fer'a atf-ı ehemmiyet için esası nazar-ı itibara almak lazımgeldiği cihetle bu

¹³⁶ Hekimbaşızade Muhittin Nuri, "Sıhhat-i umumiye – İttihazı lâzımgelen tedabir," *Yeni Gazete* 2, 623 (20 Mayıs 1910): 3, s.1-3.

babda düşündüklerimi arz etmek mecburiyetindeyim. Çünkü emraz-ı muhtelif tesiri ile mahv olmakta olan ırk u neslimizi ıslah ve takviye için işi esasından tutmak iktiza ediyor. Şayan-ı dikkattir ki bilad-ı mütemeddinede bu işlere fevkalade ehemmiyet verilmektedir. Belçika hükümetinin varidat-ı umumiyesine muadil bir varidata yani onsekiz milyon Fransız lirasına mâlik olan Paris Belediyesi'nin bütçesini tedkik eylediğim zaman dört milyon liranın MHS'ye, ve buna yakın bir meblağın da hıfzıssıhha-yı umumiyeye ifraz edilmiş [ayrılmış] olduğunu görerek hayatın kadr u kıymetini layık olduğu derecede tebcil eden Fransız kavm-i necibine karşı takdirhan olmuş idim. Paris'in oktruva resmi [duhuliyeye vergisi] ve santim komünali [centime communal/mahalli vergi] altı-yedi milyonu bulduğuna nazaran belediye işbu rüsumun [vergilerin] hasılat-ı safiyesini umur-u hayriye-i sıhhiyeye ayırmış demek oluyor. Zürih gibi ufak şehirler – ki varidat-ı seneviyesi bir milyonu bulmaz – bu husus için senevi iki-üçyüzbin lira kadar büyük bir fedakarlıktan geri durmuyorlar. Bükreş'de iken belediyeye mensup bir zat şehir hakkında fikrimi sormuş idi. Bükreş tezyinat-ı be-cihetle Berlin'in şark yolunda ufak miyasta “---”¹³⁷ demiş idim. Buna cevap olarak sözümü tasdik ile beraber evvela şehrimizin imar ve tezyinine teşebbüs eyledik, müessesat-ı sıhhiyeye geç başladık demiş idi. Şüphe yok belediyeler herşeyden evvel asfaltlı bulvarlar, mükemmel planlar, muntazam opera binaları ve ruh-efza millet bahçeleri vücuda getirip ahaliye karşı hüsn-ü hizmetinde bulunmak isterler. Bu pek tabii ve muhik bir say u vazifedir. Biz de birbuçuk-iki senedir hasbelvazife bu işlere iştirak etmekteyiz. Ancak bugün re'sen bulunduğum vazifeye ait olarak tezahür eden eninler, gözyaşları, sefalet beni imar-ı belde ile sıhhat-i amme arasında bir nisbet bularak varidattan o nisbet dahilinde müessesat-ı hayriye-i sıhhiyeye hassa ayırmağa çalışmak için sevk ü icbar ediyor. CUB'nin esasen kendi teşkilatı olan müessese hakkındaki himayet ve müzaheretine ne kadar teşekkür edilse yeni azdır. Tevali etmekte olan teveccühat müessese heyeti tarafından daima tebcil edilmektedir. Mamafih heyetimiz bu teveccühü hüsn-i istimalden de geri durmamaktadır. Şu kadar ki yukarıda ta'dad eylediğim müessesat-ı muhtelifeyi medeniyet-i Osmaniyenin altıncı asrı ile mütenasip olarak mehmâemken vücuda getirmek için en azdan elzem olan yüzbin liranın bir milyon liralık istikrazdan tefriki icap eder ki bu talep Avrupa'da imar-ı belde ile sıhhat-ı umumiye arasındaki müsavat nisbetine mukabil onda bir nisbetinde bir kanaat ile cemiyet-i muhteremenizden niyaz edilmektedir. Hülasa-yı kalam cemiyet-i alileri esas hakkındaki şu mütalaatımı ve müesseseye ayrılacak para hakkındaki teklifatımı kabul buyurduktan sonra bimarhaneye dair arzedeceğim hususâtı kabul eylemek kolay olur. Malum olduğu üzere payitaht ile bütün memalik-i Osmaniy'e'deki mecaninin yegâne melce ve darüşşifası olarak elimizde vaktile medrese olarak yapılmış olan bir Toptaşı Bimarhanesi vardır. Bunun hakkında müesseseye neler yapıldığını burada bahsedecek değilim. Müessesese nizamnamesinin bir maddesinde müessesat-ı muhtelifede vukubulan icraata ve muamelat-ı hesabiyeye dair

137 “---” ile belirtilen kelime baskı hatası nedeniyle okunamamaktadır, muhtemelen ‘bir benzeri’ ya da ‘bir taklidi’ anlamına gelebilecek bir kelimedir.

her altı ayda bir kere cemiyet-i umumiyyeye bir rapor itasının musarrah olmasına göre geçen senenin altı ayı zarfında yapılan işlere ve varidat ve sarfiyat-ı vakıyaya dair tanzim ve tab ve takdim olunan rapordan bu hususa müteallik olarak ifa edilen hizmetin derecesi tebeyyün eder. Bugün arz etmek istediğim mesele açıkta kalmış olan mecaninin yerleştirilmesi ve ati için müesseseye teemmül ve icra edilen şeylerdir. İstiab-ı fennisi ancak üçyüz hastaya müsait olan Toptaşı Bimarhanesi elyevm kadın, erkek beşyüz hasta ile serapa memludur. Bununla beraber cinnet gösteren bir şahsın mutlaka mecnun olmayıp tesirat-ı ruhiye neticesi olarak rahatsız olabilmesi ihtimaline mebni doğrudan doğruya bimarhaneye sevki kendisinin hakk-ı medenisini ihlal edeceğinden evvela Avrupa'da olduğu gibi bizde de emniyet-i umumiye idaresinde bulunan müşahede dairesine gönderilerek birkaç gün taht-ı müşahedeye alınmak lazımgeldiği halde o da lüzumundan kat kat fazla dolu olduğu cihetle, buna da imkân bulunamamaktadır. Hemen hergün İstanbul vilayetile taşradan mecaninin sevk olunduğuna dair tezkereler, telgrafnameler gelir. Yalnız evrak ile değil inzibat ve medeniyet nokta-i nazarından ibkası caiz görülemediği için hasta da müesseseye gönderilir. Bunların içinde genç kadınlara da tesadüf olunur. Her taraf memlu olduğu, bir yatak bulmak imkânsız bulunduğu için bu ahvâl-i müellimenin karşısında ve vicdan azabı içinde hastanın geldiği yere iadesinden başka çare kalmaz. Bunun için müesseseye bazı şeyler düşünüldü. Bimarhanede ateh getirmiş [bunamış] mecaninin Darülaceze'ye nakli – ki İstanbul vilayetinin de eş'arı bu merkezde idi – ilk tedbir olarak hatıra geldi. Halbuki bir taraftan darülhayr-ı mezkure İstanbullu ve aceze olanların kabulü kaydının bir nizam altında bulunması ve bütçenin kifayetsizliği, diğer taraftan nakledilenler meyanında cinnet asarı gösterip de tekrar bimarhaneye iadeleri icap edenlerin hasıl eylediği müşkilât ve mezahime rağmen yine otuz kadar matuhin-i mecanin Darülaceze'ye nakl ü sevk edilmiş ise de onların yeri de tamamen dolmuş, yine birçok mecanin açıkta kalmıştır. Mülahazat ve teşebbüsümüzden ikincisi de müsâraaten [süratle] bir müşahede dairesi yaptırmak oldu. Komisyonca bu babda yapılan plan ve proje ile masarifat-ı tesisiye daima icmalı emniyet-i umumiye bütçesine ilâve edilmek üzere Dahiliye Nezaret-i Celilesine takdim edildi. Üçüncü iş olarak ziraatle iştilgal eden mecanından bir kısmının kesb-i âfiyet etmesi ve terakkiyât-ı hazıraya muvafik bir surette yapılacak olan bimarhane pavyonlarından birinin ashab-ı yesardan [zengin kimselerden] malul olanlara ve birinin de ebleh etfale tahsisi mütalaasına mebni Ayastefanos civarında mîrî [devlete ait] bir çiftlik bulunup bir taraftan bunun müesseseye itası Dahiliye Nezaret-i Celilesine, diğer taraftan binanın masarifat-ı inşaiyesi için cemiyet-i alinize arz ve müracaat edilmiştir. Elyevm taşra mecanininden dolayı maliyeden senevi beş-altı bin, İstanbul mecanini için de Şehremaneti'nden hemen o kadar bir meblağ müesseseye ita olunmakta olup yeni yapılacak olan bimarhane pavyonlarından birinin erbab-ı servet ve haysiyete tahsisi halinde bundan edilecek istifade ile emanetin tediyatı tahfif edilecektir. Bu suretle senevi iki-üç bin lira temin olunacağı şüphesiz olduğundan inşaat için verilecek parayı on, onbeş sene zarfında ödeyecek bir varidat vücuda getirilmiş olacaktır. Dördüncü tedbir ise Bursa, Edirne,

İzmir, Halep, Şam, Bağdat'da eslaf-ı kiramımızın tesis eyleyip de elyevm harap ve metruk ve kısmen de külliye kaybolmuş olan Bimarhanelerin yeniden ihyası emrinde kuyudat-ı vakfiyenin bildirilmesi zımında Evkaf Nezaret-i Celilesine ve bu babdaki malumat mahalliyeye beyan edilmek üzere vüllât-ı kirama [valilere] müracaat olunmuştur. Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ne gittiğim zaman tedkikatın neticesinde bundan altıyüz sene evvel Atabegan'dan Nureddin Şehid'in Maristan-ı Kebir ve Sagir namlarıyla pek mühim müessesat-ı işfaiye yapmış olduğunu ve Şam'ın hemen rub'unu [dörtte birini] bunlara vakf u tahsis eylemiş olduğunu anlamış idim. Şu halde makamat-ı aidesince vukubulacak olan tedkikatın neticesinde taşralarda pekçok müessesat yeniden vücut bulmağa müsait bulunacak ve bittabi oralardan mecanin gelmeyeceğinden burada suhulet olacak ise de bu zamana muhtaç olduğundan şimdilik Toptaşı Bimarhanesi'nin ittisalinde Darülhadis namı altında bulunup zaman-ı sabıkta inşaatına başlanmış ve sülüsânı [üçte ikisi] ikmâl edilmiş olduğu halde bazı esbaba mebni tatil edilmiş olan dairenin yüz mecnun istiabına elverişli bir hale ircaı katiyyen elzemdir. Esasen 1325/1909 senesi bütçesine tamirat için ikiyüz yetmişbeş bin kuruş terkim edilmiş ve bunun şimdiye kadar ancak kırkaltı bin beşyüz elli kuruş kadarı alınmış olup mütebakisinin mezkûr inşaat ve tamirata ve mefruşat için talep olunan binlira ile ikibin lira masarifat-ı daimi ki minhayatulmecmuu beşbin liranın 1326 senesi bimarhane bütçesine terkimi hususuna müsaade buyurulmasını rica ederim. Şunu da ilaveten arzetmek isterim ki ihtiyacat-ı mühimme altında bulunan bir idare, hususile sıhhat ve hayat-ı umumiyeye hadim bir heyet-i idareye bütçesini tadil u tanzim için sarf-ı mesaiden bir gün geri duramaz. Çünkü buna saik olan müessir, her dakika kulub-u insaniyeti dâ'zâr eden elâm u sefalet-i beşeriyedir. Binaenaleyh bu sa'y-ı mecburun mehafil-i aidesine karşı tevliid eylediği tasdiat mazur görülür zannediyorum. Malumunuzdur bütün avalim-i medeniyede artık tadile ihtiyacı kalmamış bir bütçe elde edebilmek için her sene tadil ve tanzim edilmek şartile yirmibeş sene mütevaliyen uğraştılar. Binnisbe bütçeleri daha muntazam olan New York, Berlin ve ikinci derece Sofya Belediyeleri bile tam bir bütçeye mâlik değildir. Hadisat-ı fevkalade, ihtiraat ve teceddüdat-ı asriye ile tekamülât-ı umur-u hesabiye her sene bütçelerin tebdiline sebep olur. 1325 senesi Eylülünde teşekkül eden müessese musaddak [resmi onaylı] bir bütçe karşısında bulundu. Müessese heyeti kendisinin yapmadığı bir bütçede devamı muhal [imkânsız] bazı cihetler gördü. Filhakika bütçe tanzim olduğu vakit Yıldız Komisyon-u Mahsusu'nda bulunduğum için bütçe encümenine kanaatbahş olacak olan teklifatımı dermeyan edememiş idim. Böyle bir bütçe ile iş görülemeyeceği anlaşılması üzerine ya 1326/1910 senesi bütçesinin zaman-ı tedkikine değin yani sekiz ay işi halile terk etmek veyahut hertürlü müşkilata iktiham ile [göğüs gererek] tadiline çalışarak müthiş bir sefalet-i hayatiyeyi tahfif eylemek lazımgelir idi. Heyetimizce bu ikinci şık kabul olundu. Bimarhanede tavan dökülmüş, hastaların üzerine yağmur yağıyor, melbusat mefkud, gıda hadd-ı kifayede değil; yüzbin liralık avansdan sekizbin liranın müesseseye ifrazına dair olan ilk karar-ı aliniz üzerine ahiren ellibin liradan şu hesap ve karara göre dörtbin liranın itasına müsaade buyurulması emrinde müracaatta

bulunduk. Kabul buyuruldu. Bu ikinci kararınız idi. Badehu keşifname ve şerait-i ihaleler yapıldı. Emanet muhasebesi Etfal Hastanesi bütçede dâhil olmadığından itirazatta bulundu. Tekrar müracaata mecbur olduk. Bir şehrin mamuriyeti mebanisinin de mamuriyeti ile mütenasip olduğundan imar-ı belde namına istikraz edilen paradan bu hastanenin de tamirâtı büyük bir mantık ile muvafık görülerek karar-ı sabık muhafaza edildi. İşte bir tamir meselesi bu suretle birkaç defa cemiyet-i muhteremenizin kararına iktiran edildi. Kararların taaddüdü müesseseyi kışkandırır bir surette teccüsse vesile oldu. Halbuki üç hastanenin tamiri ve bir yeni hastanenin tesisi için şimdiye kadar müessesenin aldığı para üçbin lirayı müteceviz değildir. Bununda beraber 25 bin kuruş varidatı olan bir hastane parasından onda dokuzu maaşata veriliyor idi. Biri hastane masrafına kalıyor idi ki hastabaşına yevmiye yirmi para isabet ediyor idi. Bunu tadile mecbur idik. Maaşatı tenkis [azaltma] ederek artacak para ile hastaların gıda ve devasını tedarik etmek üzere teklifatta bulunduk. Birçok esbab tesiri ile bu tadilat dahi cemiyet-i muhteremenizi birkaç defa işgal eyledi. Nihayet bu da kabul buyuruldu. Yağ, su, süt... ilh.. tahlilatta müstahdem kimyagerlerin iktidarları ile beraber ne derecede namuslu olmaları lazımgelceğini izaha hacet yoktur. Lüzumuna mebni hastanelerimizin birinde böyle muktedir ve müstakim bir kimyagerin istihdamına Harbiye Nezareti'nden istihsal-i müsaade eyledik. Ancak mümaileyhin tahsisat-ı askeriyesi bittabi kat' edilmiş olduğundan Marttan itibaren maaş tahsisini cemiyet-i alinize arz ile müsaade almak lazım gelir idi. Müracaat eyledik. Buna da müsaade buyuruldu. Bunun gibi birtakım teklifatımız ile mevsimsiz olarak cemiyet pekçok meşgul oldu. Fakat hastalar da mahfuz binalarda iyi giyip iyi yemeğe başladı. Netice-i kelim bu ahvâl bir daha tekrar etmemek için teklifatımız dahilinde bütçemizin kabulünü ve bu cümleden olarak marûlarz Darülhadis dairesine ait masarifatın tasdik buyurulmasını tekrar niyaz ederim.

Cemiyet-i Umumiye-i Belediye azasından Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Reisi Muhittin

Ek 8. MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHİYE MÜDİRİYETİ DÖNEMİNDEKİ KOLERA SALGININA DAİR BİRKAÇ NOT VE MÜDÜRİYETİN İCRAATLARI

Sultan V. Mehmed'in (Mehmed Reşad, sal.1909-1918) saltanatı sırasında 1910-1913 yılları arasında süren kolera salgın(lar)ında,¹³⁸ yedi hükümet (MHSM döneminde İstanbul'da –Tevfik Bey iki defa olmak üzere– yedi belediye başkanı) değişmiş, 1909-12 yıllarında Arnavut isyanları, 19 Ocak 1910'de Çırağan Sarayı, 6 Şubat 1911'de Babıali¹³⁹ ve 23 Temmuz 1911'de Aksaray Yangınları olmuş, Yemen'de Ocak 1911'de başlayan isyan ve akabinde 29

138 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Kadri Unat, "Osmanlı İmparatorluğunda 1910-1913 Yıllarındaki Kolera Salgınları ve Bunlarla İlgili Olaylar," *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı 5 (1995): 55-65.

139 Babıali yangınlarının sosyo-ekonomik ve idari etkileri için bkz. Kemalettin Kuzucu, *Babıali Yangınları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (1808–1911)* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000).

Eylül 1911’de Trablusgarp Savaşı başlamış,¹⁴⁰ ardından 8 Ekim 1912’de başlayan Balkan Harbi ve yaşanan göçler, siyasi istikrarsızlık (fırkacılık) ve ekonomik buhran (ve daha pek çok sebeple) nedeniyle toplumsal bunaltı had safhaya gelmiş, bu felaketlerin ortasında devam eden kolera salgınlarında halkın –ve yönetimin– cehaletine (hastaların halk tarafından saklanması, tedbirlere riayet edilmemesi, salgın yönetimindeki başarısızlıklar vs.) gazetelerde yer yer isyan edilmiştir.¹⁴¹ Bu bölümde Dr. Tevfik Salim’in hükümetin kolerayla –salgının muhtasar tarihini de içeren– mücadelesine dair eleştirisi, MHSM’nin salgınla mücadelesinde tebhîr ve tathîr faaliyetleriyle ilgili yayımladığı rapora ve salgının MUTMvSU riyasetini istifaya götürme sürecine, Şehremaneti ile meclis arasındaki kolera mücadelesindeki ihtilafa dair Esat Paşa’nın verdiği mülakata yer verilmiştir.

140 *Bir taraftan mel’un İtalyanlarla harbin imtidadı yüzünden memleket hayat-ı iktisadiyesinde az-çok hissedenler gevşekliğe maazallah bir de kolera felaketi inzimam edecek olursa halimizin neye müncer olacağı tahmin edilemez. [...] Kolera âfet-i siyahı iki-üç senedir memleketimize ve şehrimize dadandı, Anadolu’da köyler kapandı, güçlü, kuvvetli genç, zinde kollar topraklar altında kaldı, bu pis murdar illetin tehlike-i sirayetile güzel köylerimiz, güzel yerlerimiz, güzel memleketimize karşı oralarda dolaşanlara, buraları gözleri önüne getirenlere pek tabii olarak bir çekinme bir tikslenme hissi geldi. Heyet-i sıhhiye diye oralara izam edilenlerden işittiğimiz menakıb-ı ye’s ve teessürler hâlâ kulaklarımızda çınlıyor. Ne âlât var ne edevat var, dezenfeksiyon namile süblime dolu gaz tenekelerine batırılmış tavan süpürgelerile iş görülüyor. Halk cahil, merci-i aidi gafil, bu cehalet bu gaflet içinde o güzelim yerler, o güzelim Anadolu heder oluyor, mahvoluyor, hergün bu yüzden, gündün güne sükuta, zevale doğru gidiyor. Hele payitaht... [...] Yangınlar oluyor, basturamıyoruz, söndüremiyoruz... Mahdut kalacak bir ateş bir mahalleyi bir civarı, gözümüzün önünde koca bir kıta-yı memleketi kavuruyor, karşısında hayran, mütehaşi bakıyoruz... “Koleraya Tutulmak En Büyük Hamiyetsizliktir: Şehrimizde Kolera Şayiası,” *Yeni Gazete* 4, 1341 (17 Mayıs 1912): 1, s. 1-3.*

141 *Fen, hepimizi o kadar terhib eden [korkutan] koleranın nasıl doğduğunu, ne gibi şerait altında tevessü ve sirayet eylediğini, nasıl çarelere tevessülle geçeceğini veyahut kendisinden tevakkî olunabileceğini meydana koymuştur. Ve en fena ve en müthiş bir âfât zannedilen bu hastalığın en kolay kabil-i tahaffuz bir şey olduğunu isbat etmiştir. Hâl böyle iken nasıl oluyor da biz üç senedenberi kendimizi bu hastalıktan kurtaramıyoruz? [...] Halbuki bugün kolera yalnız alelade kabil-i sirayet bir maraz-ı tıbbî ve uzvi değil belki bir cehalet, sefalet ve vahşet hastalığıdır ve bunun panzehiri ise medeni ve fenni olmaktan başka birşey değildir. Kolera huyul-u istilaiyesini ancak şems-i medeniyetin, şems-i irfanın istediği yerlerde zulmet-gedeler de kullanabilir. Binaenaleyh kolera ile gayr-ı medeni ve gayr-ı kabil-i islah olmak arasında bir münasebet-i kat’iyye ve şedide vardır. [...] Ahalimiz artık her türlü hissiyat-ı gafilanedan ayrılarak bu hakikati anlamalı, ona göre herşeyden evvel kendi vazifemizi idrak ve ifa eylemeliyiz. Biz şahsen kendimizi hastalıktan korumaz, sakınmaz isek hiç kimse bize dâd-res olamaz [yardımımıza koşamaz]. Artık yeter bir parça insan! “Bugünkü Meseleler: Kolera ve ahvalimiz,” *Yeni Gazete* 5, 1518 (8 Kânunuevvel 1912): 1, s. 2-6.*

Contre épidémie et incendie ...

— کوهزه اولو جهاری نه یا حافظسک؟

— قولرائک، یانفیک مستولی بولندی شی صورده شهرامانک تدابیر تنظیمه واطفایسته بنده شوسورتله یاردم ایتک ایسته یورم.

Resim 19. Contre épidémie et incendie ... [Epidemi ve yangına karşı: YA HAFIZ levhaları] –Geveze o levhaları ne yapacaksın? / –Koleranın, yangının müstevli bulunduğu şu sırada şehremanetinin tedabir-i tanzifiye ve itfaiyesine ben de şu suretle yardım etmek istiyorum.¹⁴²

142 *Yeni Geveze* 2, 138 (21 Temmuz 1327 / 3 Ağustos): 4. Şehremanetinin salgın ve yangınlar karşısındaki acziyeti, alınan önlemlerin yetersizliği tiye alınmıştır. “Ya Hafız” levhaları dağıtan bir adam ve sol arkada ahşap bir binanın üst katına asılan levha dikkati çekmektedir.

Kolera¹⁴³

Memleketimizde kolera kemal-i şiddetle icra-yı ahkâm ediyor. 31 Ağustos tarihine kadar İstanbul'da musabinin adedi 1756, vefiyat 987'dir; vefiyatın nisbeti %56 demektir. Avrupa memalik-i mütemedinesinden sarfinazar, etrafımızdaki küçük memleketlerde bile

- 143 Dr. Tefvik Salim [Sağlam], “Şuun-u Tıbbiye: Kolera,” *Osmanlı Seririyat Mecmuası* 2, 7 (Eylül 1327 / 1911): 336. Kolera İstanbul ve memalik-i Osmaniyenin diğer birçok nokatında kemal-i şiddetle hüküm sürüyor. İstanbul'da musabinin adedi 400'e yaklaştı. Buna karşı devair-i aidesinin icraatı **hiç** kelimesile hülâsa edilebilir. Bu adem-i vukuf ve lakaydi devam ettikçe akıbet pek vahim olacağı tabiidir. Koleraya karşı memleketimizde tatbik edilen dezenfeksiyon, karantina usuller[i] yirminci asırda yüz kızartacak sersemliklerdendir. “Şuun-u Tıbbiye,” *Osmanlı Seririyat Mecmuası* 2, 6 (Ağustos 1327 / 1911): 288. Şehremaneti, Sıhhiye Dairesi ahaliyi heyecana getirmemek maksadile gerek şehir derununda ve gerekse civar mahallatta tek, tük bulunan ilk kolera vukuatını ilan etmemişlerdi. Hamdolsun ki hastalık da o kadar vahim olmadığı gibi musabinin adedi de az idi. Böyle olmasa idi yevmiye musabın ve vefiyatın adedi pek ziyade olması lazımgelir idi. Maatteessüf vesait-i tahaffuziyenin layıkile tatbik edilememesi hastalığın izdiyadını mucip olmuştur. Sarf u istimali icab eden edevat, dezenfeksiyon için iktiza eden âlât ve edevat, hasta ve mülevves eşya nakline mahsus araba gibi birtakım vesaitin ve memurin-i lazıminen fıkdanı buna sebep veriyor gibi görünüyor. [...] **son not**: Bu nüshamız biraz tehir ettiğinden kolera hakkındaki beyanatımız geçen aya ait idi. Halbuki bu son günler zarfında hastalık şiddetini artırmış ve bunlar meyânında beş adedi de çocuklardan vefiyat vaki olmuştur. [...] Dr. Giovanni Battista Violi, “İstanbul Şehrinin İcmal-i Sıhhi,” *Türkiye'de Emraz-ı Etfal / La Pédiatrie en Turquie* 3, 7 (18 Temmuz 1327 / 31 Temmuz 1911): 73-74. Kolera mücadelesinde belediyeye çokça eleştiri ve suçlama yöneltilmiştir bazıları için bkz. Haydarpaşa'dan trenle Gebze'ye giden Dr. Nuri Bekir'in Tuzla'da tatbik olunan tedabir-i fenniye ve tathirat hakkındaki eleştirileri için bkz. Nuri Bekir, “Karantina Kepazelikleri,” *Yeni Gazete* 3, 1076 (23 Ağustos 1911): 2, s. 5-6. Bu yazıya Tuzla tahaffuzhanesi tabibi Recep Ferdi Bey *Alemdar* gazetesinde cevap vermiş bunun üzerine Dr. Nuri Bekir tekrar bir yazı kaleme almıştır. Bkz. Dr. Nuri Bekir, “Hayret!,” *Yeni Gazete* 3, 1081 (28 Ağustos 1911): 3, s. 5-6. Dr. Nureddin Ramih Bey'in emanet heyet-i sıhhiyesine eleştirileri, belediye tabiplerinin tecrübesiz ve salgın hastalıkların tanı ve tedavisi hakkındaki cehaletleri, MUTMvSU'nin başvuru yapan Yunan diplomalı tabiplerin kaydını yapıp kolera mücadelesine dâhil etmesi, Büyükdere belediye tabibi (Yunan tabiplerden) Dr. Vardopoulos'un 22 Temmuz 1327'de [4 Ağustos 1911] Büyükdere'de hastalanan bir kadına koyduğu yanlış tanı yüzünden koleranın nasıl yayıldığına dair eleştirileri için bkz. Nureddin Ramih [Ener, Dr.] “Şehremini Beyefendiye: Büyükdere Kolerası Nasıl Tevessü Etti?– İlk Menba-i İntan–Yanlış Teşhis– Kolera Etibbayı Belediye Nazarından Nasıl Kaçıyor, Nasıl İntişar Ediyor?–Belediyenin Ataleti–İstirhamatımız,” *Yeni Gazete* 3, 1077 (24 Ağustos 1911): 3, s. 1-3. Eylül 1911'de Selanik ve Manastır vilayetlerinde de şiddetlenen kolera salgını yönetilememiştir. Selanik'de koleranın varlığına inanmayan bazı Musevi gruplar taşkınlıklar çıkararak kolera kordonlarını bozmuş, hastalığı doktorların bir menfaat vasıtası olarak kullandığı ve hastalananlara zehir içirdikleri şayialarıyla hastalık şehre yayılmıştır. Manastır'da hükümet tarafından şiddet kullanılmayarak ahalinin isteklerinin körü körüne yerine getirilmesi, Selanik halkında koleranın varlığı aleyhindeki fikirlerin kuvvetlenmesine neden olmuştur. M. Şakir, “Manastır'daki Rezalet Şehrimizde de Canlandırılmak İsteniyor. Hükümet-i Vilayet Bî-ruh,” *Silah* 3, 315 (5 Eylül 1327): 1-2; İ. Arda Odabaşı, “Selanik 1910-1911: Kolera Salgınları, Kahraman Bir Doktor, Yahudi İşçilerin İsyanı ve Serseri Gazeteciler,” *Toplumsal Tarih*, 296 (Ağustos 2018): 56-63. *İstanbul'dan da Manastır'daki vakaya şiddetli tepkiler gelmiştir*: İstanbul'da şeriat isteyen cühelâ-yı avam, Manastır'da koleraya aşık... Bu aşk-ı iptila, bu hırs-ı behimi, bu cinnet-i taassup, bu tuğyan-ı cehalet bir kitleyi kudurtmuş *kahrolsun doktorlar* terane-i vahşetile hak ve hakikate, ilm ü fenne, nur-u irfana, pek zayıf olan evbab-ı hükümete saldırtıyor. [...] İshakiye Camii'nde vaaz veren müderris-i şehir beysiz kafasına biraz beyin vermesini Cenab-ı Hak'dan dua etsin. İstedikleri kavun, karpuz... ilh herşeyi yesinler, zaten insanın hayvaniyeti yemekle kaimdir. Bu ahmaklar ise bu hakikati ispat için haykırıyorlar. Gureba hastanesindeki hastaları cebren alsınlar, vilayetin sıhhiye müfettişi ve heyet-i sıhhiyesini kaçırınlar, doktorların vakıa mecanine de hizmet ve nef'i varsa da bu kudurmuşları daülkelb müessesesine sevk etmekten başka çare yok. [...] Yaşamağa değeri olmayan böyle sefil ve akur bir sürünün hakiki insanları tazibine ne salahiyetleri var? 5 Eylül 1327/18 Eylül 1911, Haydarpaşa. Esad Kemal (Dr.), “Manastır Vakası Münasebetile: Kahrolsun Doktorlar,” *Mehtab* 1, 10 (11 Eylül 1327): 122-123.

kolera salgını olmayışı ve ilk vaka zuhur eder etmez afetin derhal söndürülüşü her Osmanlıyı derin düşündürecek bir meseledir. Yeryüzünde koleranın daimî membaları durdukça ister mütemeddeden, ister vahşi olsun, her memleket koleranın tehdidi altındadır; karantinalar bu sirayeti menaa [maniye] kâfi değildir. O memleketin vazifesi ilk vaka zuhur eder etmez söndürmek, intişar ettirmemektir. Bunun da pekâlâ mümkün olduğunu her günkü vakayı ispat etmektedir. Kolera istilasının zuhur etmemesi için yapılacak himmette en büyük vazife hükümetin uhdesinde müterettiptir. Halbuki geçen sene Rusya'da kolera şiddetle hüküm sürüyordu. Memleketimizin Rusya ile bu kadar sıkı münasebeti mevcut olduğuna nazaran er geç koleranın bize de gireceği muhakkak idi. Talihin bir luft-u mahsus olmak üzere birkaç aylar istiladan masun kaldık. Bu müddet bizim için gayet kıymettar idi. Evliyâ-yı umur (bittabi burada evliyâ-yı umur-ı tbbiye[yi] murad ediyoruz) bu müddetten istifade etmediler. Nihayet bizde de ilk vaka zuhur etti. Geçen seneki nüshalarımızda beyan ettiğimiz veçhile: Bizde ilk vaka zuhur edinceye kadar Rusya'da musabının adedi 178.000'e balığ olmuştü. Geçen sene şehrimizde istila birkaç aylar sürdü. Hastalık kendi kendine mütefi oldu [söndü]. Yapılan tedabir hiçbir programa müstenit değildi; daha doğrusu makamat-ı aidesi ne yapacağını bilmiyor[d]u. Geçen seneki şu hale bakılırsa bu sene yazın hululile beraber kolera zuhura geleceği pek muhtemel idi. Bu müddetten de istifade edilmedi. Yine rehavet, yine tekâsül [gevşeklik]; yine bilmemezlik. Nihayet kolera zuhur etti. Tek tük epeyce bir müddet devam etti. Bu sene geçen seneki kadar da telaş edilmiyordu. 400'den fazla musab oldu. Nihayet bir gün Hasköy'de birdenbire günde 50, 100 musab olunca bir telaş koptu; fakat bu telaş yine kopmazdı. Bereket versin vaka gayur bir şehremininin ibtida-yı memuriyetine isabet etti; o koştü, koşturdu, şehre de iyice yayıldı ve istila bugünkü hale geldi.¹⁴⁴ İşkodra'da

144 *Hasköy kolerası Hüseyin Kâzım Bey'in şehreminliği dönemine denk gelmiş ve Hüseyin Kâzım Bey Osman Nuri Ergin'e gönderdiği mektupta şunları söylemiştir:* Nihayet Hasköy'de bir gece içinde 62 kolera vakasının görüldüğü ve derhal bunun önüne geçilmek lazım geldiği hakkında Sıhhiye Müdürü Besim Ömer Paşa'dan aldığım bir haber üzerine işe başlamaya mecbur oldum. Fakat sizi temin ederim ki, Emanet sandalyesine bir kerre olsun oturmam; ve orada maaş da almam!.. Hasköy'deki kolera bir facia idi. Hastalığın her tarafa sirayeti ihtimali vardı. Besim Ömer Paşa, Dr. Esat Paşa, Sıhhiye Müfettişi Nizameddin ve Mehmed Ali Beylerle Hasköy iskelesine çıktığım zaman halk orada toplanmış idi. Ne gibi tedbirler alınacağını düşünmeden evvel, en vahim bir hastalık ile (bir dâ-i udâl=doktorları aciz bırakan hastalık) karşılaştım, Mehmed Ali Bey Kasımpaşa'daki doktorları celbetmek üzere vakanın otuz çıktığı bir saatte göndermek istediği iki belediye çavuşunun kendisine hakarete bulduklarını anlattı. Hasköy halkının gözü önünde o iki asi memuru tokatlarla tekmelerle tedib ederek tard ettim ve işe de böyle başladım! Emanet'te çadır ve pülvarizatör olmadığını ve derhal tedarikine imkân bulunmadığını söylediler. Halbuki halkı tecrid için çadıra şiddetle ihtiyaç vardı. Harbiye Nazırı'na telefonla müracaat ettim. Beni daime teveccüh ve iltifata mazhar eden Mahmud Şevket Paşa merhum, istediğim yüz çadıra karşı iki yüz çadır gönderdi ve kordon için lüzumu olan askeri de Beyoğlu'ndan derhal sevk ettirdi. İş pulvarizatör bulmaya kalmıştı. Bunun yerine yangın tulumalarını getirttim ve onlarla mahalleyi baştan başa yıktattım. En sonra da koleranın menbaı olan üç evi –bedelini def'aten vermek ve içlerinde oturan fakirleri hamamda yıkattırıp yeni elbiseler giydirmek suretiyle– yaktırarak hastalığı bir gün için durdurmağa muvaffak oldum. Hasköy halkı, kâmilen açık sahada kurulan çadırlara çıkartıldı, köy temizlendi, hastalar tedavi altına alındı ve bütün sıhhi tedbirler de ittihaz edildi. Bundan sonra şehrin muhtelif yerlerinde çıkan kolera ile uğraşmaya, şuradan buraya koşmaya mecbur oldum. Emanet'in işlerini tedvire Rıza Paşazâde İsmet Bey'i memur etmiştim. Bu arada yalnız (mütegallibe) ile değil aceze ile de belâyâ kalıyordum. Büyükdere'de Subhi Bey adında bir belediye müdürü: “Ben halkın uşağı değilim, bundan fazla iş göremem!”

taahşid edilen asakir meyânında da kolera zuhur etti; koleranın tesirinden masun hemen hiçbir vilayetimiz kalmadı. Nüfusumuz için diğer esbab-ı tenâkus kâfi gelmiyormuş gibi bir de kolera yüzünden binlerce zayıat verdik. Hükümet birçok da masraf altına girdi. Makamat-ı aidesi ise muntazaman musab ve vefiyat cetvellerini tebliğ etmek ve musab nakline, ölü def[ni]ne sarf olunmak üzere icab eden mebalîge mezuniyet vermekle meşgul. Bu istilanın mesuliyeti doğrudan doğruya hükümete ve onun bu işlerle meşgul olması lâzımgelen makamınadır. Eğer bu sene de milletin soracağı sual “şuraya şu kadar kilo asit fenik ve şu kadar kuruş gönderdik” gibi cevaplarla kapanacaksa *inna lillah* demekten başka çare kalmaz.

Dr. Teyfik Salim

demmişti. Bu adamın derhal memuriyetine nihayet verdim. Hasköy'deki belediyenin başında bir (inekçi) bulunuyordu. Bu zât da: “Bana yazı ile emir vermeyecek olursanız bir iş görmem” diyordu. Ona da işten çekilmesini söyledim. Arnavutköy'ündeki belediyede eski Mabeyncilerden Rıza Bey bulunuyordu. Bu zâtta da aradığım gayret ve faaliyeti bulamadığım ve bütün istediklerini fazlasıyla temin ettiğim halde yine hiçbir şey yapmadığını gördüğüm için onu da işten uzaklaştırdım. Üsküdar'daki iki belediyeden birisinin başında Hendese muallimimiz mütekaid Ferik Ahmed Şükrü Paşa bulunuyordu. Evinde kolera çıkan bir adamın gösterdiği mümanaattan dolayı belediye doktorunun vazifesini yapmadığını ve zabitanın muaveneti temin edilmek üzere Polis Müdürü Mazhar Bey'e müracaat etmeğimi tavsiyede bulunun ve hak ve salahiyetinden bu derecede gaflet eden bir zata, eski hocama karşı ne yapabilirdim? İşte koleranın yayılmasına maruz olan payitahtta belediye işleri böyle adamların elinde idi! Beylerbeyi'nde orta oyununda pişekârlık ve yardımlık edebilecek bir adama rast geldim ve “la havle guyân” başımı çevirdim.” Said Halim Paşa biçaresinin, bu emel ve ihtiras kumkumasının ilkaatına kapılarak ve müthiş bir mesuliyeti yüklenen şehremini belediye teşkilatı nezdinde hükümetin bir komiseri sıfat ve memuriyetinde göstererek muhalefetten ve bütün haklı itirazlara ve intikadlara karşı isyandan başka bir şey düşünemiyerek ortalığı fesada veren şahısların neler yaptıklarını siz herkesten daha iyi görüp anladınız ve yazdınız. Bu hale tahammül edilemezdi. O zaman belediye intihabının yenilenmesini Dahiliye Nezareti'ne yazdım. Kanun bu hakkı şehreminine veriyordu. Halil Bey'in bu işarımı tervec ederek sadarete arz ettiğini de yazıyorsunuz. Bu müracaatın Babalı'ce kabul edilmediği surette istifaya mecbur olacağımı bildirdiğim sırada Nazır'ın “Ben sizin işarınızı tervecen sadarete yazdım. Oraca red cevabı verilecek olursa sizden evvel ben istifa ederim” tarzında yazı ile cevap vermiş olduğuna da vakıf bulunuyorsunuz. Sonradan bana İsmet Bey'i göndererek “şimdilik yalnız muhalefette en ileri giden on dairede yeniden intihab yapılmasına muvafakat etmeğimi” teklifte bulunmuştu. O zaman İttihatçılık ve fırkacılık tesirlerini açıkça görmüştüm. Halil Bey kendi fikrinde ortalama bir hal sureti bulmuştu. Koleranın önünü almak ve İstanbul'u tehdit eden bir beliyeyi def etmek için gösterdiğim sa'y ü gayret ve hayatımı istihkâr ediş, vergi vermekten imtina eden ecnebilerin bile dikkatlerini çekiyor ve Emanet'e gelen bir heyet “Belediye vergilerini vermeye hazır olduklarını temine lüzum görüyordu. Babalı'nın iki yüzlü siyasetinden nefret ediyordum. Ali Fuad Bey'e verdiğim vaadi tutmuştu. İstifamın suretini ve sebebini biliyorsunuz ve bunu geri aldırma için yapılan resmi ve hususi teşebbüslerden ve müracaattan da haberdar bulunuyorsunuz. Benim teşhis ettiğim hastalık Cemil Paşa tarafından tedavisi imkânı bulunmuş ise, bundan dolayı müftehirim. Bir müddet sonra çıkan Trablusgarp hadisesi üzerine Hakkı Paşa istifaya mecbur olmuş ve Said Paşa Sadaret makamına gelmişti. Müşarünileyh de tekrar Emaneti kabul etmeğimi bana ısrarla teklifte bulunduğu halde özür diledim. Kendi âlemimde yaşamak istiyordum. Sadi'nin “Ne ber esteri suvarem, ne çüher bezir barem / Ne hüdavend-i raiyyet ne gulâm-ı şehriyârem” tavsifine mazhariyet indimde en büyük nimet ve saadettir. Yine bu emel yüzündendir ki Talat Paşa merhumla aramız açılmıştı. Bunun sebeplerini *10 Temmuz İnkılabı ve Netayici*'nde tafsilten yazdım ve ye's ve elem saikiyle gidip altı sene Beyrut'ta ikameti ihtiyar ettim ki buna bir (nefy- i ihtiyârî) diyebilirsiniz. Bundan sonra vak'alar Şehremaneti'ne ve sizin mevzuunuza taalluk etmez. Bu izahat ile yazmış olduğunuz sözleri istikmal etmiş olduğuma inanıyorum. Hakkı ve hakikati görüp anlamış ve bunu açıkça söylemiş olmanız sizin için sonsuz fahri mucib ve benediz için de tesliyet ve itminane baistir. En samimi hürmetlerimi ve teşekkürlerimi takdim ile mübahi olurum. Muhterem ve muazzez beyim efendim. Muhlisiniz Hüseyin Kâzım. Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, 271-273.

Mühim Bir Rapor: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti'nin Tathirat ve Tebhirat-ı Fenniyyeye Dair İta Eylediği Rapor¹⁴⁵

Tebhirhaneler, idaremize mevdu vezaifin onda birini teşkil eder. Bununla beraber elyevm memleketimizde koleranın hükümferma olmasından dolayı vakit ve kudretimizin onda dokuzunu buna sarf eylediğimiz halde her tarafın ihtiyacına bihakkın yetişilemediğinden dolayı beyan-ı itizara mecburiyet hissediyorum. İstanbul gibi vasi, arızalı, vesait-i nakliyesi noksan, ebniye ve mecarisi [su yolları] gayr-ı muntazam bir şehirde tathirat ve tebhirat-ı umumiyenin günü gününe tamamen ifasının ne kadar müşkül, hatta gayr-ı mümkün olduğu malumdur. Buna mehmaemken yetişebilmek için mevcut üç tebhirhanenin beşe iblağını ve beş adet *etüv* siparişi ve ona göre memur, araba, hayvan vesair levazımın ihzarı lazımdır. Bu levazım-ı mühimme-i sıhhiye talep ve niyaz olunmuş ise de ahvâl-i maliyenin adem-i müsaadesine mebni kabul ettirilememiştir. Bunlara muvaffak olunamayacağı anlaşılması üzerine bütün yokluklarla geçen sene idaremize tevdi olunan üç tebhirhanenin tamirine ve memurinin ıslahile nevakısın ikmâlîne sa'y olunmaktan başka çare kalmadığı cihetle bu hususa ikdam ile bir sene zarfında elde edilen meblağ ile Gedikpaşa Tebhirhanesi, Avrupa mütehasıslarının bile mucib-i takdiri olduğu derecede tadılan tamir edilmiş, diğerleri mehmaemken ıslah ve tamir ve cümlesine sür'at-i muameleyi temin maksadile telefon vaz olunmuştur. Etüvleri tamir, kazanları tecdit olunduğu gibi tebhirhanelere dokuz adet demirden nakliye arabaları yaptırılmış ve o nisbette hayvan mübayaa edilmiştir. Memurin-i mevcude tensik ve ıslah edildiği gibi cümlesine iş elbiseleri, muşamba, serpuş ve çizmeler yaptırılmıştır. "Géneste Herscher" fabrikasının en maruf olan çift musluklu el pülverizatörlerinden 60 adet getirilmiş burada da yüze yakın arka pülverizatörü, hararlar [çuvallar], torbalar vesair levazım imal ve ihzar ettirilmiştir. İşbu pülverizatörlerden bir kısmı vukubulan talep üzerine beray-ı muavenet bazı yerlere hatta Hicaz Sıhhiye Komisyonu'na da verilmiştir. Avrupa'dan bilhassa Londra'dan süblime, formol, asit fenik ilh.. ondokuz nev edviye celbolunarak bu edviye ile geçen sene bütün dezenfeksiyon işleri idare olunduğu gibi bu senenin beş ayı onun bakiyesi ile idare edilmektedir. İşte bir vukuf, ihtisas ve iktisat ile edilen bu istihzarat ve tedarikat sayesinde 1326/1910 senesinde araba, tramvay, hane, otel .. ilh 89970 adet vesait-i nakliye ve emakin dezenfekte edilmiş ve büyük-küçük 182.631 parça eşya tebhir olunmuştur ki Avrupa tebhirhanelerinin istatistiklerinde bile üç tebhirhane için bundan büyük bir yekuna tesadüf olunamaz. Geçen seneki bu istihzarat ve tedarikata bu sene dahi devam olunarak bütçenin kifayetsizliğine ve tahsisat-ı fevkalade olarak alınabilen cüzi bir meblağa rağmen bir hayli vesait ve levazım tedarik olunmuş ve olunmakta bulunmuştur. Mine'l-cümle şu birkaç gün zarfında bir hayli iş elbisesi, çizme, harar vesaire alındığı gibi

145 "Mühim Bir Rapor: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti'nin Tathirat ve Tebhirat-ı Fenniyyeye Dair İta Eylediği Rapor," *Yeni Gazete* 3, 1078 (25 Ağustos 1911): s.2, s.ü. 3-5. Bundan sekiz ay önce de *Servet-i Fünun*'da müdüriyet tarafından benzer bir rapor yayımlanmıştır. Bkz. "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi ve Tebhirhaneler," *Servet-i Fünun* 40, 1020 (9 Kânunuevvel 1326 / 22 Aralık 1910): 141.

40 adet arka pülverizatörü yaptırılmış, 20 adet de Avrupa'ya sipariş olunmuş ve Géneste Herscher'e yaptırılmakta olan bir adet mükemmel formol etüvü ikmâl olunduğu için ankarib [en kısa zamanda] vüruduna intizar olunmakta bulunmuştur. Şu tafsilattan maksadım, umur-u tathiriye ve tebhiriye için rüfekam ile beraber vüs'-i beşerin [insan gücünün] yettiği kadar çalıştığı halde bazı cihetlerden edilen tenkidat ve tarizata, hayatını tehlikeye koyarak kolera ile pençeleşmekte olan memurinin maneviyatını kırmakta ve bu da binnetice işe tesir etmekte olduğunu söylemektir. Bunun için beş maddenin nazar-ı ehemmiyete alınmasını rica ederim:

Birinci madde – Bir-iki aydanberi istirahat yüzü görmeyen tebhirhane müfettişleri ile müdürleri ve memurlarının taraf-ı ali-i emanetpenahilerinden taltifi ile kuvve-i maneviyelerinin muhafazası

İkinci madde – Kırılan arabalar, pülverizatörler vesairenin tamiri, lüzum hasıl oldukça mübayaa olunacak veya tamir edilecek hararlar, iş elbiseleri, çizmeler ve bilhassa edviye vesair muhtelif ve mütenevvi levazım ile ihtiyac-ı yevmiye göre istihdam olunacak muvakkat tathir memurlarına ait tahsisat için ayrı ayrı talepte bulunarak ve bunlara müteallik evrakı takip ile karar ve para istihali için uğraşarak günler, haftalar kaybetmektense bütün masraflar için emanet-i aliyelerinden mebalig-i kâffiyenin itası, bittabi bunların mahall-i sarfi evrak-ı müsbitesi ile beraber irae ve takdim olunacağından bilahare başkaca vukubulacak talebin bu paranın mahsubundan sonra verilmesinin usul-ü ittihazı.

Üçüncü madde – Tebhirhaneler nizamnamesi iktizasınca tebhirhaneler ve levazım ve memurini yalnız dezenfeksiyon ve tebhirat işlerinde kullanılabileceklerinden atide beyan olduğu üzere bunun haricindeki umur ile meşgul edilerek vazife-i asliyelerini sekteye uğratmamak için devair-i belediye rüesası heyet-i sıhhiyeye tamimi lâzımgelen şeyler: 1–Tebhirhane arabalarının meyyit naklinde kullanılmaması. 2–Tebhirhane arabalarile süpürüntü nakledilmemesi. 3–Tebhir memurlarına devairce yatacak yer ve yatak iraesı. 4–Tebhirhane memurlarının meyyit naklinde vesair işlerde kullanılmaması. 5–Lalettayin bir hastaya celbolunan bir tabibin yanında memur ve pülverizatör götürülmesi ve geçen sene yapılan talimatname mucibince etibba gittikleri yerlerde koleralı veya şüpheli birine tesadüf ederlerse yanındaki belediye veya sıhhiye çavuşu ile memur ve makine celbeylemesi. 6–Sıhhiye Fevkalade Komisyonu'nun kararı veçhile kordonların fekkinde mutlaka bir tabip bulunması ki bu husus tatbikat-ı fenniyenin bihakkın ifasıçün elzemdir. 7–Demirkapı ve Nuhkuyusu Hastanelerine birer etüv vaz ile küllü yevm [dâima] oralardan tebhirhanelere eşya nakli için bir-iki araba ve memurların işgal ve birçok masraf ihtiyâr edilmemesi. 8–Tebhirhanelerdeki edviye, koleralı olan mahaller ile kolera çıkması melhuz bulunan han, bekar odası vesaire gibi yerlerin tebhirhane memurları vasıtasile istimal edilebileceği cihetle meselâ daire-i belediye tarafından sokaklara döktürülen kireç ve asit fenik gibi şeylerin tebhirhanelerden talep olunmaması.

Dördüncü madde – Tebhirhaneler MHS'den madud ve bunların vazifesi herkesin sıhhat ve hayatına müteallik bulunduğundan Avrupa'dan celbolunan levazım için evvelce olduğu gibi gümrük ve rıhtım resminden [vergisinden] ve tebhirhanelere teslim olunan eşyanın tesellüm ilmühaberlerine ne tebhirhanelerin pul ılsakına vakt u nakti müsait, ne de ahaliye büyük bir teklifte bulunmak caiz olamadığından işbu ilmühaberlerin puldan muafiyetinin temini.

Beşinci madde – Şimdilik seyyar etüv olarak bir tane Hasköy'de mevcut olup yukarıda beyan olduğu üzere bir formol etüvü Avrupa'ya sipariş edilmiş olduğundan talep olunan beş etüvden baki üç otomobil etüv için tahsisat-ı lazıme itası.

Hülasa-yı kelâm 1328 [1912] bütçesine mücedded iki tebhirhanenin masarif-i tesisiye ve daimesi vaz u kabul edilinceye değin mehmaemken idare-i hâl edilebilmek için ikinci ve beşinci maddede mahall-i sarfi gösterilen işler için 2750 liranın itası ve üçüncü maddedeki işler için devair-i belediye rüesasile heyet-i sıhhiyeye tebligat-ı kat'ıye icrası ve dördüncü madde için Duyûn-u Umumiye ile Maliye Nezareti'ne veyahut her ikisi için hükümete arz-ı keyfiyet edilmesi ve birinci maddede taraf-ı ali-i emanetpenahiden rica olunan takdirin dirîğ¹⁴⁶ edilmemesini niyaz eder ve muvakkat tebhir memurluğuna alınan adamları bir kısmı işe yaramadığı gibi bir kısmı da terk-i vazife etmekte olduklarından 54 muvazzaf ve işe yarayabilen 20-30 muvakkat memur ile ale't-tahmin her taraftan muallim [eğitimli] olarak 200 memura, bu derecedeki ihtiyaca karşı yine idare-i hale çalıştığıının malum-u ali-i emanetpenahileri olmasını arz eylerim efendim.

Tahaffuzhane ve Kolera Hastaneleri Hakkında Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti'nin Raporu¹⁴⁷

Geçen sene bütçe münasebetile Haziran'da idaremize devrolunan Serviburnu Tahaffuzhanesi esasen pek fena yapılmış olmakla beraber 1310 senesi kolerasından yani 16 senedenberi metruk bırakılmış olduğu için pekçok ıslahat ve tadilata muhtaç görülmüş idi. Bir ay sonra koleranın da zuhurile beraber her türlü mesuliyeti deruhte ederek mezkur tahaffuzhane az bir zaman içinde mükemmelen tamir edildiği gibi lüzumu olan iki daire yeniden yaptırılmış ve civarındaki menbasuyu tahaffuzhaneye celbolunmuş ve etrafına tel duvar çekilmiş ve mehmaemken lüzumu ikmâl olunmakla beraber bir de etüv nakl ve tesisile fen nokta-i nazarından bir tahaffuzhane haline irca u ifrağ olunarak koleraya karşı iyice hizmetler ifa edilmiştir. Nuhkuyusu Hastanesi'nde ise âcilen on iki yataklık bir pavyon ve lüzumuna mebni bilahare birkaç gün içinde ayrıca büyük bir pavyon ile teferruatı yaptırılmış ve tahsisatının kifayeti derecesinde levazımı da ikmâl olunmuştur. Buraya ve gerek o vakit idaremizce bi't-tesis umur-u idaresi deruhte olunmuş olan Demirkapı Kolera Hastanesi'ne

146 Orijinal metinde “دریج” olarak yanlış basılmıştır.

147 “Mühim Bir Rapor ...” *Yeni Gazete* 3, 1078 (25 Ağustos 1911): s.2, sü. 3-5. Üstteki raporun devamıdır.

banyo daireleri, etüv vesaire gibi lüzumu olan nevakısın ikmâli ile bir emraz-ı müstevliye hastanesi haline ifrağı teklif olunmuş ise de nakd ve bütçenin kifayetsizliği cihetile yaptırılmamıştır. Muahharen Demirkapı Hastanesi makam-ı alilerinin emrile emanet heyet-i sıhhiyesine, Şişli Kolera Pavyonları da Altıncı Daire-i Belediye'ye tevdi olunmuş ve Serviburnu ile Nuhkuyusu Hastanesi bizde bırakılmıştır. Vakia işbu hastaneler bütçe nokta-i nazarından idaremizde görünüyor. Fakat hakikatte böyle değildir. Sal-i hâl bütçesinde iki bekeçi maaşı ve müteferrikaları gibi beş-onbin kuruş bir tahsisat-ı seneviyeden başka bir şey yoktur. Bunların etibbası heyet-i sıhhiyeden gönderilir. Bize irtibatları yoktur. Fevkalade masarifatı ise yine emanet-i aliyelerinin emrile devair-i belediyece temin ediliyor. Şu hâlde müessesenin bunlar üzerindeki vaziyeti paralarını tahsil ile devaire tevdiinden ibaret kalıyor. Bununla beraber Serviburnu Tahaffuzhanesi'nin ikmâl-i nevakısına çalışıldığı gibi dün de birlikte gidilen Nuhkuyusu Hastanesi'nin talep olunan levazımı irsal u ikmâl olunmuş ise de bunların merci ve emr-i idarelerine bir şekli-i muayyen vermek lazımeden olduğu gibi cümlesinin esaslı bir surette ıslahı ile banyo daireleri veya hiç olmazsa şimdilik banyoluklar vazı ve serum levazımınının tedariki ile tedavi-i bilma ve bilmaslın tatbiki ve mine'l-cümle Serviburnu Tahaffuzhanesi gibi Nuhkuyusu ve Demirkapı Hastanelerine birer etüv vazı elzem idüğünü [olduğunu] arz eylerim efendim.

Meclis-i Tıbbiye/Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Reis Vekili Esat Paşa'nın Azli, Sonrasında Vukubulan İstifalar ve Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesi'nin Kurulması¹⁴⁸

Meclis reis vekili Esat [Işık] Paşa'nın azli ve sonrasında tüm üyelerin istifası *İkdam Gazetesi*'ne yansımış sebep olarak “dürüşti-i ifadat ve harekât [kaba ifade ve hareketler] gösterilmiş” bunun üzerine *Tasvir-i Efkâr* gazetesi muharrirlerinden biri azledilen reis vekili Dr. Esat Paşa ile mülakat yapmıştır. Esat Paşa şunları söylemiştir:¹⁴⁹

148 Görevden alınmalar öncesinde MUTMvSU'nin firakıcılık ve adam kayırmacılığına, taşra tabiplerinin 600 kuruş maaşla inim inim inlerken meclis azalarının safa sürdürdüğüne dair haber ve şikayetler basına yansımaya başlamıştı. Hükümetin tüm memurlardan bir firkaya mensup olmadığına dair senet aldığı bir ortamda meclis azalarının bu senedi verip vermediğine dair sorular soruluyordu: *Firkacılık yüzünden memleket 4 senedir bu hale geldi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne intisap etmek eskiden Yıldız'a intisap etmekle bir oldu. Edenler kayırıldı, mal, mülk, iş-güç sahibi oldu. Etmeyenlerle tenkit edenler bu memleketin yabancı, hain efradı addolundu. [...] Bugün Meclis-i Umur-u Tıbbiye'yi teşkil eden zevat ve bu zevat arasında bazıları kendilerinden senet de alınsa yine bi-tarafıklarının muhafaza edeceklerine inanılmayacak derecede siyasetle meşguldürler. Acaba bir iki yerde memuriyetleri olup da o mecliste de aza olan bu zevattan senet alındı mı? “Bir mesele-i mühimme: Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Azalarından Senet Alındı mı?,” *Yeni Gazete* 4, 1430 (15 Ağustos 1912): 2-3, s. 6 ve 1.*

149 “Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye ile Dâhiliye Nezareti Arasındaki İhtilaf,” *Tasvir-i Efkâr* 4, 627 (13 Kânunuevvel 1328 / 26 Aralık 1912): 3, s. 3-4. Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin istifasına mebni yeniden teşekkül eden heyet riyasetine Dr. Mahmud Hakkı Paşa ve azalıklarına Kehhal Dikran Acemyan Bey, Aristidi Paşa, Muallim Raşid Tahsin, Tabib-i Müvellid Hikmet, Tabib-i adlî Vasfî, Tabib-i dahili Vamık Beylerle Eczacı kimyager Vartanyan ve Vasilyadi Efendiler tayin edilmiştir. “Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye,” *Tasvir-i Efkâr* 4, 627 (13 Kânunuevvel 1328 / 26 Aralık 1912): 3, s. 4. MUTMvSU Riyasetine Mahmud Hakkı Paşa tayin edilmiş bunun üzerine meclis azaları istifalarını vermiştir. “Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye Riyaseti,”

Paşa hazretleri, meclis-i mülkiye [MUTMvSU] hakkında bugünkü *İkdam Gazetesi*'nde görülen¹⁵⁰ azl ve istifa meselesine dair hakikatin tenviri için lütfen bazı malumat ita buyurulur mu?

–Peki söyleyeyim. *Bidayet-i teşekkülünden beri kanun ve fenden başka tesirata tabi olmayan bu meclisi çekemeyenlerin ötedenberi ilk işleri mevki-i ikbale gelir gelmez ona hücum oldu. Meclisle Dahiliye Nezareti arasındaki ihtilaf ahir morg ve kolera meselesine başlamıştır. En nihayet bütün memlekete şamil bir teşkilat-ı sıhhiye meselesi hakkında Babiali'de içtima eden komisyona bu babda elyevm mer'üi'l-icra mevad-ı kanuniye serdile itiraz ve adem-i iştiraki mutazammın meclis tarafından ittifak-ı ara ile verilen bir karara dair reis vekili namına nezarete takdim ettiğim tezkere üzerine azlim cihetine gidilmiştir.*

Muceb-i azl olarak ne gibi esbab dermeyan edildi? *İkdam Gazetesi*'nde düriştane tavsif edilen bu muharrerat hakkında lütfen malumat verir misiniz?

– *Dahiliye Nezareti'nin azlime dair olan tezkeresinde esbab-ı mucibe-i azl olarak bir müddettenberi meclisle nezaret arasında cereyan eden muhaberat-ı resmîyede daima iş'arat-ı nezaretpenahilerinin tahtiesi (suçlanması) cihetine gidilmesi ve lisan-ı resmîye yakışmayacak surette yazılmış olması gösteriliyordu. Halbuki kanuna muhalif görülen iş'arata şüphesiz usul-i resmi dairesinde ve delail-i kanuniye ve makbule serdile itiraz edilmiştir. Doğru söz acı gelir derler. Evvelce dediğim gibi bu meclisin rehberi ötedenberi yalnız kanun ve fen olmuştur.*

Morg ve kolera meselelerinin esasları hülasa olarak lütfen izah buyurulur mu?

–*Yeni ismine ibtinaen meşher-i emvat [ölüler sergisi] zannedilen morg bir müessese-i tıbbiye-i adliyedir. Bütün memalik-i mütemeddine böyledir. Bizde dahi bu maksatla tesis edilmişti. Halbuki Dahiliye Nezareti morgu yalnız teşhir-i emvata mahsus add ile Şehremaneti'nin iş'arına atfen Rıza Nur Bey'i Morg Müdiriyeti'ne tayin ettiğini ve müessese-i mezkurenin meclisten fekk-i iribatile Şehremaneti'ne rabtedildiğini emir buyur[d]u. Morg müessesesi umur-ı adliye-i tıbbiyenin rü'yet edildiği daireye ait olması zaruri olduğundan Meclis-i Mebusan kararile meclisimize rabtedilmişti. Meclis de meseleyi etrafîle şerh etmek suretile daha müdürün suret-i tayini hususuna girişmeyerek morgun Şehremaneti'ne rabti*

Yeni Gazete 5, 1534 (24 Kânunuevvel 1912): 3, s. 4.

150 *İkdam*'da haber için bkz. Memleketin her tarafına şamil esaslı bir Sıhhiye Nizamnamesi tanzimi için Meclis-i Tıbbiye ile Tıp Fakültesinden ikişer, Hilal-i Ahmer ile Sıhhiye Nezareti'nden birer ve memlekette tanınmış diğer birkaç zattan mürekkep Dahiliye Nazırının riyasetinde ve Şehremininin riyaset-i saniyesinde bir komisyon teşekkül etmiştir. Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye heyet-i hazırası buna serd-i itiraz ile meclis-i mezkura iştirak edemeyeceklerini dürişt-i lisan ile ba-tezkere bildirmişlerdir. Esasen Meclis-i Tıbbiye reisi [Besim Ömer Paşa] meşguliyet-i hususiyesi vesilesile meclise devam edemeyerek muamelat reis vekili Esad Bey tarafından ifa edildiği gibi [...] “Sıhhiye-i Umumiye Komisyonu ve Meclis-i Tıbbiye Azaları,” *İkdam* 5692 (24 Aralık 1912): 4, s.1. *Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye* unvanı da *Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye* olarak değiştirilmiştir. “Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye,” *İkdam* 5693 (25 Aralık 1912): 4, s.2.

hem kanunen gayr-ı caiz, hem de selamet-i umur itibarile pek çok mehazırı bais olduğunu yazmıştı. Kolera hususuna gelince bu babda dahi İstanbul kolerasının mahiyeti izah edilmek ve bilhassa mehd-i Osmani olan Anadolu'ya men-i sirayeti düşünölmek suretile tedabir-i lazime serd edilmiş ve Şehremaneti'nin hareket-i hazırası fennen tenkit olunmuştu. Hatta bu layihamız Şehremaneti-aliyesine havale edilmiş ve Cemil Paşa [Topuzlu] bizzat meclisi teşrif buyurarak taht-ı riyasetlerinde teşekköl eden fevkalade komisyonda meclisin iş'arat-ı vakıası tamamile tasdik edilmişti.

Bütün meclis azalarının sebep-i istifaları hakkında malumatınız var mı?

–Evet, muahharan azadan bazıları söylediler. Benim sebep-i azlim olarak gösterilen muharreratın, hepsinin müttefikan karar ve iştirakile olduğu, hatta sebep-i aslı teşkil ettiği nezaret-i celilenin reviş-i tebligatından anlaşılan son kararın müzakeresinde tesadüfen bulunduğum düşünölmekle esbab-ı mesrude-i azlin aynı derecede kendileri için dahi mevcut olduğunu hissetmişler ve müttefikan çekilmişler.¹⁵¹

EK 9. MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHİYE MÜDİRİYETİ'NİN ACEZE VE MECANİNLE İMTİHANI VE SON TAMİM

MHSM'nce aceze ve bikesler hakkında yalan beyanda bulunan imam ve muhtarlar (ve diğer şahıslar) hakkında kanuni takibat icra edilmesi için zaman zaman tezkereler hazırlamak, Darülaceze'ye kimlerin gireceğine dair nizamnamede açık hükümler bulunmasına rağmen gazetelerde tamimler yayımlamak durumunda kalınmıştır.¹⁵² Müessesese lağv edilmeden önce

151 Esat Paşa, azlinden sonra Şura-yı Devletle dava açmıştır. İstifa eden MUTMvSU'nin heyet erkânı şunlardır: Besim Ömer Paşa, Esat Paşa, Zoiros Paşa, Aristidi Paşa, Bahaeddin Şakir Bey, Veliyüddin [Tahsin] Bey, Akil Muhtar Bey, Samuel Abreveya, Dr. Avni Bey [laboratuar santral şefi], Ali Rüştü Paşa (fevt), Hamid Hüsnü Bey, Mustafa Bey (sihhiye müfettişlerinden), Ekrem Bey (eczacı). “Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Meselesi,” *İntihab-ı Efkâr [Tasvir-i Efkâr]* 4, 2-628 (26 Aralık 1912): 4 [Tarih 26 Kânunuevvel 1912 olarak yanlış basılmıştır. 27 Kânunuevvel 1912 olmalı]. Yeni heyet hemen bir teşkilat-ı sıhhiye komisyonu kurarak çalışmalara başlamıştır: *Mahmud Hakki Paşa'nın tahtı riyasetinde ve Hüsamettin Rifat [1863-1922], Hikmet ve Petraki Beylerden mürekkep bir komisyon teşkil olunmuş ve dün Dahiliye Nezareti'nde içtima ederek teşkilat-ı sıhhiye hakkında kaleme alınacak nizamname layihalarının tanzimile işğal eylemiştir.* “Teşkilat-ı Sıhhiye Komisyonu,” *Yeni Gazete* 5, 1534 (24 Kânunuevvel 1912): 3, s. 4. Bundan bir ay sonra 20 maddelik yeni teşkilat-ı sıhhiye projesi Dahiliye Nezareti'ne takdim edilerek daha sonra Sıhhiye Müdiriyyet-i Umumiyesi kurulmuştur: *Şehremini Cemil Paşa Hazretlerinin taht-ı riyasetinde müteşekkil Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiyece [MUTMvSU] teşkilat-ı sıhhiye hakkında tanzim kılınan proje dün cemiyet-i mezkure reisi Mahmud Hakki Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine takdim olunmuştur.* “Yeni Teşkilat-ı Sıhhiye Projesi,” *Yeni Gazete* 5, 1561 (20 Kânunusani 1913): 3, s. 3-5. Esasen MUTMvSU'nin lağvı ile Dahiliye Nezareti'ne bağlı Sıhhiye Müdiriyyet-i Umumiyesi kurulması hakkındaki kanun layihası tasdik edilmek üzere Meclis-i Mebusan Riyasetine 20 Mayıs 1328 / 2 Haziran 1912'de gönderilmiştir. BOA, MV. 165-88.

152 Bkz. “Darülaceze'ye Girecekler Hakkında,” *Yeni Gazete* 4, 1158 (15 Teşrinisani 1911): 3, s. 5-6. ; Beşiktaş Ekmekçibaşı Mahallesi İmamı Mehmed Zuhdü Bey'in yalan beyanı ile Darülaceze'ye verilmek istenen iki aylık bebekle ilgili gerçeğin ortaya çıkmasıyla MHSİ'nin takibat-ı kanuniye icrası için yazdığı tezkere için bkz. “Müesses-i Hayriye'ye Girecek Bikesler,” *Yeni Gazete* 4, 1193 (22 Kanunuevvel 1911): 3, s. 4.; Beşiktaş Naib-i sabıkı Osman Sabit Efendinin zevcesinin büyük validesi olup aceze olmayan bir kişi için Şehzadebaşı kurbunda Emin Nureddin Mahallesi İmamı Hafız Tevfik Efendinin bir yaşlı için verdiği ilmühaberin yalan

kurumun otoritesinin sarsıldığı, kurumlar (belediye daireleri, zabıta, polis müdüriyeti vd.) arası resmi ilişkilerde ciddiyetin azaldığı ve iş bölümüne riayet edilmediği anlaşılmaktadır. Bu bölümde müdüriyetin Nuruosmaniye'deki merkezi önüne polis memurları (yahut velileri) tarafından mecnun ve acezelerin resmi işlemleri tamamlanmadan bırakılabilmesi sonrası yayımlanan – müdüriyetin içinde bulunduğu maddi imkânsızlıkları ve dönemin gerekli resmi prosedürlerini yansıtan – tamimin çeviriyazısı verilmiştir.

MHSM'nden Mecnin ve Aceze Hakkında Muhik Bir Tamim¹⁵³

Darülaceze'ye sevki icabeden keşândan [kişilerden] olup geçenlerde *dépôt centrale* [merkez deposuna] gönderilen beş şahsın müessesesece iade kılındığı ve kabulleri telefonla işar ve tekrar izam kılındığı halde merkuruların evrakı yedlerine verilerek sokağa salıverildiği anlaşılmış olduğundan bahisle icra-yı icabı hakkında İstanbul Polis Müdüriyeti'nden vukubulan işar üzerine bilmuhabere MHSM'nden alınan tezkerede Darülaceze Nizamnamesi'nin 14. ve 15. ve Men-i Teseül Nizamnamesi'nin 8. ve 9. maddelerinde acezenin toplattırılması ve Darülaceze ile taşraya sevki ve kefalete rabtı lazım gelenlere ait muamelenin ifası zabıta ile devair-i belediyye tahmil edilmiş bir keyfiyet olduğundan ve bu kanun elyevm mer'ü'l-icra bulunduğundan hükm-ü kanunun muhafazası zaruri olup mamafih acezenin *dépôt centrale* izamı tensip edilmiş ve birzamandan beri de olvehile muamele yapılmakta bulunmuş olduğu cihetle bu tarz-ı muamelenin devamı tensip edildiği takdirde Darülaceze'ye gönderilecek acezenin müesseseye değil, *dépôt centrale* izamı lazımgeleceği ve halbuki müdüriyet-i müşarünleyha müteferrika memurluğunca geçenlerde 19 mecnun Hasan Paşa Karakolhanesi'nden çıkarılıp aç açık ve muhafazasız bir surette müessesenin bulunduğu Nuruosmaniye Caddesi'ne salıverilmiş olduğu gibi önünden biri hergün üç-beş

çıkmasına dair bkz. "Darülaceze'ye Girecekler Hakkında," *Yeni Gazete* 4, 1286 (23 Mart 1912): 2, s.3-4.; Kazanlıklılı olup Darülaceze'ye kabulü istenen kişiler için MHS'den gelen gelen tezkere: Darülaceze'ye ancak malul, muhtaç ve kendisine bakacak kimsesi olmamakla beraber İstanbullu veyahut tul-u müddet payitahta ikamet etmiş taşralı eşhas ve muhacirin kabul olduğu ve binaenaleyh memleketlerinden memalik-i Osmaniye'ye hicret ederek taşrada tavattun etmiş [yerleşmiş] olan yahut an-asıl [aslında] oralı bulunanların müessesese-i mezkura kabulü ahkamı nizamiyye mugayir olduğu cihetle [...] "Darülaceze Hakkında," *Yeni Gazete* 4, 1356 (1 Haziran 1912): 3, s.3; Belediye dairelerince nizamnameye aykırı surette gönderilen aceze ve hastaların engellenmesine yönelik 2 Mart 1327 / 15 Mart 1911 tezkereye rağmen aykırı hareket edildiği, özellikle taşradan gelenlerin reddedildiği ve bunun için bazı vilayetlere de Darülaceze gibi müessesat-ı hayriye-i sıhhiye yapılmasına yönelik karar alındığına dair. "Darülaceze," *Yeni Gazete* 3, 984 (22 Mayıs 1911): 3, s.1. Darülaceze aidatlarının toplanmasında yaşanan problemler de zaman zaman basına yansımıştır: *Menaifi-i maddiye ve iktisadiyesi mahdud ve galâ-yı es'ar münasebetle elim bir ihtiyaç karşısında bulunan müslüm ve gayrimüslüm 1200'ü mütecevaz aceze ve etfal-i eytamı infak u işe etmekte olan Darülaceze'nin menabi-i varidatından olup devair-i belediye dahilinde icra-yı lubiyat etmekte olan tiyatrolardan tahsil edilen Darülaceze aidatının ziyadan vikayesi için tahsildarların hasbulmeşguliyeye yetişemedikleri günlerde memurin-i belediyenin inzımam-ı muavenetinin temini suretile aidat-ı mezkurenin tahsili ve hasilatın %10'u tahsil eden memure başında tesviye edilerek mezkur sandık mütebaki hasilatla Darülaceze muhasebesine gönderilmesi hususunun tamimen izbarı MHSM'nden işar kılınarak icabı icra olunmuştur.* "Darülaceze Aidatı Hakkında," *Yeni Gazete* 4, 1387 (2 Temmuz 1912): 2.

153 "Mecnin ve Aceze Hakkında Muhik Bir Tamim," *Yeni Gazete* 4, 1391 (6 Temmuz 1912): 3, s.5.

mecnun aceze ve hastaya bermutat polis memurları tarafından yahut bizzat velileri canibinden getirilip müessesese kapısına veyahut müessesenin bulunduğu sokağın ortasına bırakılarak ve evrakı var ise kapıdan içeri fırlatılarak savuşulduğu anlaşılmış ve bu cümleden olarak geçenki Pazartesi günü bir ihtiyalle [hileyle] dilsiz bir çocuğun yine bu suretle Nuriosmaniye Caddesi'ne bırakılmış olduğu müessesese memurları tarafından görülmesi üzerine –kanunen aceze sevki ve nakli müesseseseye ait olmadığı halde– pek çirkin manzara irae eden bu hale hatime verilme için hemen masarifi Darülaceze muhasebesince bittesviye merkurmlar bir arabaya irkab edilerek Darülaceze'ye sevk edilmiş olup ahvâl-i adiyede bile devair-i resmiye beyninde teslim ve tesellüm kaidesi cari iken İstanbul Polis Müdüriyeti memurini bu usule riayet etmeyerek evrakı aceze ve seele [dilenciler] ile mecaninin eline teslim ederek bırakıp gitmekte ve kanunen uhdelerine terettüp eden vazifeyi müesseseseye tahmil etmek istemekte oldukları ve halbuki müessesede bu vazifeyi gördürecek ne vesait ne de sevk masrafı namile bir tahsisat mevcut olmadığı binaenaleyh kanun ile tayin ve talimatname ile tavazzuh etmiş evsafi haiz olan aceze ve seelenin kemâkân [eskisi gibi] cihet-i zabıta ile devair-i belediyece Darülaceze'ye sevk ve nakline devam olunarak bu gibi ahvâl-i müessife mahal bırakılmaması esbabının istikmâli lüzumu gösterilmesi üzerine keyfiyet meclis-i emanete havale olunarak yazılan derkenarda seelenin suret-i sevki bu babdaki nizamname ile muvazzah ve belediye memurlarına müteallik bir vazife ve Darülaceze mevkiinin dahi muayyen ve malum olması hasebile ahkâm-ı nizamiye ve usul ve teslim ve tesellüme riayet edilmek ve mecnunların ise böyle yanlarında kimse olmayarak müessesese önüne bırakılmaması kat'iyen caiz olamayacağından usul-ü mevzuaya riayet edilmiş olmak üzere evveleminde bunların evrakı müesseseseye gönderilerek muamelesi icra edildikten sonra mecaninin doğruca ve mahfuzan Müşahedehane veya Bimarhane'ye sevkedilmek lazımgüleceği ve şu halin tamamen tatbik ve icrası halinde müessesese önünde birtakım aceze ve mecaninin içtimai gibi ahvale de meydan kalmayacağı beyanile keyfiyetin devair-i belediye rüesasile Polis Müdüriyeti'ne ve bu gibi hastegân müesseseseye sevkedilecek olursa velev vakitsiz bir zamanda olsun müessesese tarafından hangi hastaneye sevki icabedeceği anlaşılacağı cihetle hastane müteferrikasından masarif sevkiesi tesviye olunarak ahvâl-i nâ-muvafikenin tezauf ve temadisine meydan verilmemesi lüzumunun dahi müessesese-i mezkure müdüriyetine işarı icabedeceği bildirilmiş ve keyfiyet lazımgülenlere tebliğ olunmuştur.

EK 10. YOLSUZLUK İDDİALARI: MUHİTTİN BEY'İN GÖREVDEN AZLI VE MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHİYE MÜDİRİYETİ KAPATILMADAN EVVEL YAŞANAN TARTIŞMALAR

Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin Şehremini Tevfik [Türegın] Bey'in riyaşetindeki 29 Haziran 1912 tarihli toplantısında Tevfik Bey Muhittin Bey'i yolsuzluk ve başkaca şeylerle suçlamış ve aynı toplantıda Muhittin Bey görevden alınmıştır:

Tevfik Bey MHS reisi Muhittin Bey'in müesseseyi müstakil olarak idare ettirdiğini müessesede kanunen teşekkül etmiş olan meclis-i idarenin kararlarına muhalif harekatta bulunduğunu ve sıhhiye idaresile tebhirhaneler ve arabalar üzerinde Şehr-i Müessesat-ı Hayriye ve Sıhhiye ibaresinden “Şehir” lafzını tayyettirdiğini [kaldırttığını] ve meclis-i idarenin reyine müracaat etmeksizin icra-yı muamelat eylediği ve Avrupa'dan geldikten sonra dahi arabalara ilave ettirilmiş olan şehir lafzını tekrar kaldırtıldığını ve MHSİ'ne istikraz parasından ellibin lira verildiği ve müesseseye 66bin lira ita olunup bu paradan hastaneler inşası ve mevcut hastanelerin ikmâl-i levazımına sarfolunması lazım geldiği halde 20bin lira sarfile ikmali husule geleceğini ve verilen tahsisat mâ-vaz'-ı lehine sarfedilmemiş ve Şehremaneti'nden icra kılınan tebligata itaat olunmamış bulunduğunu ariz ve amik-i basit ve temhid eylemiştir. Şehremaneti Muhittin Bey'in CUB'nin mukarrerat[1] aleyhinde muamelatta bulunduğunu MHS'nin İstanbul vilayetine rabtı fikrinde olduğunu da anlatmış, bunun üzerine üçüncü daire-i belediye reisi Rifat ve birinci daire-i belediye azasından Kemal Beyefendiler bazı esbab-ı mucibe serdederek mumaileyh Muhittin Bey'in azl ve mesul edilmesini ve ister ise kendisini müdafaa etmek üzere Şura-yı Devlet'e müracaat eylemesi ve cevaz-ı istihdam kararı alması icap edeceğini beyan etmişler ve mumaileyhin yerine bir vekil tayini lazım geleceğini söylemişler ve bu ifadat cümle rüesa ve aza tarafından kabul edilmiştir. Bundan sonra keyfiyet heyetçe müzakere olunmuş ve mumaileyh Muhittin Bey'in azli ve hemen işten el çektirilmesi ve verilmiş olan 66bin liranın hesabının tedkik ve rüyet edilmesi ve açığı zuhur ettiği halde tazmin ettirilmesi hususu karargir olmuştur.¹⁵⁴

Bu kararın aleyhinde bir itirazname kaleme alan Muhittin Bey bu itiraznameyi Dahiliye Nazırı ve müsteşarına takdim etmiştir.¹⁵⁵

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye'den Varid Olmuştur [Muhittin Bey'in savunması/ itiraznamesi]¹⁵⁶

Geçen Pazar günü intişar eden gazetelerde levha meselesinden dolayı MHS müdürünün azledildiğini ve CUB azasından, hakşinaslık ve bi-taraflığını bütün âlem-i insaniyete karşı ispat etmiş olan Samuel Efendinin “Müessese müdürünün de müdafaası olduğu ve aksi halde azil kararının doğru olamayacağı” yolundaki ifadat-ı meşrua ve mantığıyesi üzerine müdafaatı var ise Şura-yı Devlet'e müracaat etmesi lüzumu beyan olunduğu mütalaa edilmesi üzerine levha meselesine ait olan müdafaat şura-yı müşarünileyhaya arz edilmek üzere Dahiliye Nezaret-i Celilesine müracaat edilmiş idi. Dün ehibbadan bir zatın gönderdiği *Yeni Gazete*'de şehremanetinin levha meselesinden başka hakkımda daha bazı şikayetleri

154 “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye,” *Yeni Gazete* 4, 1385 (30 Haziran 1912): 2, s. 4-5.

155 CUB tarafından MHSİ reisi Muhittin Beyefendinin azline karar verildiğini dün yazmıştık. Karar-ı mezkur aleyhinde mir-i mumaileyh tanzim ettiği itiraznameyi dün Dahiliye Nazırı Hacı Âdil ve müsteşarı Ali Fuad Beyefendilerle mülakat ederek takdim etmiş ve bazı ifadatta bulunmuştur. “Muhittin Bey'in İtiraznamesi,” *Yeni Gazete* 4, 1386 (1 Temmuz 1912): 3, s. 5; “Le Conseil général municipal,” *Stamboul: Journal quotidien, politique et littéraire* 46, 156 (1 juillet 1912): 2, s. 5.

156 “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye'den Varid Olmuştur,” *Yeni Gazete* 4, 1388 (3 Temmuz 1912): 2, s. 3-6.

de olduğu anlaşılmasına binaen¹⁵⁷ gerek levha meselesi gerek diğer hususat hakkındaki mütalaatımı CUB'ye arz u iblağa mecbur oldum. Bu şikayatin heyet-i umumiyesine karşı cevaben diyeceğim ki: Müessesese müdürü bu şikayata müstahak ve şayan-ı azl ise bidayet-i memuriyetinden bugüne kadar **üç defa** vukubulan istifasının kabulü lazım gelirdi. *Bunlardan birincisi müesseseseye memur olduğum ilk günlerde vukubulmuş ve mamafih istifa kabul edilmeyerek neticesi Cerrahpaşa Zükr Hastanesi'nin tesisine vesile olmuştur. İkincisi meclis-i emanet azası sıfatile CUB'de bulunduğum zamanlarda İstanbul müessesatının ihtiyacat-ı âcile ve mübremesi arz u izah edilerek cemiyet-i müşarünileyhaca istikraz parasından müesseseseye ifrazına muvaffak olunan 50bin lira hakkında muahharen meclis-i emanetten vaki olan mütalaata karşı istifa edilmiş, Maahaza CUB reis-i muhteremi Said Paşa Hazretlerile şehremin-i esbaki Subhi Beyefendinin delaletlerle bir şekl-i itilaf bulmasına binaen istifa geri alınmıştır. Üçüncüsü 1327 senesi Kânunusani ve Şubat [Ocak-Şubat 1912] tahsisatlarının adem-i itasile istikraz parasından inşaata mahsus ve mâ-vaz'-ı lehinin gayriye sarfi caiz olmayan meblağın maaşat ve masarîfata itası hakkında verilen emirden ve müesseseden istizah keyfiyet olunmaksızın emanetçe yapılp bugünkü buhran-ı idariyi tevlid eden bütçe tadilatından ve bir de galâ-yi es'ar [pahalılık] sebeble tahsisatı kalmamış olan Mecanin Müşahedehanesi(ne) emanetçe muavenet-i mahsusada bulunulmamasından ve 50bin liradan mütebaki meblağın ita edilmemesinden vesair bazı esbabdan dolayı dört ay evvel vaki olmuş ve mamafih işbu tadad olunan mevad dâhil olduğu halde diğer sekiz mesele-i muallakanın yapılacağına dair şehremininin imzasile alınan tezkere üzerine bu defa da istifadan sarf-ı nazar olunmuştur.* Müessesese müdürünün CUB kararı ve Şura-yı Devlet ile Meclis-i Vükela'nın tasvibile irade-i seniyye hazret-i padişahiye iktiran edip elyevm mamul bih olan MHS Nizamnamesi'nin müdüriyete ve meclis-i idareye bahşeylediği salahiyet dairesinde hareket ettim ve müessesatın hasbü'l-icab gayr-ı kabil-i tehir olan ihtiyacat-ı mübreme ve âcilesine karşı mütevaliyen temenniyatta bulunduğu halde nizamnameye müstenit olan bu gibi halâtın şekl-i istiklâlde görülmesi doğru olmayıp filvaki bu hareket-ı müstakille ve serd olunan şikayat vaki ise müessesede henüz hiçbir işe başlanılmadığı birinci istifa, yahut işin yarısında bulunulduğu ikinci istifa veya bütün bu şikayati mucip halâtın gelip geçmiş olduğu üçüncü istifa zamanında istifanamemin kabulü lazımgelirdi. Halbuki üçüncü istifadan bir-iki gün sonra mezuniyet alınarak Avrupa'ya gidilmiş ve henüz işe başlayalı ancak bir ay kadar bir zaman mürur etmiş olduğu cihetle işbu şikayat vaki farz olursa bile yeni hadis olmuş şeylerden değildir. Mamafih şikayat-ı mesrude hakkındaki mütâlaat bervech-i ati izah olunur.

Bu şikâyatta altı şey görülmektedir.

1- Bilmünasebe yukarıda söylenildiği veçhile müessesese müdüriyetinin nizamname-i mahsusun bahşeylediği salahiyet dairesinde hareket etmekte olması müstakil görülmektedir ki bu doğru değildir.

157 Bu şikayetlerin yer alabileceği tarih aralığındaki *Yeni Gazete* sayılarını ne yazık ki göremedim.

2- Meclis-i idare kararı haricinde hiçbir harekette bulunulmamıştır. Meclis-i idare mukarreratını havi defatir tedkik olunursa hakikat meydana çıkar.

3- Levhalar meselesinde evvelemerde tebhirhane arabaları hakkındaki mütâlaat gayr-ı varittir. Çünkü tebhirhaneler sal-i hâl (bu yıl) ibtidasından itibaren emanete müdevver olup oraca idare olunmaktadır. MHS levhaları meselesine gelince bervech-i zir izah olunur. Bu defa mezunen Avrupa'da bulunduğu sıralarda Şehremaneti'nin izhar eylediği arzu üzerine MHS meclis-i idaresinde hastane ve emsali müessesatın levhalarındaki "Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye" kelimesinin hazfile [silinerek] yerine "Şehremaneti" yazılması karargir olarak icabı icra edilmiş ise de meclis-i idare azasından iki zat buna muhalif kalmış diğerleri içinde bir kısmı da nizam ve mıntika mugayir olmakla beraber Şehremaneti'nin arzusuna muhalefet etmemek için kabulde muztar [mecbur] kalmışlardır. Bu karar üzerine bazı müessesat derhal levhaları tebdil eylemiş yani levhalar üzerindeki MHS ismini hakettirerek [kazıtarak] yerine Şehremaneti ibaresini yazdırmış ve tahsisatları emanet-i müşarünileyhaca ita olunmayan bazı müessesat da şimdiye kadar bunun icrasında mütereddit bulunmuşlardır. Avrupa'dan avdetimde diğer bazı mesail-i müşkile ve muallaka ile bu meselenin de daire-i makulede hâl u faslı için münasip zamana intizâren müessesat kapılarının taşları üzerine mahkuk olmayıp muallâk bulunan levhalar merkeze aldırılmıştır ki maksad-ı aslî de levhalar üzerindeki Şehremaneti ismini kaldırmak değil bu levhalara müessesese nizamnamesi mucibince MHS ismini vaz ettirmektir. Elyevm Şehremaneti ismi levhaların cümlesinde mevcuttur. Levhalardan silinen Şehremaneti değil MHS ismidir.

4- Melfuf cetvelde gösterildiği veçhile istikraz parasından şimdiye kadar ancak 16bin küsür lira kadar bir para alınmıştır. Bununla beraber CUB kararile ve Babıalı'nın tasvibile istikraz parasından hastaneler ve bimarhaneler için müesseseye müfrez [ayrılmış] 50bin liradan iştirildigine göre meclis-i emanet kararile şehremanetince tebhir memuru Mösyö [Eugène] Mondragon'a¹⁵⁸ 1200 ve Etfal Hastanesi yoluna 2000 lira verilmiştir. Müesseseye ita olunan 16bin küsür liradan CUB kararı veçhile bimarhane ittisalinde Darülhadis namı verilen yüz kişilik bir bimarhane şubesi ve İstanbul'da da müşahede namile bir bimarhane vücuda getirilmiş, Cerrahpaşa'da mücedded bir hastane ile Haseki'de son sistem bir ameliyat-ı cerrahiye pavyonu inşaatına başlatılarak kariben inşaatı derdest-i ikmâl bulunmuş ve cetvelde görüleceği veçhile sair ufak tefek bazı tamirat, inşaat ve istimlakat dahi yapılmıştır. Mütebaki 28 bin lira tamamen verildiği halde inşaatı ikmâl edilecek olan Cerrahpaşa ve Haseki pavyonunun kalorifer vesair instalasyonu [kurulumu] yapılacağı gibi

158 1893 kolerasında mukavele imzalanarak görevlendirilen Eugène Mondragon'un, Osman Nuri Bey'in bildirdiğine göre kontratı anlaşıl原因an sebeplerle defaatle uzatılmış ve 15 yıl devam ettirilmiştir. Bu müddet zarfında 15bin lira alan Mösyö Mondragon'un ilan-ı hürriyetle kontratı 3 yıllığına bir kere daha uzatılmış ve bu 1200 lira bu sebeple kendisine verilmiştir. Osman Nuri Bey, bu 15 yılda Mösyö Mondragon için ödenen 16200 lira ile "herhalde 3-4 tebhirhane inşa edilebilir yahut bu para daha faydalı bir yere sarf edilebilirdi, şu muamele idare-i sabıkanın garaib-i icraatına bir numunedir" notunu düşmektedir. Mukavele için bkz. Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, c.6, 3221-22.

Nuhkuyusu'nda da mücedded bir hastane inşa olunarak CUB'nin mukarreratı tamamilen tatbik ve ifa edilecektir. Binaenaleyh mâ-vaz'-ı lehine sarfolunmadığı beyan olunan şeylerin müesseseye ait olmadığı şu izahatte tebeyyün eder.

5- Müessesatın İstanbul vilayetine rabtı meselesidir ki bu da sırf eser-i fesad ve nifak olmak üzere Şehremaneti'ne söylenilen erâciften [yalanlardan] biri olmakla fazlaca müdafaaya değmez.

	Kuruş	Para
Haseki Nisa, Cerrahpaşa ve Müşahedehane inşaatına	880.209	
Haseki Nisa çamaşırhanesile ebniye istimlâkı için	101.300	
Haseki'deki ebniyelerin istimlâkı bakıyye-i bedeli	13.203	25
Darülhadis tamirâtı için	323.589	
Darülhadis masarif-i tefrişiyesi için	74.000	
Beyoğlu Zükur tamiratına	7.931	
Cerrahpaşa istimlâkatına	7.182	
Haseki Nisa bahçesinin tarh u tanzimine	34.652	36
Cerrahpaşa'da istimlâk olunan haneler bedelatile harc-ı kazana? (من ارف)	57.661	8
Mecanin Müşahedehanesi tamirâtı masarîfine	201.732	
Yekun	1.701.490	29
Haseki Nisa ve Cerrahpaşa inşaatı için	174.420	
Yekun	1.875.910	29

Resim 20. Kolera münasebetile: Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresince yeniden imal olunan tebhirhane arabalarından biri (Araba üzerinde Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Hayr-ı Aliyesi? yazmaktadır)¹⁵⁹

159 *Servet-i Fünun* 40, 1020 (9 Kânunuevvel 1326 / 22 Aralık 1910): 128.

MHSM Kâtibi Osman Nuri Ergin MHSİ'nin kapanışı ve hizmetleri hakkında şunları yazmıştır: MHSİ 1325 [1909] senesinde CUB ve Şura kararları dairesinde tedvir-i umura hasr-ı mesai eylemiş ise de muahharan bir nizamname ile tayin-i vezaifine lüzum görülerek icabı bilicra kaleme alınan nizamname layihası CUB'ce tadilen kabul edilip Babıali'ye takdim olunmuş ve alelusul Şura-yı Devlet'çe de tedkikatı bilikmal lede'l-arz 5 Haziran 1326/1910 tarihinde irade-i seniyyesi istihsal olunarak mevki-i tatbiki vaz olunmuştur. İdare-i mezkureye muahharan tayin ve tahmil edilen vezaif nizamnamede münderiç bulunduğundan burada tekrarına hacet görülmemiştir. Ancak nizamname veçhile tedvir-i umura gayret etmekte ve bidayeten icraat ve muamelatında merciinin mazhar-ı muaveneti olmakta iken 1327 [1911] senesi nihayetlerine doğru hadis olan bazı sui tefehhümler ve yanlış tefsirat dolayısıyla emanet-i celilenin bidayet-i küşatta bi-dirîğ buyurduğu teshilat ve muavenetten müessese mahrum bırakılmış ve artık bu surette idame-i mevcudiyet mümkün olamayacağı için lağvı bir emrivaki hâlini almıştı. 1328 senesi Eylül'ünde [5 Ekim 1912] o zaman makam-ı emanette bulunan Cemil Paşa hazretlerinin doğrudan doğruya CUB'ye vaki olan teklifi üzerine müşarünileyhaca sureti atıye dercolunan karar ita olunarak lağvolunmuştur¹⁶⁰: “MHS namile mukaddema vücuda getirilmiş olan idareye merbut hastanelerden bir kısmının muhassasatı devletçe ve diğerlerinin belediyelerce tesviye edilmekte olmasına ve vakia sair bilad-ı mütemeddinede MHS mevcut ise de bunlar ashab-ı hayr ve fürüvvetin ianat ve teberruatile vücuda getirilmekte bulunmasına nazaran zaten mikdarı kalil olan işbu hastahanelerin idaresi için ayrıca bir merkez-i idare masarifi temine varidat-ı belediyenin halihâzır mütehammil olmayacağı beyanile müessese merkezi idaresi müdür ve memurin-i idare maaşatı tasarruf edilerek evvelce kabul-i aliye iktiran etmiş olan müessese nizamnamesinde beyan olunan Meclis-i İdare'nin Merkez-i Emanet'te içtimaiyla hastanelerin yine mezkur nizamname mucibince idaresi halinde bir hayli tasarruf hasıl olacağı ve memurin-i idareden açıkta kalanların da az zaman zarfında Emanet'çe iktidarı mümkün olabileceği hakkında Şehremini paşa hazretleri tarafından şifahen vaki olan izahat üzerine mezkur müessese merkez-i idaresinin Daire-i Emanet'e nakli ile bedel-i icardan ve müdür ve memurin ve müstahdemini maaşatının tasarruf edilmesi ve müessese nizamnamesi mucibince müessesat-ı hayriyeyi idare için CUB azasile nizamnamede musarrah zevat-ı saireden mürekkep meclis-i idarenin Daire-i Emanet'te şehremininin riyaseti tahtında içtima heyet-i umumiyece de tasvip olunarak ol veçhile tarih-i karardan itibaren iktiza-yı hâlin ifası için Emanet'e mezuniyet itası.” Kararın tarz-ı tahririnden idarenin büsbütün lağvı cihetine

160 Öncesinde basına haberler yansımıştır: Şehremini Cemil Paşa hazretleri devair-i belediye teşkilatı için belediye ve ebniye kanunlarının yeniden tanzimi sırasında MHSİ'nin lağvile hastanelerin umur-u hesabiye ve muamelatının şehremanetine tevdiini tasavvur eylemektedirler. “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye,” *Yeni Gazete* 5, 1468 (24 Eylül 1912): 2, s.6 ve 1. Müessese kapanmadan kısa bir zaman önce müşahedehanenin mali durumunun da gündeme geldiği anlaşılıyor: Cemil Paşa riyasetinde dün toplanan CUB'de Mecanin Müşahedehanesi'ne taşradan çok başvuru olmasından dolayı hükümete devri yahut tahsisatının artırılması için nezarete başvuru yapılması gündeme gelmiştir. “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye,” *Yeni Gazete* 5, 1440 (25 Ağustos 1912): 2, s.5.

gidildiği anlaşılmıyor ise de, müessese heyeti merkeze naklettikten sonra meclis-i idare ancak bir kere içtima edebilmiş ve kısım-i azamı fahriyen ve hamiyeten devam eden meclis-i idare azası bu içtimada cereyan eden müzakere ve münakaşadan esas meseleyi anlayarak bir daha Emanet'e gelmedikleri ve memurin-i mevcude dahi mahsus maaşlarile aklâm-ı emanete tevzi edildikleri için tabiatile mülga olan müessesenin vazifesi o tarihten sonra Emanet-i Sıhhiye Müdüriyeti'ne tevdi ve ilave olunmuştur. 1329 [1913] senesi teşkilatında Müessesat-ı Sıhhiye Müfettişliği namile Sıhhiye Müdüriyeti maiyetinde bir memuriyet ihdas olup, burası müessesat-ı sıhhiyeye bidayeten merci gösterilmiş olduğundan el-yevm Darülaceze'den maada müessesat bu suretle idare edilmekte bulunmuştur. MHSİ belediye tarihinde ve bilhassa sıhhiye-i belediyede üç senelik bir mevki işgal ve bu müddet zarfında müessesat-ı sıhhiye-i belediyenin idare ve idame-i mamuriyetine hasr-ı evkat eyleyerek tasarruf ve iktisatta, intizam, ciddiyet ve sür'at-i muamelatta birçok dairelere tefevvukla iyi bir nam bırakmış şubat-ı belediyedendir.¹⁶¹

161 Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, c.6, 3546-7. Ziver Bey'in biyografisinde yeniden kurulması ve açılmasından bahsolan MHS'yi Cemil Paşa lağv etmiştir. Bu idare Fransızların assistance publique dedikleri müessesedir. Mesai hududu İstanbul'daki belediye hastahanelerini, tebhirhaneleri, Darülaceze'yi ve bimarhaneyi idareye münhasır idi. Yirmi kişilik bir meclis ve Emanet'den ayrı bir binada bir de idare merkezi vardı. 1325/1909 senesi Teşrinievvelinde açılan ve 1328/1912 senesi Eylül'ünde kapatılan bu idarenin İstanbul sıhhi müesseselerinin ıslahı, yenilenmesi her türlü levazım ve eşyasının yenileştirilmesi hususunda çok büyük hizmetleri geçmiştir. Bu günkü Cerrahpaşa Hastahanesi'nin temelini atan, anılan hastahänenin memurin dairesiyle cerrahi pavyonunu ve yine Haseki Hastahanesi'nin cerrahi pavyonunu inşa ettiren ve Haseki'de Atik Bimarhane binasını ıslah ve tadil ederek deliler müşahedehanesi adı altında şehre yeni bir sıhhi müessese kazandıran bu idare idi. Müesseselerin sarf edeceği ve tüketeceği erzak, ecza ve diğer levazımı toptan ve bir defada –tabiidir ki gayet ucuz olarak– mevsim ve zamanında satın alıp muayene ve tahlilden sonra merkez deposu yapmış olduğu Nuruosmaniye İmareti'ne koyarak ihtiyaç nisbetinde müesseselere dağıtırdı. Bu günkü Emanet Kimyahanesi'nin esasları da orada ve bu müessese tarafından kurulmuştu. Müesseselerin idaresi için Emanet'in vermiş olduğu tahsisattan –salt satın alma ve ihale ve satın almalarındaki eksiltmelerde ettiği dikkat ve ihtimam sayesinde– tasarruf ettiği parayla Babıali Caddesi'nde 2000 liraya bir bina satın alıp yıkarak üzerine mükemmel bir merkez binası ve bir de kimyahane inşasına girişmişti. İşte böyle ciddi hizmetler yaparken Cemil Paşa bazı telkin ve teşviklere kapılarak bu idareyi lağv etmişti. İdare lağv edildikten sonra müessesat-ı sıhhiye, Emanet Sıhhiye Müdüriyeti emrine verilerek birçokları bakımsızlıktan dolayı kendisine başka melce ve merci aramış ve ezcümle Darülaceze Dahiliye Nezareti'ne yeniden bağlanmış ve Etfal Hastanesi'yle Bimarhane ve Mecanin Müşahedehanesi İstanbul Vilayeti Sıhhiye Müdüriyeti idaresine geçmişti. Cemil Paşa'nın bu hayırlı müesseseyi hatta mevcut nizamnamesini tadil veya feshe bile lüzum görmeksizin lağv etmiş olması şehrin zararına bir hareket olmuştur. Ergin, *İstanbul Şehremleri*, 339-340.

EK 11. TABLO-MÜESSESAT-İ HAYRİYE-İ SİHİYE MEMURLARI¹⁶²

II. Yılıktan (1327/1911)			
MHS Memurini Heyet-i Teftişîye Müfettiş-i Umumi ve HNH Sertabibi: Ahmed Nureddin Müfettiş Muavini: İsmail Müfettiş Muavini ve HNH EV Müt.: Orhan Tahsin İdare Müfettişi ve EH İdare Memuru: Hasan Dava vekili: Sadık Şahabeddin	Darülaceze Memur-in-i Sıhhiyesi ve İdariyesi Müdür: Mustafa Nizameddin Tabib-i Evvel ve ED Müt.: Emin ¹⁶³ ED Müt.: Markopoulo(s) EC ve Dâhiliye Müt.: Servanidi(s)	EH Memur-in-i Sıhhiyesi ¹⁶⁴ Sertabib ve BvTM Müt.: Şevket [Celâl] ¹⁶⁵ SM ve SH Şef dö Servisi: Raif [Nuri] SD Şef dö Servisi: Kadri Raşid [Anday] SÜHvE Şef dö Servisi: Tabta [Nikolaos Taptas]	HNH Memur-in-i Sıhhiyesi Sertabib ve SH Şef dö Servisi: Ahmed Nureddin SH Şef dö Kliniği: İsmail Hakkı SH Asistanı: Servet SH Asistanı: Ahmed Hamdi SM ve SD Şef dö Servisi: Ahmed Ferid ¹⁶⁶

- 162 *Tablodaki Kısaltmalar:* Haseki Nisa Hastanesi (HNH), Etfal Hastanesi (EH), Toptaşı Bimarhanesi [TB], Haseki Mecanin Müşahedehanesi [HMM], Beyoğlu Nisa Hastanesi [BNH], Beyoğlu Zükür Hastanesi [BZH], Cerrahpaşa Hastanesi [CH], Mütessas: Müt., Sertabib Muavini (SM), Seririyat-ı Hariciye [SH], Seririyat-ı Cerrahiye (SC) Seririyat-ı Dâhiliye (SD), Seririyat-ı Ayniye (SA), Seririyat-ı Vilâdiye (SV), Seririyat-ı Üzniye Hançereviye ve Enfiye (SÜHvE), Seririyat-ı Cildiye (SC), Röntgen ve Tedavi-i Elektrikî (RvTE), Bakteriolog ve Teşrih-i Marazî (BvTM), Emraz-ı Dâhiliye (ED), Emraz-ı Viladiye (EV), Emraz-ı Cildiye (EC), Emraz-ı Etfal (EE), Emraz-ı Ayniye (EA), Emraz-ı Hariciye (EH), Emraz-ı Efrenciye (EEf), Eczacı-i Evvel (ECZ.E), Dâhiliye Memuru (DM), Kapı Çuhadarı (KÇ). *Müessesat II*, 106-112. Bu listede (resmi yıllıkta) olmayan bazı isimler bulunmaktadır. Örneğin Sicil Ahval defterlerine göre; MHSİ müfettişi Dr. Ahmed Nureddin Bey'in oğlu Diş Hekimi Mehmed Basri Bey 14 Aralık 1908'de HNH dış tababetine, oradan da 8 Ağustos 1910'da Cerrahpaşa Hastanesi'ne tayin edilmiştir. BOA, DH. SAİD. 183-1. Kimyahaneye ve merkez deposu (yıllık yayımlandıktan sonra bir merkez deposu kiralanmıştır) kadrosu da bu listede yer almamıştır. MHSİ Kimyahanesi Kimyager İbrahim Etem Ulagay tarafından kurulmuş, İbrahim Etem Bey'in 1911 yılında Darphane-i Amire kimyagerliğine tayiniyle yerine Feshane Fabrikası Kimyageri Mustafa Muhlis Ünal atanmıştır. İdarenin lağvedilmesiyle kimyahanenin alet-edevatı Etfal ve Haseki Hastanelerine dağıtılarak Belediye Kimyahanesi kapatılmıştır. "Tayin," *Yeni Gazete* 3, 1010 (17 Haziran 1911): 3.; Mehmet Ali Kâğıtçı, "Türkiye'de Kimyagerlik -3-," *Tarih Konuşuyor* 8, 59 (Aralık 1968): 4015-4018. Şehremanetinde bir kimyahaneye tesis olunarak umur idaresine etibbada İbrahim [Etem] ve Mustafa [Muhlis] Beyler tayin edilmişlerdir "Kimyahaneye Tesisi," *Yeni Gazete* 5, 1559 (18 Kânunusani 1913): 3, sü.4. MHSİ Merkez Deposu (*dépôt central*) Aşir Bey tarafından yönetilmiştir. "Administration l'Assistance publique de Constantinople," *La Turquie: Journal français, quotidien, politique, commercial, financier* 6, 292 (9 août 1911): 2, sü. 5-6.
- 163 Darülaceze sertababetine, Darülaceze etibbasından Dr. Emin Beyefendinin tayin edilmiş olduğunu kemal-i muhabetle istihbar ettik. Dr. Emin Beyefendiyi tanıyanlar meziyet ve ırfanını, vatanını, vatanını muhabetini bildikleri ve kendisini umumiyetle takdir ettikleri için bu tayinden cumleten memnun olacaklarında şüphe yok. Samimane tebrikle daima muvaffakiyetini temenni ederiz. "Dr. Emin Bey," *Yeni Gazete* 2, 697 (3 Ağustos 1910): 3, sü.2. Emin Beyden evvel Dr. İbrahim Temo bu görevi yürütmüştür. Atama haberi için bkz. "Darülaceze Müdüriyet ve Sertababeti," *Yeni Gazete* 2, 433 (9 Teşrinisani 1909): 3, sü.1. Görev yaptığı sırada fırka reisliğinden istifa etmiştir. *Darülaceze müdürü İbrahim Temo Bey'in sıfat-ı memuriyetle kabil-i telif olmayan Demokrat Fırkası riyasetinden istifa eylediği haber alınmıştır.* "İbrahim Temo Bey," *Yeni Gazete* 2, 626 (23 Mayıs 1910): 3, sü.6.
- 164 1912 yılığında Operatör Prof. Bier, Dr. Şevket Celâl ve Raif Nuri Beylerle beraber idari kadroda görünmektedir. *Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magisture de l'Empire Ottoman* (Constantinople: The Annuaire Oriental LTD, 1912), 917.
- 165 Etfal Hastanesi Sertabibi birinci ferik İbrahim Paşa duçar olduğu hastalık hasebile ifa-yı vazife edemeyeceğinden bahisle istifasını vermiş ve yerine vekaleten tabib-i sani Şevket Bey tayin edilmiştir. "Etfal Hastanesi Sertababeti," *Tanin* 1, 282 (2 Haziran 1325/15 Haziran 1909): 3, sü. 6. İbrahim Paşa'nın oğlu Süreyya Bey Almanya'da Bonn şehrinde kimya tahsilindeyken intihar etmiştir. *Etfal Hastanesi sertabibi sabıki Kaymakam İbrahim Bey'in mahdumu olup Almanya'da Bonn şehrinde kimya tahsili ile işteğ eden, hükümet hesabına beş sene evvel Almanya'ya gönderilen Ahmed Süreyya Bey'in intiharı [...]* "Süreyya Bey'in İntiharı," *Yeni Gazete* 2, 484 (1 Kânunusani 1910): 4, sü. 1. [Tarih 31 Kânunusani olarak yanlış basılmıştır]
- 166 HNH tabib-i sanisi Ahmed Ferid Bey evvelki gün irtihal-i dar-ı beka eylemiştir. Mütefevva-yı mümaileyh

<p>Tebhrihaneler Müfettişliği Müfettiş: Bahaeddin Burhan Müfettiş Muavini: Rıza Kâtip: Davud Sermakinist: Ali</p> <p>Heyet-i Kalemiyye Münevvid: Fehmi Fransızca Kâtibi: Mahmud Mübeyyiz: Seyfeddin Mukayyid: Mehmed Saim</p> <p>Heyet-i Hesabiyye Mümeyyiz: Bahaeddin Veznedar: Ahmed Kemâl Muvazene Kâtibi: Mehmed Zeki Yevmiye Kâtibi: Saim</p> <p>Depo Santral Müdiriyyeti Müdür: Hüseyin Aşır Ecza memuru: Nizameddin Kâtip: Seyfi Kâtip: Nail</p> <p>Karahisar Maden Suyu Satış Memurluğu Satış Memuru: İbrahim Memurin-i Müteferrika Kapı Çuhadarı: Musa Kapı Memuru: Cemal MHS Çavuşu: Nuri MHS Çavuşu: Şükrü</p> <p>HMM Etibba ve Memurini Tabib Müt.: Ali Muhlis Tabib Müt.: Veliyüddin Tahsin Tabib: Yuvanaki [Papadopoulos] İdare Memuru: Şemseddin Kâtib-i Evvel: Recep Kâtip: Yaver Depo Memuru: Osman Mübayaa Memuru: Arif KÇ: Şevki</p>	<p>EE Müt.: Kadri Raşid EA Müt.: Salih Said [Aytün] EE ve Efrenciye Asistanı: Ohannes ECZ.E: [Mehmed] Kâmil Eczacı: [İbrahim] Cemâl[eddin] Eczacı Asistanı: Mümtaz Muhasebeci: Hacı Hüseyin Muhasebeci Refiki: Cemil Veznedar: İsmail Kâtip: Recep Hesap Kâtibi: Zeynelabidin Tahrirat Kâtibi: Mahmud Sicil Kâtibi: Hamdi Mukayyid: Ata Hastane Kâtibi: Mesud Tayinat Kâtibi: Edhem Kâtip: Hidâyet DM: Bedri DM Muavini: Ömer Depo Memuru: Recep Mübayaa Memuru: Bekir Kiler Memuru: Said KÇ: Hacı Rıza Mektep Muallim-i Evveli: Nuri Mektep Muallim-i Sanisi: Muhiddin Mektep Mubassır: Rıza Tımarcı: Rıza Hastane İmamı: Emin İmam: Abbas Vâiz: Emrullah Müezzin: Muharrem Tamirat Memuru: Muhiddin Tiyatrolar Ser-Müfettişi: Abdurrahman Müfettiş: İlyas Müfettiş: Mecdeddin Müfettiş: Ali Rıza</p> <p>BZH Memurin-i Sihhiyesi ve İdariyesi¹⁶⁷ Tabib-i Evvel ve SD Şefi: Nazım Hamdi [Duman] Operatör SH Şefi: [Isaac De] Taranto İmam: Osman Mübayaa Memuru: Ernest [Clementschtisch]</p>	<p>SA Şef dö Servisi: Salih Said [Aytün] SC Şef dö Servisi: Talat [Arif Çamlı] RvTE Müt: İsmail [Süleyman Türküm] Diş Tabibi: Arşak Sürenyan SH Şef dö Kliniği: Şefik [Hidayet] SD Şef dö Kliniği: [Selanikli Ali] Rıfat [İnsel] Dâhiliye ve Laboratuvar Asistanı: Ali Vahid Dâhiliye ve Cildiye Asistanı: [Mehmed] Memduh Hariciye, Üzniye, Hançereviye, Enfiye Asistanı: Kemâl Hariciye Asistanı: Yorgaki [Georges]¹⁶⁸ ECZ.E: Mahmud Celâleddin Eczacı: Corci [Georges Agapitidês]¹⁶⁹ Eczacı: Sarandi [Sarandi Zissimopoulos]¹⁷⁰ Eczacı: Ahmed Bedii</p> <p>Memurin İdariyesi İdare Memuru: Hasan Tahsin Kâtip: Ahmed Necati Kâtip Muavini: Hüseyin Cemil Depo Memuru: Veli Mübayaa Memuru: Âdil İmam: Mehmed Eşref KÇ: İsmail Hakkı</p> <p>Üsküdar Tebhrihanesi Müdür ve Kâtip: Hacı Mehmed Makinist: Bekir</p> <p>I. Sınıf Memurin: Memur: Rıza, Safvet, Fevzi, Mahmud Kâmil</p> <p>II. Sınıf Memurin: Memur: Sadık, Hasan İhsan, Yaşar, Kemâl, Mustafa, Rıza</p> <p>III. Sınıf Memurin: Memur: Necip, Yusuf, Emin, Rıza, Derviş Kemâl, Şerif, Aziz</p>	<p>SD Asistanı: Ahmed Rüşti [Çapçı] SD Asistanı: Hasan Sadi SV Şef dö Servisi: Orhan Tahsin SA Şef dö Servisi: Dıkan [Acemyan] SÜHve Şef dö Servisi: Rıza Servet RvTE Müt: Medeni BvTM Müt: Akil Muhtar [Özden] Diş Tabibi: Nişanyan ECZ.E: [Ali] Süreyya [Kalemcioglu] ECZ.E Muavini: Hüseyin Eczacı: Anastas Eczacı: Ahmed Enveri [Fidan] Eczacı Asistanı: Ömer İzzet</p> <p>Memurin İdariyesi İdare Memuru: Mustafa Mısıri Kâtip: Mehmed Talat Kâtip: İsmail Murad Depo ve Dâhiliye Memuru: Ahmed Hamdi Mübayaa Memuru: Habib Makineler Memuru: Alâeddin İmam: Mehmed Hayri Kapı Çuhadarı: Şahin</p> <p>Gedikpaşa Tebhrihanesi Müdür ve Kâtip: Refik Makinist: Süreyya</p> <p>I. Sınıf Memurin: Memur: Ahmed, Mehmed Halid, Hafız Mustafa, Asaf, Davud</p> <p>II. Sınıf Memurin: Memur: Ahmed Süleyman, Ziya, Hasan Sırrı, Mehmed Zeykut, Mehmed Bin Arif, Mihal</p> <p>III. Sınıf Memurin: Memur: Ruhî, Mehmed Tevfik, Mehmed Ali, Halil, Süleyman, Ali Tahir, Necip</p>
--	---	---	---

mekteb-i tıbbiyyenin yirmibeş sene evvel yetiştirdiği en müstaid etibbamızdan ve hakikaten vücudile iftihar olunur evlad-ı vatandan idi. Mümaileyhin henüz vücudundan istifade edildiği bir zamanda ansızın vaki olan gaybubet-i [...] “İrtihal,” *Yeni Gazete* 5, 1494 (20 Teşrinievvel 1912): 4, s. 4-5. Yedi dil bilen ve ayaklı kütüphane diye anılan Ahmed Ferid Bey hakkında küçük bir biyografi için bkz. Bedi N. Şehsuvaroğlu, “Bizde Anatomi Öğretimine Dair,” *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* 15, 1 (1952): 392-393.

167 Hastanenin Laboratuvar şefi Papodopoulos’dur. “Administration l’Assistance publique de Constantinople (Suite),” *La Turquie* 6, 293 (10 août 1911): 2, s. 6.

168 *Annuaire Oriental*, 918.

169 *Aynı yer*.

170 *Aynı yer*.

<p>CH Memurin-i Sıhhiyesi¹⁷¹ Sertabib ve SÜHvE Müt.: Rıza Servet SM ve EH Müt.: Fethi Salih Operatör: Theseos Papadopoulos¹⁷² ED ve Efrenciye Asistanı: Neşet [Şükrü Üner] ED Asistanı: İsmail ECZ.E: Saim [Nazif] ECZ.E Muavini: Feridun [Hersoy] Eczacı: Mehmed Hulusi CH Memurin İdariyesi İdare Memuru: Ali Rıza Kâtib-i Evvel: Hikmet Refik Kâtip: Muzaffer Depo Memuru: İbrahim Mübayaa Memuru: Mehmed Ali İmam: Kemâleddin Kapı Çuhadarı: Hafız Hüseyin</p>	<p>BNH Memurin-i Sıhhiyesi ve İdariyesi Tabib-i Evvel ve EEf Müt.: Necmeddin Arif Bey¹⁷³ Tabib Muavini ve EEf Müt.: Ali Rıza İdare Memuru Doktor: Cemal Kâtip: Mehmed</p>	<p>TB Memurin-i Sıhhiyesi Sertabib: Avni [Mahmud] Sertabib Muavini: Ali Muhlis Tabib: Ali Niyazi Tabib: Lütfi Akif [Orbay] Tabib Asistanı: Receb Sabri [Yoldaşcan] Tabib Asistanı: Vasil Dimitri Tabib Asistanı: İsmail Hakkı ECZ.E: Misak Eczacı Muavini: Kosti Eczacı: Sabri Eczacı Asistanı: Ahmed [Mehmed]¹⁷⁴ Memurin-i İdariyesi İdare Memuru: Tefvik Kâtib-i Evvel: Galib Kâtip Muavini: Kâzım Depo Memuru: Kadri Mübayaa Memuru: Ali İmam: Tefvik Efendi Kapı Çuhadarı: Hüseyin Mecanin Mubassırı: Mehmed SC Mubassırı: Hamid Makine Memuru: Ali</p>	<p>Tophane Tebhirhanesi Müdür ve Kâtip: Mehmed Pertev Makinist: Ali I. Sınıf Memurin: Memur: Hacı İbrahim, Mehmed Ali, Hacı Mehmed, Serop Asaduryan, Derviş II. Sınıf Memurin: Memur: Hafız İhsan, Mustafa Halid, İrfan, Ali Osman, Seyyid Mehmed, Kâzım III. Sınıf Memurin: Memur: Mehmed İhsan, Yorgi, Ahmed Bin Mehmed, Ferid Efendi, Mehmed Selâhaddin, Abdulvahid, Kosti</p>
--	---	--	---

171 1327 Salnamesinde Masaj Mütchassısı Dr. Şemseddin Bey'de hekim kadrosunda gösterilmektedir. *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye* 66. *Sene* (Dersaadet: Selanik Matbaası, 1327), 225. Hastane ilk açıldığında Dr. Şükrü Kâmil Bey'in dergisinde atamaya (ve müsabakaya) dair haberler iğneleyici bir dille verilmiştir. *Cerrahpaşa'da Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi'ne merbut olmak üzere bir hastane tesis olunmuş ve Temmuz onunda resmi küşadı icra edilmiştir. Bir iki gün evvelki gazetelerde sertabipliği vesair memurini hakkında müsabaka açıldığı ilan edildiği halde henüz müsabaka havadisi İstanbul surlarına bile yayılmadan bildiğimiz bir tarzda memurlarının serian intihap olundukları mesmumuz olmuştur.* "Şuun-u Tibbiye" *Tababet-i Hazıra* 2, 10 (29 Temmuz 1910): 159.; *Yeni açılan Cerrahpaşa Hastanesi'ne MHSİ reis ve azalarından Muhiittin, Rıza Servet, Rıza, Nureddin Beylerle operatör Fethi Bey'in tayin olduğunu yevmi gazeteler yazıyor müessese-i hayriyenin bu hayrı kendi hayırlarına tesis ettikleri pek iyi anlaşılıyor!* "Şuun-u Tibbiye," *Tababet-i Hazıra* 2, 14 (29 Eylül 1910): 223.

172 Müsabaka ile atandığına dair atama haberi için bkz. "M. Th. Pupadopoulos," *Presse médicale* 18, 76 (21 Septembre 1910): 767. Dr. Theseos Papadopoulos Paris'ten Dr. Tuffier'nin asistanıdır, bir haberde St-Georges Çocuk Hastanesi cerrahı Dr. Aleksandros Sarantis-Papadopoulos'un da MHSİ'ndeki bir hastaneye cerrah olarak görevlendirildiği bildirilmektedir. "Dans l'Assistance publique," *La Turquie: Journal français, quotidien, politique, commercial, financier* 5, 201 (24 août 1910): 1, s. 3. Dr. Theseos Papadopoulos, Dr. Aleksandros Sarantis-Papadopoulos'un oğludur.

173 Gureba-yı Müslimin Hastanesi sertababetine BNH sertabibi Necmeddin Arif Bey tayin edilmiştir. "Necmeddin Arif Bey," *Yeni Gazete* 5, 1450 (4 Eylül 1912): 3, s. 5.

174 Üsküdar'da Toptaşı Bimarhanesi eczacılarından Ahmed Mehmed Bey, Nail Halid [Tipi], *Musavver Eczacı Nevşali*, (Dersaadet: Kader Matbaası, 1328/1912), 104 (resim).

EK 12. MÜESSESAT-I HAYRİYE-İ SİHHİYE İDARESİ REİSİ HEKİMBAŞIZADE DR. MUHİTTİN NURİ BEY'İN TERCÜME-İ HALİ VE BİR NEKROLOJİ

Resim 21 (solda). Beyoğlu Vilâyeti Hilâl-i Ahmer Reisi Hekimbaşızade Dr. Muhittin Nuri Bey¹⁷⁵,
Resim 22 (sağda). Osmanlıların muktedir muharrirlerinden Hekimbaşızade Dr. Muhittin Bey¹⁷⁶

Doktor Muhittin Bey, mekteb-i tıbbiyemizin müessisi Hekimbaşızade Mustafa Behçet ve Abdülhak Efendi biraderinin hafidi ve şair-i azam Abdülhak Hamit Beyefendinin amcazadesi olup 1288'de İstanbul'da tevellüt ve 1308 senesinde mekteb-i tıbbiyeden birincilikle neşet eylemiştir. Bir müddet mekteb-i tıbbiye fizyoloji muavinliğinde bulunduktan sonra Baytar Mektebi fizyoloji muallimliğine ve Etfal Hastanesile Darülaceze'nin kulak, boğaz, burun tabip mütehasıslığına tayin edilerek on beş sene bu vazifeleri hüsn-i ifa etmiştir. Talebe iken Kerder isimindeki emraz-ı üzniye eser-i mühimmini tercüme eylediği gibi meşhur Cullen fizyoloji-i tatbikiyesini selis bir ifade ile tercüme ederek memleketimizde fizyoloji-i baytarinin esasını vaz eylemiş ve müteakiben kendisine has sade bir üslup ile Rehber-i Mekulât, Rehber-i Mekulâtın Zeyli, Emraz-ı Enfiye, Enfiye-i Belumiye, Kuşpalazı, Valideyne İhtar, Sağır, Dilsiz ve Âmâ Çocukların Talim ve Terbiyesi, Kulağın Hıfz-ı Sıhhati, Rehber-i Sıhhat, Rehber-i Hayat, Sıhhat ve Hayat-ı İslâm, Saç ve Sakalın Sıhhat ve Hayatı, Şeker İletine Mahsus Hıfz-ı Sıhhat, Sinir İletine Mahsus Hıfz-ı Sıhhat, İksir Hükümü, Şişmanlığa Mahsus Hıfz-ı Sıhhat

175 "Beyoğlu Vilâyeti Hilâl-i Ahmer Reisi Hekimbaşızade Dr. Muhittin Nuri Bey," *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası* 5, 56 (1 Şevvâl 1344/15 Nisan 1926): 396-398. Bir başka biyografi için bkz. Nil Sarı, "Hekimbaşızade Dr. Muhiddin Bey (1871-1936)," *50 Yıl Önce Ölen 8 Büyük Türk Hekimi İçin Anna Töreni Kitabı*, yay. haz. Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat (İstanbul: İ.Ü Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Türk Tıp Tarihi Kurumu, 1986) içinde, 55-66.

176 Hekimbaşızade Dr. Muhittin, "Derdest-i Tesis Bulunan Dilsiz Mektebi Münasebetile: Sağır, Dilsiz, Âmâ Çocukların Terbiye ve Talimi," *Mektebli* 1, 23-24 (5 Kânunuevvel 1329 / 19 Aralık 1913): 385-388. (Fotoğraf s. 385). Sağdaki fotoğraf burada künyesi verilen makalede yayımlanmıştır.

isimleriyle on beş, yirmi parça fennî, sıhî, terbiyevî, içtimai kıymettar, faideli eserler telif ve neşr eylemiştir. Mumailiyh Meşrutiyeti müteakip Meclis-i Emanet ve CUB azalığına tayin ve intihap olunmuş ve [1]324 [1908] senesinde taraf-ı hükümetten Avrupa belediyelerinin tedkiki için Avrupa'ya izam edilmiştir. Avdetinde umur ve müessesat-ı belediye ve sıhhiyeye dair Şehremâneti teşkilat ve tesisatına esas olan mükemmel bir proje ihzar eylemiştir. [1]325'de [1909] Yıldız Komisyon-ı Mahsus Riyasetini maruf olan istikâmeti ile bi'l-ifa Şehremaneti'ne bir hayli varidat teminine muvaffak olmuştur. [1]325 nihayetlerinde bizzat teşkil ve tesis eylediği MHSM-i Umumiyesi'ni deruhte ile iki-üç sene zarfında memlekete en hayırlı, en kıymetli hizmetler ifa eden Cerrahpaşa Hastanesi, Şehir Kimyahanesi ve Mecanin Müşahedehanesi'ni tesis ve Haseki Nisa Hastanesi'nde son sistem bir ameliyat dairesi inşa ettirmiş ve el-yevm Daülkelp Müessesesi bulunan binayı Fransız rahibelerinden satın alıp şehre mâl ettikten sonra orada Beyoğlu Zükûr Hastanesi'ni ihya ve Haseki Nisa, Etfal, Beyoğlu Nisa Hastaneleri'nde de bir hayli ıslahatla beraber röntgen daireleri ve laboratuvarlar yaptırmış ve tebhirhaneleri asrî bir şekle irca eylemiş ve Darülaceze'de esaslı ıslahat ile eytam-ı etfalden altmış kişilik bir muzika takımı vücuda getirmiş¹⁷⁷ ve o vakit Karahisar maden suyunu yeniden işletmeğe muvaffak olmuştur. MHSM-i Umumiyesi'nde iken Hilâl-i Ahmer'e şayan-ı takdir hidematı meşhut olduğundan kendisine Hilal-i Ahmer müessisliği unvan-ı fahiri verilmiştir. Balkan Muharebesi'nde bulunduğu zaman maalesef MHSM lağv edildiğinden ba'de'l-harb İstanbul'a avdetinde meclis-i umumi-i vilayete aza intihap olunmuş ve bu sırada cüz'î bir menfaat mukabilinde Şehremaneti'nin Zürihli bir şirkete bi'l-ihale li-ecli't-tasdik meclise takdim eylediği mezbaha mukavelenamesini müdafaat-ı muhikkasıyla redde sebep müstakil olarak bugün varidat-ı emanetin mühim bir kısmını teşkil eden belediye mezbahasının vücuduna bais olmuştur. Ahiren intihab olunduğu Beyoğlu Vilayeti Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal riyasetlerinde de meşkûr faaliyetinden büyük istifade edilmekte olduğundan sıhhatle devam-ı muvaffakiyatını temenni ederiz.

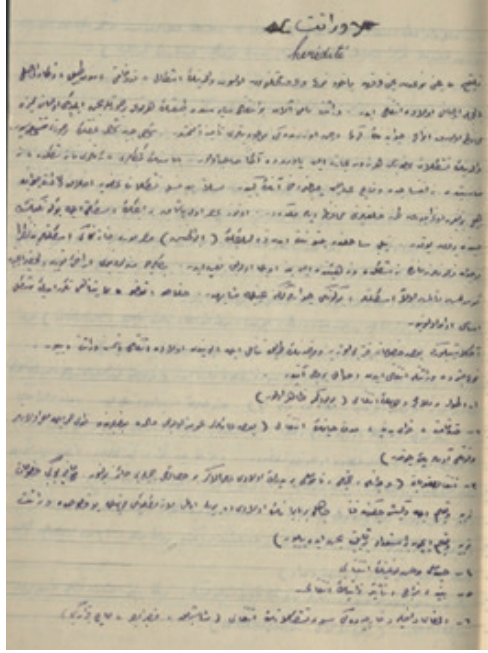
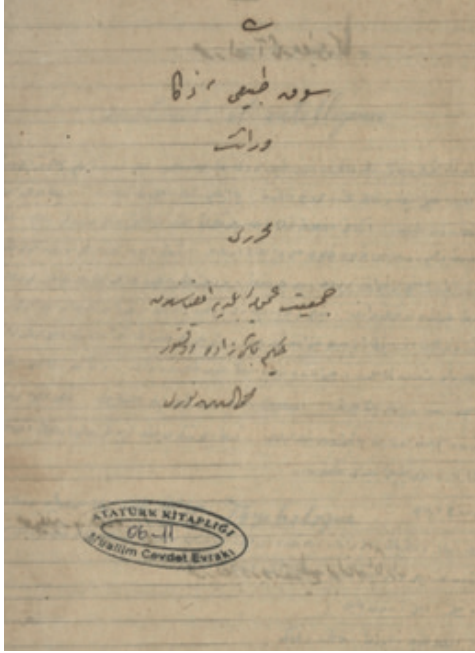
Hekimbaşızade Muhiddin¹⁷⁸

Vefatından pek geç haberdar olduk, muazzez ruhundan aflar dileriz. Pek iyi bir arkadaşımızdı, zeki, faziletkâr, malumatlı eli kalem tutar bir meslekdaşımızdı. Tıbbi ve hijyeni halk ve münevverler arasında talim edecek birbirinden güzel kitaplarla bazı gazetelerdeki makaleleriyle herkes tarafından tanınmıştı. Hekimbaşı Zade Muhiddin göz hekimi Esad Paşa, Cenab Şahabeddin, Ali Emin'in sınıf arkadaşı idi. İstibdad zamanında uzun seneler Askeri Baytar Mektebi'nde fisiyoloji hocası idi, aynı zamanda en meşhur kulak hastalıkları mütehassıslarındandı. Meşrutiyet inkılâbını müteakip teşekkül eden asistans publik müdürlüğüne tayin olundu, umum hastanelere müdür olmuştu... bu iş yürümedi, dağıldı, lakin

177 Darülaceze muzikası ve mecânin dairesinden sitayişle bahseden bir yazı için bkz. Şevket Nuri, "Darülacezeyi Ziyaret," *Yeni Gazete* 5, 1443 (28 Ağustos 1912): 3, s. 2-3.

178 Mazhar Osman Uzman, "Hekimbaşı Zade Muhiddin," *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 19, 2 (Şubat 1937): 10.

Muhiddin’in ikbali bir müddet sonra söndü... mütareke senesinde itilafçılar tarafından Yıldız Sarayı’nın yağma edilen eşyalar[ın]dan mes’ul tutuldu, mahkemelere verildi.¹⁷⁹ O zaman zavallının sınırları bozuldu, artık ondan sonra ne adam akıllı sınırları, ne de talii düzeldi. Mısır’a gitti, boş el döndü, hükümetin şefkati ile Diyarbekir belediyesine tayin edildi. Orada da o parlak zekâsını, vasi bilgisini gösterdiğini duyuyor, münşerih oluyorduk. Hayatın bin cilvesini gören Hekimbaşı Zadeyi de nihayet kaybettik ve pek çok acıydık.

Resim 23 ve 24. Hekimbaşızade Muhittin Nuri Bey’in CUB azalığı sırasında kaleme aldığı “Sevk-i tabii, Zekâ, Veraset” başlıklı eserinin el yazması nüshasından sayfalar, İBB Atatürk Kitaplığı, Demirbaş No: MC_Evr_000006-11

179 Yıldız Sarayı’nın yağmalandığı iddiasıyla (1919) Divaniharp kararıyla sanık olanlar için bkz. Ebubekir Hâzım Tepeyran, *Zâlimâne Bir İdam Hükümü* (İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1946), 105-106. Davada tutuklu yargılanan Dr. Muhittin Bey, 7 Eylül 1920 tarihli nihai kararla –tahdit kılınan üç sene kürek cezasına indirimle gidilerek– beş yıl sürgün cezasına çarptırılmış, haiz olduğu nişan ve madalyaların geri alınmasına karar verilmiş ve askerlik mesleğinden ihraç edilmiştir. Yağma iddiaları ve daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Ali Polat ve Osman Akandere, “Yıldız Sarayı’nın Yağmalandığı İddiası, Mütareke Dönemindeki Yağma Davası ve Neticesi,” *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 5, 1 (2020): 339-389. Yıldız Sarayı’ndan alınmış eşyaların bazılarının müzayede mahallinde satışa çıktığı haber alınması üzerine Şehremanetine gönderilen 22 Temmuz 1336/1920 tarihli tezkere ile MHSİ’ne kayıtlı eşyalar soruşturma kapsamına girmiştir. Yürütülen soruşturma sırasında; MHSİ’ne ait eşyaların Hazine-i Hassa’ya devri için Hazine-i Hassa tarafından 4 Kânunusani 1337 / 4 Ocak 1921 tarihli başka bir tezkere verilmiş ve MHSİ binasındaki eşyaların müessese kapatıldıktan sonra Haseki Nisa ve Cerrahpaşa Hastanesi’ne oradan da diğer kurumlara dağıtıldığı, zamanla eskijen ve lüzumsuz hale gelen eşyaların da yine Haseki Nisa Hastanesi ve Sandal Bedesteni’nde bir depoya kaldırıldığı anlaşılmış ve eşyaların satışına engel olunmuştur. BOA. DH. UMVM. 97-22 [Belge grubu].

EK 13. MHSM'NE BİR “ESKİ TAS, ESKİ HAMAM” ELEŞTİRİSİ

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti'nin (MHSM) faaliyetine ilişkin eleştirel bir yazı bulmak oldukça zordur. Olanlar ise bir araştırma dosyası olmadığı gibi genellikle kulaktan olma bilgilerle derlenip, eleştirel ve yapıcı bir üslupta olmayıp, aksine kinayelerle dolu suçlamalar içermektedir. Kurumun faaliyetini ve mali yapısını ancak resmi yıllıklarından takip edebiliyoruz çünkü kurum arşivi (tüm resmi evraklar) muhtemeldir ki kapatıldıktan sonra ilgisizlikten yok olmuştur. Son faaliyet yılı olan 1912 yılına ait bir yıllık yayınlan(a) madığı gibi o yıl, müdür Muhittin Nuri Bey yolsuzluk ve suiistimallerle suçlanmış (Bkz. Ek 10) ve müdürlük, kapatılmadan önce, belediye tarafından görevlendirilen müfettişlerce – Belediye Reisi ile İdare Reisi arasındaki husumet nedeniyle bir açık bulmak gayesiyle – denetlenmiştir.¹⁸⁰ Ancak özellikle belirtildiği gibi idarenin 1912 yılı olaylı geçmesine rağmen şimdilik bu yılda yaşananlara dair az şey biliyoruz. *Türkiye* gazetesinde 1910 yılında yayınlanan ve aşağıda metni verilen “Eksiklikler” başlıklı yazıda, MHSM'ne ve müdür Muhittin Nuri Bey'e, yukarıda değinildiği gibi, bir eleştiri / suçlama yer almaktadır.

Eskilikler¹⁸¹

Yeni Gazete'nin evvelsi günü nüshasında “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Hidemat-ı Ciddiye ve Meşkûresi” serlevhalı Şehremini beyin bir takdirnamesi yani bir eskilik münderiç idi.¹⁸² Yeni idare de, eskiliklere yani devr-i istibdad-ı menhûsun bu biçare milleti ne dereceye kadar sahte tefahüre (övünmeye) alıştırdığına ve hatta tababet gibi en güzide ve mensubiyeti için mucib-i fahr ü mübahat olabilecek bu san'at ehli vatanın en mühim ve fikirli evlatlarından olmaları lâzımgelen ve payitaht ahalisinin hayatları yed-i iktidarlarına tevdi edilen itibbaya kadar bu fena hasletin nüfuz ettiğine delâlet eden bu takdirnameyi kariin-i kirama tekrar okumalarını tavsiye ederiz.

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye, ezcümle müdürleri bey onbir ay zarfında Haseki Nisa ve Etfal Hastanelerinin ve Bimarhanenin kâmil denilecek derecede tecdit ve tamir edildiklerinden ve yüzde bilmem kaç tasarruf edildiğinden, nâfi şerait ile her şey tedarik olduğundan, Karahisar suyundan yüzbin şişe doldurduklarından, tebhirhane için edevat-ı tebhiriye ve mevad-ı muzad-ı taaffüniye mübayaa olduğundan, Darülaceze'nin umur-ı idariye ve muamelat sıhhiyesinden ve nâkabil-i tahsil kalmış olan birçok varidatın tahsil olduğundan onbir ay zarfında onbin lira tasarruf edildiğinden velhasıl hep indî [temelsiz] olarak gösterilen bazı icraatından dolayı Şehremaneti tarafından takdir olunuyor.

180 Bundan iki ay evvel Şehremaneti tarafından MHSM'nin muamelat-ı idariye ve hesabiyesini tedkike memur olan heyet bu kere ikmâl-i tahkikat ile raporunu emanete takdim eylemiştir. Makam-ı emanetçe dahi meselede suiistimal ve idareye dair birşey mevcut olmadığına kanaat hasil olmuştur. “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye,” *Senin* 5, 44-1437 (9 Eylül 1912): 4, s. 5.

181 “Eskilikler,” *Türkiye* 1, 10 (23 Teşrinievvel 1326/5 Kasım 1910): 3, s. 3-4.

182 İlgili takdirname için bkz. “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Hidemat-ı Ciddiye ve Meşkûresi,” *Yeni Gazete* 3, 787 (21 Teşrinievvel 1326/3 Kasım 1910): 3, s. 3.

Müdür bey de takdirname suretini bir tezkire-i zâtiyesine terdifen umum memurine tamim etti[r]iyor, okutuyor, böyle bir takım garip harekâta bulunuyordu. Biliriz, hamiyetin mükâfatı olmamakla beraber Avrupa’da huddam-ı millet takdir olunur, tebciil edilir fakat: “*Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz*” fehvasınca onlar iş ehilleridir.

Bir ihtira, bir keşif üzerine onları milletleri takdir eder. Bizim şeyhin kerameti ise kendinden menkuldür. Hakikat ise vezahatile [açıklıkla] meydanda:

Etfal Hastanesi, Haseki Nisa Hastanesi, Bimarhane, Darülaceze hep eski devrin göze çarpan iyiliklerinden, müessesat-ı hayriyesindedir. Bu müesseselerin biraz tamir ve termin gördüğü inkâr olunamaz. Lâkin, elde senevî binlerce lira tahsisat bulduktan sonra yirmi kişilik bir heyet değil, bundan az miktarda bir heyet dahi bu kadar iş görebilir. Mübayaada yüzde yirmi, otuz tenzilata, onbir ay zarfında onbin lira tasarrufa gelince bu herşeyden gariptir. Bir tüccar malından yüzde on bile kazanmadığı halde, yüzde otuz tenzilat ile mal vereceğine, iş göreceğine, elhâsıl bu sarih mantıksızlığa kimsenin inanmayacağı tabiidir. Müessesat-ı hayriyenin yüzde otuz fazla fiyat ile hastanelere ferş ettirdiği muşambalar veyahut Darülaceze’de, dikimhane var iken hademeye beheri altmış şu kadar kuruşa yaptırılan elbiselerden mi iktisat olundu? Takdirnamede Darülaceze’ye ait birçok varidatın tahsilinden umur-ı idare ve sihiyesinin intizama konulduğundan bahis olunuyor. Hangi varidat tahsil olunmuş? Ramazan-ı şerifte tiyatro ve kahvehanelerin kapılarına konulan müteaddit memurlar ile yine bu ahaliden toplanılan para mı? İdare-i mahsusadaki bakaya hâlinde kalan altıyüz şu kadar bin kuruştan. Düyun-ı gayr-ı muntazamaya geçirilen maliyedeki bir milyon ikiyüz bin kuruştan, vilayette kalan yarım milyon kuruşu müteceviz Defter-i Hakani hissesinden eski imalathane satıcılarından kalan kim bilir kaç yüz liradan acaba on para tahsil olundu mu?!

Darülaceze müessesata iltihak etmezden evvel Dersaadet’de bir dilenci bile kalmamış idi. Darülaceze’nin maksad-ı tesisi men-i teseül iken, müessesesat idaresine geçeliden beri sokakların her köşesi [...] ¹⁸³ ile doldu. Dört aydan beridir Darülaceze atalet içinde bulunuyor. Binlerce liralık eşya-yı mamule çürümektedir. Ramazan-ı şerifte aceze-i etfalin hâli açınacak bir şekilde idi. Darülaceze varidatının sülüsü [üçte biri] memurine tahsis olunmuştur.

Bimarhanenin ne derece tevsi ve ıslâha ihtiyacı olduğunu anlamak isteyenler Ayasofya Polis Merkezi’nin yani eski zaptiyenin alt katına gidip görsün. Bir koğuş dolusu altmış-yetmiş biçare mecanin çır-çıplak tahtalar üzerinde yatıyor. Bu vatandaşlar tedavi olunmak şöyle dursun, canilerden beter muamelata maruz oluyurlar, bu devr-i medeniyette hayvanlara bile lâyük olmayan bir hâl-i esef-i iştimalde bulunuyorlar. Kelbleri [köpekleri] İstanbul’dan biraz zalimane bir surette kaldırdığımızdan bizi protesto ettiler. Zât-ı şevketmeab-ı hazret-i padişahiye kadar istirhamatta bulundular.

183 Gazete sayfasındaki kopukluktan dolayı ilgili kısım okunamamıştır.

İcraat-ı hayriyesi bir daire-i resmîyeden takdir olunan bu müdür beyin ve azanın insanlara karşı Avrupa'daki sahabet-i beşer cemiyetleri görseler, müessesat-ı hayriyeye karşı ne gibi telgraflar yağdırırlar.

Bu satırları, idare-i sabıkada olduğu gibi ahalinin gözlerine perde çekecek birtakım efsanelere mukaddime olur korkusuyla, karalıyoruz. Mamafih binası pek harap bir haneden ibaret bulan Cerrapaşa Hastanesile, pek çok noksanı olan Beyoğlu Kadınlar Hastanesi'ne sarfolunan himmeti ve şehremini beyin umur-ı sıhhiyemiz hakkındaki hüs-ni niyetini takdir ederek müessesattakiler için: *Kurt tüyünden geçer, huyundan geçmez*, darbimeselini irad ederek Şehremanetinin o takdimnamesini, milletin enzar-ı tetkikine vaz ederiz.

İmza mahfuzdur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (DH.İD.): 48-38.; 48-53.

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM.): 11-2 [Belge grubu].

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH. MUİ.): 8-8 [Belge grubu]; 105-34; 111-55.

Dahiliye Nezareti Mütenevvia (DH. MTV.) 2-25; 40.2-46.

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH. SAİDd.): 183-1.

Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Evrakı (DH. UMVM): 97-22 [Belge grubu].

Hariciye Nezareti-Sofya Sefareti (HR.SFR.04.): 451-10; 451-11.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV): 165-88.

Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD): 2795-20

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı

Muallim Cevdet Evrakı, Demirbaş No: MC_Evr_000006-11

Basılı kaynaklar / Printed Sources

Annuaire Oriental, Commerce, Industrie, Administration, Magisture de l'Empire Ottoman. Constantinople:

- The Annuaire Oriental LTD, 1912.
- Altuntaş, Ayten. “Üsküdar’da Bir Akıl Hastanesi (Toptaşı Bimarhanesi 1873-1927).” *Üsküdar Sempozyumu IV, 3-5 Kasım 2006 Bildiriler; c. II* içinde 391-412. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007.
- Artvinli, Fatih. *Delilik Siyaset ve Toplum: Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)*. 3. bs. İstanbul: Telemak Kitap, 2022.
- Artvinli, Fatih. “Pinel of Istanbul: Dr Luigi Mongeri (1815–82) and the Birth of Modern Psychiatry in the Ottoman Empire.” *History of Psychiatry* 29, 4 (2018): 424-437.
- Ballet, Gilbert et al. *Traité de Pathologie mentale*. Paris: Octave Doin, Éditeur, 1903.
- Çinici, Damla. “Başkent Ankara’nın İnşasında Etkin Bir Mimar Giulio Mongeri ve Yaşam Öyküsü.” *Ankara Araştırmaları Dergisi* 3, 1 (2015): 13-41.
- Dersaadet Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi ile Şehremaneti Sıhhiye Dairesi Teşkilâtına Dair Vesaik-i Resmîye* [Baskı tarihi ve matbaa bilgisi yok]
- Violi, Giovanni Battista. “İstanbul Şehrinin İomal-i Sıhhi.” *Türkiye’de Emraz-ı Etfal / La Pédiatrie en Turquie* 3, 7 (18 Temmuz 1327 / 31 Temmuz 1911): 73-74.
- Mehmet Kâmil [Berk]. “Şehremaneti Hastahaneleri Hâl-i Hazırı, Mazisi ve İstikbali.” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 2, 4 (Ağustos 1336/1920): 79-83.
- Tevfik Salim [Sağlam]. “Şuun-u Tıbbiye: Kolera.” *Osmanlı Seririyat Mecmuası* 2, 7 (Eylül 1327 / 1911): 336.
- Düstur Tertib-i Sani Cilt 2*. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1330.
- Ergin, Osman Nuri. *İstanbul Şehreminleri*. Hazırlayan Ahmed Nezih Galitekin. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Ergin, Osman Nuri. *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye* c.6. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1995.
- Ermakoff, Antoine. *Le Conseil Général d’Administration des Hospices Civils de Paris: Science d’Administration des Hôpitaux et Médecine Clinique (1801-1832)*. Paris: Histoire, Philosophie et Sociologie des Sciences-Université Paris, 2012.
- Etker, Şeref. “Dr. Zigardelakizade Salih Nabi: Psikiyatri ve Müzik.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 10, 2 (2009): 134-145.
- Karabulut, İrmak. “II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Uzanan Bir Borçlanma Örneği: 1909 İstanbul Şehremaneti İstikrazı.” *Asya Studies* 4, Özel Sayı (Aralık 2020): 39-50.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali. “Türkiye’de Kimyagerlik 3.” *Tarih Konuşuyor* 8, 59 (Aralık 1968): 4015-18.
- M. Şakir. “Siyasiyat: Manastr’daki Rezalet Şehrimizde de Canlandırılmak İsteniyor. Hükümet-i Vilayet Bîruh.” *Silah* 3, 315 (5 Eylül 1327): 1-2.
- Mazhar Osman [Uzman], “Bimarhanemiz,” *Tababet-i Hazıra* 1, 20 (20 Kânunuevvel 1909): 302-3; “Bimarhaneler,” *Tababet-i Hazıra* 2, 12 (16 Ağustos 1326/29 Ağustos 1910): 186-7; “Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi’nde.” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 1, 1 (Mayıs 1335/1919): ön ve arka kapak iç kısım; “Sıhhiye Müdüriyeti ve Hastahaneler.” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 1, 5 (Eylül 1335/1919): ön ve arka kapak iç kısım ve arka kapak; “Hastahanelerimiz.” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 2, 1 (Mayıs 1336/1920): 61-63; “Hastahanelerimiz II.” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 2, 2 (Haziran 1336/1920): 65-67; “Hekimbaşı Zade Muhiddin,” *İstanbul Seririyatı* [Paramedikal kısım] 19, 2 (Şubat 1937): 10.

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi: 1325 senesi Eylül ibtidasından Şubatı gayesine kadar mukarrerat ve icraatı mübeyyin rapordur. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1326/1910.

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti / Direction générale de l'Assistance publique de Constantinople. İstanbul: Matbaa-i Arşak Garoyan, 1327/1911.

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Talimatnamesi. İstanbul: Selanik Matbaası, 1328/1912.

Nail Halid [Tipi]. *Musavver Eczacı Nevsali.* Dersaadet: Kader Matbaası, 1328/1912.

Odabaşı, İ. Arda. “Selanik 1910-1911: Kolera Salgınları, Kahraman Bir Doktor, Yahudi İşçilerin İsyanı ve Serseri Gazeteciler.” *Toplumsal Tarih* sayı 296 (Ağustos 2018): 56-63.

Polat, Hasan Ali ve Osman Akandere. “Yıldız Sarayı’nın Yağmalandığı İddiası, Mütareke Dönemindeki Yağma Davası ve Neticesi.” *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 5, 1 (2020): 339-389.

Princesse Lubomirska. *Les Préjugés sur la Folie.* Paris: Librairie Bloud & Cie, 1908.

Rasimoğlu, Ceren Gülsel İlikan. “On Dokuzuncu Yüzyıl İstanbul’unda Sağlık: Filles de la Charité ve Beyoğlu Belediye Hastanesi.” *Tarihin Dönüşümü, Dönüşümün Tarihi.* Derleyen Gözde Orhan içinde 32-61. İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Yayınları, 2022.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 66. Sene. Dersaadet: Selanik Matbaası, 1327/1911.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 67. Sene. Dersaadet: Selanik Matbaası, 1328/1912.

Sarı, Nil. “Hekimbaşı-zâde Dr. Muhiddin Bey (1871-1936).” *50 Yıl Önce Ölen 8 Büyük Türk Hekimi İçin Anma Töreni Kitabı.* Yayına hazırlayan Ekrem Kadri Unat içinde 55-66. İstanbul: İ.Ü Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Türk Tıp Tarihi Kurumu, 1986.

Şehremaneti Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdiriyeti: Nisa, Etfal ve Zükur Hastaneleri Talimatnamesi. Dersaadet: Matbaa-i Arşak Garoyan, 1328/1912.

Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyeti: Nisa, Etfal ve Zükur Hastaneleri Talimatnamesi. Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası, 1329/1913.

Şehremaneti Sıhhiye Müdiriyetine Merbut Tebhirhaneler Memurin ve Müstahdemini Talimatnamesi. Dersaadet: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1329/1913.

Şehsuvaroğlu, Bedi N. “Bizde Anatomi Öğretimine Dair.” *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* 15, 1 (1952): 365-412.

Şükrü Kâmil [Talmicioğlu]. “Bizde Hekimlik: İstanbul Hastanelerini Ziyaret – Etfal Hastanesi-Bimarhane.” *Tababet-i Hazıra* 2, 18 (29 Teşrinisani 1910): 282-284.

Şükrü Kâmil [Talmicioğlu]. “Cerrahpaşa ve Haseki Nisa Hastaneleri.” *Tababet-i Hazıra* 2, 21 (14 Kânunusani 1911): 330-332.

Tanman, Mehmet Baha. *Değişen Zamanların Mimarı: Edoardo de Nari (1874-1954).* İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2012.

Taşkıran, Nimet. *Hasekinin Kitabı.* İstanbul: Yenilik Basımevi, 1972.

Tepeyran, Ebubekir Hâzım. *Zâlimâne Bir İdam Hükümü.* İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1946.

Tiner, Şükrü Hazım. “Onun Manevi Huzurunda.” *İstanbul Seririyatı Mazhar Osman Uzman Anma Sayısı* (1952): 21-24.

Tural, Erkan. *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi, II. Meşrutiyet Dönemi’nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler.* Ankara: İmge Kitabevi, 2016.

Unat, Ekrem Kadri. “Osmanlı İmparatorluğunda 1910-1913 Yıllarındaki Kolera Salgınları ve Bunlarla İlgili

Olaylar.” *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* 5 (1995): 55-65.

Uzman, Mazhar Osman. *Tababeti Ruhîye 3.bs.* İstanbul: Kader Basımevi, 1941.

Yıldırım, Nuran. *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi.* İstanbul: Darülaceze Vakfı, 1996.

Gazete Makaleleri / Articles from Newspapers^{184*}

Ahmet Şükrü [Adanalı]. “İhya-yı Emvat: Milletin Sevgili Meclisine.” *Serbesti* 1, 30 (2 Kânunuevvel 1324 / 15 Aralık 1908): 2-3; “Hastahanelerimiz.” *Serbesti* 1, 43 (15 Kânunuevvel 1324 / 28 Aralık 1908): 2-3; “Umum Hastaneler ve Doktorlar Namına Bir Feryat.” *Serbesti* 1, 47 (19 Kânunuevvel 1324 / 1 Ocak 1909): 3; “Ağlar mısın Güler misin?.” *Serbesti* 1, 53 (26 Kânunuevvel 1324 / 8 Ocak 1909): 3; “Ataletimiz Badi-i Sefaletimiz.” *Serbesti* 1, 72 (15 Kânunusani 1324 / 28 Ocak 1909): 2.

Avanzade Mehmed Süleyman. “Sıhhiye Tensikatı Doktorlar ve Eczacılar 1.” *Serbesti* 1, 39 (11 Kânunuevvel 1324 / 24 Aralık 1908): 3; “Sıhhiye Tensikatı Doktorlar ve Eczacılar 2.” *Serbesti* 1, 44 (16 Kânunuevvel 1324 / 29 Aralık 1908): 3-4; “Sıhhiye Tensikatı- Doktorlar ve Eczacılar 3.” *Serbesti* 1, 45 (17 Kânunuevvel 1324 / 30 Aralık 1908): 2; “Sıhhiye Tensikatı Doktor ve Eczacılar 4.” *Serbesti* 1, 46 (18 Kânunuevvel 1324 / 31 Aralık 1908): 2-3; “Sıhhiye Tensikatı Doktorlar ve Eczacılar 5.” *Serbesti* 1, 49 (31 Kânunuevvel 1324 / 13 Ocak 1909): 2.

Bedri Kâmil. “Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye.” *Sabah* 23, 7962 (20 Teşrinisani 1911): 3..

Burhanettin. “Ahval-i Sıhhiyemiz ve Doktorlar.” *Yeni Gazete* 2, 662 (28 Haziran 1910): 3.

Celeleddin Muhtar [Özden]. “Bir Derd-i İhtimai.” *Tanin* 2, 446 (16 Teşrinisani 1325 / 29 Kasım 1909): 2.

Esad Kemal. “Manastır Vakası Münasebetile: Kahrolsun Doktorlar.” *Mehtab* 1, 10 (11 Eylül 1327): 122-123.

Habib. “Taşrada Etibba-yı Belediye.” *Yeni Gazete* 3, 965 (3 Mayıs 1911): 2.

İbrahim Vastf. “Elektrik-i Tıbbi.” *Tanin* 1, 154 (21 Kânunuevvel 1324 / 3 Ocak 1909): 2.

Hüseyin Cahit [Yalçın]. “Siyasiyat: Şehremaneti İstikrazı.” *Yeni Tanin* 1, 16 (27 Kânunuevvel 1325 / 9 Ocak 1910): 1.

Muhittin Nuri. “Açık Sütunlar: Paris’ten Mektup –13 Teşrinievvvel 1908–.” *Tanin* 1, 91 (19 Teşrinievvvel 1324 / 1 Kasım 1908): 2-3; “Derdest-i Tesis Bulunan Dilsiz Mektebi Münasebetile: Sağır, Dilsiz, Âmâ Çocukların Terbiye ve Talimi.” *Mektebli* 1, 23-24 (5 Kânunuevvel 1329 / 19 Aralık 1913): 385-388.

Nejat Ekrem. “Sıhhiye Dairesinin Hal-i İhtizarı.” *Serbesti* 1, 48 (20 Kânunuevvel 1324 / 2 Ocak 1909): 2.

Nikolaki. “Polis Sertababeti: Harbiye Nazırı Nazım Paşa Hazretlerine.” *Tanzimat/Le Tanzimat* 1, 359 (23 Eylül 1912): 4.

Nureddin Ramih [Ener]. “Bizde Hekimlik: Şehremaneti Heyet-i Sıhhiyesinin Yeni Hikmetleri Yunan Doktorlarının Etibba-yı Osmaniyeye Tercihi.” *Tababet-i Hazıra* 2, 22 (29 Kânunusani/Ocak 1911): 348-349; “Şehremini Beyefendiye: Büyükdere kolerası nasıl tevessü etti?– İlk menba-i intan–Yanlış teşhis– Koleraya etibbayı belediye nazarından nasıl kaçıyor, nasıl intişar ediyor?–Belediyenin ataleti–İstirhamatımız.” *Yeni Gazete* 3, 1077 (24 Ağustos 1911): 3.

Nuri Bekir. “Herkes Ne Diyor?: Tıp Fakültesi Heyet-i Muallimesile Şehreminliğine Açık Müracaat.” *Yeni Gazete* 2, 392 (27 Eylül 1909): 3-4; “Bimarhanemiz.” *Yeni Gazete* 2, 469 (15 Kânunuevvel 1909): 3; “Timarhanelerimiz.” *Tanin* 2, 568 (2 Nisan 1910): 2; “Karantina Kepazelikleri.” *Yeni Gazete* 3, 1076 (23

184 * Yazarı olmayan gazete haberleri OBA dergisinin yazım kuralları (Chicago) çerçevesinde dipnotlarda verilmiş ancak Kaynakça’ya alınmamıştır.

Ağustos 1911): 2; “Hayret!.” *Yeni Gazete* 3, 1081 (28 Ağustos 1911): 3.

Şevket Nuri. “Dartülacezeyi Ziyaret.” *Yeni Gazete* 5, 1443 (28 Ağustos 1912): 3.

Tezler / Theses

Gündüz, Feryal Saygılıgil. *Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Kadınlara Hizmet İçin Açılan Hastane ve Klinikler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1999.

Kuzucu, Kemalettin. *Babıâli Yangınları ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (1808–1911)*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, 2000.

Tural, Erkan. *II Meşrutiyet Dönemi'nde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006.

Elektronik Kaynaklar / Electronic Sources

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi. “İstanbul Şehremaneti Mecmuası 4, Kânunuevvel 1340 [Aralık 1924].” Erişim 04.01.2023

https://ataturkkutuplugu.ibb.gov.tr/Content/publications/102/Sehremaneti%20Mecmuasi_4_say1.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi. “Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.” Erişim 20.01.2023

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd01ic02c001/mmbd01ic02c001ink017.pdf>

France Archives. ‘L'Assistance Publique 10 janvier 1849.’ Erişim 12.02.2023

https://francearchives.gouv.fr/fr/pages_histoire/39977

Ermakoff, Antoine. “Le Conseil général d'Administration des Hospices civils de Paris : Science d'Administration des Hôpitaux et Médecine clinique (1801-1832).” Doktora Tezi, Université Paris 7 - Denis Diderot, 2012. Erişim 04.04.2023. <https://theses.hal.science/tel-01583542v1/document>